

PROVOLÁNÍ

církeve evang. Augsb. Vyzn. Jazyka slovenského v Pešti v Uhrách.

Chrániť v deň mold otvore prosíme viera,
Ja služobník ľahko zarobedza prišporec,
I ľepší i usnia spievať v ten šhor prišporec,
Škoda: „J mogačo tui moda kapka jor“.....
I tam zastavila maše v zausia dýchnych stid,
Cho t' cerkvi Bo' a' zausia dýchnyd.

Postaje spríma vira očí v m' dňi,
Jajch príklad ma tui zaslobovať stíh,
I ja moja ľúbva k Škóre tá očí prišporec,
Pak taku: i mého zá među kapka jest.....
Pítie mi to Pán Bůh za slubok príklady,
S' tam zširnia Pešti, v' zausia, najšij chlády.
K. N. Vízomsky.

Jób megpróbáltatásai —

egy evangélikus gyülekezet sorsfordulói

A pesti szlovák evangélikus gyülekezet emlékkönyve

Útrpenia Jóba — peripetie

jedného evanjelického zboru

Pamätnica peštianskeho slovenského evanjelického zboru.

FELSZÓLÍTÁS

... evang. ágost. hitv. száv ajku szentegyház új temploma felépítése érdekében, a físz. magyar közönséghez honunkban.

A magyar sa. kir. engedelem folytán, a peštien evang. ágost. hitv. száv ajku egyházi, nyitja ezennal az új templom, paplak és lakola felépítészete kgyes adományok gyűjtésényk. A magyar tiszati közhatalmú előt lemerve lévén azaz azelőtt is szagyi nyomozni, mely az egyházi evang. pesti egyházi az egyháziak közhatalmú meggyőzötté méltán, kérem kéltan ajku bizalmú feltekentébe alakításból, mind a kérem feltekentébe tegyáltsanak hárszabni, kíméletű egyházi azaz közhatalmú, hogy a físz adományt nagy felelet hívtóltsáshoz még 40000 pftt kérték; — lemerve továbbá magyar szava azaz jőllomat, miként az nek célja az az nélkül ottan a bőve szava kajtana vnaul, laklaklakla rögtön tudni láy előt:

Bok az adományozás feltekentébe, kizárk szővőszobák (pftt) nélkül evang. sa. egyházi érdekében, a magyar i. ev. közhatalmú is azaz kértél, az tegadati i. közhatalmú az egy hóu físz köztel kgyes szava.

Kovács Anna • Matus László

Aufforderung

der evangelischen Gemeinde Augsb. Bek. slavischer Sprache zu Pesth in Ungarn, an alle Freunde der christlich- evangelischen religiösen Erbauung.

Die evang. Gemeinde Pesth. Bek. slavischer Sprache, begibt sich zu Folge einer beten l. l. Bewilligung, eine Sammlung freiwilliger Beiträge, zum Bau einer neuen Gotteshauses, Pfarr- und Schulgebäude in der Hauptstadt Pesth. Zu dieser Zweck ist eine evang. Gemeinde K. U., bestehend aus drei selbstständigen Gemeinden gestellt (Heimliche, Slavische, ungarische). Der Zweck dieser Hebung war die Verwirklichung der Wünsche bezüglich der Unterhaltung eines Gotteshauses, welche durch die Reformen im Geiste des apost. Briefes Petri I. Cor. XIV. zur Sündenbeseitigung erbeten worden ist. Dieser Zweck war und ist für die Evangelisten in Pesth ein heiliges Betätigungsfeld in christlicher Beseitigung der Sünde der Art beschaffen, daß j. V. die ungarischen selbständigen Kirchenorganisationen ihren Willen dem Zweck zuwenden, — die selbstständigen Kirchen aber nur ihren Willen dem Zweck zuwenden (siehe obige Beten). Zweckes von der selbständigen Kirchenorganisation durchzuführen, anzuweisen, für die selbständige Erbauung selbstiger Gotteshäuser wegen, angefordert, heute der erste evang. slav. Beiträge Jehann Kollár nicht nur die evang. slav. Gemeinde zu Pesth gegründet, die jetzigen selbständigen Kirchenorganisationen müssen zusammen, für die vorerwähnte Zweck auch im J. 1843 eine Gemeinderatsversammlung (fórum) auch während seiner 30 jährigen Anwesenheit zur Beförderung der kirchlichen und Schulwesen betreffende Kapitalien präsumiert; ferner die evang. Gemeinde der slavischen Nation mit welchen sich unsere Mission betreiben, unterstützen. Um dies alles hat, von den selbständigen Theorien herauszu kommen wird die folgende: „Es ist verstanden“

2012

Kovács Anna – Matus László

**Jób megpróbáltatásai – egy evangélikus gyülekezet
sorsfordulói**

A pesti szlovák evangélikus gyülekezet emlékkönyve

*

**Ťtrpenia Jóba – peripetie jedného
evanjelického zboru**

Pamätnica peštianskeho slovenského evanjelického zboru

Budapesti Szlovákajkú Evangélikus Egyházközség
Slovenský evanjelický zbor v Budapešti

2012

A gyülekezeti emlékkönyv támogatói:

Főtámogató:

Magyarországi Evangélikus Egyház

További támogatók:

Szlovákiai Ág. Hitv. Evangélikus Egyház
Határontúli Szlovákok Hivatala, Szlovák Köztársaság
Országos Szlovák Önkormányzat
Magyarországi Szlovákok Szövetsége
Közhasznú Alapítvány Lipa
Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete
Budapest Főváros Szlovák Önkormányzata
VIII. ker. Józsefvárosi Önkormányzat
III. ker. Szlovák Önkormányzat
XIII. ker. Szlovák Önkormányzat
XIV. ker. Szlovák Önkormányzat
XVIII. ker. Szlovák Önkormányzat
Terézvárosi Szlovák Önkormányzat
XVI. ker. Szlovák Önkormányzat
Nagytarcsai Szlovákok Önkormányzata

Szerkesztők:

© Kovács Anna

© Matus László

Szakmai lektorok:

Gyivicsán Anna

Kertész Botond

Fordító:

Racskó Erzsébet

Nyelvi lektorok:

Zuzana Benková

Lubomíra Rollová

Lubomíra Fallerová

Képmelléklet:

Fuhl Imre

Nyomdai előkészítő:

Alfa Press Design Kft.

© Budapesti Szlovákajkú Evangélikus Egyházközség, 2012

ISBN: 978-963-08-5579-2

Podporovatelia pamätnice cirkevného zboru:

Hlavný sponzor:

Evanjelická Cirkev v Maďarsku

Ďalší podporovatelia:

Evanjelická cirkev a. v. na Slovensku
Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí
Celoštátna slovenská samospráva v Maďarsku
Verejnoprospešná nadácia Zväzu Slovákov v Maďarsku
Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku
Slovenská samospráva Budapešti
Samospráva VIII. obvodu Jozefova
Slovenská samospráva III. obvodu Budapešti
Slovenská samospráva XIII. obvodu Budapešti
Slovenská samospráva XIV. obvodu Budapešti
Slovenská samospráva VI. obvodu Budapešti
Slovenská samospráva XVI. obvodu Budapešti
Slovenská samospráva XVIII. obvodu Budapešti
Samospráva Slovákov vo Veľkej Tarči

Redaktori:

© Kovács Anna
© Matus László

Odborní lektori:

Gyivicsán Anna
Kertész Botond

Prekladateľka:

Racsó Erzsébet

Jazykové lektorky:

Zuzana Benková
Ľubomíra Rollová
Ľubomíra Fallerová

Obrazová príloha:

Imrich Fuhl

Príprava do tlače

Alfa Press Design Kft.

© Slovenský evanjelický zbor v Budapešti, 2012

ISBN: 978-963-08-5579-2

Tartalom

Invokáció.....	5
I. Introitus – Lelkészek a gyülekezetéről	11
II. Graduálének – Úton az önállóság felé (1787–1854).....	56
III. Communio – A templom és a Luther-udvar közössége (1855–1918)	96
IV. Postludium – Vissza a kezdetekhez (1919–1974)	162
Képmelléklet.....	217

Obsah

Invokácia	8
I. Introitus – Kňazi o zbore	13
II. Spev graduálu – Na ceste k samostatnosti (1787–1854)	59
III Communio – Komunita kostola a Lutherovho dvora (1855–1918).....	98
IV. Postludium – Späť k začiatkom (1919–1974).....	164
Obrazová príloha	217

Invokáció

Tisztelt Olvasó!

Ön egy kétnyelvű forráskötetet tart a kezében, mely a budapesti szlovák evangélikus gyülekezet történetét mutatja be. A kötetben olvasható szövegek az Evangélikus Országos Levéltárból (elsősorban a Pesti Szlovák Egyház fondból), valamint a Budapesti Szlovákajkú Egyházközség Lelkési Hivatal irattárából származnak. A források lelőhelyét rövidítve adjuk meg: EOL – Evangélikus Országos Levéltár; PSZE – Pesti Szlovák Evangélikus Egyház; PEE – Pesti Evangélikus Egyház, ALU SNK – Archiv literatúry a umenia Slovenská národná knižnica (Szlovák Nemzeti Könyvtár Irodalmi és Művészeti Levéltára). Az anyaggyűjtést 1974-gyel zártuk le, amikor Cselovszky Ferenc vette át a szlovák hívek lelki gondozását. Az azóta eltelt eseményeket a három lelkész – Cselovszky Ferenc, Szpisák Attila és Gulácsiné Fabulya Hilda beszámolója dokumentálja.

A kötetbe foglalt források értelmezéséhez semmi esetre sem kívánunk sorvezetőt adni; azt azonban fontosnak tartjuk röviden kifejteni, hogy a levéltári anyagok átnézése során milyen közösségnek ismertük meg a pesti szlovák evangélikusokat, és ez hogyan befolyásolta a dokumentumválogatás koncepcióját. Azzal természetesen tisztában vagyunk, hogy könyvünk elsősorban nem a tudományos diskurzus, hanem az emlékezetkultúra része lesz. Ahogyan a mostanában évente legalább egyszer szervezett szlovák gyülekezettörténeti jellegű konferenciák sora, jelen kötet is egyfajta identitáspolitikai törekvés eredményeként született meg. Éppen emiatt szeretnénk elkerülni, hogy ezt a forrásválogatást csupán egy kanonizált metanarratíva, konkrétan a magyar vagy a szlovák nemzeti történelem példatáraként olvassák, noha ilyen olvasatot több forrásrészlet is felkínál. Kifejezett szándékunk ellenére van ugyanis a budapesti szlovákok történetének kontrasztként, asszimilációs példázataként, vagy a másik oldalon nemzeti szenvedéstörténetként, mártíriumként való ábrázolása.

A pest-budai – budapesti evangélikus szlovákok az önelismertetésért küzdő, saját emlékezeti hagyománnyal rendelkező csoportot alkottak. Bár ezt a csoportot folyamatosan próbálták etnokulturális jelleggel felruházni, alapvetően mégiscsak a vallási és lakóhelyi összetartozás érzése alapján szerveződött és működött. Kétségtelenül voltak időszakok és helyzetek, amikor külső fenyegetettségre a szolidaritás határozott alakot öltött, de vajon szükséges-e ezt a „társulást” etnikai vagy nemzeti térbe helyezni? Lehetséges ez és legitim tudományos szempontból is, ám egyáltalán nem szükségszerű. A homogén csoport, az intenzív és céltudatos közösségi cselekvés, a kifejezett közösségi identitás a gyülekezet történetének egyfajta olvasatához tartozik, és csak a források egyfajta típusával igazolható. Ennek az olvasatnak a létjogosultságát a nemzeti történetírás teremtette meg.

Ezzel szemben áll a felfogás, mely azt vélelmezi, hogy a kollektív identitást valójában csak a csoportot személyükben reprezentálók (pl. a lelkészek) töredékesen ismert identitásaiból konstruálják meg a történészek. Mi a pesti evangélikus szlovák közösséget heterogén csoportként

képzjük el, melynek tagjait szunnyadó társadalmi kapcsolatok kötik össze, s amelyet a közösségi aktivitás alacsony szintje, a tagok képlékeny halmaza és nyitott köre jellemez (ugyanúgy, mint általában minden más társulást). Ezt a változatosságot nehéz érzékeltetni, mert a többretegű és irányú folyamatok, a nézőpontok, szerteágazó sorsok és történetek nehezen szöhetőek egy elbeszélésbe. Egy ilyen feladat ráadásul aránytalanul sok kommentárszöveget igényelne, mert a gyülekezet történetét jellemző fontos események és folyamatok tudományos feldolgozása még hiányos. Mivel tehát egy társadalom- és kultúrtörténeti jellegű forrásgyűjtemény kiadásának ideje még nem érkezett el, egyelőre ragaszkodnunk kellett egy hagyományos, eseménytörténeti összeállítás koncepciójához. Válogatásunk, a fentiek figyelembevételével, a következő alapelvek szerint készült:

1. A gyülekezet történetét az I. fejezetben a lelkészek gyülekezettörténeti összefoglaló munkái és beszámolóí vázolják fel. Ezáltal elkerültük annak kényszerét, hogy saját történetünket erőltessük az olvasóra.
2. A kronológiai elv alapján csoportosított fejezetekben olvasható szövegek kiválogatásánál nem az volt a cél, hogy minden fontosnak tartott eseményt dokumentáljanak. Fontosabb szempontnak tartottuk, hogy önmagukban is olvasható, komplex és így továbbgondolható szövegek legyenek.
3. Mindenképpen el akartuk kerülni, hogy a kötetben egyetlen nézőpont vagy szervező elv domináljon. Reményeink szerint így elkerülhető, hogy a szövegek és általában a kötet „üzenete” nemzeti kontextusba kerüljön.
4. Minél több aspektusát szerettük volna bemutatni a gyülekezeti életnek, esetenként talán kevésbé érdekesnek tűnő források beválogatása árán is.
5. A történettudomány és egyéb társtudományok számára is forrásértékű szövegek révén a gyülekezeti levéltárban való kutatást kívánjuk ösztönözni.

A források összegyűjtése során alapfeltétel volt, hogy azok eddig még nem publikált szövegek legyenek. Emiatt maradt ki a kötetből pl. Ján Kollár 1825-ös híványlevele, számos irat a pátensharc idejéből és Jozef Podhradský több munkája, valamint az éves jelentések, melyek nyomtatásban jelentek meg. Szerkesztőként nagy hangsúlyt fektettünk arra is, hogy a források lehetőleg teljes terjedelemben kerüljenek az olvasó elé. Ez alól kivételt képez a vasárnapi iskola jegyzőkönyve (II. fejezet 9. dokumentum), Ján Pravdolub Bella kéziratos visszaemlékezése az 1860-as évek első felére (III. fej. 1.), valamint Fedor Ruppeldt naplója (III. fej. 13.), melyekből egy-egy részletet közlünk.

A gyülekezetre jellemző nyelvhasználatot csak az 1918–1974 közötti időszakból kiválasztott szövegek tükrözik vissza híven, amikor egyre inkább jellemző lett a magyar nyelvűség. A kötet 2. és 3. fejezetére, melyek a gyülekezet történetének első két szakaszát mutatják be (1787–1918), ez semmiképpen sem igaz. Az egyházi és hivatalos, világi szervekkel folytatott levelezés egyaránt háromnyelvű (szlovák, német és magyar) volt, s még a latint is használták. A kötet kétnyelvűsége csak korlátozottan tette lehetővé ennek a multilingvalitásnak az arányos érzékeltetését, mert a többszörös fordítás áttekinthetetlené tette volna a gyűjteményt. Ettől függetlenül sem tekinthettünk el legalább az első időszakban a német nyelvhasználat bemutatásától, amit két Kollár-írás képvisel (II. fej. 3. és 10.).

A forrásszövegeket betűhíven, a korra jellemző nyelvi és helyesírási sajátosságokat megtartva írtuk át, de a kötet népszerűsítő jellege miatt szövegkritikai apparátust nem alkalmaztunk. A ma már nehezen érthető alakokat, értelemzavaró elírásokat, szövegromlásokat, -hiányokat szögletes zárójel '[']' között közöljük, s ugyanígy tettünk egyes magyarázó szerkesztői megjegyzésekkel is. Két irattípus igényelt külön eljárást: két nagyon bonyolult és régiesen fogalmazó magyar nyelvű iratot (II. fej. 4. és 5.) tartalmi kivonattal közlünk, s csak a kivonatokat fordítottuk szlovákra; két szlovakizált biblikus cseh nyelvű szöveg (II. fej. 1. és 7.) esetében szükségesnek láttuk a szlovák fordítást is.

A személynevek írásánál a lefordított szövegekben a következő elvet alkalmaztuk: amennyiben a személynek volt a fordítás nyelvén elterjedt névváltozata, azt használtuk. Mivel azonban a kötet a budapesti szlovák evangélikus közösségnek állít emléket, a magyarra fordított szövegekben első előfordulásuk szlovákul is közöljük azoknak a nevét, akiket a hagyomány szlovákként vagy szlovákként is számon tart. A szlovákra fordított magyar szövegekben szereplő személynevek esetében nem szlovákosítottuk azokat a neveket, melyek viselője nem köthető a szlovák kultúrához.

Az egyes fejezeteket bevezetővel indítjuk, ennek két oka van. Egyrészt az összes forrás magyarra, illetve szlovákra fordítása kizárta a lábjegyzetek alkalmazását, ezért a hosszabb kifejtést igénylő szövegmagyarázatok ezekbe a külön blokkokba kerültek. Szintén a bevezetőkben említjük meg azokat az eseményeket és körülményeket, amelyekre a beválogatott szövegek csak utalnak. Az eredeti forrásszövegeket és a fordításokat azzal különítettük el egymástól, hogy utóbbit kurziváltuk.

Kiadványunk elsődleges célcsoportja viszonylag szűknek nevezhető: elsősorban a budapesti evangélikus szlovák gyülekezethez kötődő személyek, akik ezzel a kötettel kívánnak megemlékezni gyülekezetük múltjáról. Ennek ellenére úgy gondoljuk, a kör jelentősen kibővíthető, hiszen a fővárosi szlovák evangélikusok közösségéről gyakran elmondták, hogy az 1918 előtti és utáni Magyarország szlovák evangélikus társadalmának szimbolikus képviselője. Ezért a gyűjteményt ajánljuk azoknak is, akik általában érdeklődnek az evangélikus egyház vagy a szlovákok sorsa iránt. Egyes források ugyanakkor, melyek a templom, az iskola és a Luther-udvar történetét dokumentálják, hozzájárulhatnak hely- és település, esetleg művészettörténeti kutatásokhoz.

Bevezető írásunk végén szeretnénk köszönetet mondani Szabó Helgának, Lisziczky Zsoltnak és Dr. Opauszki Istvánnak a német szövegek átírásában és fordításában nyújtott segítségért, Zászkaliczky Péternek szakmai tanácsaiért, valamint Mojmir Benžának és Gabriela Kopasovának, hogy átnézték és javították a bevezető szövegek szlovák fordítását.

A szerkesztők: Kovács Anna és Matus László

Invokácia

Vážení čitatelia,

držíte v ruke dvojjazyčný zborník prameňov, ktorý vám predstavuje históriu slovenského evanjelického cirkevného zboru v Budapešti. Texty, ktoré budete čítať pochádzajú z Evanjelického krajinského archívu (v prvom rade z archívu Peštianskej slovenskej cirkvi), ďalej z archívu Farského úradu Slovenského evanjelického cirkevného zboru a z Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Miesta kde sa pramene nachádzajú uvádzame v skratkách: EOL – Evanjelický krajinský archív; PSZE – Peštianska slovenská cirkev; PEE – Peštianska evanjelická cirkev, ALU SNK – Archív literatúry a umenia Slovenská národná knižnica. Výber prameňov sme uzavreli rokom 1974, keď pastoračiu slovenských veriacich prevzal František Čelovský. Udalosti, ktoré sa udiali od tej doby, dokumentujú texty troch farárov – Františka Cselovszkého, Atilu Spišáka a Hildy Gulácsiovej-Fabuľovej.

V žiadnom prípade nechceme dávať akési pokyny k výkladu prameňov zahrnutých do tejto práce. Pokladáme však za dôležité v krátkosti uviesť, ako sme počas štúdia archívnych materiálov spoznali spoločenstvo peštianskych slovenských evanjelikov a ako to ovplyvnilo koncepciu výberu dokumentov. Samozrejme, sme si vedomí toho, že naša kniha nebude v prvom rade súčasťou vedeckého diskurzu, ale kultúry spoločenskej pamäti. Podobne ako rad konferencií venovaných dejinám zboru organizovaných v poslednom období, minimálne raz do roka, aj tento zborník sa zrodil ako výsledok akejsi snahy politiky zameranej na identitu. Práve preto by sme sa chceli vyhnúť tomu, aby sa výber prameňov čítal iba ako nejaký kanonizovaný metanarratív, konkrétne ako zbierka príkladov maďarských alebo slovenských národných dejín, i keď takýto výklad viaceré úryvky z prameňov ponúkajú. Nášmu zámeru výslovne protirečí zobrazovanie dejín budapeštianskych Slovákov, ako nejakého protikladu, príkladu asimilácie alebo národného príbehu utrpenia, mučeníctva na strane druhej.

Pešť-budínski – budapeštianski evanjelickí Slováci tvorili skupinu zápasiacu o svoje uznanie, ktorá disponovala vlastnou tradíciou pamäte. Hoci bola neustála snaha pripísať skupine etnokultúrny charakter, v podstate sa organizovala a fungovala len na báze pocitu náboženskej spolupatričnosti a spoločného bydliska. Bezpochyby boli aj také obdobia a situácie, keď pod vplyvom vonkajšej ohrozenosti táto solidarita nadobudla výraznú podobu, ale otázkou je, či je potrebné toto „spoločenie“ umiestniť v etnickom alebo národnom priestore? Z vedeckého hľadiska je to možné a legitímne, ale vôbec nie nutné. Homogénna skupina, intenzívne a cieľavedomé kolektívne konanie, vyspelá skupinová identita patria k jednému spôsobu výkladu histórie zboru, možno ich však podložiť iba jedným typom prameňov. Opodstatnenosť tohto spôsobu výkladu vytvorili národné historiografie.

Oproti tomu stojí názor, ktorý sa domnieva, že historici kolektívnu identitu konštruujú iba na základe zlomkov známych identít osôb reprezentujúcich danú skupinu, napr. farárov. My si peštianske slovenské evanjelické spoločenstvo predstavujeme ako heterogénnu skupinu, ktorej členov spájajú latentné spoločenské vzťahy; pre ktorú je príznačná nízka úroveň sociálnej aktivi-

ty, tvárna množina a otvorený okruh členov (takisto, ako zvyčajne aj všetky iné komunity). Túto pestrosť je náročné ukázať, pretože viacvrstvové a viacsmerné procesy, rozchádzajúce sa osudy a príbehy je ťažko stmeliť do jedného príbehu. Takáto úloha by si navyše vyžiadala nepomerne väčšie množstvo komentárov, pretože vedecké spracovanie dôležitých udalostí a procesov charakterizujúcich históriu zboru je zatiaľ neúplné. Vzhľadom na to, že ešte nenadišiel čas vydania zborníka prameňov spoločenského a kultúrohistorického rázu, musíme sa zatiaľ pridrižovať koncepcie tradičného zostavenia publikácie podľa časového sledu udalostí. Náš výber pri zohľadnení hore uvedených hľadísk bol zostavený podľa nasledujúcich zásad:

1. História zboru v I. kapitole podávajú súhrnné práce a správy farárov o dejinách zboru. Týmto sme sa vyhlili tomu, aby sme čitateľovi nanútili svoj príbeh.
2. Pri výbere textov zaradených do kapitol podľa chronologického princípu nebolo naším cieľom dokumentovať všetky dôležité udalosti. Dôležitejším aspektom však bolo, aby to boli texty, ktoré možno samostatne čítať, ktoré sú komplexné a teda možno o nich ďalej uvažovať.
3. Za každú cenu sme sa chceli vyhnúť tomu, aby v publikácii dominoval jeden jediný aspekt, alebo jediná organizačná zásada. Myslíme si, že sa tým dá predísť tomu, aby sa texty a „odkaz“ publikácie vnímali v národných kontextoch.
4. Chceli sme predstaviť čo najviac aspektov života zboru, aj za cenu zaradenia prameňov, ktoré sa možno zdajú byť nedôležité.
5. Prostredníctvom textov, ktoré môžu slúžiť aj ako pramene pre históriu a iné spoločenské vedy, chceme podnietiť výskum v archíve zboru.

Základnou podmienkou pri výbere prameňov bolo, aby to boli doteraz nepublikované texty. Do zborníka sa preto nedostali, napr. vokátor Jána Kollára z roku 1825, mnohé spisy z obdobia patentálnych bojov, viaceré práce Jozefa Podhradského a tiež výročné správy farárov, ktoré vyšli tlačou. Ako redaktori sme kládli veľký dôraz na to, aby pramene boli uverejnené v plnom rozsahu. Výnimkou je zápisnica nedeľnej školy (II. kapitola, dokument č. 9), rukou písané spomienky Jána Pravdolúba Bellu z prvej polovice 60. rokov 19. storočia (III. kapitola, dokument č. 1), ďalej denník Fedora Ruppeldta (III. kapitola, dokument č. 13), z ktorých uverejňujeme len po jednom úryvku.

Verným obrazom spôsobu používania jazyka v cirkevnom zbore sú iba texty z obdobia 1918–1974, keď sa čoraz charakteristickejšie stávalo používanie maďarského jazyka. To však neplatí v prípade II. a III. kapitoly, ktoré predstavujú prvé dve etapy histórie zboru (1787–1918). Cirkevná a oficiálna korešpondencia vedená so svetskými orgánmi bola trojjazyčná (slovenská, nemecká a maďarská) a používala sa aj latinčina. Dvojajazyčnosť zborníka iba v obmedzenej miere umožňuje primerané ilustrovanie tejto mnohorejazyčnosti, pretože viacnásobnými prekladmi by sa zborník stal neprehľadným. Bez ohľadu na túto okolnosť nemohli sme však obísť predstavenie používania nemeckého jazyka aspoň v prvom období, čo reprezentujú dva Kollárove spisy (II. kapitola, dokumenty č. 3 a 10).

Texty prameňov sme prepísali do písmena verne, pre danú dobu sme zachovali príznačné jazykové a pravopisné zvláštnosti, ale vzhľadom na populárno-vedecký ráz zborníka sme nepoužili poznámkový (resp. textovo-kritický) aparát. Dnes už ťažko pochopiteľné tvary, chyby v

texte, poškodenie textu a chýbajúce časti textov, ako aj niektoré vysvetlivky redaktorov uvádzame medzi hranatými zátvorkami. Osobitný prístup si vyžadovali len dva prípady. V prvom prípade ide o dva spisy v maďarskom jazyku, ktoré boli sformulované veľmi komplikovane a archaicky (II. kapitola, dokumenty č. 4 a 5). Tie uvádzame spolu s krátkym zhrnutím obsahu a do slovenčiny sme preložili iba zhrnutie. V druhom prípade ide o dva texty v slovakizovanej biblickej češtine (II. kapitola, dokumenty č. 1 a 7), pri ktorých sme pokladali za potrebný aj preklad do slovenčiny.

Pri písaní osobných mien sme v preložených textoch uplatnili nasledovný princíp: ak daná osoba mala aj takú podobu svojho mena, ktorá bola rozšírená v druhom jazyku, tak sme použili tento variant. Keďže však zborník zvečňuje pamiatku budapeštianskeho slovenského evanjelického zboru, v textoch preložených do maďarčiny v prípade prvého výskytu udávame aj slovenskú podobu mien osôb, ktorí sú tradične považovaní za Slovákov alebo ich majú v pamäti aj ako Slovákov. V prípade osobných mien vyskytujúcich sa v maďarských textoch sme neposlovenčili mená tých osobností, ktoré nemožno spájať so slovenskou kultúrou.

Jednotlivé kapitoly začíname úvodom, čo má dve príčiny. V prvom rade preklad všetkých prameňov do maďarčiny resp. slovenčiny vylúčil používanie poznámkového aparátu a preto sa dlhšie výklady textov dostali do úvodov kapitol. V úvode kapitol uvádzame tiež udalosti a okolnosti, na ktoré sa vybrané texty odvolávajú. Pôvodné texty prameňov a preklady sme od seba odlíšili tým, že preklady sú tlačené kurzívou.

Cielová skupina, ktorej je naša publikácia určená je pomerne úzka. Sú to v prvom rade ľudia, ktorí majú vzťah k slovenskému evanjelickému cirkevnému zboru a touto publikáciou chcú zvečniť pamiatku minulosti svojho zboru. Napriek tomu si myslíme, že okruh záujemcov môže byť podstatne širší, veď o komunitu slovenských evanjelikov v hlavnom meste sa často hovorievalo, že je symbolickým predstaviteľom slovenskej evanjelickej spoločnosti Uhorska pred rokom 1918 a Maďarska po ňom. Zborník preto odporúčame aj tým, ktorí sa zaujímajú o osud evanjelickej cirkvi alebo Slovákov vôbec. Niektoré pramene, ktoré dokumentujú dejiny kostola, školy a Lutherovho dvora, môžu zároveň prispieť aj k miestnym historickým výskumom, prípadne k výskumu dejín umenia.

Na záver sa chceme poďakovať Helge Szabó, Zsoltovi Lisziczkyemu a Dr. Istvánovi Opauszkimu, za pomoc pri prepisovaní a preklade nemeckých textov, Péterovi Zászkaliczkému za odbornú pomoc, ako aj Mojmírovi Benžovi a Gabriele Kopasovej za pomoc pri lektorovaní úvodných textov.

Redaktori: Anna Kováčová a László Matus

I. fejezet

Introitus – Lelkészek a gyülekezetéről (1787–1854)

Az I. fejezet célja, hogy bemutassa a gyülekezet történetének fontos eseményeit, melyek ismerete segíti a további fejezetek forrásszövegeinek értelmezését. A lelkészek közül Morhács Márton (1864–1941) és Szilády Jenő (1909–1965) írt áttekintő munkát a gyülekezet történetéről. Írásaikat az alábbiakban közöljük. A szlovák híveket az 1970-es évek elejétől gondozó három lelkész visszaemlékezése saját működési idejüket érinti.

Ján Kollártól (1793–1852), Jozef Podhradskýtól (1823–1915) és Daniel Bacháttól (1840–1906) ismereteink szerint nem maradt fenn a gyülekezet történetét összefoglaló levéltári forrás. Kollár és Podhradský azonban irodalmi munkáiban és levelezésében számos alkalommal reflektált a gyülekezet életében zajló eseményekre. Bachát esetében lehet egyedül hiányérzetünk (a többi lelkész vagy adminisztrátor csak rövid ideig volt hivatalban), mert több mint harminc évig volt lelkész, iratanyagában és életművében mégsem találtunk gyülekezettörténeti jellegű írást. A Tranovský evanjelický kalendár 1896-os kötetében ugyan megjelent egy alapos áttekintés, de tartalmából megállapítható, hogy a szerző „Nepesťan” [jelentése: „Nempesti”] álneve mögött nem a lelkész rejtőzik.

Morhács és Szilády munkája ugyanazokat az eseményeket beszéli el, bizonyos hangsúlyeltolódásokkal. Szilády ismerte lelkészelődje írását és használta is, hiszen hivatkozik rá egy esetben, de felismerhető a kompiláció szövegszinten is. Míg azonban a gyülekezet fénykorát és 1918 utáni gyors hanyatlását egyaránt megélt Morhács narratívája egyfajta egyházi-nemzeti mártíriumot rajzol meg, Szilády tárgyilagosabb elbeszélése elsősorban az anyagi kultúra, a tárgyi emlékek kialakulására fordít figyelmet. Talán nem független ez a két elbeszélés megszületésének időpontjától. Morhács „Krátke dejiny ev. a. v. cirkve slovenskej v Budapešti” című írása az I. világháború végén, 1918 nyarán, a legmélyebb depresszió és bizonytalanság időszakában született. Szilády ugyan hasonlóan bizonytalan időben, 1951-ben, de mégiscsak a templom felújítása és újranitása után, közvetlenül a Luther-házak kezelésbe vételéről szóló tárgyalások megkezdése előtt írta munkáját. Kevésbé drámai hangütésében az is szerepet játszhatott, hogy életkorából fakadóan sem lehetett tanúja a szlovák evangélikusok élénk társasági és egyházi életének a századfordulón, vagyis annak hiányát nem érezte át. Az ő esetében ezért nem meglepő, Morhács Mártonnál viszont annál inkább, hogy alig esik szó az 1918-ig a gyülekezet erőterében működő szlovák egyesületekről, segélypénztárról, énekkarról és általában a közösségi terekben zajló társasági eseményekről. Ezeket, úgy látszik, nem vagy csak kevésbé tekintették az egyházi emlékezőskultúra és a közösségi hagyományok részének. Sziládyra ez kevésbé jellemző, ő legalább említést tesz a gyülekezet jótékony nőegyesületéről.

Mindkét áttekintés jellegzetes eleme, hogy túlsúlyban van bennük az anyagi jellegű problémák bemutatását. Ez azonban megalapozott; általában jellemző volt az evangélikus közösségek

re, hogy energiájuk nagy részét valóban a működésüket biztosító pénzügyi alapok megteremtésére költötte le. Méltányolható tehát, hogy a két szlovák lelkész interpretációja szerint a gyülekezet történetét nagyrészt a bevételek biztosítására és az anyagi csőd elkerülésére irányuló erőfeszítések sorozata határozta meg. Ráadásul a Luther udvari bérházak kedvezőtlen feltételekkel megkötött építési szerződése, az illetékegyenérték-ügy, a beruházási hozzájárulás törlesztésére felvett hatalmas összegű hitel, s tegyük hozzá, amit Szilády 1951-ben még nem tudhatott, az 1952-ben végre átvett bérházak sajnálatos államosítása egy bázisában egyre gyengülő, utánpótlását 1918-tól fokozatosan elvesztő gyülekezetre nehezedett.

Morhács írásának fontos momentumja, amikor zárásként jellemzi a hívek fogyatkozását. 1918-ban még csak a világháborús áldozatokra utalhatott, ezt a veszteséget azonban növelte az egyháztagok, főleg az értelmiségi réteg áttelepülése a hamarosan megalakuló I. Csehszlovák Köztársaságba. Az új állam létrejötte ráadásul megszüntette a gyülekezet utánpótlását, a szlovákok fővárosba áramlását. Ez pedig azért volt sorsdöntő, mert az expanzív magyar nyelvű környezetben működő szlovák evangélikus közösség kiszolgáltatottá vált a kívülről érkező kihívásoknak. Az egyháztagok jegyzékét végignézve csak elvétve mutathatunk ki generációkon átívelő családi kötődést, 1918 után pedig szinte egyáltalán nem. A különböző források egyöntetűen hangsúlyozzák, hogy a szlovák templomot többnyire az ideiglenesen Budapesten tartózkodó hívek töltötték meg, s a letelepedett, adót fizető egyháztagok száma nem haladta meg az egy-kétszáz főt. Adódik a következtetés: a gyülekezetet a városban lakó evangélikus szlovákok mellett az elsőgenerációs letelepülők és beköltözők vallási-közösségi igényeit szolgálta ki, betagozódását segítette elő. Leszármazottaik, a városban születettek rendszerint már kevésbé kötődtek a gyülekezethez, amely így addig működött jól és fejlődött, amíg volt utánpótlása. 1918-tól és inkább 1945 után kis mértékben pótolták őket a magyarországi szlovák településekről beköltözők, de a hívek számának folyamatos apadását ez csupán lassította.

Szilády Jenő alapos összefoglalását egy ponton egészítjük ki. Azt írja, hogy 1925-ben szüntették meg az iskolát. Morhács egy feljegyzése és jegyzőkönyvi adatok szerint ez 1923 júniusában történt. Morhács több adat esetében is bizonytalan. Szerinte 1820-ban a pest-budai gyülekezetben per keletkezett, miután Kollár, akit már 1819-ben el akartak távolítani a gyülekezetből, visszatért, de bezárták előtte a templomot. Valójában Kollár 1824 novemberében lemondott segédlelkészi hivataláról, s miután ez év decemberében a szlovákok rendes lelkészüknél megválasztották, 1825 elején kezdeményezték ellene egyházi eljárást a gyülekezet hivatalban lévő vezetői. 1825 őszén Kollár meghívólevelét Lovich Ádám (Adam Lovich) bányakerületi szuperintendens megerősítette, ezután térhetett vissza lelkészként Pestre. A német gondnok ekkor záratta be előtte a templomot, majd a német előjárók rövidesen világi fórumok elé vitték az ügyet. Nem tévedett Morhács az 1834-es megegyezés ismertetésekor, csak rosszul számozta a pontokat. A partikuláris gyűlésekről szóló megegyezést besorolta a 8. pontba, s így csak kilencet sorolt fel, holott helyesen említi, hogy a megállapodás tíz pontos volt. Morhács téved abban, hogy az 1850-es évek elején kiküldött császári és királyi biztos Kubinyi Gusztáv volt. Valójában Kubinyi Ágostonról, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójáról van szó. Kiegészítésre szorul a felsorolás is a Kollár alatti tanítókról: Pető János és Ján Masztis is tanító volt Pesten, Ján Kadavý után pedig 1847-től Jozef Podhradský, a későbbi lelkész tanított a szlovák iskolában. 40-es évek közepén Kollár kérésére Zuzana Kokešová lányoknak háztartási munkákat oktatott.

I. kapitola

Introitus – Kňazi o zборе (1787–1854)

Cieľom I. kapitoly je priblíženie významných udalostí histórie cirkevného zboru, ktorých znalosť pomôže pri výklade textov prameňov nasledujúcich kapitol. Spomedzi farárov napísali o dejinách zboru súhrnnú prácu Martin Morháč (1864–1941) a Eugen Szilády (1909–1965). Nižšie uvádzame ich texty. Spomienky troch farárov, ktorí sa starali o pastoráciu slovenských veriach od začiatku rokov 1970, sa vzťahujú na vlastné funkčné obdobie.

Podľa našich vedomostí sa od Jána Kollára (1793–1852), Jozefa Podhradského (1823–1915) a Daniela Bacháta (1840–1906) nezachovali súhrnné archívne pramene. Kollár a Podhradský však vo svojich literárnych dielach a korešpondencii často reflektovali na udalosti v živote cirkevného zboru. Pocit nedostatku môžeme mať iba v prípade Bacháta (ostatní farári alebo administrátori zastávali svoj úrad iba krátko), ktorý bol farárom viac než tridsať rokov a medzi jeho spismi a v jeho životnom diele napriek tomu nenájdeme dielo o histórii zboru. V Tranovského evanjelickom kalendári v roku 1896 síce vyšiel dôkladný prehľad, ale na základe jeho obsahu možno zistiť, že za autorským pseudonymom „Nepešťan“ sa neskrýva osoba farára.

Práce Morháča a Sziládyho vyrozprávajú ten istý príbeh, ale s určitými posunmi v dôrazoch. Szilády poznal a používal dielo svojho predchodcu, veď v jednom prípade sa naň aj odvoláva, ale kompilácia je badateľná aj na úrovni textu. Kým narácia Morháča, ktorý rovnako zažil rozkvet zboru a jeho rýchly úpadok po roku 1918, načrtne určité cirkevno-národné mučeníctvo, Sziládyho vecnejšie rozprávanie venuje pozornosť v prvom rade vzniku materiálnej kultúry a hmotných pamiatok. Možno tieto dva spôsoby rozprávania nie sú nezávislé od obdobia ich vzniku. Morháčove „Krátke dejiny ev. a. v. cirkve slovenskej v Budapešti“ sa zrodili na konci prvej svetovej vojny, v lete 1918, v čase najhlbšej depresie a neistoty. Szilády síce napísal svoju prácu v podobne neistom období, v roku 1951, ale predsa len po obnovení a opätovnom otvorení kostola a tesne pred začatím rokovaní o prevzatí domov v Lutherovom dvore do správy. Na jeho menej dramatickom tóne mohlo zohrať svoju rolu aj to, že vzhľadom na svoj vek nemohol byť svedkom čulého spoločenského a náboženského života slovenských evanjelikov na prelome storočí a preto nemohol precítiť ani jeho absenciu. V jeho prípade preto neprekvapuje, u Martina Morháča však tým viac, že takmer vôbec nepadne slovo o slovenských spolkoch, pomocných pokladniciach a speváckom zbere, ktoré do roku 1918 fungovali v silovom poli cirkevného zboru, o spoločenských udalostiach prebiehajúcich v priestoroch komunity vôbec. Zdá sa, že tieto nepokladali, alebo menej pokladali za súčasť cirkevnej kultúry pamäti a spoločenských tradícií. O Sziládym to platí menej, on sa aspoň zmieňuje o dobročinnom ženskom spolku zboru.

Charakteristickým prvkom oboch prehľadov je, že preferujú predstavenie problémov materiálneho charakteru. Ich prevaha je však opodstatnená; pre evanjelické komunity bolo obvyčajne príznačné, že významnú časť svojich energií skutočne venovali vytvoreniu finančnej bázy zabezpečujúcej ich fungovanie. Možno teda akceptovať, že históriu cirkevného zboru podľa interpretá-

cie dvoch farárov určovali väčšinou úsilia zamerané na zabezpečovanie príjmov a na to, aby sa dalo vyhnúť bankrotu. Navyše stavebná zmluva na výstavbu nájomných domov Lutherovho dvora uzavretá s nevyhodnými podmienkami, záležitosť poplatkového ekvivalentu, obrovský úver na splatenie investičného príspevku a dodajme – čo v roku 1951 Szilády ešte nemohol vedieť – zoštatnenie v roku 1952 konečne prevzatých nájomných domov, doliehali na cirkevný zbor, ktorý sa vo svojej báze čoraz viac oslaboval, a ktorý od roku 1918 postupne strácal doplnenie členov.

Dôležitým momentom Morháčovho textu je, keď na konci svojho diela charakterizuje ubúdanie veriacich. V roku 1918 sa ešte mohol odvolávať iba na obeť svetovej vojny, túto stratu však zvyšovalo presídlenie členov zboru, hlavne vrstvy intelektuálov do čoskoro vzniknutej prvej Československej republiky. Vznik nového štátu navyše prerušil zdroj nových členov zboru. Odliv Slovákov z hlavného mesta bola osudná, a po roku 1918 komunita slovenských evanjelikov fungujúca v expanzívnom maďarskom jazykovom prostredí bola od tohto momentu vystavená výzvam prichádzajúcim zvonka. Pri pohľade na zoznam členov zboru iba v zriedkavých prípadoch možno vykázat medzigeneračnú rodinnú väzbu, a po roku 1918 takmer vôbec. Rôzne zdroje jednotne prízvukujú, že slovenský kostol naplnili obyčajne veriaci, ktorí sa v Budapešti zdržiavali dočasne a počet usadených členov zboru platiacich cirkevnú daň neprevyšoval sto-dvesto osôb. Ponúka sa nám záver, že zbor okrem evanjelických Slovákov bývajúcich v meste slúžil nábožensko-spoločenským potrebám a napomáhal začleňovanie prvogeneračných Slovákov, ktorí sa tu usadili. Ich potomkovia, ktorí sa narodili v meste už obyčajne nemali väzbu s týmto zborom, ktorý fungoval a vyvíjal sa dobre dovtedy, kým existoval zdroj dopĺňania jeho členov. Od roku 1918, alebo skôr po roku 1945 ich síce v malej miere nahradili ľudia, ktorí sa tu usadili zo Slováckmi obývaných lokalít v Maďarsku, čím sa tento proces len spomalil, ale nezastavil neustály pokles počtu veriacich.

Dôkladnú sumarizáciu Eugena Sziládyho doplníme iba pri jednom bode. Píše o tom, že škola bola zrušená v roku 1925. Podľa jedného spisu Morháča a údajov zo zápisníc vieme, že sa tak stalo v júni 1923. Morhác je neistý ohľadne viacerých údajov. Podľa neho vznikol v roku 1820 v pešť-budínskom zbore súdny spor potom ako sa Kollár, ktorého už v roku 1819 chceli odstrániť zo zboru vrátil, ale zamkli pred ním kostol. V skutočnosti sa Kollár v novembri 1824 zriekol svojho kaplánskeho úradu, a keďže ho Slováci v tomto roku zvolili za svojho riadneho farára, aktuálne vedenie zboru začiatkom roku 1825 začalo proti nemu cirkevný proces. Kollárov vokátor potvrdil v jeseni 1825 superintendent banského dištriktu Adam Lovich a následne sa mohol vrátiť do Pešti ako farár. Kurátor nemeckej národnosti vtedy rozkázal zamknúť pred ním kostol a nemecké predstavenstvo sa touto záležitosťou čoskoro obrátilo na svetské fóra. Morhác sa pri uvádzaní dohody z roku 1834 nemýlil, len jednotlivé body boli nesprávne očíslované. Dohodu o partikulárnom konvente zaradil do bodu č. 8 a tak vymenoval iba deväť, pričom správne uvádza, že dohoda mala desať bodov. Morhác sa však mylí v tom, že cisárskym a kráľovským komisárom vyslaným začiatkom rokov 1850 bol Gustáv Kubinyi. V skutočnosti to bol riaditeľ Maďarského národného múzea Augustín Kubinyi. Treba doplniť aj vymenovanie učiteľov z Kollárovho obdobia: učiteľmi v Pešti boli aj Ján Pető a Ján Masztis a po Jánom Kadavom od roku 1847 vyučoval v slovenskej škole aj neskorší farár, Jozef Podhradský. Na žiadosť Kollára v polovici 40. rokov Zuzana Kokešová vyučovala dievčatám práce v domácnosti.

*

1.

**Príspevok Martina Morháča o histórii slovenského cirkevného zboru,
leto 1917 alebo 1918
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Martina Morháča**

Krátke dejiny ev. a. v. cirkve slovenskej v Budapešti

Ako nápis tejto práce označuje, pri tejto príležitosti len na krátko môžeme uviesť významnejšie udalosti zo života cirkve našej, a nemožno sa rozprestieť na všetky prípadnosti, čo aké zaujímavé by ony ináčce byly. Preto len na to chceme poukázať, že život tejto našej cirkve od počiatku bol ťažkým bojom a jestvovanie a je až po dnes. Ale môžeme poukázať i na to, že s Božou pomocou vždy obstála v tomto boji a stojí až do dnes a dúfame, veríme pevne, že i v budúcnosti obstojí a zabráni ju pravica všemohúceho Pána vzdor všetkým nápadom a úkladom ľudských.

Cirkev naša je ešte primladá k tomu, aby sa o nej skutočne historicky hovoriť mohlo. Ale významných a vážnych udalostí bolo mnoho v jej živote a v mnohých skúškach i mnohé skúsenosti mohla vyniesť. Preto je i ťažko len tak v krátkosti hovoriť o tomto predmete, lebo človek nevie čo má vybrať z toho mnohého materiálu, aby nič dôležitého nevystalo, a aby toto dielce predsa nebolo príliš objemným. Nuž pokúsime sa tedy v nasledujúcich riadkoch podať, keď i nie úplný, ale predsa nakoľko nám pramene k službe stály, verný obraz života cirkve našej.

Po vydaní takzvaného tolerančného ediktu Jozefovho, tedy po 1780 roku [Tolerančný patent vstúpil do platnosti v Uhorsku 25. októbra 1781], dotiaľ utiskané a utrpené evanjelické kresťanstvo po všetkých stranách vlasti našej hlásilo sa znovu k životu. Evanj. a. v. cirkve povstávaly jedna za druhou. Tak i tu v hlavnom meste, kde pred tým evanjelik ani prístupu nemal, tým menej sa mohol stať mešťanom, ak nezaprel vieru svoju, v roku 1787 bola založená ev. a. v. cirkev, ktorá si za prvého slova B. kazateľa povolala Jána Molnára. Tento úradoval od 1787 do 28. novembra 1819 roku. Cirkev táto bola pôvodne nemecko-slovenská, pozdnejšie aj maďarsky hovoriacich údov sa našlo, ale v malom počte. Avšak počet ich pri tedajších okolnostiach dosť rýchle vrástol, tak že sa cirkev stala trojrečovou. Molnár v staršom veku sám nevládal už opatrit veriacich, tým menej, že ho i nemoce tlačily. Preto na jar r. 1819 povolal k boku svojmu za pomocného sl. B. kazateľa Jána Kollára. Slováci, ač počtom boli skoro tolki, ako nemci, boli cirkevne dosť zanedbávaní. Len každú 4. nedelu mohli odbavovať slov. služby Božie a školy slovenskej nemali. Kollára táto okolnosť veľmi zarmútila, a všetko možné urobil, aby tomu odpomožené bolo. Pravda, ako kaplán, mnoho dosiahnuť nemohol a keď Molnár umrel, ba ešte za jeho choroby, bol vyvolený za farára, ako druhého, Jozef Kalchbrenner a dec. 15. 1819 bol do úradu uvedený tým cieľom, aby Kollár mohol byť odstranený. Avšak sa to nepodarilo, lebo Kollár predsa naspät' bol povolaný a pri Kalchbrennerovi mal účinkovať a opatrovať slovenských veriacich. Pravda, že mu mnohé ťažkosti robili neprajúci. Chrám bol spoločný i školy, ale len v udr-

žávaní mali slováci účasť, kdežto v užívaní nie. Keď Kollár naspäť prišiel, zavrelo pred ním a slovenskými veriacimi chrám a nechceli ich pripustiť k odbaveniu služieb Božích. Z tohoto položenia r. 1820 vznikla pravota v cirkvi o majetok spoločne nadobudnutý, ktorá sa za dlhých dvanásť rokov ťahala a ukončená nebola. Konečne po 14. rokoch najvyšším cis. a kr. rozhodnutím č. 1526-66. ku prospechu slov. veriacych riešená a dokončená bola.

Dľa spomenutého rozhodnutia Anton Radvánsky bol vyslatý ako kr. komissár k usporiadaniu záležitosti priateľským spôsobom. I to šlo ťažko, nemecko-maďarská stránka nechcela pojednávať a len keď kráľ komisár brachiumom pohrozil cirkvi, ak neurobí poriadok, vtedy sa pokonaly pravotiace sa stránky slovenská a nemeckomaďarská. Pokonanie toto bolo vydané v písomnom dokumente v Pešti 19. septembra 1834 roku. Má ono 10 bodov, ktoré v obsahu sú nasledujúce:

1. Rôznosť reči sa jedine na služby B. vzťahuje ale cirkev zostáva jednotná a táto jednota aby bola zrejmá a svornosť zachovaná. Z tej príčiny upravidňovaní farských úradov voľbu farárov prevedie pre každú bohoslužobnú reč spoločný, celocirkevný konvent, ale tak, aby každá rečová stránka, totiž maďarská, nemecká a slovenská, keď o voľbu jej farára ide, mala právo iniciatívy; ona si kandiduje troch mužov a z týchto potom celocirk. konvent vyvolí farára. Kollár, ktorého slov. cirkev vokátorom dňa 26. dec. 1824. mu vydaným už bola vyvolila za rádneho farára, a ktorý úrad svoj od toho času zastával, v úrade zostane a za vyvoleného sa vyhlasuje a uznáva.

2. Aby kollegialita medzi farármi bola zachovaná, všetkým farárom sa za povinnosť kladie, aby v páde potreby jeden druhého zastúpil; štóla patrí tomu, kto funkciu odbaví. Ale akby nie brat farár, lež veriaci požiadali nie svojho, ale druhého farára k nejakej funkcii, tak štóla patrí tomu farárovi, ku ktorému patričný veriaci dľa reči prináleží.

3. Vo vedení a opatrovaní matriék i cirk. pečate sa farári ročne zamieňajú. Ale aby matriky riadne a presne vedené byť mohly, každý farár povinný je ním vybavenú funkciu matriku vedúcemu písomne oznámiť. Parochiálne právo patria dľa úradu najstaršiemu farárovi.

4. Všetky budovy a ustanovizne, všetky chrámové a školské základiny, všetky cirk. dôchodky i ťarchy zostanú spoločnými. Preto všetky dochodky od všetkých údov od týchto čias do spoločnej pokladnice majú byť platené a na spoločné cirk. potreby vynakladané. Školské základiny majú byť osobitne spravované a len na určené ciel obrátené.

5. Dľa predošlého bodu všetky, v čase rozdvojenia vzniklé, či maď.-nemeckými, či slovenskými veriacimi založené základiny, zadovážené kapitále a urobené dlžoby od tohoto času uznávajú a považujú sa za spoločné.

6. Farári všetci budú platení zo spoločnej pokladnice a každý bude mať rovný ročný plat v hotovosti.

7. V predmestí dosiaľ jestvujúca slov. škola bude považovaná za filiálnu a má sa ďalej udržať. Jej záležitosti budú škol. dozorcovi overené a škola jemu podriadená. Výdavky školy, ponevác je učiteľ i kántorom, budú z cirk. základiny zaokrývané.

8. Aby sa stranky na konventoch dorozumeť mohly, pre každú bohoslužobnú reč vyvolí sa viceinšpektor a vicekurátor. Inšpektor a hlavný kurátor bude kandidovaný a volený spoločným konventom. Viceinšpektori, vicekurátori a kántori tak budú volení, ako farári. Ďalej akonáhle spoločnému konventu partikulárny konvent koordinovaný bude, tak všetky reči majú mať v spoločnom konvente svojich zástupcov.

9. bod hovorí o bytoch farárov, ktoré sa práve reparovali, že preto farár slov. nemohol dostať byt v cirk. budove, ale mu taký bol v blízkosti prenájatý a sľúbené, že najpozdšie do Ďura budúceho roku do farskej budovy bude umiestnený. Maďarská stránka ešte nemá svoje bohoslužobné záležitosti usporiadané, preto pokračuje sa dosavadný stav, dokiaľ spoločný konvent nerozhodne.

Toto dohodnutie je základným dokumentom, na ktorom sú práva slov. cirkve založené, lebo bolo z najvyššieho kr. rozhodnutí vynesené a kr. komissárom potvrdené. Ono bolo výsledkom tej dlho trvajúcej pravoty. Krivdení slováci totiž vyvolením Kollára za riadneho farára, boli sa celkom odtrhli od maďarsko-nemeckej cirkve a celkom osobitne usporiadali svoje záležitosti. 1828. roku Samuel Hajnal, úd slov. cirkve zložil 500 zl. a Žofia Hvizďáková 10 000 zl., ako základinu na udržiavanie slov. slova Božieho kazataľa a i druhí cirkevníci sa pričínili väčšími menšími obnosmi k umožneniu samostatnosti cirkve slovenskej. Toto bol ten čas rozdvojenia, ktorý je v 5. bode pokonania spomenutý. S pokonaním všetko prešlo pod správu spoločného konventu. Pokonanie toto zostalo v platnosti za úradovania Kollárovoho.

1838 roku avšak pre nedostatočnosť miesta k vybavovaniu bohoslužieb, keďže jeden jediný chrám bol len a tak, aby v ňom pre všetky tri reči v každú nedeľu boli odbavované riadne služby B. nebolo možné, preto sa slovenská cirkev obrátila na arcikňaza palatína s prosbou, aby pri novom zriaďovaní mesta pre cirkevno-náboženské ciele slovenskej cirkve peštianskej mesto dalo a vyznačilo pozemok, na ktorom by chrám, faru a školu postaviť mohla. Ku prosbe tejto, aby vraj väčšiu váhu mala, pripojil sa i konvent nem.-maďarskej stranky. Palatín prosbe cirkve vyhov. prípisom 28. mája 1838. č. 968. na magistrat mesta upraveným. Magistrát predložil záležitosť mestskému zastupiteľstvu, ktoré 7. júla 1838. č. 6701. na magistrát upraveným prípisom uznáva potrebu dať slov. cirkvi žiadaný pozemok. Na základe tohto uzavretia bol tedy daný cirkvi našej tento grunt, na ktorom jej budovy stoja.

Pravda, že ešte mnoho času muselo prejsť, kým slovenskí veráci mohli prísť k túženému cieľu. Spoločná cirkev sa neponáhľala: slovákom postaviť ani chrám, ani školu, ani faru a slováci na základe dohody všetek svoj majetok mali v spoločnej cirkvi. Tak daný grunt zostal nepoužitý.

R. 1849 bol povolaný Kollár na neurčitý čas do Viedne. Tento čas použila maďarsko-nemecká stránka k zrušeniu dotiaľ platného pokonania, keď zastavila plat slov. učiteľa a slovenskú školu topila do spoločnej maďarsko-nemeckej. Slov. veriaci do spoločnej kassy platili, ale na ich potreby zo spoločnej kasy nebolo zaokrytia. Že slováci nezavdali príčiny k tomuto zrušeniu obapolného dohodnutia dokazuje to, že v čase dohody omnoho menšie boli príspevky do spoločnej kassy, než roku 1849. R. 1834-35 slováci platili 772 zl. 08 kr. a r. 1849 už 1433 zl. 45 kr., tedy dvetofko, kdežto ich potreby a výdavky sa o nič nezväčšili a tak nemohli byť len na fárchu spoločnej cirkvi, ako to protivná stránka udávala.

Aby sa pokojne vyrovnali, žiadali slováci oddelenie a čiastku majetku im prináležajúcu. Žiadali 24 000 zlatých, maď.-nem. stránka im ponúkla 10 000 zl. Nemohli sa dohodnúť, preto sa slováci obrátili na ministerstvo. Ministerstvo k vybaveniu zaležitosti vyslalo, ako poverenika a plnou mocou Gustáva Kubinyiho, ktorý slovákom dal na vedomie, že ak sa priateľsky nepokoniajú, on svojou mocou rozhodne. Záležitosť pojednávaly partikulárne konventy a stránky podaly po dve repliky, na čo Kubinyi svolal spoločnú poradu, v ktorej vypracovaná bola predloha dohody, ktorú zase patrí partikulárne konventy mali pojednávať. Potom každá stránka

vyslala 6-6 svojich povereníkov do spoločnej porady s inštrukciami. V konferencii pod predsedníctvom Kubinyiho slováci zase predniesli svoju žiadosť o 24 000 zl. a protivná stranka zase len 10 tisíc ponúkla. Tu Kubinyi vystúpil s tým návrhom, aby slováci tých 10 000 zl. prijali a z darovaného gruntu aby jednu čiastku predali a za utržené peniaze, aby si postavili cirk. budovy. Na to slov. povereníci neboli pripravení a inštrukcií takých od konventa nemali. Preto len tolko osvedčili, že by to bola nevďačnosť oproti mestu, akby z darovaného gruntu čiastku predali, a že sa s ponuknutou summou uspokojiť nemôžu; s tým opustili konferenciu s protestom a predsa v zápisnici tak bola vec zaznačená, že so priateľsky pokonali a aj u ministerstva tak bolo oznámené.

Toto sa stalo za úradovania Kollárovho a po jeho odchode do Viedne hneď. Za Kollára boli slovenskými učiteľmi: Samuel Matejkovský od 1821, dokiaľ, to som nevedel vypátrať, po ňom Ladislav Jesenský ako druhý učiteľ v rokoch 1830 Ján Kadavý od roku 1839. Či bolo ešte v tom čase i viac učiteľov, udať nemôžem.

Keď Kollár celkom odišiel do Viedne, lebo mu tu neprajúci znemožnili život, cirkev slovenská povolala si na slova B. kazateľa Jozefa Podhradského, muža tiež nadaného a predchodcu svojho hodného, ktorý pokračoval v začatom boji. To, kedy prišiel do Pešti, presne udať neviem. Dáta o jeho účinkovaní nachodia sa od počiatku roku 1851. Pod jeho úradovaním boly vystavené staré cirk. budovy, chrám, škola a fara, avšak s veľkými prekážkami a ťažkosťami. Z jednej strany chudoba cirkevníkov, z druhej strany neprajnosť bratov vo viere veľké prekážky stavala do cesty slov. cirkvi. Spoločná cirkev im nedala nič, ani tých 10 000 zl. ktoré im bola ponúkla, ale v svojom konvente v júni 1851 to vyslovila, že sa slovenská cirkev dobrovoľne zriekla všetkých práv na spoločný majetok, keď sa od spoločnej cirkve samostatne odtrhla kdežto v skutočnosti to samovoľné odtrhnutie sa bolo násilné vytisnutie zo spoločného zväzku. Nemali tedy slováci nič, okrem holého gruntu, a i o tom tvrdili protivníci, že bol daný celej cirkvi, kdežto v skutočnosti bol daný k cirkevnonáboženským cieľom cirkve ev. a. v slovenskej reči.

Dňa 27. apríla 1853 r. mala slov. cirkev konvent, na ktorom vyniesla uzavretie, že postaví chrám, školu a faru. Cítiac svoju slabosť, poslala i na nem-maď. cirkev, aby z lásky pomohla svojim bratom vo viere. Ani odpovede nedostala. Cirkev vymohla si povolenie od mestského stavebného výboru ku stavaniu školy a začala stavbu, čo oznámila i nem-maď. cirkvi, aby to vzala v známosť. Ale ani na to odpoveď neprišla, lebo inšpektor, Lad. Podmaniczky prúpis u seba zadržal a nepredložil ho konventu len keď už škola bola až po pokrov vystavená. Konvent maď-nem. cirkve vtedy, keď už vstaviteľovi 10 000 zl boli zaplatili, ďalšiu stavbu zabránil, takže školu nemohli pod pokrov priviesť. Dlhو trvalo a ešte mnohé nepríjemnosti museli byť prenesené, kým ju mohli ďalej stavať a dostávať. Že ako bol postavený chrám i fara a kedy, to neviem udať, ale že všetko s veľkými ťažkosťami išlo a že veľká ťarcha uvalila na cirkev, to je isté, lebo dlhy z týchto stavieb pochádzajúce nemohly byť smarané [zmarené] až do 1892. roku.

Boly vtedy v cirkvi evanj. dosť rozhárané pomery. Nebolo žiadneho cirk. usporiadania ani zákonov, ktoré by boly platné bývaly; hospodáril sa, ako sa vedelo a dalo a mocnejší, mohutnejší vždy si vedel právo vyvoliť voči slabšiemu. Tejto cirk. nezriadenosti mal urobiť koniec cisársky patent vydaný 1. sept. 1859. na základ ktorého mala byť zriadená ev. a. v. cirkev v Uhorsku. Avšak tento patent miesto toho, aby poriadok uviedol v cirkvi, zapríčinil práve neporiadok a rozbroj a rozplamenil takzvané patentálne boje po celej krajine, nie preto, akoby bol býval zlý a vňom obsažné zásady chybné a pre cirkev škodné, ale len preto, že z hora prišiel a preto bol

považovaný za urazenie cirk. samosprávy. Preto jedna čiastok uhorských evanjelikov celou silou mocou postavila sa proti nemu a druhá čiastka ho avšak prijala a dľa jeho zásad sa zriadila. Cirkve, ktoré patent prijaly a dľa neho sa zriadily, menovali patentálnymi, ostatnie autonómny. Superintendentom patentálnych cirkvi bol Karol Kuzmány a v baňskom distrikte po Jánovi Széberényim bol vyvolený za superintendenta autonómnych cirkví prvý farár peštianskej maďarskej cirkve József Székács.

Slovenská cirkev peštianska dňa 11. decembra 1859. v konvente svojom uzavrela prijať patent a na jeho základe sa zriadila, čo oznamila i seniorálnemu konventu hneď na druhý deň 12. decembra odbývanému. Seniorom bol vtedy Michal Lang, farár cirkve nemeckej. Slovenská cirkev bolo podriadená superintendentálnemu administrátorovi Komáromy-mu a potom jeho zástupcovi Ondrejovi Wálka, ktorý na jar 1861, bol z úradu vyzdvihnutý, keď bol vyvolený na superintendenta Székács. Tohoto cirkev slovenská nechcela uznať pre jeho snahu, že chcel previesť uniu medzi evanjelikmi a. v. a kalvínmi, ako i preto, že neveril v Trojicu sv. a všetko chcel pomadžarčiť. Kuzmánymu oznámil, že sa pripojuje k jeho superintendencii a poddáva sa pod jeho správu. Z tohoto povstaly i tu miestne patentálne boje, ako všade po krajine. Kde cirkvi byly v svojom lone svorné, tam nebolo biedy, ale kde v tej istej cirkvi byly dve stránky, patentalisti a autonomisti, tam už polutuj Bože. I v slovenskej cirkvi nastala roztržka. Niektorí nespokojní a pokáraní údovia podali proti farárovi žalobu u Székácsa a žiadali, aby ich prijal do autonomnej cirkvi. Székács im to síce odoprel, ale im dal úpravu, že len ak ako cirkev sa usporádajú, vtedy ich bude môcť prijať. Vtedy ich ale ešte veľmi málo bolo, preto sa usilovali čím viacerých v cirkvi proti patentu i proti Podhradskému nakloniť, čo sa i podarilo, lebo počet autonomistov cirkvi riasol a cirkev sa rozpadla na dve stránky, čomu sa len nepravníci tešili. Autonomisti sa zriadili v osobitnú cirkev a za inšpektora si vyvolili Jána Zimányiho i presbyterstvo osobitné zvolili a pripojili sa k autonómistom. Za administrátora im bol poslaný Ján Polerecký. Medzitým Podhradského súdila a seniorálne consistorium odsúdilo ho na stratu úradu a vyhnaní ho z fary i celú patentálnu cirkev vytisli z chrámu i zo školy. Keď Podhradského jeho vlastní bývalí cirkevníci vyhnaní z fary, patentalistov spoludržieval Ján Bella, cirk. notár a pozdejšie učiteľ békéšcabiansky. Podhradsky odišiel do Belohradu a tam bol profesorom, kde i umrel teraz za vojny pred asi dvoma rokmi. Odišiel v apríli 1862.

Za ním úradoval Ján Polerecký do januára 1867. Zvláštnejších udalostí z jeho času nieto.

V januári 1867 nastúpil úrad farársky Michal Elefant, ktorý tiež len za krátky čas úradoval, lebo koncom februára 1872 zomrel. Za ním prišiel Ján Gyuriss, ktorý tu bol do konca apríla 1873.

Vtedy bol povolaný do cirkve našej z Pribyliny, z Liptova Daniel Bachat za farára. S ním sa začala nová doba v života cirkve tejto tak mnoho týranej. Prišiel na prázdno, cirkev chudobná, dlžobami obťažaná. I on musel prebojovať ťažké boje a zápasit' s nedostatkom, lebo grunt cirkevný bol viac na ťarchu, nežli k užitku cirkvi. Bachat avšak vedel si vydobit' prostavenie i úctu v meste i u veľkých a mocných, ktorí ho s nedôverou a upodozrievaním prijali, a prekonal všetky ťažkosti. Mesto veľké obete požadovalo od cirkve, keď jej uložilo plotom opraviť celý grunt i kamennou dlažbou opatriť chodby na uliciach zo troch strán. On vymohol u mesta, že cirkev tieto naklady za päť rokov mohla splácať. Požadovalo to značné sumy, tiež nie menej požadovaly rozličné opravy budov a nové potrebné nadobudnutia. V chráme nebolo lavíc, ani organa, ani

zvonov, čo všetko bolo potrebné. Ale ani staré dlžoby nemohly byť smazané, lebo vždy nové súrne potreby nastávaly, tak že bol čas, keď už na licitáciu mal vyjsť majetok cirkve.

Aby tento veľký priestor neležal bez užitku, cirkev spravila zmluvu s Karlom Deutschom, že tenže na jej grunte môže postaviť bazáre a on cirkvi bude platiť ročne 1000 zlatých. Z tohoto povstala pravota s mestom, lebo mesto sa protivilo a chcelo vziať grunt cirkvi, lebo že ten je nie daný na zisk pre cirkev, ale jedine pre cirkevno-školské ciele. I táto pravota sa dlhé roky ťahala, až konečne súd rozhodnúť v prospech cirkve. Pravda že ten dôchodok, ktorý grunt takto donášal, bol príliš chatrný k udržaniu cirkve a ku splateniu dlhov. Preto cirkev sa rozhodla postaviť domy na grunte, ktoré by väčší dôchodok donášaly. Chcela to cirkev previesť sama, ale cirkevné vrchnosti to ho nedovolily.

Tento stav nedostatku trval, až do konca 1892. roku, keď cirkev novú zmluvu uzavrela s Karlom Deutschom, ktorý sa podujal po dlhých vyjednávaniach, že on postaví budovu, ale cirkev dá intabulovať na svoj grunt 80 000 zlatých požičky a za 60 rokov užívanie postaviť sa majúci domov. Za čo Deutsch vyplatí dlhy cirkve, do poriadku donesie chrám, postaví školu s bytmi pre učiteľa, kostolníka a školského sluhu, s dvoma učebnými sieňami a s poradnou sienou, a bude ročne platiť cirkvi 4 000 zlatých. Smluva táto podľa dnešných pomerov pre cirkev nebola najprajnejšou, ale v tých časoch nedalo sa lepšieho spraviť. Tym cirkev aspoň na toľko bola zabezpečená, že mala istý dôchodok a zbavená bola ťarchy, a má výhľady pre budúcnosť. Toto zostane nezapomenuteľnou zásluhou Bacháta a tých mužov, ktorí jemu vo všetkom nápomocní boli, ako menovite Peter Matuška, dozorca cirkve i s jeho bratom Štefanom, ako i presbyterstvo, ktoré verne stalo u boku svojich vodcov.

Že významným mužom bol Bachat, to všetci vieme. Veď on, ako slovenský farár roky bol seniorom veľmestskeho seniorátu a konečne r. 1905. bol zvolený i za biskupa baňského dištriktu. Žiaľ, že tento úrad tak za krátký čas len mohol zastávať, lebo už vo veľký piatok, 13. apríla 1906. odvolal ho Pán cirkve s tohoto plačlivého údolia do cirkvi triumfujúcej.

Učítelia cirkve boli v tejto dobe od Kollára: Ján Mastíš do 1866., Pavol Micsinay [Pavol Mičinay] 1875–1877., Ondrej Bella kaplán i učiteľ 1877–1881., Bothár a Eduard Matuška 1881. júl. 24. do 1886. od tých čias, od 1. sept. 1886. až do dnes zdaru účinkujúci Ľudovít Izák.

Hmotne na koľko-toľko zabezpečená cirkev bola by mohla v pokoji vykonávať svoju úlohu; ale nemohal mať pokoja nikdy. Sesterská cirkev na Deákovom námestí, ktorá slovenskú cirkev vytisla z lona svojho, teraz by ju rada zase pod svoju správu priviesť a preto sa už za časov Bachata robily pokusy na zjednotenie. Tieto pokusy naša cirkev, poučená skúsenosťami minulosti, avšak vždy zmarila, držala sa pevne svojej samostatnosti.

Po smrti Bachatovej s dňom 21. novembra 1906 nastúpil som úrad slova Božieho kazateľa ja. Ja sa síce s mojimi skromnými silami nemôžem merať s mojím predchodcom, tým menej v ohľade vplyvu, aký on mal tu vo veľmeste i vo smerdajných a rozhodujúcich kruhoch; ale v boji o samostatnosť cirkve našej ani my, jeho potomci nechceme ustúpiť ani na piad'. Naši bratia mysleli, že po smrti Bachatovej snadnejšie budú môcť uskutočniť svoje túžby a preto i za mojho času všelijakým spôsobom probovali nakloniť nás k jednoteniu sa. Uradne i neúradne povolaním nás k večerám probovali vplívať na predstavenstvo cirkve dovodiť, že cirkevno-danňovú záležitosť nemožno usporiadať inak, len ak sa všetky cirkve budapeštianske sjednotia. Ale daromné boly ich námahy, lebo zákon i všetky cirk. pravidlá, ako i minulosť našu pravdu dosvedčujú. Preto, aby nám mohli pristúpiť a nás i proti našej vôli, tedy násilne k sebe pripojiť, musel byť

zmenený cirk. zákon, dľa ktorého by nás potom prinútiť mohli. Zákon môže zmeniť len synoda a preto na distriktuálnych i generálnych konventoch vždy prízvukovali potrebu opravenia a doplnenia starých synodálnych zákonov, ktorá r. 1913. na jeseň i skutočne zvolená bola, ale nepojednávala predmety, len sa usporiadala a vyvolila výbory, ktoré do jesene 1914. r. mali vyhotoviť predlohy ku pojednávaniu. My sme i pred synodu i dvojnásobne predostreli svoje ohradenie sa proti akémukoľvek sjednocovaniu, raz zápisničným výťahom konventuálneho uzavretia a pre samým otvorením synody obširnejším memorandumom, v ktorom je jasne odôvodnené naše stanovisko. V r. 1914. vypukla svetová vojna a synoda nemohla pokračovať svojej práci. Svolaná bola síce 1915. r. do zasadania, ale len tým cieľom, aby vyslovila, že sa zaviera a rozpúšťa. Tak cirkev naša aspoň do času má pokoj v tomto ohľade. Nevieme, čo by bola ustanovila synoda, ale dľa výpovedí smerodajných údov synody veľiká väčšina bola na strane našej cirkve a proti násilnému sjednoteniu. Ale lepšie sa stalo tak, ako sa stalo.

Ešte jednu vec prichodí spomenúť. Po smrti Deutschovej jeho následníci požiadali cirkevné predstavenstvo, aby im dopomohlo k zníženiu nesprávne na cirkevný majetok vyhodeneho aequivalentu pri finančnej direkcii. Žiadosť bola slušná a cirkev i porobila kroky skrz advokáta, ktorého Deutschovci na svoje útraty požiadali previesť záležitosť. Aequivalent bol totiž vyrubený od celého čistého dochodku, ktorý domy Lutherovho dvoru zoznášajú a činil vyše 9000 korún ročne, kdežto tento majetok v skutku len 1952. roku prejde na cirkev a tak padne i pod aequivalent. Finančná direkcia avšak túto skutočnosť nechcelo uznať, preto vec išlo až pred administratívny súd. Dlhých päť rokov sa ťahala táto záležitosť, konečne súd riešil ju v prospech cirkve a aequivalent bol znížený na 875 korún i niekoľko halierov ročne. Ale tu Deutschovi dedičia odopreli platiť túto zmenšenú sumu, tak, že cirkev nutená bola zadať proti nim žalobu. Na dvoch forach bolo cirkvi prisúdené právo a dedičia Deutschovi posúdení na platenie, ale kráľovská kúria premenila výrok kráľovskej tabule, lenže nie o ustálenie právneho pomeru mal byť podatá pravota, ale jednoducho o platenie odopretej sumy. Tým cirkev utrpela síce asi 2170 korún škody, lebo ona musela platiť súdové trovy, ale jej predsa bola ponechaná cesta k obnoveniu žaloby na tom základe, ktorý kúria sama označila. Žalovala cirkev tedy znovu vlní na jar, hneď po vynesení výroku kráľovskej kúrie. Teraz 27. septembra toho roku konečne riešila i kráľovská kúria pravotu túto v prospech cirkve a posúdila Deutschových dedičov na platenie aequivalentu. Tak po dlhých rokoch i tu dožila sa cirkev konečne pravdy.

Konečne ešte nemôžeme nespomenúť tú okolnosť, že svetová vojna i našu cirkev nenechala bez strov. Keď pohľadíme v nedelné dni na chrámové zhromaždenie, musíme vidieť, že miesta, ktoré zaplnené bývaly poslucháčmi; sú teraz prázdne. Mnohí z cirkevníkov našich nenavrátia sa viacej k nám. Počet údov dľa odhadnuta na matrikách založeného, klesnúl takmer na jednu štvrtinu. Pri tom i dva zvony museli sme oddať na vojenské ciele a tretí, najväčší, ktorý nám bol minulého roku ponechaný, je už tiež requireovaný a už bolo nám aj oznámené, že v auguste i ten vezmú, avšak dosiaľ je ešte tu, kto vie dokiaľ?

Ináč najnovšie udalosti sú každému známe i z ročnej správy cirkve našej, preto zavieram túto prácu tým vzdychnutím k Pánovi cirkve, aby on sám hájil a chránil i tento zbor náš nútostive a aby nám dal dožiť čím skoršie pokoja túženého.

Morhács Márton írása a szlovák gyülekezet történetéről, 1917 vagy 1918 nyarán Lelőhely: EOL, PSZE Morhács Márton gyűjtemény

A Budapesti Szlovák Ág. H. Evangélikus Gyülekezet rövid története

Amint azt a jelen munka címe is jelzi, ezúttal csak röviden van alkalmunk leírni gyülekezetünk életének jelentősebb eseményeit, és írásunk nem terjedhet ki minden olyan eseményre, amelyek egyébként érdekesek lehetnek. Ezért csak arra kívánunk rámutatni, hogy gyülekezetünk élete kezdettől fogva a létért folytatott nehéz harc volt, és ma is az. De rámutatunk arra is, hogy Isten segédelmével mindig helytállt ebben a harcban és helytáll ma is és reméljük, szilárdan hisszük, hogy a jövőben is helytáll majd, és a mindenható Úr jobbjá megvédi minden emberi támadás és ármány ellenére.

Gyülekezetünk még túlságosan fiatal ahhoz, hogy arról valóban történetileg beszélhessünk. Életében azonban sok jelentős és fontos esemény történt, s a sok megpróbáltatásból sok tapasztalatot is szerezhettek. Ezért is nehéz röviden szólni erről a tárgyról, mert az ember nem tudja, mit válasszon ki ebből a nagy anyagból, hogy semmi fontos ne maradjon ki, és hogy ez a munka mégse legyen túlságosan terjedelmes. Nos, megpróbálunk tehát a következő sorokban, ha nem is teljes, de amennyire a rendelkezésünkre álló források megengedik, hiteles képet adni gyülekezetünk életéről.

II. József ügyvezetett türelmi rendelkezésének kiadását követően, tehát 1780 után [a Türelmi Rendelet Magyarországon 1781. október 25-én lépett hatályba], a hazánk minden táján élő addig elnyomott és üldözött evangélikus kereszténység új életre kelt. Evangélikus gyülekezetek jöttek létre szerte az országban. Így itt a fővárosban is, ahová korábban evangélikus be sem léphetett, s még kevésbé lehetett polgár, ha nem tagadta meg hitét, 1787-ben megalapították az ág. h. ev. egyház, amely Isten szavának első hirdetőjévé Molnár Jánost [Ján Molnár] hívta meg. Nevezett 1787-től 1819. november 28-ig töltötte be hivatalát. Ez a gyülekezet eredetileg német-szlovák nyelvű volt, később akadtak magyarul beszélő hívek is, de kevesen. Számuk azonban az akkori viszonyok között elég gyorsan növekedett, úgyhogy a gyülekezet háromnyelvűvé vált. Molnár idősebb korában már nem győzte a hívekről való gondoskodást, annál kevésbé, mert betegségek is gyötörték. Ezért 1819 tavaszán meghívta maga mellé segédlelkésznek Kollár Jánost [Ján Kollár]. A szlovákok, annak ellenére, hogy számukat tekintve majdnem annyian voltak, mint a németek, vallási szempontból eléggé elhanyagoltak voltak. Csak minden 4. vasárnap tarthattak szlovák nyelvű istentiszteletet és nem volt szlovák iskolájuk. Kollárt ez a körülmény nagyon elszomorította és mindent lehetőleg megtett annak érdekében, hogy ezen segítsen. Igaz, káplánként nem érhetett el túl sokat, és amikor Molnár meghalt, sőt még betegsége idején, sorrendben második lelkésznek Kalchbrenner Józsefet választották, és 1819. dec. 15-én beiktatták hivatalába azzal a céllal, hogy Kollárt eltávolíthassák. Ez azonban nem sikerült, mert Kollárt mégis visszahívták és Kalchbrenner mellett kellett működnie és a szlovák hívekről gondoskodnia. Igaz, hogy rosszakarói sok nehézséget okoztak neki. A templom és az iskolák közösek voltak, de a szlovákok csak a fenntartásukban vettek részt, használatukban nem. Amikor Kollár visszatért, bezárták előtte és a szlovák hívek előtt a templomot és nem akarták számukra engedélyezni szlovák istentiszteletek tartását. Emiatt 1820-ban, a közösen szerzett vagyon felett a gyülekezetben per keletkezett, amely tizenkét hosszú évig húzódott és nem zárult le. Végül, 14 év elteltével, az 1526-66-os számú legfelsőbb cs. és kir. rezolúcióval a szlovák hívek javára dőlt el és zárult le.

A fenti rezolúció Radvánszky Antal személyében királyi biztost küldött ki a gyülekezet vitás ügyeinek békés rendezésére. Ez is nehezen ment, a német-magyar fél nem kívánt tárgyalni, és csak amikor a királyi biztos karhatalommal fenyegette meg a gyülekezetet amennyiben nem tesz rendet, akkor egyezett meg a pereskedő szlovák és német-magyar fél. A megállapodást írásos dokumentumban rögzítették Pesten, 1834. szeptember 19-én. Annak 10 pontja van, amelyek az alábbiakat tartalmazzák:

1. *A nyelvek különbözősége kizárólag az istentiszteletre vonatkozik, de a gyülekezet egységes marad, és ennek az egységnek nyilvánvalónak kell lennie és az összetartozást meg kell őrizni. Ez okból a lelkészi hivatal megüresedése esetén a lelkészválasztást minden istentiszteleti nyelv számára a teljes gyülekezeti közgyűlés végzi, de oly módon, hogy minden lelkészválasztás esetén a nyelvi fél, azaz a magyar, a német és a szlovák, amelynek papot választanak, jogosult legyen kezdeményezni; ő állíthat három jelöltet, akik közül aztán a gyülekezeti közgyűlés kiválasztja a lelkészt. Kollár, akit a szlovák gyülekezet az 1824. december 26-án kiadott vokátorral már megválasztott rendes lelkészének, mely hivatalt azóta betöltötte, hivatalában marad és megválasztottnak nyilváníttatik és elismertetik.*

2. *A lelkészek közötti kollegialitás megőrzése érdekében, minden lelkésznek kötelessége, hogy szükség esetén egymást helyettesítsék; a stólapénz azt illeti, aki az adott feladatot elvégzi. De amennyiben nem a lelkész, hanem a hívek kérnek fel nem sajátjukat, hanem a másik lelkészt valamilyen feladatra, a stólapénz azt a lelkészt illeti meg, akihez az adott hívek nyelvük alapján tartoznak.*

3. *Az anyakönyvek vezetése és gondozása valamint a gyülekezet pecsétjének gondozása terén a lelkészek évente váltják egymást. Annak érdekében azonban, hogy lehetséges legyen az anyakönyvek rendes és pontos vezetése, minden lelkész köteles az általa elvégzett tevékenységet írásban bejelenteni az anyakönyvet vezető lelkésznek. A parochiális jogok a legrégebben hivatalban lévő lelkészt illetik.*

4. *Minden épület és intézmény, minden templomi és iskolai alapítvány, minden gyülekezeti járulékos és teher közös marad. Ezért ezeket a járulékokat mostantól a közös pénztárba kell befizetni és közös gyülekezi célokra fordítani. Az iskolai alapítványokat külön kell kezelni és csak a meghatározott célokra fordítani.*

5. *Az előző pont értelmében, a szétválás idején megalapított, akár a magyar-német, akár a szlovák hívek által létrehozott alapítványok, a megszerzett tőke és a keletkezett adósságok mostantól közösnek számítanak.*

6. *Minden lelkész a közös pénztárból lesz fizetve és mindegyiküknek azonos éves fizetésük lesz, amely készpénzben kerül kifizetésre.*

7. *A külvárosban mostanáig működő szlovák iskola filiális iskolának nyilváníttatik és a jövőben is megmarad. Az iskola ügyeit az iskolai felügyelő fogja intézni és az iskola neki lesz alárendelve. Az iskola kiadásait, mivel a tanító végzi a kántori teendőket is, az egyházi alapítványból fedezik.*

8. *Annak érdekében, hogy a felek a közgyűléseken megértsék egymást, minden istentiszteleti nyelv számára kijelölésre kerül egy-egy másodfelügyelő és másodgondnok. A felügyelőt és a főgondnokot a közös közgyűlés választja. A felügyelő, a másodgondnokok és a kántorok választása úgy fog történni, mint a lelkészeké. Továbbá ahogyan a közös közgyűlés mellé partikuláris közgyűlés lesz szervezve, a közös közgyűlésen minden nyelvnek kell, hogy legyenek képviselői.*

9. *A 9. pont a lelkészlakásokra vonatkozik, amelyek éppen felújítás alatt álltak, ezért a szlovák lelkész nem kaphatott lakást a gyülekezet épületében, de a közelben szintén béreltek számára egyet és ígéretet kapott arra, hogy legkésőbb a következő év Szent György napjáig a parókia épületében kerül elhelye-*

zésre. A magyar fél istentiszteleti ügyei még nem kerültek rendezésre, ezért a közös közgyűlés döntéséig fennmarad az eddigi állapot.

Ez a megállapodás az alapvető dokumentum, amelyen a szlovák gyülekezet jogai nyugszanak, mert legfőbb királyi döntésen alapul és a királyi biztos is megerősítette. Ez volt a hosszú ideig húzódo per eredménye. A sérelmet szenvedett szlovákok ugyanis Kollár rendes lelkésszé történt megválasztásával teljesen elszakadtak a magyar-német gyülekezettől és teljesen külön intézték ügyeiket. 1828-ban Hajnal Sámuel [Samuel Hajnal], a gyülekezet tagja 500 forint és Hvizdák Zsófia [Žofia Hvizdaková] 10 000 forintos alapítványt tett a szlovák lelkész fizetésének biztosítására, és kisebb-nagyobb összegekkel más egyháztagok is hozzájárultak a szlovák gyülekezet önállóságának megteremtéséhez. Ez volt a szétválás időszaka, amelyet a megállapodás 5. pontja említ. A megállapodással minden átkerült a közös közgyűlés kezelése alá. A megállapodás Kollár hivatali ideje alatt érvényben maradt.

Azonban 1838-ban az istentiszteletek tartására rendelkezésre álló hely elégtelensége miatt, mivel egyetlen templom volt csak, így nem volt lehetséges minden vasárnap mindhárom nyelven rendes istentiszteletet tartani, ezért a szlovák gyülekezet azzal a kéréssel fordult a főherceg nádorhoz, hogy az új városrendezés során a pesti szlovák egyház egyházi-vallási szükségletei számára biztosítson és jelöljön ki egy telket, amelyen felépítheti templomát, parókiáját és iskoláját. Ehhez a kéréshez, hogy nagyobb súllyal essen latba, csatlakozott a német-magyar fél közgyűlése is. A nádor teljesítette a gyülekezet kérését és 1838. május 28-i kelettel, 968-as szám alatt leiratot intézett a magisztrátushoz. A magisztrátus felterjesztette az ügyet a város képviselőtestületéhez, amely 1838. július 7-én, 6701-es szám alatt a magisztrátusnak címzett leiratában elismeri a szlovák gyülekezet által kért telek biztosításának szükségességét. Ennek a határozatnak az alapján kapta meg tehát gyülekezetünk ezt a telket, amelyen épületei állnak.

Igaz, még hosszú időnek kellett eltelnie addig, amíg a szlovák hívek elérhették a vágyott célt. A közös gyülekezet nem sietett a szlovákok számára sem templomot, sem iskolát, sem parókiát építeni, a megállapodás alapján pedig a szlovákok minden vagyona a közös egyházban volt. Így a kapott telek kihasználatlan maradt.

1849-ben Kollárt határozatlan időre Bécsbe hívták. A magyar-német fél ezt az időt használta ki az addig érvényben lévő megállapodás felmondására, amikor leállította a szlovák tanító bérének kifizetését és a szlovák iskolát beolvasztotta a közös magyar-németbe. A szlovák hívők hozzájárultak a közös kasszához, de szükségleteikre a közös kasszából nem volt fedezet. Hogy a szlovákok nem adtak okot a kétoldalú megállapodás felmondására, bizonyítja az a tény is, hogy a megállapodás megszűlésének idején sokkal alacsonyabbak voltak a hozzájárulások a közös kasszához, mint 1849-ben. 1834-35-ben a szlovákok 772 forint 08 kr-t fizettek, 1849-ben már 1433 forint 45 kr-t, tehát kétszer annyit, miközben szükségleteik és kiadásaik semmivel sem növekedtek, s így nemigen lehettek a közös gyülekezet terhére, mint azt az ellenérdekelt fél állította.

A békés elszámolás érdekében a szlovákok kérték a különválást és a nekik járó vagyonrészt. Követelésük 24 000 forint volt; a magyar-német fél 10 000 forintot ajánlott fel nekik. Nem tudtak megegyezni, ezért a szlovákok a minisztériumhoz fordultak. A minisztérium az ügy megoldása érdekében meghatalmazott miniszteri biztost küldött ki Kubinyi Gusztáv személyében, aki a szlovákok tudomására hozta, hogy amennyiben nem születik békés megegyezés, hatalmával élve ő maga fog dönteni. Az ügyet megtárgyalták a partikuláris közgyűlések és a felek két-két replikát nyújtottak be, mire Kubinyi közös tanácskozást hívott össze, amelyen kidolgozásra került a megállapodás-tervezet, melyet ismét a partikuláris közgyűléseknek kellett megtárgyalniuk. Azután mindkét fél 6-6 megbi-

zottat küldött ki a közös tanácskozásra, akiket instrukciókkal láttak el. A konferencián, amelyen Kubinyi elnökölt, a szlovákok ismét előadták a 24 000 forintra vonatkozó kérésüket, a másik fél pedig ismét csak 10 ezret kínált fel. Ekkor Kubinyi a javaslatával állt elő, hogy a szlovákok fogadják el a 10 000 forintot és az ajándékba kapott telek egy részét adják el és a befolyt pénzből építsék fel az egyházi épületeket. A szlovák megbízottak erre nem voltak felkészülve, és nem voltak ilyen instrukcióik a közgyűléstől. Ezért csak annyit válaszoltak, hogy ez hálátlanság lenne a várossal szemben, ha az ajándékba kapott telek egy részét eladnák, és hogy a felajánlott összeggel nem elégedhetnek meg; ezzel tiltakozva elhagyták a tanácskozást, ennek ellenére a jegyzőkönyvben az eset úgy szerepel, hogy békésen megegyeztek, és ilyen értesítés ment a minisztériumba is.

Mindez Kollár hivatali ideje alatt és közvetlenül Bécsbe történt távozását követően történt. Kollár idejében a szlovák tanítók a következők voltak: Matejkovszky Sámuel [Samuel Matejkovský] 1821-től, hogy meddig, azt nem tudtam kinyomozni, utána következett második tanítóként Jeszenszky László az 1830-as években, Kadavy János (Ján Kadavy) 1839-től. Hogy volt-e abban az időben több tanító is, arról nincs tudomásom.

Amikor Kollár végleg Bécsbe távozott, mert rosszakarói itt ellehetetlenítették az életét, a szlovák gyülekezet meghívta lelkésznek Podhradszky Józsefet [Jozef Podhradský], aki szintén tehetséges és elődjéhez méltó férfi volt, s aki folytatta a megkezdett harcot. Arról, hogy pontosan mikor érkezett Pestre, nincs pontos tudomásom. A működésére vonatkozó adatok 1851 elejétől állnak rendelkezésre. Hivatali ideje alatt épültek fel a régi egyházi épületek, a templom, az iskola és a parókia, azonban óriási akadályok és nehézségek mellett. Egyrészt az egyháztagok szegénysége, másrészt a hittestvérek rosszakarata állított nagy akadályokat a szlovák gyülekezet útjába. A közös egyház semmit sem adott nekik, az általa felkínált 10 000 forintot sem, és az 1851 júniusában tartott közgyűlésén kijelentette, hogy a szlovák gyülekezet önként lemondott a közös vagyonhoz fűződő minden jogáról, amikor a közös gyülekezettől elszakadt, miközben a valóságban ez az önkéntes elszakadás a közös kötelekből való erőszakos kiszorítás volt. A szlovákoknak tehát nem volt semmijük a pusztá telken kívül, és ellenfeleik erről is azt állították, hogy azt az egész gyülekezet kapta, miközben a valóságban a szlovák nyelvű ág, h. ev. gyülekezet egyházi-vallási céljaira lett adva.

1853. április 27-én a szlovák gyülekezet közgyűlést tartott, amelyen úgy határozott, hogy felépíti a templomot, az iskolát és a parókiát. Érezve gyengeségét, a német-magyar gyülekezethez is fordult, hogy az a szeretettől vezérelve segítsen hittestvéreinek. Választ sem kapott. A gyülekezet megszerezte az építési engedélyt az iskola építéséhez és megkezdte az építkezést, amiről értesítette a német-magyar gyülekezetet, hogy ezt a tényt vegye tudomásul. Erre sem kapott azonban választ, mert Podmaniczky László felügyelő a levelet magánál tartotta és nem mutatta be a közgyűlésnek, csak akkor, amikor az iskola évekkal később már felépült. A magyar-német egyház közgyűlése akkor, amikor az építőmesternek már 10 000 forint kifizetésre került, megakadályozta az építkezés folytatását, úgyhogy az iskolát nem tudták tető alá hozni. Hosszú ideig tartott és még sok kellemetlenségen kellett keresztülmenniük, míg folytathatták és befejezhatték az építkezést. Hogy hogyan és mikor épült fel a templom és a parókia, arról nincs tudomásom, de hogy mindez nagy nehézségekkel ment és nagy terhet jelentett a gyülekezetnek, az biztos, mert az építkezésekből eredő adósságoktól egészen 1892-ig nem tudott megszabadulni.

Az evangélikus egyházban, abban az időben eléggé zilált viszonyok uralkodtak. Nem volt semmilyen egyházi szervezet, sem törvények, amelyek érvényesek lettek volna; úgy gazdálkodtak, ahogy tudtak, és ahogy lehetett, és az erősebb, a nagyobb mindig érvényesíteni tudta jogát a gyengébbel

szemben. Ennek az egyházi rendezetlenségnek kívánt véget vetni az 1859. szeptember 1-jén kiadott császári pátens, amelynek alapján a magyarországi ág. h. evangélikus egyháznak fel kellett volna épülnie. Ez a pátens azonban ahelyett, hogy rendet teremtett volna az egyházban, éppen rendetlenséget és viszályt okozott, és országszerte fellobbantotta az úgynevezett pátensharcot, nem azért, mint ha rossz lett volna és a benne foglalt elvek helytelenek és az egyház számára károsak lettek volna, hanem csak amiatt, mert föntről jött, és ezért az egyházi önkormányzatiság megsértésének tartották. Ezért a magyarországi evangélikusok egy része minden erejével ellene fordult, míg más részük elfogadta azt, és a benne foglalt elvek alapján működött. Azokat a gyülekezeteket, amelyek elfogadták a pátent és annak alapján működtek, pátenspártiaknak, a többi autonomistáknak nevezték. A pátenspárti gyülekezetek szuperintendense Kuzmány Károly [Karol Kuzmány] volt, a bányakerületben az autonomista gyülekezetek szuperintendensévé Szeberényi János [Ján Szeberényi/Seberíni] után a pesti magyar gyülekezet első lelkészét, Székács Józsefet választották meg.

A pesti szlovák gyülekezet 1859. december 11-én tartott közgyűlésén a pátens mellett döntött, amit a másnapra, december 12-re összehívott egyházmegyei közgyűléssel is közölt. Az esperes abban az időben Lang Mihály, a német gyülekezet lelkésze volt. A szlovák gyülekezet Komáromy püspöki adminisztrátor, majd helyettese Wálka András alá volt rendelve, akit 1861 tavaszán, amikor Székácsot szuperintendenssé választották, felmentettek hivatalából. Őt a szlovák gyülekezet nem akarta elfogadni az ág. h. evangélikusok és a kálvinisták közötti unió létrehozására irányuló szándéka miatt, és ezért sem, mert nem hitt a Szentháromságban és mindent el akart magyarosítani. Kuzmánynak bejelentette [a szlovák gyülekezet], hogy csatlakozik az ő szuperintendenciájához és elfogadja irányítását. Ott, ahol a gyülekezetek egységesek voltak, nem volt baj, de ott, ahol ugyanazon gyülekezetben belül két oldal volt, pátenspártiak és autonomisták, ott Isten irgalmazzon. A szlovák gyülekezetben is szakadás történt. Néhány elégedetlen és rendreutasított egyháztag panaszt nyújtott be Székácsnál a lelkész ellen és kérték, hogy fogadja be őket az autonóm egyházba. Székács ugyan kérésüket elutasította, de azt a tanácsot adta nekik, hogy ha gyülekezetté szerveződnek, akkor majd befogadhatja őket. Akkor azonban még nagyon kevesen voltak, ezért igyekeztek a gyülekezet lehető legtöbb tagját a pátens és Podhradszky ellen hangolni, ami sikerült is, mert az autonomisták száma a gyülekezetben nőtt, és a gyülekezet két részre szakadt, aminek csak rosszakarói örültek. Az autonomisták önálló gyülekezetbe szerveződtek, felügyelőjüknek Zimányi Jánost [Ján Zimány] választották és külön presbitériumot is választottak, majd csatlakoztak az autonomistákhoz. Adminisztrátoruknak Polereczky Jánost [Ján Polerecký] küldték ki. Időközben az egyházmegyei konzisztórium eljárást folytatott Podhradszky ellen, akit megfosztott hivatalától, és elűzte a plébániáról, és a teljes pátenspárti gyülekezetet kiszorította a templomból és az iskolából. Amikor Podhradszkyt egykori egyháztagjai kiűzték a plébániáról, a pátenspártiakat Bella János [Ján Bella] jegyző, későbbi békéscsabai tanító fogta össze. Podhradszky Belgrádba távozott, ahol professzorként működött, s a háború alatt, mintegy két évvel ezelőtt meghalt. 1862 áprilisában távozott.

Őt Polereczky János követte a hivatalban 1867 januárjáig. Az ő idejében nem voltak különösebb események.

1867 januárjában a lelkészi tisztségbe Elefánt Mihály [Michal Elefánt] lépett, aki szintén csak rövid ideig töltötte be hivatalát, mert 1872 februárjában meghalt. Utána Gyuriss János [Ján Ďuriš] következett, aki 1873. április végéig volt itt.

Ekkor hívták meg gyülekezetünkbe lelkésznek Bachát Dánielt [Daniel Bachát] Pribilinából [Pribylina], Liptóból. Véle új korszak kezdődött sokat szenvedett gyülekezetünk életében. Üres kasszát

talált, a gyülekezet szegény volt, adósságok nyomasztották. Neki is nehéz küzdelmet kellett folytatnia a nincstelenséggel, mert a gyülekezet telke nagyobb terhet jelentett a gyülekezet számára, mint hasznót. Bachátnak azonban sikerült pozíciót és tiszteletet kiharcolnia a város előkelő és befolyásos személyeinél, akik bizalmatlanul és gyanakodva fogadták, és legyőzött minden nehézséget. A város nagy áldozatokat kívánt a gyülekezettől, amikor elrendelte a telek bekerítését, az utcán a járda kikövezését három oldalról. Bachát járta ki a városnál, hogy a gyülekezet ezeket a költségeket öt év alatt törlessze. Jelentős összegeket kívánt ez a munka, és nem kerültek kevesebbe az épületek különböző javításai és a többi szükséges új beszerzés. A templomban nem voltak padok, sem orgona, sem harang, ami mind szükséges volt. De a régi adósságokat sem lehetett törleszteni, mert mindig új, sürgős szükség keletkezett, úgyhogy volt olyan időszak, amikor csaknem árverezésre került a gyülekezet vagyona.

Hogy az a hatalmas terület ne maradjon kihasználatlan, az egyház szerződést kötött Deutsch Károllyal, hogy az bazárokat építhet a gyülekezet telkén, amiért évi 1000 forintot fizet a gyülekezetnek. Ebből per keletkezett a várossal, mert a város ellenezte ezt, és vissza akarta venni a telket a gyülekezettől, mivel azt a gyülekezet nem hasznosítás céljára, hanem kizárólag egyházi-iskolai célra kapta. Ez a per is hosszú évekig húzódott, míg végül a bíróság a gyülekezet javára döntött. Igaz, az a jövedelem, amelyet így a telek hozott, túlságosan jelentéktelen volt a gyülekezet eltartásához és az adósságok visszafizetéséhez. Ezért a gyülekezet úgy döntött, hogy házakat épít a telken, amelyek nagyobb jövedelmet hoznának. A gyülekezet ezt maga kívánta megvalósítani, de az egyházi főhatóság nem engedélyezte.

Az ínséges helyzet egészen 1892 végéig tartott, amikor is a gyülekezet új szerződést kötött Deutsch Károllyal, aki hosszas tárgyalásokat követően vállalkozott az épületek felépítésére, de a gyülekezetnek a telkére be kellett tábláztatnia 80 000 forint kölcsönt és 60 évre szóló haszonélvezetet a felépítendő házakra. Ennek fejében Deutsch vállalta a gyülekezet adósságainak kifizetését, a templom rendbelsőzatalát, iskolát épített két tanteremmel és tanácsteremmel, valamint lakásokat a tanító, a sekrestyés és az iskolaszolga számára, és évi 4000 forintot fizetett a gyülekezetnek. Ez a szerződés a mai viszonyokat tekintve a gyülekezet számára nem volt a legkedvezőbb, de abban az időben nem lehetett jobbat tenni. Ezzel a gyülekezetről legalább annyira gondoskodtak, hogy biztos jövedelemmel rendelkezett, megszabadult a terhektől, és vannak kilátásai a jövőt illetően. Feledhetetlen érdeme marad ez Bachátnak és azoknak a férfiaknak, akik mindenben segítettek őt, név szerint Matuska Péter [Peter Matuska] felügyelőnek és fivérének Istvánnak, továbbá a presbitériumnak, amely hűségesen állt vezetői oldalán.

Hogy Bachát jelentős férfiú volt, mindannyian tudjuk. Hiszen, mint szlovák lelkész éveken át volt a fővárosi egyházmegye esperese, és végül 1905-ben megválasztották bányakerületi püspöknek. Sajnos, ezt a hivatalt csak igen rövid ideig tölthette be, mert az Úr már 1906. április 13-án, Nagypénteken magához szólította ebből a siralomvölgyből.

A gyülekezet tanítói Kollár idejétől fogva az alábbiak voltak: Mastiš János [Ján Mastiš/Mastič] 1866-ig, Micsinay Pál [Pavol Mičinay] 1875–1877, Bella András [Ondrej Bella] káplán és tanító 1877–1881, Matuska Botár és Eduard 1881. júl. 24-től 1886-ig, azóta, 1886. szeptember 1-től a mai napig sikeresen működő Izák Lajos [Ludovít Izák].

Az anyagilag többé-kevésbé biztosított gyülekezet békében végezhetné volna dolgát; de sosem lehetett békesége. A Deák téri testvérgyülekezet, amely öléből kitaszította a szlovák gyülekezetet, ismét szívesen vonta volna irányítása alá, ezért már Bachát idejében is voltak próbálkozások az egyesítésre.

Ezeket a próbálkozásokat gyülekezetünk, okulva a múlt tapasztalataiból, mindig meghiúsította, szilárdan ragaszkodott önállóságához.

Bachát halála után, 1906. november 21-én én foglaltam el a lelkési hivatalt. Én ugyan szerény képességeimmel nem mérhetem magam elődömhöz, még kevésbé azt a befolyást tekintve, amellyel ő itt a nagyvárosban és irányadó és meghatározó körökben rendelkezett; de a gyülekezetünk önállóságért folytatott küzdelemben mi, az ő utódai sem kívánunk egy tapodtat sem engedni. Testvéreink az gondolták, hogy Bachát halála után könnyebben megvalósíthatják vágyaikat, ezért az én időmben is különféle módokon próbálták bennünket megnyerni az egyesülés számára. Hivatalos és nem hivatalos vacsorameghívásokkal próbáltak hatni a gyülekezet elöljáróságára, azzal érvelve, hogy az egyházi adó ügyét nem lehet másként rendezni, csak ha minden budapesti gyülekezet egyesül. Feleslegesek voltak azonban a fáradozásai, mert a törvény és minden egyházi szabály, valamint a múlt is a mi igazunkat igazolta. Ezért, annak érdekében, hogy hozzánk férhessenek és bennünket akarataink ellenére, tehát erőszakkal magukhoz csatolhassanak, meg kellett változtatni az egyházi törvényt, amelynek alapján aztán bennünket kényszeríthettek volna. A törvényt csak a zsinat változtathatja meg, ezért az egyházkerületi és egyetemes közgyűléseken mindig hangsúlyozták a régi zsinati törvények kijavításának és kiegészítésének szükségességét. A zsinatot 1913 őszén valóban összehívták, de nem tárgyalt a témáról, csak létrehozta és megválasztotta a bizottságokat, amelyeknek 1914 őszére kellett volna elkészíteniük a tervezeteket megtárgyalásra. Mi a zsinat elé is kétszeresen is felterjesztettük tiltakozásunkat bármilyen egyesítés ellen, egy alkalommal a közgyűlés határozatát tartalmazó jegyzőkönyvi kivonattal és közvetlenül a zsinat megnyitása előtt egy terjedelmesebb memorandummal, amelyben világosan megindokoltuk álláspontunkat. 1914-ben kitört a világháború és a zsinat nem tudta folytatni munkáját. 1915-re ugyan összehívták az ülést, de csak azzal a céllal, hogy bejelentse feloszlását. Így aztán gyülekezetünknek legalább egy időre békessége van ebben a tekintetben. Nem tudjuk, hogyan döntött volna a zsinat, de a zsinat irányadó tagjainak megnyilvánulásai alapján a nagy többség a mi gyülekezetünk pártján állt és az erőszakos egyesítés ellen volt. De jobban történt úgy, ahogy történt.

Még egy dolgot kell megemlíteni. Deutsch halála után örökösei azzal a kéréssel fordultak az egyházi elöljárósághoz, hogy segítsen elérni a pénzügyigazgatásnál a gyülekezet vagyonára helytelenül megállapított illeték-egyenérték csökkentését. A kérelem illedelmes volt, és a gyülekezet megtette a szükséges lépéseket annak az ügyvédnek az útján, akit Deutschék saját költségre megbíztak az ügy elintézésével. Az illeték-egyenértéket ugyanis a Luther udvar házáinak teljes tiszta jövedelmére kivetették, és több mint évi 9000 koronát tett ki, miközben ez a vagyon a valóságban csak 1952-ben száll át az egyházra és esik majd az egyenérték hatálya alá. A pénzügyigazgatóság ezt a tényt nem akarta elismerni, ezért az ügy a közigazgatási bíróság elé került. Öt hosszú éven át húzódott ez az ügy, míg végül a bíróság a gyülekezet javára döntötte el, és az egyenértéket évi 875 koronára és néhány fillérré csökkentette. Ekkor azonban Deutsch örökösei megtagadták ennek a csökkentett összegnek a kifizetését, úgyhogy a gyülekezet kénytelen volt ellenük keresetet benyújtani. Két fórumon is az egyháznak ítélték igazat, és Deutsch örököseit fizetésre ítélték, de a királyi kúria megváltoztatta a királyi táblabíróság ítéletét. Csakhogy nem a jogviszony megszilárdítására irányult a kereset, hanem egyszerűen a megtagadott összeg kifizetésére. Ezzel ugyan a gyülekezetet 2170 korona kár érte, mert neki kellett kifizetnie a perköltségeket, de ennek ellenére nyitva maradt előtte az út a kereset felújításához azon az alapon, amelyet maga a kúria jelölt meg. A gyülekezet tehát ismét keresetet nyújtott be, közvetlenül a királyi kúria ítéletének meghozatala után. Most, ez év szeptember 27-én a királyi kúria

is végre a gyülekezet javára döntötte el a pert, és Deutsh örököseit az egyenérték megfizetésére ítélte. Így hosszú évek elteltével gyülekezetünk végre megélte, hogy győzött az igazság.

Végezetül nem hagyhatjuk említés nélkül azt a körülményt, hogy a világháború a mi gyülekezetünket sem hagyta veszteségek nélkül. Amikor vasárnap végignézzünk a templomi gyülekezeten, látnunk kell, hogy a helyek, amelyek egykor telve voltak hallgatósággal, most üresek. Sok egyháztagunk nem tér vissza többé hozzánk. A tagok száma az anyakönyveken alapuló becslés szerint csaknem egymegyédére csökkent. Emellett két harangot be kellett szolgáltatnunk háborús célokra és a harmadik, a legnagyobb, amelyet a tavalyi évben meghagytak nekünk, már szintén rekvirálásra került és értesítettek bennünket, hogy augusztusban azt is elveszik, de egyelőre még itt van, ki tudja meddig?

Egyébként a legújabb események gyülekezetünk éves jelentéséből mindenki számára ismertek, ezért azzal a gyülekezetünk Urához címzett sóhajjal zárom ezt a munkát, hogy ő maga óvja és védelmezzze gyülekezetünket, és hogy mielőbb engedje megélnünk az oly nagyon vágyott békét.

2.

Szilády Jenő írása a gyülekezet történetéről (1951)

Lelöhely: Szlovák Ajkú Evangélikus Egyházközség, Lelkészi Hivatal

A Budapesti Kerepesi-úti Evangélikus Egyházközség története
Írta Dr. Szilády Jenő evangélikus lelkész, Bp. 1951. július 6-án.

I. A gyülekezet alapításától a templomépítésig

Az 1780. évi türelmi rendelet megjelenése után [a Türelmi Rendelet 1781-ben lépett hatályba], az addig elnyomott és üldözött hazai evangélikus keresztyénség új életre kel. Evangélikus gyülekezetek jönnek létre szerte az országban. Így Budapesten is.

A budapesti német, szlovák és kis számban magyar evangélikusok háromnyelvű egyházközségét a gyülekezet megalapításától, 1787-től 1819. november 28-ig Molnár János [Ján Molnár] lelkész pasztorálja. Istentiszteleti helyül eleinte egy ideiglenes imaterem, majd 1811-től a mostani Deák téri templom szolgál. 1819-ben az öreg és beteges Molnár mellé a pánszláv érzelmű Kollár János [Ján Kollár] kerül segédlelkésznek, de Molnár utódjául 1819. december 15-én Kalchbrenner Józsefet választja meg a gyülekezet. Miután Kalchbrenner szlovácul nem tud, a gyülekezet szlovák rétege Kollár személyéhez ragaszkodik, s 1824. december 28-án a számára kiállított vokátorral rendes lelkészül hívja meg. (František Pastrnák: Jan Kollár 1793–1852. 35. lap.)

Kollár személye miatt azonban a gyülekezet magyar-német része és szlovák rétege között kezdettől fogva komoly viszálykodás, majd 1820-ban per is keletkezik. A per tárgyát a közösen szerzett egyházi és iskolai vagyon képezi. A 12 évig húzódó per úgy végződik, hogy a cs. és k. rezolúció 1833. február 7-én Radvánszky Antal személyében királyi biztost küld ki a gyülekezet vitás ügyeinek rendezésére. Az egyházközség 3 rétege között 1834. szeptember 20-án tíz pontban

a paritás elve alapján szerkesztett megegyezés jön létre. Úgy a jövedelmek, mint a bevételek közöseké válnak, minden szükséglet a közös pénztárból fedezendő. Kollárt a szláv testvérek megválasztott lelkészének nyilvánítják és elismerik, az istentisztelet nyelvére és rendjére nézve a régi állapot marad meg, s az Eszterházy utcában [ma Puskin] 1821-ben létesített szlovák iskolát közös filiális iskolának nyilvánítják és elismerik. (E. A. Doleschall: *Das erste Jahrhundert aus dem leben einer hauptstädtischer Gemeinde.* 79-82.) 1838-ban az egyre szaporodó szlovák hívek látva, hogy a háromnyelvű gyülekezet számára kevésnek bizonyul az egyetlen templom, s hogy iskolájukkal se kelljen a bérelt helységben meghúzódniuk, azzal a kéréssel fordulnak József főherceg nádorhoz, hogy a fővárostól egyházi és iskolai célokra alkalmas telket kaphassanak. Kérvényük, melyet a magyar és német hívek közgyűlései is támogatnak, s amelyet nem a szlovák hívek partikuláris gyűléséből, hanem a közös gyűlésből terjesztenek fel a nádorhoz, meghallgatásra talál. A nádor 1838. május 28-i kelettel, 968 szám alatt leiratot intéz a magisztrátushoz, s a szlovák hívek hozzájutnak a Kerepesi úti 2.200 négyszögöl ajándék telekhez.

A szlovák hívek önállóságát és templomépítését számos alapítvány mozdította elő. Ezek között kiemelkedő helyet foglal el özv. Hvizdák Andrásné [Zsófia Hvizdákóvá], aki Király utcai 50.000 forintot érő két házat [egy kétemeletes házat] hagyományozta a célra úgy, hogy azoknak tőkésített jövedelméből különálló szlovák evangélikus templom épüljön fel Budapesten. A szlovák lelkész fizetésének biztosítására ugyancsak özv. Hvizdák Andrásné 10.000 forintos, Hajnal Sámuel pedig 500 forintos alapítványt tesz. Hvizdákné döntésében Kollár buzdító szavainak is szerepe van. Kollár azonban a templomépítés kezdetét nem éli meg. 1849-ben Bécsbe hívják egyetemi tanárnak, ahol 1852-ben hunyt el. Az új lelkész választásáig Srnka János [Ján Srnka] látja el az adminisztrátori teendőket.

Az új lelkész, Podhradsky József (1851–1862) [Jozef Podhradský] alatt újból kiéleződnek a gyülekezeti ellentétek. A szlovák hívek készek kiválni a Deák téri gyülekezeti közösségből, és követelik részüket a közös vagyonból. Miután 24.000 forint követeléssel szemben a magyar-német hívek csak 10.000 forintot ajánlanak fel, megegyezés nem jön létre közöttük. A szlovákok ekkor ügyükkel a minisztériumhoz fordulnak, de a bajok orvoslására kiküldött miniszteri biztos, Kubinyi Gusztáv közreműködése sem vezet eredményhez. Az 1854. október 24-én aláírt válószerződés végül is véget vet a több évtizedes ellentéteknek. A közös egyház ebben kötelezettséget vállal 12.600 forint kártalanítás fizetésére, továbbá a templom és a használatát is engedélyezi nyolc esztendei időtartamra.

II. A templomépítés ideje

A szlovák hívek a Kerepesi úti telek beépítésére már 1852-ben megteszik a szükséges lépéseket. A Szépítő Bizottság 1852. április 16-án fogadja el azt az iskolaépület-tervet, amelyet a telek keleti oldalára Diescher József építőmester tervez. Az egyházközség 1853. április 7-i közgyűlésén határozza el a templom, iskola és paróchia felépítését, s az iskola építését még ez év tavaszán meg is kezdik. Ennek befejeztével a telek nyugati oldalára építik a földszintes paróchiát. A paróchia ugyancsak Diescher József által készített tervét a Szépítő Bizottság 1855. március 22-én fogadja el. A két szimmetrikusan tervezett, neoromán stílusú épület közé és mögé, a telek közepére szánják a templomot. Miután Diescher a templomtervet is elkészítette, azt a Szépítő Bizottság

1856 szeptemberében hagyja jóvá. Így a templom építése 1856 őszén, illetőleg 1857 tavaszán megkezdődhetett.

A templomépítés hosszú ideig húzódik. Bénítólag hatnak rá az 1859-ben megjelent császári nyílt paranccsal (pátens) kapcsolatos események. A szlovák egyház 1859. december 11-i közgyűlésén a pátens mellett dönt, amit a másnapra összehívott egyházmegyei közgyűléssel is közöl. Áldatlan következményekkel jár az a körülmény, hogy a szlovák egyházközség 1862. október 12-i közgyűlésén Székáccsal szembefordul. A közgyűlés Székácsot uniós törekvésekkel, magyarosítási tendenciával vádolja, sőt Szentháromság-tagadónak mondja, és ezért az egyházközséget Kuzmányi [Kuzmány] Károly szuperintendens igazgatása alá állítja, aki az autonomista Székáccsal szemben szintén a pátens híve. Ez meghasonlást, sőt szakadást támaszt a gyülekezetben. A pátens hívei mellett megnövekszik az autonomisták száma. Az utóbbiak Podhradszky híveitől elszakadva különálló gyülekezetet szerveznek Polereczky János [Ján Polerecký] lelkész-adminisztrátor és Zimányi János [Ján Zimány] egyházfelügyelő vezetésével. Podhradszky 1862. augusztus 11-én lemond állásáról és Belgrádba megy gimnáziumi tanárnak. Híveit Bella János [Ján Bella] egyházi jegyző, majd békéscsabai tanító tartja össze. Válságba sodorja és megakasztja a templomépítést az a körülmény, hogy Vrchovszky Sándor [Alexander Vrchovský] tömeggondnok 24.000 forintnyi összeget sikkaszt el a templomra összegyűlt pénzből, majd nem találva más kiutat, a Dunába öli magát.

Polereczky János 1867-ig lelkészkedik a gyülekezetben. Ő általános pénzgyűjtéshez fog a templom céljaira. Ezt bizonyítja a szlovák hitközségnek a budai mészárosok testületéhez intézett, támogatást kérő levele is. 1863. április 10-én az egykorú sajtótudósító írja: „ha az Isten akarja, ez évben a szorgalom felállítja a falakat.” A külső falak megépülnek, úgyhogy Firtinger Lipót ácsmester 1863-ban tető alá is hozhatja. 1866-ban készül el a templom tornya. Ez évben Erzsébet királyné 200 forintot adományoz a templom befejezésére.

A templom Elefánt Mihály [Michal Elefánt] új lelkész (1867–1872) működése alatt, 1867. december 21-én nyílik meg hivatása számára. A templomépítés körülményeire vet világot Elefántnak 1867. december 22-én Székács püspökhöz intézett levele. Ebből a következők tűnnek ki: Kubinyi Ferenc egyházfelügyelő 100 forintot és egy 200 forintos kelyhet adományozott a templomra, továbbá aláírásával ellátott „kéregető könyvecskék” kibocsátásával az Alföldön 8.000 forintot gyűjtetett. Pest városának polgármesterétől a templom beboltozásához 5.000 forintot, az egyházi alkalmazottak fizetéséhez 1200 ft-ot kapott a gyülekezet. A német egyház egyik tagja, Schiller Ernesztina készítette el a templom oltárát. A 3 öl magas, 9 lábnyi széles oltárképért Thán [Than] Mórnak 500 ft-ot, az aranyrámáért 220 ft-ot, az aranyozásért 280 ft-ot, az oltárhoz való tégláért 110 ft-ot fizetett. Megrendelt ezen kívül 4 lábnyi magas aranyozott gyertyatartót és két 9 lábnyi magas kargyertyatartót. A budai egyház használatra egy „szónoki széket” adott a gyülekezetnek. Szentiványi országgyűlési elnök 24 db. 2 és fél ölnyi hosszúságú országgyűlési padot ajándékozott. A hívek közül Kosztká Mária vett egy ezüst kancsót 50 forinton. 70-80 nagyrészt szegény hívő 1168 ft-ot adott össze. Zachar Zsuzsanna szegény özvegyasszony készítetett egy oltárterítőt, Herman Éva és Baran Erzsébet pedig nagyszerű két oltári bokrétát. Krekács János 200 ft-ot, neje ezüst szelencét adományozott.

Az Elefánt-féle levélben vázoltak után a templom belső berendezésére vonatkozólag még a következőket tudjuk: az oltárképet Than Mór 1867-ben festi meg. Walser Ferenc harangmíves 1869-ben három harangot önt a torony számára. Ebből kettőt az első világháború idején hadi

célokra visznek el. A harmadik ma is használatban van. 1875-ben Nigrinyi György [Juraj Nigrinyi] asztalosmester elkészíti a templom padjait. 1885-ben készül el az oltárt övező vaskorlát. Ugyanez évben készíti el márványból a keresztelőmedencét Dunaiszky László szobrászművész. Ebben az évben állítja fel az egyházközség a hazai szlovenszói gyülekezetek és Kvacsa szarvasi özvegyasszony adományából a neoromán stílusú szószéket. 1888-ban készítik el a jaegendorfi Rieger testvérek a templom orgonáját. A sípszekrények ugyancsak neoromán stílusúak. Ezzel éri el a berendezés mai állományát.

III. Bachát Dániel lelkési szolgálatának időszaka

Elefánt Mihály 1872 februárjában bekövetkezett halála után 1873. április végéig Gyuriss János [Ján Ďuriš] lelkész látja el az adminisztrátori teendőket. A gyülekezet a maga új lelkészét az 1873. április 6-i lelkészválasztó közgyűlésén választja meg, Bachát Dániel [Daniel Bachát] pribilina [Pribylina] lelkész személyében, három jelölt közül. A két másik jelölt Gyuriss János és Belohorszky Gábor.

Az új lelkészre nagy gondok várnak. Az egyházközség szegény. Az építkezésekből származó költségek a befolyó egyházi jövedelmekből nem fedezhetők. Így az egyházat nehéz adósság nyomja. Súlyosítja a helyzetet az a körülmény, hogy a főváros is követelményeket támaszt vele szemben, és elrendeli a telek kerítését, az utca kövezését, valamint a csatornázás és a vízvezeték költségének a vállalását. A templomra is sok a költeni való, hiszen hiányzanak még belőle a padok, a szószék s az orgona. Az eladósodott egyházközség úgy igyekszik magán segíteni, hogy egy Deutsch Károly nevű vállalkozóval szerződést köt, mely szerint Deutsch évi ezer forint bér ellenében bazárokat építhet a Kerepesi úti telken. A főváros azonban nem engedélyezi, hogy az egyházközség telkén hasznalható épületek létesüljenek. Ebből hosszas per támad az egyház és a főváros között, amely végül is az egyház javára dől el. Miután az így szerzett jövedelem is kevésnek bizonyult, Morhács közlése szerint (Krátke dejiny ev. a. v. cirkve slovenskej v Budapešti, 12. l.) az egyházközség elhatározza, hogy telkén nagyobb jövedelmet hozó házakat épít. Ezt a vállalkozást az egyházközség maga kívánja keresztül vinni, de ilyen irányú terveit most az egyházi főhatóság húzza keresztül. Itt jegyezzük meg, hogy a főváros végül is segítő kezét nyújtja a sok teherrel küszködő egyházközségnek azzal, hogy évi 2000 ft-tal támogatja, a templom befedésére külön 2 ezer ft-os segélyben részesíti, s a telek körüli járdakövezési munkálatok 3 ezer ft-os költségeinek kifizetésére ötévi moratóriumot engedélyez neki.

A terhekkel való küzdelmeknek ez az időszaka 1892-ig tart. 1891. december 14-én az egyházközség újabb nagy horderejű szerződést köt Deutsch Károllyal. E 26 pontba foglalt szerződés lényege a következő: a budapesti evangélikus szlovák egyházközség engedélyezi Deutsch Károlynak a maga tulajdonát képező teleknek bérházakkal való beépítését, s biztosítja számára a felépített bérházaknak 60 évre szóló kizárólagos hasznélvezetét. Feljogosítja Deutsch Károlyt, hogy az egyházközség 5828 helyrajzi szám alatt foglalt ingatlanára 700.000 ft-ot és járulékait felül nem haladó építési kölcsönt vehessen fel olyanképpen, hogy a kikötött szerződési idő lefolyta után az egész kölcsön kamatostul együtt visszafizetendő és az ingatlan ezen időpontig tehermentesítendő legyen. Ezzel szemben Deutsch Károly vállalja az egyházközség adósságainak (kb. 18.000 ft.) azonnali kifizetését, köteles a templom udvarán egy kétemeletes iskolaépületet minden viszontszolgáltatás nélkül emelni, a Kerepesi úti négyemeletes bérház felépítése után az

építési tervekben megjelölt lelkészlakot és irodahelyiséget a szerződés egész tartamára bérmentesen az egyházközség rendelkezésére bocsátani, a templom belsejében, falazatán, padozatán a szükséges munkálatokat sajátjából az építés ideje alatt elvégeztetni, tartozik a sekrestyét, a templom és az iskola közötti átjárót, az orgonakarzathoz vezető lépcsőt és a harangozó részére ajtót felállítani, tartozik továbbá a templom tornyát kijavíttatni s azon ablakokat alkalmazni, a templom belsejét 4 páhollyal, 3 ülőhellyel és a karzaton szükséges padokkal ellátni, a templom egész belsejét az építész által előírandó terv szerint kifesteni és a templomot övező téren parkot létesíteni. Ezen kívül köteles lesz Deutsch Károly a szerződés egész 60 évi időtartama alatt az egyházközségnek évenként 4.000 forintnyi összeget fizetni.

A neoromán stílusú Luther-házakat Schweiger Gyula műépítész 1893-94 folyamán műemlékvédelmi és városrendészeti szempontok mellőzésével építi fel. Az impozáns templomot a bérházak és az iskolaépület négy oldala felől úgy zárják körül, hogy így a városképből teljesen kiszorul. Mindazonáltal Bachát Dánielnek és Matuska Péter [Peter Matuska] egyházfelügyelőnek és az akkori presbitériumnak halhatatlan érdeme marad a szerződés, mely az egyházközséget nyomasztó terheitől egy csapásra megszabadította, létét és jövőjét – anyagi vonalon – megfelelően biztosította.

Az új, ma is álló iskolaépületet Bachát Dániel esperes 1894. május 11-én avatja fel.

Deutsch Károly vállalkozó a szerződésben magára vállalt templomi restaurációs munkálatokat 1894. július 1-jétől szeptember hó végéig végezteti el. Az újonnan kifestett, restaurált templomban 1894. szeptember 30-án hálaadó istentiszteletet tartott a gyülekezet.

A 90-es évek elején a Deák téri magyar egyházközség megpendíti a 3 egyházközség egyesítésének gondolatát. Amikor az egyházmegye nyilatkozattételre hívja fel az illetékes gyülekezeteket, a Kerepesi úti egyházközség 1894. szeptember 20-án tartott közgyűléséből autonóm jogai teljes fenntartásával válaszol a felhívásra. Az ugyanezen évben megtartott egyházmegyei közgyűlés ezt tudomásul veszi, az ügyet tovább nem tárgyalja. Néhány év múlva dr. Wágner Gézát választják meg a pesti magyar egyház felügyelőjének, aki a megszakadt egyesítési akciót újból megindítja. A pesti szlovák evangélikusok azonban 1898. augusztus 17-i közgyűlésükből megint tiltakozó „előterjesztést” nyújtanak be az egyházmegyei, illetőleg a kerületi közgyűléshez. Az 1899. december 18-ra egybehívott kerületi bizottsági ülés nem elégszik meg a puszta „tiltakozással”, s felhívja a szlovák evangélikusokat, a Wágner féle előterjesztésre észrevételeiket 3 hónap alatt tegyék meg. A szlovák egyházközség 1909. március 11-én tartott közgyűlése terjedelmes és alapos nyilatkozatban indokolja álláspontját. Ezzel a kérdés lassan háttérbe szorul, majd hosszabb időre elalszik.

1899-ben alakul meg az egyházközség Jótékonyági Nőegylete, mely önkéntes adományokból származó jövedelméből évenként karácsonyfa-ünnepélyt rendez. 30-40 szegénysorsú iskolás gyermeket ruhával, cipővel, iskolaszerekkel lát el, a konfirmandusoknak emlékül Bibliát ajándékoz és szegény özvegyekről és árvákról gondoskodik. Itt említjük meg, hogy Bachát Dániel lelkészt 1887-ben az egyházmegye esperesévé, majd 1905-ben a Bányakerület püspökévé választották meg. A püspöki tisztet azonban csak néhány hónapig viselhette, mert 1905. április 13-án eredményekben gazdag élete bevégeződött.

IV. Morhács Mártontól napjainkig

Az új lelkész megválasztásáig Bujnák Pál [Pavel Bujnák] segédlelkész végzi az adminisztrátori teendőket. Az 1906. szeptember 30-i egyházközségi közgyűlés Morhács Márton [Martin Morhác] mosóci lelkészt, a turóci egyházmegye esperesét hívja meg egyhangúlag a gyülekezet lelkészéül. 1908. április 12-én a gyülekezet Bachát Dánielnek fekete svéd gránitból készült impozáns sírkövet állít fel a Kerepesi temetőben. Az 1440 forintos sírkő árába az egyházközség ezer forintot, a kerület 200 forintot, az esperesség 100 ft-ot fektet bele. A többi pénz a hívek adománycsücséből gyűlik össze.

Morhács lelképásztorkodása idején is sok baj felhőzi a gyülekezet életét. Ilyen pl. Az illeték-egyenérték gondja. A Pénzügyigazgatóság a Luther-házak tömbjének teljes tiszta jövedelme után több mint 9,000 Korona évi illeték-egyenértéket vet ki az egyházra, teljesen figyelmen kívül hagyva azt, hogy az egyház évi jövedelme a házakból 1952-ig csak 4.000 ft. Öt esztendei küzdelem eredményeként az évi illeték-egyenérték összegét 875 Koronában állapítják meg. Ekkor Deutsch Károly örökösei az összeg évenkénti fizetésének kötelezettségét az egyházközségre hárítják, amiből per támad. Évekig tartó pereskedés után a Curia az illeték-egyenérték fizetésére Deutsch Károly örököseit kötelezi.

Külön aggodalommal tölti el a szlovák híveket az, hogy önállóságukat veszélyeztetve látják. A magyarhoni evangélikus egyház ugyanis 1913-ra zsinat összehívását tervezi, melynek tárgyai közé az 1912. évi egyetemes közgyűlés határozatából felveszik a fővárosi evangélikus egyházak egyesítéséről szóló törvényjavaslatot is. A Kerepesi úti egyházközség 1913. augusztus 31-i közgyűléséből 24 oldalas nyomtatott beadvánnyal fordul a zsinathoz, kérve, hogy az egyesítésre vonatkozó törvényjavaslatot a zsinati tárgyak sorából töröljék. A zsinatot azonban feladata teljesítésében az 1914-ben kitört világháború megakadályozta.

1911-ben Misura Mihály [Michal Mišura] másodfelügyelő a gyülekezet templomába saját költségén vezeteti be a villanyt.

1920-ban Morhács Márton lelkészt politikai vétséggel gyanúsítják, és egész családjával letartóztatják. Az 1920. május 16-án Kaczián János esperes és Misura Mihály gondnok elnöklete alatt tartott egyházközségi közgyűlésen az esperes bejelenti, hogy a püspök Szűcs Sándort rendelte ki a gyülekezet adminisztrátorául.

Az 1920. október 21-én tartott presbiteri ülésen Szűcs adminisztrátor tudtára hozza az egyháztanácsnak, hogy 120 evangélikus hívő kívánja az egyháztagok sorába való felvételét. A belépni kívánók elhatározásukat az egyház zilált állapotával, a háború által okozott elnéptelenedésével s szomorú anyagi helyzetével indokolják, mely állapotban ők belépésükkel segíteni kívánnak. Hosszas vita után Grossmann Ervin presbiter indítványt terjeszt a tanácsülés elé. Indítványa a következő: „az egyháztanácsülés javasolja az egyház rendkívüli közgyűlésének, hogy az Evangélikus Szövetség kérelmét ne hallgassák meg, és az új tagok felvételéről csak akkor határozzon, amikor az evangélikus egyházakban szokatlan csoportban felvétellel jelentkező tagok egyházunkba való felvételének céljáról már teljesen tiszta képet alkothatott magának.” Ezt az indítványt az egyháztanács egyhangúlag elfogadta, s az ügy lassan teljesen elaludt.

Morhács Márton lelkész ártatlansága csakhamar kiderül, s így családjával együtt hazatérhet a zalaegerszegi internálótáborból. Állását újból elfoglalja, az 1922. február 12-i presbiteri ülésen már ő elnököl.

Valentik János tanító 1925-ben történt nyugalomba vonulása után az egyházközség anyagiak hiányában beszünteti iskoláját.

Az egyházközség élete a világháború után a hívek számának visszatelepülések folytán bekövetkezett rohamos apadásával deklinálni kezd. Az 1928. évi lelkései évi jelentés a 6 ezres gyülekezeti lélekszámnak 1000–1200-ra való csökkenéséről számol be. Mindazonáltal a gyülekezett sokat költ templomára. A templomot 1932-ben festetik újból Milkovits Istvánnal, 3795 pengő költséggel. 1936-ban a templom és iskolaépület egész kerületén új műkölöbázatot és a templom körül 1 m széles járdát épít Beszédes József építőmester 4200 ft-os költségvetéssel.

Az 1938-ban megjelent beruházási hozzájárulásról szóló rendelet anyagilag súlyosan megterheli az egyházközséget, amikor az 1.800.000 ft-ra értékelt Luther-házak után 263.262 ft vagyonváltásig fizetésére kötelezi. Az egyházközség a vagyonváltás fizetésének kötelezettségét Deutsch Károly örököseire hárítja. Ebből megint per támad, mely szintén évekig húzódik. 1941. július 11-én Morhács Márton lelkész hosszú szenvedés után elhunyt. Az adminisztrátori teendőket az addigi segédlelkész, dr. Szilády Jenő végzi, akit a gyülekezet 1942. január 19-én hív meg.

1942-ben a vagyonváltás-pert Deutsch Károly örökösei nyerik meg. A vagyonváltás időközben 180 ezer ft-ra leszállított összegét az egyházközség abból a 200.000 ft-os kamatmentes bankkölcsönből fizeti ki, amelyhez Vladár Gábor egyházmegyei felügyelő közbenjárásával és támogatásával jut.

A II. világháború a Rákóczi úti templomnak is súlyos károkat okozott. Aknalövések következtében a templom tetőzete, bádogcsatornázata és jobb oldalfala megrongálódott. A kupola épen maradt, de a ráomló tetőzet felbomlott. Az oldalfalat egy négyzetméternyi területen teljesen átütötte az akna. A templom átütött oldalfalának helyreállítását egyéb kisebb kőműves munkálatokkal együtt Misura Mihály egyházfelügyelő végeztette el saját költségén 1945-ben. A templom szétbomlott tetőzetének és megrongálódott csatornázatának helyreállítása 1948, illetve 1949-ben történt az Újjáépítési Minisztériumtól kapott 6000 és a Kultuszminisztériumtól kapott 13000 ft-nyi segély felhasználásával. A bádogos munkálatok 6342 ft-ot, a tetőfedő munkálatok 16500 ft-ot emésztettek fel.

Miután a Kerepesi úti szlovák egyházközség pénztára ezzel kimerült, a templom belseje rendbehozatalára a Józsefvárosi Evangélikus Lelkészkör vállalkozott azzal, hogy a templomhasználat engedélye ellenében leverette a hulló vakolatot, megjavította az orgonát, s újból bevezetette a földzárlatból egy időre kikapcsolt villanyt. Így 1950. szeptember havában a templom kapui ismét megnyílhattak.

Príspevok Eugena Sziládyho o histórii zboru (1951)

Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

*Dejiny Budapeštianskeho evanjelického cirkevného zboru na Kerepešskej ceste
Napísal evanjelický farár Dr. Eugen Szilády, 6. júla 1951 v Bp.*

I. Od založenia zboru do výstavby kostola

Po vydaní tolerančného patentu v roku 1780 [Tolerančný patent. vstúpil do platnosti v roku 1781] ožíva aj dovtedy utláčané a prenasledované domáce evanjelické kresťanstvo. V celej krajine vznikajú evanjelické zbory. Tak je tomu aj v Budapešti.

Duchovným pastierom trojjazyčného cirkevného zboru nemeckých, slovenských a malého počtu maďarských evanjelikov bol od založenia zboru v roku 1787 do 28. novembra 1819 Ján Molnár. Ako miesto pre služby Božie zo začiatku slúžila dočasná modlitebňa, neskôr, od roku 1811 terajší kostol na Deákovom námestí. Vedľa starého a chorľavého Molnára v roku 1819 sa mal stať kaplánom Ján Kollár, ktorý mal panslávske ctenie, avšak 15. decembra 1819 za Molnárovoho nástupcu cirkevný zbor zvolil Józsefa Kalchbrennera. Keďže Kalchbrenner nehovoril po slovensky, slovenská vrstva zboru trvala na osobe Kollára a 28. decembra 1824 ho vokátorom, povolávacím listom vystaveným na jeho meno, pozvala za riadneho duchovného. (František Pastrnák: Jan Kollár 1793–1852. strana č. 35)

Kvôli Kollárovej osobe však medzi maďarsko-nemeckou časťou a slovenskou vrstvou zboru boli od začiatku vážne nezhody, ktoré dokonca v roku 1820 vyvrcholili do súdneho sporu. Predmetom sporu bol spoločne nadobudnutý majetok cirkvi a školy. Spor, ktorý sa vliekol 12 rokov, sa nakoniec skončil tak, že cisársko-kráľovskou rezolúciou zo dňa 7. februára 1833 na riešenie sporov zboru bol vyslaný kráľovský radca v osobe Antala Radvanszkého. Medzi tromi vrstvami cirkevného zboru sa 20. septembra 1834 zrodila dohoda zostavená z desiatich bodov na princípe parity. Ako príjmy, tak aj tržby sa stali spoločnými, všetky potreby bolo treba uhradiť zo spoločnej pokladne. Kollára vyhlásili za riadneho duchovného slovenských bratov a uznali, že vzhľadom na jazyk a poriadok služby Božích sa zachová pôvodný stav, slovenská škola zriadená v roku 1821 na Eszterházyho [dnes Puskin] ulici bola uznaná a vyhlásili ju za filiálnu školu. (E. A. Doleschall: Das erste Jahrhundert aus dem leben einer hauptstädtischer Gemeinde. 79-82.) Narastajúci počet slovenských veriacich vidiac, že jediný kostol nepostačuje pre trojjazyčný zbor a aby sa ani ich škola nemusela utiahnuť do prenajatých priestorov, sa v roku 1838 obrátil na palatína arcikniežata Jozefa so žiadosťou o poskytnutie pozemku vhodného na cirkevné a školské účely hlavným mestom. Ich žiadosť, ktorú podporili aj konventy maďarských a nemeckých veriacich a ktorá palatínovi nebola podaná partikulárnym zhromaždením slovenských veriacich, ale spoločným zhromaždením, bola vypočutá. Palatín dňa 28. mája 1838 vydal dekrét č. 968 adresovaný magistrátu, na základe ktorého bol slovenským veriacim darovaný pozemok o rozlohe 2 200 štvorcových siah na Kerepešskej ceste.

Samostatnosť a výstavbu kostola slovenských veriacich podporovalo viacero nadácií. Popredné miesto medzi nimi mala nadácia vdovy po Ondrejovi Hvizdákovi, Žofie Hvizdákovej, ktorá odkázala na tento účel dva domy [jeden dvojposchodový dom] v hodnote 50 000 zlatých na ulici Király tak, aby z ich kapitalizovaných príjmov bol v Budapešti vybudovaný samostatný slovenský evanjelický kostol. Na zabezpečenie platu pre slovenského duchovného tiež Žofia Hvizdáková darovala 10 000 zlatých a Samuel Hajnal 500 zlatých. Na rozhodnutí Žofie Hvizdákovej zohrali svoju úlohu

aj povzbudivé slová Kollára. Kollár sa však výstavby kostola nedožil. V roku 1849 bol pozvaný do Viedne za univerzitného profesora, kde v roku 1852 umrel. Až do zvolenia nového farára administratívne práce vykonával Ján Srnka.

Počas pôsobenia nového duchovného, Jozefa Podhradského (1851–1862) sa opäť vyostřili spory vo vnútri zboru. Slovenskí veriaci boli ochotní odlúčiť sa od zboru na Deákovom námestí a žiadali svoj podiel zo spoločného majetku. Keďže maďarskí a nemeckí veriaci namiesto žiadaných 24 000 zlatých ponúkli iba 10 000 zlatých, k dohode medzi nimi nedošlo. Slováci sa vtedy v tejto veci obrátili na ministerstvo, ale výsledok nepriniesla ani činnosť ministerského komisára Gusztáva Kubinyiho vyslaného na riešenie problému. Niekoľko desiatročných spory nakoniec uzavrela zmluva o oddelení, ktorá bola podpísaná 24. októbra 1854. Spoločná cirkev sa v nej zaviazala zaplatiť odškodné vo výške 12 600 zlatých, ďalej povolila používanie kostola a zvonov na osem rokov.

II. Obdobie výstavby kostola

Slovenskí veriaci už v roku 1852 podnikli kroky potrebné na zastavanie pozemku na Kerepešskej ceste. Výbor na obnovu pamiatok (Széptő Bizottság) 16. apríla 1852 schválil plány školskej budovy, ktorú naprojektoval architekt József Diescher na východnú stranu pozemku. Cirkevný zbor 7. apríla 1853 na svojom zborovom konvente rozhodol o vybudovaní kostola, školy a fary. Výstavba školy sa na jar v tomto roku aj začala. Po ukončení školy bola postavená prízemná fara na západnej časti pozemku. Plány fary, ktoré pripravil tiež József Diescher, schválil Výbor na obnovu pamiatok 22. marca 1855. Kostol mienili situovať medzi a do pozadia dvoch symetricky projektovaných neorománskych budov uprostred pozemku. Potom, ako Diescher pripravil aj projekty kostola, boli výborom schválené v septembri 1856. Výstavba kostola sa tak mohla začať na jeseň 1856, resp. na jar 1857.

Výstavba kostola sa ťahala dlho. Ochromujúco na ňu vplývali udalosti súvisiace s cisárskym patentom z roku 1859. Slovenská cirkev na svojom konvente 11. decembra 1859 rozhodla o uvítaní patentu, čo oznámila aj seniorálnemu konventu, ktorý bol zvolaný na druhý deň. Nešťastné následky mala aj tá okolnosť, že slovenský cirkevný zbor sa 12. októbra 1862 na svojom konvente obrátil proti Székácsovi. Zhromaždenie obvinilo Székácsa zo snáh o úniu, z maďarizačnej tendencie, ba čo viac z popierania Svätej Trojice, preto cirkevný zbor odkázal pod správu superintendenta Karola Kuzmányiho, ktorý na rozdiel od autonomistu Székácsa bol tiež prívržencom patentu. Tento krok viedol k rozkolu v zbore, ba čo viac, k roztržke. Popri patentalistoch sa zvýšil počet autonomistov. Ostatne spomenutí sa otrhli od stúpcov Podhradského a vytvorili samostatný zbor pod vedením farára-administrátora Jána Polereckého a dozorca Jána Zimányiho. Podhradský sa 11. augusta 1862 zriekol svojej funkcie a odišiel do Belehradu za gymnaziálneho profesora. Jeho stúpcov zoskupoval zborový notár, neskôr békeščabiansky učiteľ Ján Bella. Výstavbu kostola priviedla do krízy a zastavila tá okolnosť, že verejný správca Alexander Vrchovský z peňazí zozbieraných na kostol spreneveril 24 000 zlatých, potom, nenachádzajúc iné východisko, spáchal samovraždu skokom do Dunaja.

Ján Polerecký bol farárom zboru do roku 1867. Urobil hromadnú zbierku na kostol. Svedčí o tom aj list slovenského cirkevného zboru adresovaný zboru budínskych mäsiarov, v ktorom ich požiadal o pomoc. Dňa 10. apríla 1863 istý tlačový spravodajca napísal: „Ak Boh dá, usilovnosť v tomto roku postaví steny.“ Vonkajšie steny boli skutočne hotové a tesársky majster Lipót Firtinger mohol v roku 1863 postaviť strechu. Veža kostola bola dokončená v roku 1866. Kráľovná Alžbeta v tomto roku darovala na dokončenie kostola 200 zlatých.

Kostol bol odovzdaný svojmu poslaniu 21. decembra 1867 v čase pôsobenia nového farára Michala Elefánta (1867–1872). Okolnosti budovania kostola ozrejmuje list Elefánta adresovaný biskupovi Székácsovi z 22. decembra 1867. Dozvedáme sa z neho nasledovné: cirkevný dozorca Ferenc Kubinyi daroval pre kostol 100 zlatých a kalich v hodnote 200 zlatých, ďalej vydaním tzv. „prosebných knižoček” s jeho podpisom zariadil zozbieranie 8000 zlatých na Dolnej zemi. Na výstavbu klenby kostola dostal zbor od primátora Pešti 5 000 zlatých a na platy cirkevných zamestnancov 1 200 zlatých. Oltár kostola nechala vyhotoviť istá členka nemeckého zboru, Ernestina Schillerová. Za oltárny obraz vysoký 3 siahly a široký 9 stôp zaplatila Mórvi Thánovi [Thanovi] 500 zlatých, za zlatý rám zaplatila 220 zlatých, za pozlátenie 280 zlatých a za tehly pre oltár 110 zlatých. Okrem toho objednala pozlátené svietniky vysoké 4 siahly a dva svietniky s ramenami vysoké 9 siah. Budínska cirkev odovzdala zboru na používanie jednu kazateľnicu. Predseda parlamentu Szentiványi daroval 24 ks parlamentných lavíc dlhých 2 a pol siahly. Spomedzi veriacich Mária Kostková kúpila strieborný džbán za 50 zlatých. Necelá stovka chudobných veriacich zozbierala 1168 zlatých. Chudobná vdova Zuzana Zacharová pripravila jeden oltárny obrus, Eva Hermanová a Alžbeta Baranová zase dve skvostné oltárne kytice. Ján Krekáč daroval 200 zlatých, jeho manželka striebornú skrinku.

Na základe Elefántovho listu o vnútornom zariadení kostola vieme ešte nasledovné: oltárny obraz namaloval Mór Than v roku 1867. Zvonolejár Ferenc Walsler v roku 1869 vyrobil do kostolnej veže tri zvony. Dva z nich boli počas prvej svetovej vojny odvezené na vojenské účely. Lavice kostola vyrobil v roku 1875 stolársky majster Juraj Nigrinyi. V roku 1885 bolo pripravené železné zábradlie lemujúce oltár. V tomto istom roku vyrobil mramorovú krstiteľnicu sochár Ladislav Dunaisky. Cirkevný zbor v tomto roku postavil z milodarov domácich zborov zo Slovenska a sarvašskej vdovy Kvačalovej novorománsku kazateľnicu. Organ kostola postavili bratia Riegerovci v roku 1888. Organové skrine sú tiež novorománskeho slohu. Zariadenie týmto nadobudlo svoj súčasný stav.

III. Obdobie farárskej služby Daniela Bacháta

Po smrti Michala Elefánta vo februári 1872 vykonával administratívne práce farár Ján Ďuriš až do apríla 1873. Zbor zvolil svojho nového farára na volebnom konvente 6. apríla 1873, v osobe farára z Pribyliny Daniela Bacháta, ktorého vybrali spomedzi troch kandidátov. Ďalšími dvomi kandidátmi boli Ján Ďuriš a Gábor Belohorský.

Nového farára čakali veľké problémy. Cirkevný zbor bol chudobný. Na krytie nákladov vyplývajúcich zo stavieb cirkevné príjmy nepostačovali. Cirkevný zbor preto zatažovali veľké dlhy. Situáciu ďalej sťažovalo aj to, že voči nemu kládlo požiadavky aj hlavné mesto, ktoré nariadilo oploenie pozemku, vydláždenie ulice, ďalej ubradenie nákladov na kanalizáciu a vodovod. Ďalšie náklady si vyžadovalo aj dokončenie kostola, z ktorého ešte chýbali lavice, kazateľnica a organ. Zadlžený cirkevný zbor sa snažil situáciu vyriešiť tak, že uzavrel zmluvu s podnikateľom Károlyom Deutschom, v zmysle ktorej Deutsch za nájomné vo výške tisíc zlatých ročne môže postaviť na pozemku na Kerepešskej ceste bazáre. Hlavné mesto však nedovolilo, aby na pozemku cirkevného zboru boli postavené budovy vynášajúce zisk. Z toho potom vznikol zdĺhavý súdny proces medzi cirkvou a hlavným mestom, v ktorom sa nakoniec zrodilo rozhodnutie v prospech cirkvi. Keďže ani takto získané príjmy nepostačovali, podľa Morháča (Krátke dejiny ev. a. v. cirkve slovenskej v Budapešti, 12. l.) cirkevný zbor rozhodol o postavení takých budov na svojom pozemku, ktoré vynášajú väčší zisk. Tento plán mienil cirkevný zbor uskutočniť z vlastnej sily, ale škrt cez tieto plány tentokrát urobila cirkevná vrchnosť.

Na tomto mieste poznamenávame, že cirkevnému zboru zápasiacemu s mnohými ťažkosťami podalo nakoniec pomocnú ruku hlavné mesto tak, že ho podporilo sumou 2000 zlatých ročne, na pokrytie kostola poskytlo osobitnú podporu vo výške 2000 zlatých a na uhradenie nákladov na vydláždenie chodníka okolo pozemku vo výške 3000 zlatých mu povolilo päťročné moratórium.

Toto obdobie zápasenia s ťažkosťami trvalo do roku 1892. Dňa 14. decembra 1891 cirkevný zbor uzaurel s Károlyom Deutschom ďalšiu ďalekosiachlu zmluvu. Podstata zmluvy pozostávajúcej z 26 bodov bola nasledujúca: budapešťiansky slovenský evanjelický cirkevný zbor povolil Károlyovi Deutschovi, aby na pozemku, ktorý je vo vlastníctve zboru, postavil nájomné domy a na vybudované nájomné domy mu poskytne výhradné užívacie právo na dobu 60 rokov. Oprávňuje Károlyo Deutscha, aby si na nehnuteľnosť cirkevného zboru pod parcelovým číslom 5828 mohol vziať stavebný úver v maximálnej výške 700.000 zlatých spolu s nákladmi takým spôsobom, že po vypršaní stanovenej dĺžky zmluvy sa musí celý úver spolu s úrokmi splatiť tak, aby sa nehnuteľnosť do tejto doby oslobodila od všetkých záväzkov. Károly Deutsch sa na druhej strane zaviazal okamžite vyplatiť všetky dlhy cirkevného zboru (cca. 18.000 zl.), bol povinný bez akejkoľvek protislužby postaviť dvojposchodovú školskú budovu na dvore kostola a po vybudovaní štvorposchodového nájomného domu na Kerepešskej ceste faru a kancelárske miestnosti označené v stavebných plánoch na celé obdobie trvania zmluvy bezplatne poskytnúť cirkevnému zboru, práce potrebné vo vnútri kostola, na jeho stenách a podlahe počas stavby z vlastného vykonať, vybudovať priechod medzi sakristiou, kostolom a školou, schody na organový chór a dvere pre zvonára, ďalej opraviť kostolnú vežu a urobiť na nej okná, uniútnornú časť kostola vybaviť 4 lôžami, 3 miestami na sedenie a lavicami potrebnými na chóre, vymalovať celé vnútro kostola podľa plánov architekta a na námestí okolo kostola vytvoriť park. Okrem toho Károly Deutsch bol povinný počas 60 rokov trvania zmluvy zaplatiť cirkevnému zboru sumu vo výške 4000 zlatých ročne.

Architekt Gyula Schweiger v rokoch 1893-94 postavil Lutherove domy v novorománskom slohu bez zohľadnenia aspektov ochrany kultúrnych pamiatok a urbanistiky. Impozantný kostol bol zo všetkých štyroch strán obkľúčený nájomnými domami a školskou budovou tak, že bol úplne vytlačený z panorámy mesta. Napriek tomu večnou zásluhou Daniela Bacháta a cirkevného dozorcú Petra Matusku, ako aj vtedajšieho presbyterstva zostáva zmluva, ktorá po finančnej stránke jedným ťahom zbavila cirkevný zbor stiesňujúcich tárch, čím patrične zabezpečila existenciu a budúcnosť zboru.

Novú školskú budovu, ktorá dodnes stojí, slávnostne odovzdal do užívania 11. mája 1894 senior Daniel Bachát.

Podnikateľ Károly Deutsch vykonal v kostole od 1. júna do konca septembra 1894 reštauračné práce, ktoré sa zaviazal uskutočniť v zmluve. V novovymalovanom zreštaurovanom kostole 30. septembra usporiadal zbor ďakovnú bohoslužbu.

Na začiatku 90. rokov maďarský cirkevný zbor na Deákovom námestí nadhodil myšlienku zjednotenia troch cirkevných zborov. Keď seniorát vyzval zainteresované cirkevné zbory k tomu, aby sa vyjadrili, cirkevný zbor na Kerepešskej ceste prostredníctvom svojho konventu usporiadaného 20. septembra 1894 reagoval na výzvu deklarováním plného zachovania svojich autonómnych práv. Seniorálne valné zhromaždenie, ktoré sa uskutočnilo v tom istom roku, vzalo na vedomie stanovisko, no o tejto záležitosti ďalej nerokovalo. Za dozorcú peštianskej maďarskej cirkvi bol o niekoľko rokov zvolený dr. Géza Wágner, ktorý prerušenú akciu zameranú na zjednotenie zborov obnovil. Peštianski slovenskí evanjelici však po svojom konvente, ktorý sa uskutočnil 17. augusta 1898, seniorálnemu konventu, resp. konventu dištriktu opäť predostreli protestné „podanie“. Zasadnutie komisie dištrik-

tu, ktoré bolo zvolané na 18. december 1899, sa však neuspokojilo s obyčajným „protestom“ a vyzvalo slovenských evanjelikov, aby do troch mesiacov zaslali svoje pripomienky k Wágnerovmu návrhu. Slovenský cirkevný zbor na svojom konvente zvolanom na 11. marec 1909 [1900] odôvodnil svoje stanovisko v obširnom a dôkladnom vyhlásení. Týmto sa táto otázka pomaly dostala do pozadia a na dlhšiu dobu sa na ňu zabudlo.

V roku 1899 bol založený Dobročinný ženský spolok cirkevného zboru, ktorý zo svojich príjmov pochádzajúcich z dobrovoľných milodarov každý rok usporadúval vianočnú slávnosť. Pre 30–40 chudobných žiakov školy zabezpečil odev, topánky a školské potreby, konfirmandom daroval na pamiatku Bibliu a staral sa o vdovy a siroty. Spomína sa tu, že farár Daniel Bachát bol v roku 1887 zvolený za seniora seniorátu a neskôr v roku 1905 za biskupa banského distriktu. Funkciu biskupa však mohol zastávať iba za niekoľko mesiacov, pretože 13. apríla 1905 sa skončil jeho život, ktorý bol bohatý na výsledky.

IV. Od Martina Morháča podnes

Administratívne práce až do zvolenia nového farára vykonával kaplán Pavol Bujnák. Zborový konvent, ktorý sa uskutočnil 30. septembra 1906, jednohlasne rozhodol o tom, že za zborového farára pozve seniora turčianskeho seniorátu, duchovného z Mošoviec Martina Morháča. Cirkevný zbor 12. apríla 1908 postavil Danielovi Bachátovi na Kerepešskom cintoríne náhrobný pomník z čiernej žuly. K náhrobnému pomníku v cene 1440 zlatých prispel cirkevný zbor sumou 1000 zlatých, distrikt sumou 200 zlatých a seniorát sumou 100 zlatých. Zvyšok sa vyzbieral z milodarov veriacich.

V období Morháčovej farárskej služby zaťažovalo život zboru mnoho problémov. Takou bola napríklad záležitosť poplatkového ekvivalentu. Finančné riaditeľstvo totiž za čistý zisk komplexu Lutherových domov vyrúbil na cirkev viac než 9000 korún poplatkového ekvivalentu ročne, bez ohľadu na fakt, že príjmy cirkvi pochádzajúce z týchto domov do roku 1952 robili iba 4000 zlatých ročne. Výsledkom viac než päťročného zápasu bolo, že výška poplatkového ekvivalentu bola znížená na 875 korún ročne. Následne dediči Károlya Deutscha povinnosť ročného odvádzania sumy presunuli na cirkevný zbor, z čoho vznikol súdny spor. Po roky pretrvávajúcom súdnom spore povinnosť platenia poplatkového ekvivalentu predpísala Curia dedičom Károlya Deutscha.

V kruhu slovenských veriacich vyvolávalo osobitné obavy to, že pokladali za ohrozenú svoju samostatnosť. Evanjelická cirkev Uhorská totiž na rok 1913 plánovala zvolať synodu a na základe uznesenia generálneho konventu z roku 1912 medzi prerokované témy bol zaradený aj návrh zákona o zjednotení evanjelických cirkví hlavného mesta. Cirkevný zbor na Kerepešskej ceste na svojom konvente, ktorý sa konal 31. augusta 1913, schválil vytlačené podanie adresované synode v rozsahu 24 strán, v ktorom žiadal, aby návrh zákona o zjednotení bol z rokovacieho poriadku synody vypustený. Splnenie poslania synody však zmarila svetová vojna, ktorá vypukla v roku 1914.

V roku 1911 poddozorca zboru Michal Mišura na vlastné náklady zaviedol do kostola elektrinu.

V roku 1920 bol farár Martin Morhác obvinený z politického prečinu a spolu s rodinou bol zatknutý. Dňa 16. mája na zborovom konvente, ktorý viedli senior Ján Kaczián a kurátor Michal Mišura, senior oznámil, že biskup vyslal za zborového administrátora Sándora Szűcsa.

Administrátor Sándor Szűcs dňa 21. októbra 1920 na zasadnutí zborového presbyterstva oznámil, že 120 evanjelických veriacich požiadalo o prijatie medzi členov zboru. Uchádzači odôvodnili svoje rozhodnutie rozháraným stavom, vojnou spôsobeným vylúdením a smutnou finančnou situáciou

cirkvi a tento stav chcú pomôcť napraviť svojím vstupom do zboru. Po zdĺhavej diskusii presbyter Ervin Grossmann predostrel návrh presbyterstvu. Jeho návrh znel nasledovne: „Presbyterstvo navrhuje mimoriadnemu zborovému konventu, aby žiadosť Evanjelického zväzu nebola vypočutá a aby o prijatí nových členov rozhodol iba potom, ako si vytvoril jasný obraz o zámere vstupu nových členov, ktorí sa v evanjelických cirkvách nezvyčajným spôsobom prihlásili skupinovo, do našej cirkvi.” Presbyterstvo tento návrh jednohlasne schválil a týmto celá záležitosť pomaly úplne zanikla.

Nevinnosť farára Martina Morháča bola čoskoro dokázaná a spolu s rodinou sa z internačného tábora v Zalaegerszegu mohol vrátiť domov. Opäť zaujal svoje miesto a dňa 12. februára na zasadnutí presbyterstva predsedal už on.

Po odchode učiteľa Jána Valentika do dôchodku v roku 1925 cirkevný zbor pre nedostatok financií zrušil svoju školu.

Život cirkevného zboru po svetovej vojne, v dôsledku rapidného poklesu počtu veriacich kvôli návratom na územie Slovenska, začal upadať. Výročná správa farára za rok 1928 referuje o poklese počtu členov zboru z pôvodných 6000 na 1000–1200 osôb. Cirkevný zbor napriek tomu venoval na údržbu svojho kostola nemalé prostriedky. Kostol bol znovu vymalovaný v roku 1932. Istvánovi Milkovitsovi zaplatili za prácu 3795 pengő. Stavbársky majster József Beszédes v roku 1936 za 4200 pengő vybudoval na celom území kostola a školy sokel z umelého kameňa a meter široký chodník okolo kostola.

Nariadenie o investičnom príspevku (výkupné za majetok) vydané v roku 1938 finančne vážne zaťažilo cirkevný zbor, keď mu za Lutherove domy ohodnotené na 1 800 000 pengő predpísalo zaplatenie výkupného za majetok vo výške 263 262 pengő. Cirkevný zbor povinnosť zaplatenia výkupného za majetok presunul na dedičov Károlya Deutscha. Z toho opäť vznikol súdny spor, ktorý sa ťahal niekoľko rokov. Dňa 11. júla 1941 farár Martin Morhác po dlhotrvajúcej chorobe umrel. Administratívne práce po jeho smrti vykonával dovtedajší kaplán, dr. Eugen Szilády, ktorého pozval zbor 19. januára 1942.

V súdnom spore vo veci výkupného za majetok v roku 1942 zvíťazili dediči Károlya Deutscha. Sumu výkupného za majetok, ktorá bola medzi časom znížená na 180 tisíc pengő, vyplatil cirkevný zbor z bezúrokovej bankovej pôžičky vo výške 200 000 pengő, ktorú získal vďaka intervencii a podpore seniorálneho dozorca Gábora Vladára.

Druhá svetová vojna spôsobila vážne škody aj kostolu na Rákócziho triede. V dôsledku zásahov mínometov bola poškodená strecha, plechový odkvap a pravá bočná stena kostola. Kupola zostala nepoškodená, ale strecha nad ňou sa rozpadla. Bočnú stenu na ploche vo veľkosti jedného štvorcového metra úplne prerazila mína. Steny kostola spolu s ďalšími menšími murárskymi prácami dal opraviť na vlastné náklady zborový dozorca Michal Mišura v roku 1945. K opraveniu poškodenej strechy kostola a odkvapu došlo v roku 1948, resp. 1949 z finančnej podpory vo výške 6 000 Ft získanej od Ministersva obnovy a z podpory Ministerstva kultúry vo výške 13 000 Ft. Klampiarske práce si vyžiadali 6 342 Ft, kým pokrývačské práce 16 500 Ft.

Keďže pokladnica slovenského cirkevného zboru na Kerepešskej ceste sa týmto vyčerpala, na obnovenie interiéru kostola sa podujal Kruh evanjelických duchovných v Jozefove [Józsefvárosi Evangélikus Lelkészkör] s tým, že za umožnenie používania kostola nechaj odstrániť padajúcu omietku, opravil organ a opäť zaviedol elektrinu, ktorá bola na istú dobu vypnutá. Brány kostola sa tak v septembri 1950 mohli opäť otvoriť.

3.

Cselovszky Ferenc írása szlovák lelkeszi szolgálatáról
Lelöhely: Szlovákajkü Evangélikus Egyházközség, Lelkeszi Hivatal

Lelkeszi szolgálatom a Budapesti Szlovák Evangélikus Gyülekezetben

A megbízást erre 1974. szeptember 15-től kaptam Káldy Zoltán püspök úrtól. E feladatot Bénye, Káva szolgálatok ellátása mellett kellett végezni. Vállalhattam, mert Bényén vasárnap délelött volt a szlovák nyelvű istentisztelet, amire csak az idős hívek jöttek, és ezt az alkalmat – szükségből – áthelyeztük szombat estére, amit a hívek megértéssel fogadtak. Kávai filiánkban ugyancsak vasárnap délelött volt az istentisztelet, amit délutánra módosítottunk, így, az istentiszteletek kezdésének módosításával lehetővé vált, hogy vasárnap délelött Pestre mehessek. Meg kell említenem, hogy a szlovák gyülekezetben csak a szlovák szolgálatok végzésére kaptam eredetileg megbízást, a gyülekezet ügyeit Grünvalszky Károly, józsefvárosi lelkesz intézte. A lelkeszi lakásba Ottlyk Ernő püspök költözött.

A bibliaórákat rendszeresen a hivatali helyiségben tartottuk. Csütörtökön már 13 órától vártam a híveket, akik közül néhányan a VIII. kerületből, de voltak, akik Zuglóból, Kelenföldről vagy a peremkerületekből érkeztek. A bibliaóra 13 órakor kezdődött, addig beszélgetéssel és kávézással, klubszerűen töltöttük az időt. A tagság – kivétel nélkül – nyugdíjasokból állt. Mivel némelyek Békés, Nógrád és Pest megye településeiről származtak, néhányan házasságkötés révén Szlovákiából kerültek a fővárosba, és itt találtak szlovák közösségre, a különböző vidékről származás meghatározta nyelvhasználatukat, érződött tájszólásuk, ezért némelyek inkább magyarul beszéltek, de az ének, az igehirdetés szlovákul hangzott. Engem is kértek, hogy az Otče náš szövegét a régi formájában, ahogyan régebben tanították, úgy mondjam, azt szokták meg, és már nem akarnak újat tanulni. Azok, akik gyermekeikkel laktak, mondták, otthon magyarul beszélnek. Tagjaink közül többen tagjai voltak a lakásuk szerint illetékes magyar nyelvű gyülekezetnek is. Megtörtént, hogy némely hívünk haláláról csak később értesültünk, a magyar lelkesz szolgálatát kérték temetéséknél. Volt eset, amikor a család titkolta nemzetiségi létét, s kérték, gyülekezetünk nevében ne búcsúzzunk.

A monori gyülekezeti szolgálatok ellátását is rám bízta püspök úr 1980 évben, ami Monori-erdő és Vasad filiák ellátásának feladatát jelentette. Lelkeszhiány jelentkezett egyházunkban ezekben az években. Csak 500 evangélikust, de szétaprózódott feladatot jelent a lelkesz számára. Nincs emberem, mondta püspök úr. Az istentisztelet kezdési idejének 9 órára módosítását igényelte a szlovák gyülekezetben, hogy Monorra érjek 11 órára. Egy vasárnap öt istentiszteletet láttam el, egymástól jelentős távolságban. Papkoptató évek voltak! „Rongyosra beszéltem a számát.” Megnehezítette a helyzetet, hogy az éneklés is feladatom volt.

A hétköznapok is órarendszerű beosztást igényeltek, hiszen iskolai hittanórák, konfirmációi előkészítők, gyülekezeti bibliaórák vártak különböző helyeken, más és más településeken. Igaz, autó állt a rendelkezésemre. Közben a látogatásokról sem feledkezhettem meg.

Szlovákiai kapcsolatom miatt, időnként pozsonyi lelkeszkonferenciára kaptam meghívást. A többnapos rendezvények nem csupán az emlékek felújítására, de tapasztalatok szerzésére és tanulásra is alkalmat adtak. Meghívást kaptam Kollár János születésének 200. évfordulójára, 1993.

július utolsó vasárnapjára a mosóci (Mošovce) gyülekezetbe. Természetesen elfogadtam a meghívást, és felszólalásomban köszöntőt mondtam ott. Uhorskai Pál egyetemes püspökön kívül jelen volt dr. Július Filo kerületi püspök úr is, aki Kollár életéről könyvet írt, ezzel engem is megajándékozott. Beszélgetés közben megemlítettem, hogy Pesten mi is készülünk a jubileum megünneplésére, amit augusztus 1-jei vasárnap tartunk. Néhány elkészült meghívót ott kiosztottam az egyházi vezetők között. Uhorskai püspök úr a mi pesti ünneplésünkre Ján Antal püspököt, Ján Podlesný és Ivan Mikuš lelkészeket delegálta. A pesti Kollár ünnep szervezése Dr. Harmati Béla elnök-püspök úr irányításával történt. Én kaptam az ígéhirdetés feladatát. Kollár egyik kedves igéjét választottam. Gal 3,26-29 alapján hangsúlyoztam: Mindnyájan Krisztuséi vagyunk! Dr. Fabiny Tibor egyháztörténész professzor Kollár életútjával foglalkozott. Az alkalmon felszólalt Ján Antal szlovák püspök úr is. Ő végezte a záró oltári szolgálatot, énekelte az Otče náš [Miatyánk] imádságot és az áldást. Jelen volt a szegedi szlovák televízió, a nagykövetség kiküldöttei. Harmati püspök úr egy Benczúr utcai étterem különtermében vacsorát rendelt a vendégek részére.

A szlovákiai evangélikus egyház viszonzta figyelmességünket, és ők is meghívtak minket időnként. Meghívtak a Tranoscium Könyvkiadó megalapításának 100. évfordulójára, Liptószentmiklósról [Liptovský Mikuláš]. Örültem, hogy ismerős lelkészekkel találkozhattam. A necpáli [Necpaly] gyülekezetbe látogattunk 2000. augusztus 28-án, amikor az ottani templom belülről emléktáblát avattunk Hruz Mária, halála 150. évfordulója alkalmából. Igaz, az emléktábla elhelyezésének engedélye egy évet csúszott. Kezdeményezője a Budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum vezetője, Praznovszky Mihály volt. Harmati püspök úr elfoglaltsága miatt engem delegált erre az alkalomra. Röviden szólhattam egyházunk nevében, és megáldottam az emléktáblát.

Hitoktatás végzésére kaptam engedélyt a budapesti szlovák iskolában 1990. évtől. Petró László igazgató elmondta, hogy ő maga is evangélikus, megszervezte a jelentkezők csoportját, és heti egy alkalommal, egy összevont csoportot taníthattam. Az igazgató nyugdíjazásával, 1995-ben ez a lehetőség megszűnt.

Közben megalakult a Magyarországi Szlovákok Ökumenikus Egyesülete, melynek alelnökévé választottak. E szervezet főként vidéki szlovák nemzetiségi napokat szervezett, melyre néhányszor engem is vittek magukkal, és ott felszólalásomat kérték. Szolgálati lehetőségnek tekintettem ezeket az alkalmakat. Együtt voltunk Isten előtt.

Olykor írhattam a szlovákok hetilapjába, sőt a szegedi nemzetiségi rádió műsorában, a szombat esténként sugárzott vallási műsorban gyakran kaptam ígéhirdetési alkalmat. Sugározták 34 részes egyháztörténeti sorozatomat is.

2000. év júniusában váratlanul meghalt Veperdi Ernő nyugdíjas tanár, gyülekezetünk orgonistája, ami veszteséget jelentett szlovák gyülekezetünknek. Mivel 1995 nyarán nyugdíjaztak, a vidéki szolgálatok alól felmentettek, Budapestre költöztünk. A szlovák gyülekezetben az orgonista szolgálatot feleségem vette át, pótolva Veperdi Ernőt. Megemlítem, hogy Dr. Harmati Béla püspök úr 1987-ben kezdeményezte, hogy Evangélikus Élet hetilapunk ünnepi számaiban legyen nemzetiségi oldal. Szép feladatot jelentett számomra.

Végül megemlítem egyik beteglátogatásomat, mely mély benyomást hagyott bennem. Egy vasárnap üzenetet kaptam, hogy egy idős beteg úrvacsorát kér. Csak másnapra tudtam beütemezni a látogatást. Amikor felkerestem, azzal fogadtak, elkéstem, a papa már nincs eszméleténél. Özvegyen, fia családjával, csak magyarul beszélők között élt. Énekelni kezdtem az idős szlovákok

egyik kedves énekét: „Kde si, môj premilý Ježiši Kriste...” [Hol vagy, drága Jézus Krisztusom...] A szlovák szót, az ismert dallamot hallva, a haldokló nyitogatta szemeit. Az Otče náš [Miatyánk] kezdetű imádságot, halkán ugyan, de ő is mondta velem. Az úrvacsora nem maradt el. Az anyanyelv varázserőként hat a más közösségben élők számára. Felejthetetlen élményt, tapasztalatot jelent ez a látogatás nekem.

Az idő eljár felettem is. Harmati püspök úr jelezte, utódom érkezik. Nem lesz neki sem könnyű dolga, mivel szlovák híveinket a korosodás, az önkéntes asszimiláció és a kihálás veszélyezteti. Minimálisra csökkent itt Budapesten a szlovák egyházi szolgálatot igénylők, az alkalmaink iránt érdeklődők száma.

A pesti szlovák nyelvű szolgálatokat 2003 nyarán átadtam utódomnak.

id. Cselovszky Ferenc

Príspevok Františka Cselovszkého o svojej farárskej službe v slovenskom zbere Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

Moja farárska služba v Slovenskom evanjelickom cirkevnom zbere v Budapešti

Svoje poverenie na túto službu som dostal počnúc 15. septembrom 1974 od pána biskupa Zoltána Káldyho. Túto úlohu som mal vykonávať popri výkone služieb v obciach Bíňa [Bénye] a Káva. Mohol som sa na ňu podujat', pretože slovenské bohoslužby v Bíni, ktoré navštevovali iba starší veriaci, sa odbavovali v nedeľu predpoludním a túto príležitosť sme – z núdze – preložili na sobotu večer, čo prijali veriaci s pochopením. V našej filii v obci Káva sa konali tiež v nedeľu predpoludním, čo sme zmenili na popoludnie, čím sa zmenou termínov bohoslužieb umožnilo, aby som v nedeľu predpoludním chodil do Pešti. Musím poznamenať, že v slovenskom zbere som pôvodne bol poverený iba odbavovaním slovenských služieb, ostatné záležitosti zboru vybavoval jozefovský farár Károly Grünvasszky. Do farárskeho bytu sa nastáhoval biskup Ernő Otthlyk.

Biblické hodiny sme mávali pravidelne v úradnej miestnosti. Vo štvrtok som už od 13. hodiny očakával veriacich, spomedzi ktorých niekoľkí prichádzali z VIII. obvodu, ale mnohí dochádzali zo Zugló, mestskej časti Kelenföld, alebo z okrajových štvrtí. Biblické hodiny sa začali od 13. hodiny, dovtedy sme trávili čas rozhovorom, posedením pri káve na klubový spôsob. Členstvo – bez výnimky – pozostávalo z dôchodcov. Niektorí pochádzali z osád Békešskej, Novohradskej a Peštianskej župy, niekoľkí z nich sa dostali do hlavného mesta zo Slovenska prostredníctvom manželstva a našli si tu slovenskú komunitu, pričom ich odlišný pôvod determinoval aj ich spôsob používania jazyka, bolo cítiť ich nárečie, preto niektorí hovorili radšej po maďarsky, ale piesne a kázne zneli po slovensky. Aj mňa poprosili, aby som text modlitby Otčenáš hovoril v starej podobe, ako sa ho dávnejšie učili, na ten si totiž zvykli a nový sa už nechceli naučiť. Tí, ktorí bývali so svojimi deťmi, ako sami tvrdili, hovorili doma po maďarsky. Viacerí z našich členov boli aj členmi maďarských zborov podľa svojho bydliska. Stalo sa aj to, že o smrti niektorého nášho veriaceho sme sa dozvedeli iba neskôr, pri pohreboch si žiadali službu maďarského farára. Bol aj taký prípad, keď sa rodina tajila svojou národnostnou príslušnosťou a prosili ma, aby sme sa v mene nášho zboru nelúčili.

Pán biskup ma roku 1980 poveril aj odbavovaním služieb v monorskom zbere, čo znamenalo služby vo fľiach Monorierdö a Vasad. V týchto rokoch sa totiž v našej cirkvi prejavoval nedostatok farárov. Šlo síce iba o 500 evanjelikov, ale pre farára to znamenalo rozdrobenú prácu. Nemám ľudí, hovoril pán biskup. V slovenskom zbere to prinieslo zmenu začiatku bohoslužieb na 9. hodinu, aby som na 11. hodinu stihol dôjsť do Monoru. V jednu nedeľu som odbavil päť bohoslužieb, v značnej vzdialenosti od seba. Boli to roky, ktoré kládli veľký nárok na farára! „Zodral som si ústa.“ Situáciu sťažoval fakt, že majú úlohou bolo aj spievať.

Presný rozvrh si vyžadovali aj všedné dni, veď na mňa čakali hodiny náboženstva v školách, konfirmačné prípravy, zborové biblické hodiny na rôznych miestach, v odlišných obciach. Pravda, mal som k dispozícii auto. Medzitým som nesmel zabudnúť ani na návštevy.

Vďaka svojim kontaktom na Slovensku som z času na čas dostal pozvanie na konferencie farárov do Bratislavy. Tieto viacdňové podujatia poskytovali príležitosť nielen na oživovanie spomienok, ale aj na získavanie skúseností a učenie. Na poslednú júlovú nedeľu 1993 som dostal pozvanie aj na 200. výročie narodenia Jána Kollára do mošovského zboru. Samozrejme som prijal pozvanie a vo svojom prejave som pozdravil prítomných. Okrem generálneho biskupa Pavla Uhorskaiho bol prítomný aj dištriktuálny biskup dr. Július Filo, ktorý napísal knihu o živote Kollára a daroval mi ju. Počas rozhovorov som spomenul, že v nedeľu 1. augusta sa aj my, v Pešti chystáme osláviť toto jubileum. Niekoľko pozvánok som rozdal medzi prítomnými vedúcimi cirkvi. Pán biskup Uhorskai delegoval na naše oslavy v Pešti biskupa Jána Antala a farárov Jána Podlesného a Ivana Mikuša. Organizačné práce osláv Jána Kollára v Pešti prebiehali pod vedením pána biskupa-predsedu Dr. Bélu Harmatiho. Ja som dostal úlohu kázania. Vybral som si jeden z obľúbených Kollárových textov. Podľa Gal 3,26-29 som prízvuokoval: Všetci sme Božími synmi! Pán profesor cirkevnej histórie Dr. Tibor Fabiny sa venoval životnej dráhe Jána Kollára. Na oslavách vystúpil aj slovenský pán biskup Ján Antal. On odbavoval záverečnú službu pri oltári, zaspieval modlitbu Otčenáš a požehnanie. Prítomná bola aj slovenská redakcia televízie zo Segedína a predstavitelia veľvyslanectva. Pán biskup Harmati objednal pre hostí večeru v separovanej sále reštaurácie na Benczúrovej ulici.

Evanjelická cirkev na Slovensku opätovala našu pozornosť, z času na čas nás pozývali. Dostali sme napríklad pozvanie na 100. výročie Vydavateľstva Tranoscius do Liptovského Mikuláša. Tešil som sa, že som sa mohol stretnúť so známymi farármi. Dňa 28. augusta 2000 sme navštívili cirkevný zbor v Necpaloch, keď sme pri príležitosti 150. výročia úmrtia Márie Hruzovej odhalili pamätnú tabuľu v kostole. Pravda, povolenie k umiestneniu pamätnej tabule sa o rok posunulo. Iniciátorom tohto aktu bol vedúci Petöfího literárneho múzea v Budapešti Michal Praznovszky. Pán biskup Harmati ma kvôli svojej zaneprázdnenosti delegoval na túto udalosť. Mal som možnosť na krátky príhovor v mene našej cirkvi a požehnanie pamätnej tabule.

Od roku 1990 som dostal povolenie na náboženskú výchovu v slovenskej škole v Budapešti. Pán riaditeľ Ladislav Petro mi povedal, že aj on sám je evanjelik, usporiadal skupinu záujemcov a raz do týždňa som mohol vyučovať náboženstvo v spojenej skupine. Odchodom riaditeľa do dôchodku v roku 1995 táto možnosť zanikla.

Medzičasom vznikol ekumenický Kresťanský spolok Slovákov v Maďarsku a ja som bol zvolený za jeho podpredsedu. Táto organizácia usporadúvala v prvom rade slovenské národnostné dni na vidieku, na ktoré ma občas pozvali a požiadali ma o príhovor. Tieto príležitosti som vnímal ako možnosti služby. Boli sme spolu pred Bohom.

Občas som mohol napísať aj do slovenského týždenníka, ba čo viac v národnostnom rozhlasovom vysielaní zo Segedína, v náboženskej relácii vysielanej večer som mal často príležitosť na kázanie. Odvysielali aj môj seriál pozostávajúci z 34 častí o cirkevných dejinách.

V júni 2000 nečakane umrel organista nášho zboru, učiteľ na dôchodku Ernő Veperdi, čo znamenalo veľkú stratu pre slovenský zbor. Keďže som v lete 1995 odišiel do dôchodku a bol som oslobodený od služieb na vidieku, presťahovali sme sa do Budapešti. Službu organistu v slovenskom zbore prevzala moja manželka, nahradiac tým Ernőa Veperdiho. Spomeniem ešte, že pán biskup Dr. Béla Harmati v roku 1987 inicioval, aby v sviatočných číslach nášho týždenníka Evangélikus Élet [Evanjelický život] bola jedna národnostná strana. Bola to pre mňa pekná úloha.

Na záver spomeniem jednu svoju návštevu u chorého, ktorá urobila na mňa hlboký dojem. V jednu nedeľu som dostal odkaz, že jeden starší, chorý pán si žiada Večeru Pánovu. Svoju návštevu som mohol uskutočniť iba na druhý deň. Keď som došiel, prijali ma tým, že som prišiel neskoro, lebo otec už nie je pri vedomí. Žil ovdovelý, s rodinou syna, v kruhu ľudí, ktorí hovorili iba po maďarsky. Začal som spievať obľúbenú pieseň starších Slovákov: „Kde si, môj milý Ježišu Kriste...” Keď umierajúci počul slovenské slová a známu melódiu, začal otvárať oči. Modlitbu Otčenáš, potichu síce, ale odriekal spolu so mnou. Uskutočnila sa aj Večera Pánova. Materinský jazyk má na ľudí žijúcich v inojazyčnom prostredí magickú silu. Táto návšteva bola pre mňa nezabudnuteľným zážitkom a skúsenosťou.

Čas ubehol aj nado mnou. Pán biskup Harmati mi naznačil, že čoskoro príde môj nástupca. Nebude mať ľahkú úlohu ani on, pretože našim slovenským veriacim hrozí pribúdajúci vek, dobrovoľná asimilácia a vymieranie. Tu, v Budapešti počet záujemcov o slovenskú cirkevnú službu a o naše príležitosti poklesol na minimum.

Slovenské služby v Pešti som v lete 2003 odovzdal svojmu nástupcovi.

František Cselovszky st.

4.

Szpisák Attila írása szlovák lelkészi szolgálatáról (2012)

Lelöhely: Szlovákajkú Evangélikus Egyházközség, Lelkészi Hivatal

Mint Harry Potter titkos kamrájában...

Epizódok a budapesti szlovákajkú evangélikus gyülekezet történetéből 2003–2007-között, Szpisák Attila evangélikus lelkész tollából

2003 tavaszán, pozsonyi ösztöndíjas évem vége felé közeledett, amikor Dr. Harmati Béla déli kerületi püspök, hogy milyen indíttatásból azt valószínűleg örök homály fedí, hivatali idejének vége és nyugdíjba vonulása előtt néhány órával megbízott a már évek óta nem működő pesti szlovák gyülekezet újrászervezésével. A gyülekezet akkori megbízott lelkésze, id. Cselovszky Ferenc és Szirmai Zoltán, leköszönő esperes adták át a gyülekezet ingatlanait és ingóságát és mindazt, amit

a gyülekezet jelentett egyháztörténeti vonatkozásban is. Mindenhol a pusztulás nyoma volt tetten érhető, volt olyan szoba, melyet előtünk, feltételezhetően évek óta senki sem nyitott ki, hiszen úgy nézett ki, mint Harry Potter titkos kamrája, régi könyvekkel, pókhálókka, évszázados porral...

Iszonyú hónapok következtek. A szolgálati lakást hosszú évek porából kellett megszabadítani, hogy egyáltalán lakható legyen, a konyhában két évig víz sem volt, nemhogy meleg víz lett volna. A parókián csak egy szobában volt fűtés, azzal fűtöttük az egész lakást. Nehéz idők voltak, főleg télen. Hála Istennek az akkori presbitérium eldöntötte, hogy véget vet ennek az időnek, a sorozatos javításoknak, és egy akkor kedvező hitelkonstrukció felvételével és személyi adományok segítségével felújította a parókiát és a szolgálati lakásokban modernizáltatta a fűtést a költséghatékonyság reményében.

Visszatérve az első nagyon dolgos nyárhoz, sok teendő volt. Pl. a gyülekezeti könyvtár majd nyolcezer darabos remekait egyesével kellett leporszívózni, a könyvek, kiadványok jelentős részét ledobozolva kitalálni, hogy hogyan őrizhető meg ez a temérdek kincs a jövő számára. A kutatások alapján kiderült, hogy nem ritkák az 1600–1700-as évekből való könyvek sem, a legrégebbi, de ma már – az országos levéltárral közös projektben – felújított könyv egy 1574-ből származó *Confessio Fidei* című wittenbergi könyvecske volt.

Az egyházközség pesti viszonylatban is nagyon gazdag múlttal rendelkezett. A Deák téri templom után a szlovák volt a második legnagyobb pesti evangélikus templom 1965-ig. Ez az esztendő a jegyzőkönyvek alapján – melyeket addig szlovákuul írtak – a legszomorúbb esztendő volt, hiszen a szöveg szerint „felsőbb utasításra el kellett adnunk a templomot”. Ezután következett a gyülekezet vesszőfutása, új istentiszteleti hely megtalálása, egy korábbi tanácsteremben, az eredeti Rieger 33 regiszteres orgona szétदारabolása, majd abból egy használható eszköz építése – Trajtlér Gábor vezetésével – az új kápolnában, az oltárkép eladása Dunaegyházára, a harang eladása Szügybe. A templomi padokat és a templomból kiszedett faanyagot a józsefvárosi gyülekezetbe hordták. Maga Harmati püspök emlékezett vissza egy beszélgetés során, hogy teológusként ő is a vállán vitte a templomi faanyagot a Mandák Mária Otthonba. Valami okból az egyház számára fontos volt, hogy ne kölcsön adja a gyülekezet ezeket az eszközöket, hanem eladja. Sajnos így a későbbi visszaszerzési lehetőség teljesen meddő próbálkozásnak bizonyult.

Az eladott ingatlan – templom – és az ingóságok után a szlovák gyülekezet részéről nagyon érdekes működés volt megfigyelhető. A gyülekezet hosszú éveken keresztül úgy működött, mint valami egyházi bank. Számos lelkésznek, gyülekezetnek, sőt a teológjának is nyújtott kamatmentes kölcsönt, melyet természetesen visszafizettek.

Korábban a templom mellett az egyházközség birtokában hatalmas ingatlanvagyon volt, amit 1951-ben államosítottak. (190. albetét, melyből 150 db lakás és 40 db bolt, étterem az utcafronton, ennek a kauzáját érdemes lenne egy történésznek feldolgozni, hiszen a jegyzőkönyvek számtalan egyháztörténeti és társadalomtörténeti érdekességet tartalmaznak.) Az egyházközség birtokában összesen öt db lakás maradt. Ezekkel rendelkezhet ma is szabadon a gyülekezet. Ez a vagyon az, amit felelősen kell ma is ápolni, hiszen egyedül ennek megtartása és fenntartása biztosítja a gyülekezet jövőjét. Miután sikerült az ingatlanokat valahogy rendbe hozni, az egyikben kápolnát tart fenn az egyházközség, egy másik szolgálati lakásként és irodaként működik, három további lakás bérleti díjért kiadható.

A gyülekezeti élet nagyon nehezen, de mégis Isten áldásával indult be. Az Úr a szolgálókon keresztül megszólította azokat a testvéreket, akik hűségesen, vasárnapról vasárnapra bejártak,

akár Nagytarcsáról akár a főváros bármelyik messzi kerületéből, a Rákóczi úti szlovák gyülekezetbe. A hívó szó messzire elhallatszott, mert sok olyan testvér jelentkezett, akik korábban a gyülekezet tagjai voltak, de más városrészbé költöztek – és ott legalább tagjai maradtak az evangélikusságnak.

Az első év végére mintegy 50 fő jelentkezett a gyülekezet tagságába. Megindulhattak olyan réteg alkalmak, amelyek hosszú évtizede egyáltalán nem voltak a gyülekezetben. Ilyenek voltak a baba-mama kör, a nyugdíjas klub, a kézműves foglalkozások nagyobb gyermekeknek, hittanoktatás, konfirmáció, keresztelesek és házasságkötések. Egyszóval a 2003–2007 közötti időszakot úgy tudom jellemezni, mint az Úr Isten újabb csodáját, melyben nekünk megengedte a részvételt.

Az első helyreállítások és alkalmak beindítása után újabb reményteli dolgok következtek. Lehetőség adódott egy új közösségi tér kialakítására a kápolna épülete alatt található pincében. Erre különböző pályázati forrásokat tudtunk igénybe venni. Az egyik fő támogatónk a mára már megszűnt NEKH [Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal] – Paulik Antal szlovák referens segítségével – volt. Ők nagyon támogatták a szárnyát próbálgató közösség létrejöttét, anyagi eszközökkel és személyes részvétellel erősítették próbálkozásainkat. Közreműködésükkel próbálhattuk meg azt a lehetőséget, hogy kormányközi szintre vittük a templom ügyét, és megpróbáltuk a lehetetlent, hogy a templomot valahogyan visszaszerezzük. Sajnos ez abban az időben különböző okok miatt nem sikerült, de bizakodjunk az Úrban, hogy erre talán még lesz valamilyen lehetőség.

A gyülekezet épülése a szervezet szempontjából is különlegességeket hozott. Egyháztörténeti vonatkozásban is egyedülálló, hogy külön püspöki engedéllyel igaz, de egy katolikusnak keresztelt magyarországi szlovák fiatalember lett a gyülekezet felügyelője, Dr. Boda Zoltán erdőmérnök. Az ő elnökségi szolgálata alatt sikerült megszervezni a presbitériumot, saját költségvetést készíteni, az első felújítási hullámon felbátorodva pedig újabb terveket szőni. A presbitérium és a gyülekezet belső magjának megerősödése után lehetőség nyílt arra, hogy kifelé is forduljunk. Így a Teremtő Istenünk segítségével számos gyülekezeti kapcsolatot ápolhattunk. Ilyenek voltak a József utcai baptista gyülekezet, a kerületen belüli református gyülekezetek és katolikus plébánia. A külföldi kapcsolatok is erősödtek, Szlovákiában és egészen Prágáig; a Prágai Szlovák Gyülekezettel is jó testvéri kapcsolatban álltunk.

A Szlovákiai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház, Július Filo elnök püspök úr személyes segítsége sokat jelentett a gyülekezet szlovákiai kapcsolatteremtésében. Ünnepeinken gyakoriá vált az addig ritka szlovákiai evangélikus egyházi méltóságok budapesti látogatása, a magyar és szlovák püspökök közös szolgálata. Azt hiszem a pesti szlovákjok gyülekezet fontos szerepet játszott a két ország evangélikus egyházainak megbékélési folyamatában.

2007-re elérte a gyülekezet, hogy rendezhető volt a felügyelői kérdés, hiszen a katolikus ifjú felügyelő helyzete csak átmeneti megoldás volt. Kialakultak a gyülekezeti élet alapjai. Ekkor, 2007 tavaszán érkezett a Tótkomlói evangélikus egyházközség meghívása, melyet kicsi gyerekeinkre hivatkozva elfogadtunk. Így ugyanazon esztendő őszétől lelkészváltással folytatódott a pesti szlovákjok gyülekezet története.

Tótkomlós, 2012. november 12.

Szpisák Attila

Príspevok Attilu Spišáka o svojej farárskej službe v slovenskom zbere (2012)
Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

Ako v tajnej komnate Harryho Pottera...

Epizódy z dejín Slovenského evanjelického cirkevného zboru v Budapešti od roku 2003 do roku 2007, z pera evanjelického farára Attilu Spišáka

Na jar 2003 sa chýlil ku koncu rok, ktorý som ako štípendista strávil v Bratislave, keď ma biskup južného distriktu Dr. Béla Harmati, z akého dôvodu to zostane pravdepodobne naveky tajomstvom, niekoľko hodín pred ukončením svojho funkčného obdobia a odchodu do dôchodku, poveril znovu zorganizovaním vtedy už roky nefungujúceho peštianskeho slovenského zboru. Nehnutelnosti a hnutelnej majetok zboru a všetko to, čo predstavoval zbor z pohľadu cirkevných dejín, mi odovzdali vtedajší poverení farár zboru František Čelovský st. a odstupujúci senior Zoltán Szirmai. Všade sme sa stretali so stopami úpadku. Bola taká izba, ktorú pred nami pravdepodobne roky nikto neotvoril, veď pôsobila ako tajná komnata Harryho Pottera, so starými knihami, pavučinami, prachom stáročí...

Nasledovali hrozné mesiace. Služobný byt bolo treba očistiť od prachu dlhých rokov, aby sa v ňom vôbec dalo bývať. V kuchyni dva roky nielen teplá, ale žiadna voda nebola. Na fare bolo kúrenie iba v jedinej izbe, odtiaľ sme kúrili v celom byte. Boli to ťažké časy, najmä v zime. Chvála Bohu, vtedajšie presbyterstvo sa rozhodlo ukončiť tieto časy a prostredníctvom celého radu opravných prác, vďaka vtedy veľmi výhodnej úverovej konštrukcii a milodarom fyzických osôb, dalo zrekonštruovať faru a v nádeji efektívnosti nákladov bolo zmodernizované kúrenie aj v služobných bytoch.

Vrátiac sa k prvému, nesmerne pracovitému letu, mali sme veľa úloh. Raritné kusy knižnice zboru pozostávajúcej z osemtisíc zväzkov sme museli po jednom povysávať, významnú časť kníh a publikácií sme museli umiestniť do škatúl a vymyslieť, ako možno zachovať takéto množstvo pokladov pre budúcnosť. Počas výskumu vysvitlo, že v knižnici nie sú zriedkavé ani knihy pochádzajúce z rokov 1600–1700, najstaršia bola kniha s názvom Confessio Fidei z roku 1574 pochádzajúca z Wittenbergu, ktorá bola obnovená v rámci spoločného projektu s krajiným archívom.

Cirkevný zbor mal aj v peštianskych pomeroch bohatú minulosť. Slovenský chrám bol po kostole na Deákovom námestí do roku 1965 najväčším evanjelickým kostolom v Pešti. Podľa svedectva zápisníc, ktoré sa dovtedy viedli po slovensky, ide o najsmutnejší rok, veď podľa textu zápisnice „sme na pokyn z hora museli predať kostol“. Po tomto kroku nasledovalo v živote zboru ťažké obdobie spojené s hľadaním nového miesta pre bohoslužby v bývalej zasadačej miestnosti. Rozkúskovanie originálneho organu od firmy Rieger s 33 registrami a zostavenie nového funkčného nástroja – pod vedením Gábor Trajtlera – v novej kaplnke, predaj oltárneho obrazu do Dunaedházu a predaj zvona do Sudic. Poodnášanie kostolných lavíc a dreveného materiálu z kostola do jozefovského zboru. Počas jedného rozhovoru biskup Harmati spomínal, že ako poslucháč teológie aj on sám nosil drevo z kostola do Domova Márie Mandákovej. Cirkvi z nejakého dôvodu záležalo na tom, aby zbor tieto prostriedky nepožičal, ale predal. Takto boli neskoršie pokusy o ich opätovné získanie zbytočnou námahou.

Po predaní nehmuteľnosti – kostola – a hnutelnejho majetku sa vo fungovaní slovenského zboru vyskytli zaujímavé momenty. Dlhé roky pôsobil ako akási cirkevná banka, veď poskytoval bezúrokovú pôžičku mnohým farárom, zborom, ba aj teológii, ktorú potom samozrejme vrátili.

Cirkevný zbor mal predtým aj obrovský majetok v nehnuteľnostiach, ktorý bol v roku 1951 zoštatnený (190 pozemkovo-knižných vložiek, z toho 150 bytov a 40 obchodov a reštaurácií s prístupom od ulice, ktorých kauzu by sa oplátilo spracovať aj historikovi, veď zápisky obsahujú mnoho cirkevno-historických a spoločensko-historických zaujímavostí). Vo vlastníctve cirkevného zboru zostalo spolu päť bytov. Týmto môže zbor aj v súčasnosti slobodne narábať. To je ten majetok, o ktorý sa treba aj dnes zodpovedne starať, veď jeho zachovanie a udržanie je jedinou zárukou budúcnosti zboru. Potom, ako sa podarilo tieto nehnuteľnosti nejako obnoviť, v jednej z nich prevádzkuje zbor kaplnku, jedna funguje ako služobný byt a kancelária a ďalšie tri byty možno dať do prenájmu.

Zborový život sa podarilo odštartovať veľmi ťažko, ale s Božím požehnaním. Pán cez svojich služobníkov oslovil bratov a sestry, ktorí verne, z nedele na nedelu, prichádzali do slovenského zboru na Rákócziho triede, či už z Veľkej Tarče alebo z iných vzdialených obvodov hlavného mesta. Volajúci hlas znel ďaleko, pretože sa nám ozvali aj mnohí bratia a sestry, ktorí boli kedysi členmi zboru, ale sa odsťahovali do iných mestských častí – a tam zostali členmi evanjelictva.

Ku koncu prvého roka sa medzi členov zboru prihlásilo približne 50 osôb. Mohli byť odštartované také príležitosti pre rôzne vrstvy, aké dlhé desaťročia vôbec neboli v tomto zbore. Takýmito príležitosťami boli: klub pre mamičky s deťmi, klub dôchodcov, remeselnícke zamestnania pre väčšie deti, náboženská výchova, confirmácia, krsty, sobáš. Slovom, obdobie rokov 2003–2007 môžem charakterizovať, ako ďalší zázrak nášho Pána Boha, na ktorom nám dovolil zúčastniť sa.

Po prvých opravách a odštartovaní príležitostí nasledovali ďalšie nádejné udalosti. Naskytla sa možnosť na vytvorenie ďalších spoločenských priestorov v pivnici pod budovou kaplnky. Na tento účel sme dokázali využiť zdroje z rôznych grantových systémov. Jedným z našich hlavných podporovateľov bol dnes už neexistujúci Úrad pre národné a etnické menšiny – za pomoci slovenského referenta Antona Paulika. Tento úrad veľmi podporoval vznik tejto vzťahujúcej sa komunity, na naše pokusy prispieval finančnými prostriedkami aj osobnou účasťou. Za ich pomoci sme sa mohli pokúsiť o to, aby sme záležitosť kostola nastolili na medzivládnej úrovni a skúsili nemožné, opätovné získanie kostola. V tom čase sa nám to, žiaľ, nepodarilo, ale dôverujeme Pánovi, že niekedy na to ešte budeme mať možnosť.

Budovanie zboru prinieslo špecifika aj z organizačného hľadiska. Je aj z cirkevno-historického aspektu ojedinelé, že s osobitným súhlasom biskupa sa dozorcom zboru stal mladý muž, príslušník slovenskej národnosti v Maďarsku, lesný inžinier Dr. Zoltán Boda, ktorý bol pokrstený ako katolík. Počas jeho funkčného obdobia sa nám podarilo usporiadať presbyterstvo, pripraviť vlastný rozpočet a posmelení prvou vlnou rekonštrukcie priestorov sme začali kuť nové plány. Po upevnení presbyterstva a vnútorného jadra zboru sa naskytla možnosť aj na to, aby sme nadviazali vonkajšie kontakty. Vďaka pomoci nášho Boha Stvoriteľa sme pestovali kontakty s mnohými zbormi. Takými boli baptistický zbor na ulici József, reformované zbory a katolícka farnosť v našom obvode. Upevňovali sa aj zahraničné vzťahy, počnúc Slovenskom až po Prahu, kde sme mali dobré bratské vzťahy so Slovenským evanjelickým zborom v Prahe.

Veľkým prínosom pre vytváranie kontaktov cirkevného zboru na Slovensku bola osobná pomoc pána generálneho biskupa Júliusa Fila a Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Počas našich sviatočných príležitostí sa stali častými predtým zriedkavé návštevy evanjelických cirkevných hodnostárov zo Slovenska v Budapešti, spoločné služby maďarských a slovenských biskupov. Domnievam sa, že slovenský evanjelický zbor v Pešti zohrával významnú úlohu v procese zmierenia evanjelických cirkví našich dvoch krajín.

K roku 2007 sa zboru podarilo dosiahnuť riešenie otázky dozorca, ved' zvolenie mladého katolíckeho dozorca bolo iba dočasným riešením. Boli vytvorené základy zborového života. Vtedy, na jar 2007 prišlo pozvanie evanjelického cirkevného zboru v Slovenskom Komlóši, ktoré sme s ohľadom na naše malé deti prijali. Takto mohla od jesene 2007 pokračovať história slovenského evanjelického zboru v Pešti vystriedaním farárov.

V Slovenskom Komlóši dňa 12. novembra 2012

Attila Spišák

Gulácsiné Fabulya Hilda beszámolója (2012)

Lelőhely: Szlovákajkú Evangélikus Egyházközség, Lelkészi Hivatal

3.

Visszaemlékezés a Szlovák Gyülekezet elmúlt éveire

2007. szeptember 1-jei hatállyal vettem át Szpisák Attilától a lelkeszi szolgálatban a staféta-botot a Szlovák Gyülekezetben. Az idehívó Igém: „Menj el földedről arra a földre, (...) amelyet én mutatok neked. Nagy nemzetté teszek és megáldalak, (...) és áldás leszel.” (1.Mz.12:1-2) Azzal az elhatározással kezdtem el a z itteni szolgálatot, hogy folytatom az elődeim által megkezdett gyülekezetépítő munkát, Isten áldásának ígéretével. A gyülekezeti alkalmak mellett vasárnapi szlovák nyelvű istentiszteleteket, a Szlovák Iskolában bibliaórákat, hittanórákat tartottam. Az itt tanuló gyermekek számára kézműves foglalkozásokat, nyári bibliai táborokat szerveztem, valamint minden hónap második vasárnapján kétnyelvű családi istentiszteleteket hirdtettem.

2007 novemberében Ján Kollár halálának 155. évfordulóján konferenciát tartottunk. Bár nemzetközi szimpóziumot terveztünk, sajnos Prágából, a Ján Kollár Egyesületből nem tudtak részt venni a rendezvényünkön. Ezen a konferencián vendégeink, előadóink voltak, J. Matovčík és kollégája Martinból, Dr. Fabiny Tibor professzor – aki Kollár pesti éveiről tartott előadást –, Matus László, Kis Szemán Róbert és Gregor Papuček. Moderátorunk Dr. Gyivicsán Anna professzor asszony volt, aki kiválóan fogta össze az előadásokat és világitotta meg az összefüggéseket. Igen jól sikerült konferencia résztvevői lehettünk.

Presbitériumunkkal, Győri János felügyelő, Gregor Papuček másodfelügyelő, Tarcsai Mihályné pénztáros, Hollóssy Tiborné számv. bizottsági elnök, Majjerhoffer Ferencné gondnok, Szelényi Györgyné számv. bizottsági tag, Szabó Zoltán egyh. m. küldött és jegyző, valamint Blaskó József presbiter testvéreinkkel igyekeztünk folytatni gyülekezetünkben a megkezdett munkát. A 2008-as év legnagyobb eseménye volt, hogy egyházközségünk új oltárképet kapott Pavel Korbel szarvasi származású, jelenleg Svájcban élő festőművésztől. Ezt az oltárképet, mely Jézus feltámadását ábrázolja, gyülekezetünknek festette. A kép felszentelésére pünkösdkor került sor, Mgr. Slavomír Sabol szlovák és Dr. Fabiny Tamás magyar püspökök szolgálatával.

Még ebben az évben támogatáskérő, böjti körlevélben fordultunk a szlovák gyökerű gyülekezetekhez. Az eredmény meglehetősen elkésítő volt. A 46 gyülekezetből 6 adott pozitív választ, melyért ezúton is köszönetet mondunk. A 2009-es év történelmi jelentőséggel bírt számunkra, hiszen ebben az évben fogadta el a magyar püspöki kar megítisztelő meghívását a szlovák püspöki kar. A püspökök tárgyalása után tiszteletünkre fogadást, majd sajtótájékoztatót tartottak. Aznap este a gyülekezetünkben tartott áhitatot PhDr. Miloš Klátik egyetemes szlovák püspök. Ezután nagy szeretettel szerény agapén láttuk vendégül a magyar-és szlovák püspöki kart. Tulajdonképpen ezeken a tárgyalásokon készítették elő püspök testvéreink a két egyház közti partnerszerződés megújítását. A 2009-es évben presbitériumunk elhatározta, hogy felvesszük a kapcsolatot volt lelkészünk, Daniel Bachát szülőfalujával, a szlovákiai Ratkovával. Megkeresésünkre szívélyesen válaszoltak, nagy szeretettel fogadták gyülekezetünk delegációját. Ugyanebben az évben határoztuk el, hogy közös szlovák istentiszteletre hívjuk a környező szlovák gyökerű falvakból a lelkészeket és híveiket. Így a következő évek során megítiszteltek minket jelenlétükkel Acásról, Erdőkürtről, Csömörről, Csomádról, Bakonycsernyéről, Maglódról és Nagytarcásról. Felemelő érzés volt testvéreinkkel együtt énekelni, imádkozni és hallgatni az Igét őseink anyanyelvén. 2009 őszén veszítettük el Tarcsai Mihályné testvérünket, gyülekezetünk szeretett felügyelőjét, Annuska néninket. Elmenetele nagy veszteség volt számunkra, hiszen gyülekezetünk egyik oszlopos tagjától, hűségesen templomba járó testvérünktől kellett elbúcsúznunk, akinek szívügye volt a szlovák gyülekezet sorsa. Ezután Gregor Papuček testvérünk vette át a felügyelői szolgálatot. Gyülekezetünk képviselteti magát különböző szlovák és nemzetközi konferenciákon és rendezvényeken. Így részt vettünk Prágában, Szerbiában, Nagylakon és Szlovákiában nemzetközi találkozón, egyházi napokon, legutóbb Nagykürtösön és Losoncon.

2010 nyarán ratkovai szlovák testvéreinkkel közösen emlékeztünk meg volt lelkészünk, Bachát Dániel születésének 170. évfordulójáról. Az ünnepi istentisztelet után közös megemlékezést tartottunk volt lelkész-püspökünk sírjánál. 2011-ben mi voltunk hivatalosak Ratkovába, szlovák testvérgyülekezetünk ünnepére, ahol a faluból elszármazott tudós embereknek állítottak emléktáblát testvéreink a Hrivnák lelkész-házaspár vezetésével. Jó volt együtt ünnepelni. Ebben az esztendőben volt 200 éves a Deák téri evangélikus templom, amely eredetileg háromnyelvű gyülekezetnek adott otthont: magyar, német és szlovák hívek hallgathatták anyanyelvükön Isten Igéjét. Ebből az alkalomból a hálaadó ünnepi istentiszteleten szintén három nyelven hangzottak el a köszöntések. Szlovák részről Mgr. Milan Krivda püspök testvér képviselte a Szlovák Evangélikus Egyházat. Az ünnepi istentisztelet után táblaavatások következtek: a háromnyelvű gyülekezet táblája, valamint a Székács püspök és Győri Vilmos emléktáblája mellett felavatták a gyülekezetben 30 évig szolgáló Ján Kollár kétnyelvű emléktábláját is. Ezután kétnyelvű konferenciát tartottunk, melyet megítiszteltek jelenlétükkel Milan Krivda szlovák és Gáncs Péter elnök püspök testvéreink.

A 2012-es év történelmi eseménye volt tavasszal Komáromban a Szlovák-és Magyar Egyházak közti – megújított – Partnerszerződés ünnepélyes aláírása, melyet hosszas előkészítő munka előzött meg. A két egyházat a vezető püspökök és felügyelők képviselték. Reménységünk szerint a Partnerszerződés pontjait sikerül a mindennapokban megvalósítani.

A 2012-es év a választások éve volt egyházunkban is. Az újonnan megválasztott presbitérium tagja lett Gregor Papuček felügyelő, Majjerhoffer Ferencné gondnok, Hollóssy Tiborné számv. bizottsági elnök, Szelényi Györgyné, Győri János, Blaskó József és Gulácsi Imre. Kántorunk

Pálmainé Pápay Márta, aki hűségesen látja el már több éve a kántori szolgálatot. Egyházmegyei küldöttünk Busi György, aki hűséges templomba járó hívünk és testvérünk.

Jó a kapcsolatunk a Fővárosi Szlovák Önkormányzattal (elnök asszonya Hollóssy Tiborné presbiter testvérünk), mely szervezet évek óta lehetősége szerint anyagilag és erkölcsileg támogatja kis egyházközségünket. Az Országos Szlovák Önkormányzat pályázatok révén segíti a gyülekezetünkben folyó munkát, rendezvényeinket. A Határontúli Szlovákok Hivatalától is több éve kapunk pályázati támogatást rendezvényeinkre. A Magyarországi Szlovákok Szövetségének Közhasznú Alapítványa is pályázat útján támogatja munkánkat. Igyekszünk minden pályázati lehetőséggel élni. A Magyarországi Evangélikus Egyháztól és a Pesti Evangélikus Egyházmegyétől az évek során sok támogatást kapott kis gyülekezetünk: felújításra, rendezvényekre, működésre, táborra és – nem utolsósorban – most ennek a könyvnek a megjelenítésére. Jó a kapcsolatunk a Szlovák Önkormányzatokkal, a Szlovák Nyugdíjas Klubbal, a Szlovák Fiatalok Egyesületével és a szlovák Ozvena kórusal is. Nem egyszer szolgáltunk velük közösen különböző alkalmakon, rendezvényeken. Jó kapcsolatot ápolunk még a kerület többi egyházával, az elmúlt években rendszeresen részt vettünk a havonta megtartott ökumenikus bibliaórákon, valamint az egyetemes imahét alkalmain. Az elmúlt években nálunk is volt ilyen közös alkalom. A kerületi önkormányzattal is jó kapcsolatot ápolunk. Dr. Kocsis Máté, polgármester Egyházügyi Tanácsot hozott létre, mely támogatja az egyházközségeket. A Szlovák Önkormányzatok szintén támogatják gyülekezetünket. Úgy gondoljuk, fontos közösségeink összefogása, összetartása. A közösen megtartott hitéleti-és kulturális alkalmak erősítik, mélyítik az „egy családba tartozás” tudatát. Isten áldja és tartsa meg kis Szlovák Gyülekezetünket továbbra is! Legyen velünk továbbra is megáldó, megsegítő és megtartó kegyelmével!

Príspevok Hildy Gulácsiovej Fabulovej o svojej farárskej službe v slovenskom zbere (2012)

Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

Spomienky na uplynulé roky Slovenského zboru

Štafetu vo farárskej službe v Slovenskom zbere som prevzala od Attilu Spišáka počnúc 1. septembrom 2007. Božím slovom, ktorým som bola povolaná na túto službu bolo: „Odíď zo svojej krajiny (...) do krajiny, ktorú ti ukážem. Urobím z teba veľký národ, požehám ťa, zvelebím tvoje meno. Bud požehnaním!” (1. Kniha Mojžišova 12:1-2) Tunajšiu službu som začala s odhodlaním, že budem pokračovať v budovaní zboru, ktoré začali moji predchodcovia: s prísľubom Božieho požehnaní. Popri slovenských službách Božích a iných príležitostiach som v Slovenskej škole mala biblické hodiny, hodiny náboženstva. Pre žiakov školy som usporiadala letné biblické tábory, ďalej každú druhú nedeľu v mesiaci som začala organizovať dvojjazyčné rodinné služby Božie.

V novembri 2007 sme pri príležitosti 155. výročia úmrtia Jána Kollára usporiadali konferenciu. Sympóziu bolo síce medzinárodné, ale predstavitelia Spolku Jána Kollára z Prahy sa, žiaľ, na našom podujatí nemohli zúčastniť. Našími hosťami, prednášateľmi na tejto konferencii boli J. Matoučík a jeho kolega z Martina, profesor Dr. Tibor Fabiny, ktorý prednášal o peštianskych rokoch

Kollára, László Matus, Róbert Kis Szemán a Gregor Papuček. Moderátorkou podujatia bola pani profesorka Dr. Anna Divičanová, ktorá vynikajúco spojila prednášky a ozrejmila súvislosti. Mohli sme byť účastníkmi veľmi úspešnej konferencie.

Spolu s presbyterstvom, dozorcom Jánom Györim, zástupcom dozorcú Gregorom Papučkom, pokladníčkou Annou Tarcsaiovou, predsedníčkou finančno-kontrolného výboru Zuzanou Hollósyovou, kurátorkou Máriou Majerhoffterovou, členkou finančného výboru Monikou Szelényiovou, delegátom na seniorálny konvent a notárom Zoltánom Szabóm a presbyterom Jozefom Blaskóm sme sa snažili pokračovať v práci začatej v našom zbore. Najvýznamnejšou udalosťou v roku 2008 bolo, že náš zbor dostal do daru nový oltárny obraz od akademického maliara sarvašského pôvodu žijúceho vo Švajčiarsku, Pavla Korbela. Oltárny obraz znázorňujúci vzkriesenie Ježiša namaloval pre náš zbor. Vysviacka oltárneho obrazu sa uskutočnila na Turíce, slúžili biskupi zo Slovenska Mgr. Slavomír Sabol a Dr. Tamás Fabiny z Maďarska.

V tom istom roku sme sa počas pôstu obrátili na zbory so slovenskými koreňmi obežníkom, v ktorom sme ich prosili o pomoc. Výsledok bol dosť zarmucujúci. Kladnú odpoveď sme dostali zo 6 spomedzi 46 oslovených zborov, týmto zborom aj touto cestou vyjadrujeme svoju vďaku. Rok 2009 mal pre nás historický význam, veď v tomto roku prijal pozvanie zboru maďarských biskupov slovenský biskupský zbor. Po rokovaní biskupov sa uskutočnila slávnostná recepcia, na ktorú sme boli pozvaní aj my a tlačová konferencia. V ten večer sa v našom zbore uskutočnila pobožnosť, na ktorej slúžil generálny biskup evanjelickej cirkvi na Slovensku PhDr. Miloš Klátik. Potom sme na skromnom agapé pohostili maďarský a slovenský biskupský zbor. Vlastne na týchto rokovaníach pripravili naši bratia biskupi obnovenie partnerskej zmluvy medzi dvomi cirkvami. V roku 2009 sa naše presbyterstvo rozhodlo nadviazať styky s rodnou obcou nášho bývalého farára Daniela Bacháta, s Ratkovou na Slovensku. Na našu iniciatívu odpovedali veľmi srdečne, delegáciu nášho zboru prijali s veľkou láskou. V tom istom roku sme sa rozhodli, že farárov a veriacich z okolitých obcí so slovenskými koreňmi budeme pozývať na spoločné slovenské bohoslužby. Počas nasledujúcich rokov nás tak poctili svojou prítomnosťou veriaci z Jače [Acsa], Kirtu [Erdőkürt], Čemeru [Csömör], Čomádu [Csomád], Černe [Bakonycsernye], Maglódu [Maglód] a Velkej Tarče [Nagytarcsa]. Bol to povznášajúci pocit spoločne spievať, modliť sa a počúvať Božie slovo v materinskom jazyku našich predkov. Na jeseň 2009 sme stratili milovanú dozorkyňu nášho zboru, sestru Annu Tarcsaiovú, tetu Annušku. Jej odchod bol pre nás veľkou stratou, veď sme sa museli rozlúčiť s jednou z najvernejších členiek nášho zboru, ktorá pravidelne chodievala na bohoslužby, ktorej záležalo na osude slovenského zboru. Po nej prevzal úlohu zborového dozorcú brat Gregor Papuček. Náš zbor sa zúčastňuje na rôznych slovenských a medzinárodných konferenciách a podujatiach. Tak sme sa zúčastnili na medzinárodných stretnutiach a cirkevných dňoch v Prahe, v Srbsku, v rumunskom Nadlaku a na Slovensku, naposledy vo Veľkom Krtíši a v Lučenci.

V lete 2010 sme si spolu so slovenskými bratmi a sestrami z Ratkovej pripomenuli 170. výročie narodenia nášho niekdajšieho farára Daniela Bacháta. Po slávnostných službách Božích sme usporiadali spoločnú spomienkovú slávnosť pri hrobe nášho bývalého farára a biskupa. V roku 2011 sme dostali pozvanie do Ratkovej, kde pod vedením farárov, manželov Hrivnákovcov naši bratia a sestry umiestnili pamätnú tabuľu na počesť významných rodákov obce. Bol to dobrý pocit spoločne oslavovať. V tomto roku sme si pripomenuli 200. výročie evanjelického kostola na Deákovom námestí, ktorý bol pôvodne domovom trojjazyčného zboru. Božie slovo tu vo svojom materinskom jazyku počúvali maďarskí, nemeckí a slovenskí veriaci. Pri tejto príležitosti na sviatočnej ďakovnej službe Božej

odznali príhovory tiež v troch jazykoch. Evanjelickú cirkev a. v. na Slovensku zastupoval brat biskup Mgr. Milan Krivda. Po slávnostných službách Božích nasledovalo odhalenie pamätných tabulí: popri tabuli trojjazyčného zboru biskupovi Székácsovi a Vilmosovi Győrimu bola odhalená aj dvojjazyčná pamätná tabuľa Jána Kollára, ktorý slúžil v zbere 30 rokov. Potom sme usporiadali dvojjazyčnú konferenciu, ktorú poctili svojou prítomnosťou aj bratia generálni biskupi slovenskej a maďarskej cirkvi Milan Krivda a Péter Gáncs.

Historickou udalosťou roka bolo slávnostné podpísanie obnovenej partnerskej zmluvy medzi Evanjelickou cirkvou a. v. na Slovensku a Evanjelickou cirkvou v Maďarsku, ktorému predchádzala dlhá prípravná práca. Obe cirkvi zastupovali generálni biskupi a dozorcovia. Podľa našej nádeje sa body partnerskej zmluvy podarí presadiť aj do všedných dní.

Rok 2012 bol rokom volieb aj v našej cirkvi. Členmi novozvoleného presbyterstva sa stali: dozorca Gregor Papuček, kurátorka Mária Majerhofferová, predsedníčka finančno-kontrolného výboru Zuzana Hollósyová, Monika Szelényiová, Ján Györi, Jozef Blaskó a Imrich Gulácsi. Našou kantorkou je Marta Pálmaiová Pápayová, ktorá už viac rokov verne vykonáva kantorskú službu. Naším delegátom na seniorálny konvent je brat Juraj Busi, ktorý verne navštevuje bohoslužby.

Máme dobré vzťahy so Slovenskou samosprávou Budapešti (jej predsedníčka Zuzana Hollósyová je našou sestrou presbyterkou), ktorá podľa svojich možností dlhé roky finančne a morálne podporuje náš malý cirkevný zbor. Celostátna slovenská samospráva v Maďarsku podporuje činnosť a podujatia nášho zboru prostredníctvom svojho grantového systému. Už niekoľko rokov poskytuje dotácie na naše podujatia aj Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí. K našej činnosti prostredníctvom dotácií prispieva aj Verejnoprošpešná nadácia Zväzu Slovákov v Maďarsku. Snažíme sa využívať všetky grantové možnosti. Počas uplynulých rokov dostal náš malý zbor veľa podpory aj od Evanjelickej cirkvi v Maďarsku a od Peštianskeho evanjelického seniorátu: na rekonštrukciu, na podujatia, na fungovanie, na tábory a v neposlednom rade na vydanie tejto knihy. Máme dobré vzťahy so slovenskými samosprávami, s Klubom slovenských dôchodcov v Budapešti, s Organizáciou slovenskej mládeže v Maďarsku a so Slovenským speváckym zborom Ozvena. Neraz sme slúžili spoločne pri rôznych príležitostiach, podujatiach. Pestujeme kontakty aj s ostatnými cirkvami v našom obvode, v uplynulých rokoch sme sa pravidelne zúčastňovali na mesačne usporadúvaných ekumenických biblických hodinách a na príležitostiach ekumenického týždňa modlitieb. V uplynulých rokoch sa takéto spoločné príležitosti konali aj u nás. Máme dobré vzťahy aj so samosprávou VIII. obvodu. Starosta obvodu Dr. Máté Kocsis zriadil Výbor pre záležitosti cirkví, ktorý podporuje cirkevné zbory. Slovenské samosprávy tiež poskytujú podporu nášmu zboru. Myslíme si, že spájanie našich komunit je dôležité. Spoločne usporadúvané náboženské a kultúrne príležitosti upevňujú, prehlbujú vedomie spolupatričnosti. Nech Pán Boh požehná a zachová náš malý Slovenský zbor! Nech aj naďalej zostane s nami svojou milosťou, ktorá nás požehnáva, pomáha nám a uchováva nás!

Hilda Gulácsiová Fabulová

II. fejezet

Graduálének – Úton az önállóság felé (1787–1854)

A szlovák gyülekezet történetének első szakaszát a pest-budai evangélikus egyház 1787. évi megalapításától a szlovákok kiválásáig, 1854-ig számoljuk. A szlovák egyháztagok levéltárának legkorábbi iratai 1820-ból származnak, ekkortól alapos és részletes iratanyag áll a rendelkezésünkre, sőt elmondhatjuk, hogy ezek az évtizedek képviselik a szlovák gyülekezet legjobban dokumentált időszakát. Ennek oka a „Kollár-per”, melyhez számtalan beadványt írtak és fogadtak be, részletes kimutatásokat készítettek és leveleztek egyházi és világi hatóságokkal. A Kollár személye és hivatala körül kulmináló, összetett viszály túlsúlya tükröződik a kiválasztott forrásokban is.

Az alapítástól 1820-ig terjedő évekről csak egyetlen töredékes, német nyelvű beadvány (lelőhely: EOL, PSZE Gyülekezettörténeti iratok) emlékezik meg részletesen, melyet valószínűleg Jozef Podhradský írt az 1850-es évek elején. A szöveghiányok miatt sajnos nem sorolhattuk a közölt források közé, ezért jelen bevezetőben foglaljuk össze tartalmát. A szerző, aki egy szemtanú, a szlovák egyháztag, Joseph Styk fogadós beszámolóját idézi fel, kiemeli a szlovákok (eredeti német szövegben szlávok) nagy szerepét a pest-budai gyülekezet templomának (mai Deák téri templom) és lelkészlakának felépítésében: Cinkota, Pilis, Albert (ma Albertirsa), Szarvas, Csaba (ma Békéscsaba) és más szlovák gyülekezetek kétkezi munkát és az építőanyag fuvarozását, kisebb összegeket ajánlottak fel. Az ezekért kapott köszönetnyilvánítások megtalálhatók a gyülekezeti archívumokban. Podhradský megemlíti Dreistigsmarkt „szláv tetőfedőt” (nevét Johann Drayssigmark/Dreisigmark alakban olvashatjuk a szlovák összeírásokban, az 1820-as évek közepén a szlovák gyülekezet rész gondnoka volt), aki a templom és a parókia tetőzetét készítette el. A földesúri támogatók között is megnevez egyeseket, akik a szlovák istentiszteletet látogatták, „... és a szlávoknál járultak a szent Úrvacsorához.” („... und an der heiligen Communion bei den Slawen Theil nahmen.”). Közéjük sorolja Prónay Sándor egyetemes egyházi felügyelőt, Sturman Márton egyházkerületi felügyelőt, császári és királyi tanácsost, Földvály Károlyt és a Podmaniczky család néhány tagját. Külön kiemeli Földvály Gábort, aki „... szintén szlávnak vallotta magát, és szláv is volt, és (...) 40.000 aranyat ajándékozott ennek a gyülekezetnek.” („... sich auch zu den Slawen bekannte und ein Slawe war, hat dieser Gemeinde (...) geschenkt 40.000 f.”) Ezen utóbbi adat a nagy összegű adományozásról ismeretlen a szakirodalomban. Azt egyébként, hogy a pesti szlovákok törekvéseit támogatták a Földvályak, más források is igazolják. Beadványában Podhradský is hoz erre konkrét példát. Amikor a pest-budai gyülekezet vezetői felléptek a szlovák törekvések ellen, Földvály Gábor állítólag egy gyűlésen azt mondta: „Vajon nem ajándékoztam én a 40 000 Ft-ot ugyanúgy a szlávoknak, mint a németeknek és a magyaroknak?” („Habe ich also nicht sowohl für die Slawen, als für die Deutschen und Ungarn die 40.000 f. geschenkt?”) Fontos adalékot közöl a szerző a magyar nyelvű istentiszteletekről is. A szakirodalmi feldolgozások csak annyit állapítottak meg, hogy évente négy alka-

lommal tartottak magyar istentiszteletet. Ennek a szokásnak a kialakulása azonban azért következett be, mert a minden harmadik vasárnap tartott szlovák istentisztelet után senki sem maradt ott a magyar nyelvű igehirdetésre. Vagyis nem volt rá igény, legalábbis Podhradský interpretációja szerint.

Ján Kollár 1819 őszén lett az idős és betegeskedő Molnár János lelkész káplánja. Molnár halála után, még ez év decemberében Joseph Kalchbrennert választották meg lelkésznek, aki a szlovák funkciók ellátására szintén felfogadta segédlelkészként Kollárt. 1820 januárjától indult el az a program, mely a szlovák egyháztagok liturgiai, iskolai és önkormányzati igényeit érvényesítette. A közölt **1.** és **2.** forrás ezeket az igényeket artikulálja. A gyülekezet közgyűléséhez beadott kérvény (**1.**) pontokba foglalja a követeléseket. Ennek a dokumentumnak három változata is fennmaradt, mindhárom Soltész (Soltys) János iratgyűjteményében. Az eredeti fogalmazvány szerzője a kézírás alapján egyértelműen azonosítható: Dohnány vagy Dohnányi János nemesi származású ügyvéd, aki 1824-ben a szlovák gyülekezet első felügyelője volt. Másodiknak született meg egy hasábosan szlovákul és latinul írt változat, mely valószínűleg Kollár keze munkája. A harmadik verzió kalligrafikus írásmódja arra utal, hogy időben ez lehetett a legkésőbbi. A szöveg átírása során egy-két kivételtől eltekintve az eredeti Dohnány-szöveget használtuk.

A **2.** dokumentum ugyancsak több változatban maradt fenn. Szlovák és magyar nyelvű verziója is megtalálható fogalmazványként és letisztázott szöveggént. Érdekesség, hogy egy változata a Matica slovenská archívumából került elő. A mai szóhasználattal rölapnak is nevezhető iratot valószínűleg egy iskolai gyűjtőív előoldalára szánták. Gyűjteményünkbe az egyik magyar nyelvű változat került be, mert ennek utolsó előtti mondata, mely a szlovákot „hazai” a németet idegen nyelvnek nevezi és a magyar nyelvtanulás fontosságát hangsúlyozza, a szlovák verziókból kimaradt.

A **3. 4. 5. 6.** források a Kollár lelkésszé választása miatt kirobbant egyházi viszály idején születtek. A gyülekezet levelét a Hesperus folyóirat szerkesztőjének (**3.**) Ján Kollár fogalmazta meg, s önmagáról, mint káplánról vagy vikáriusról (segédlelkész) egyes szám harmadik személyben ír. Összefoglalja a pest-budai gyülekezetben zajló vita lényegét és főbb eseményeit 1825 nyaráig, valamint cáfolja a Hesperusban megjelent tudósítás állításait. A kontextusból a viszály részleteinek ismerete nélkül csak nehezen érthető az egyik alapellettét a felek között. Kollár 1824 novemberében lemondott segédlelkési hivataláról, többek között arra az egyházmegyei döntésre hivatkozva, miszerint a szlovákoknak lehet saját, teljes jogú papjuk, amennyiben újat választanak, tehát nem a régi segédlelkészüket, Kollárt nevezik át lelkésszé. Új választás esetén azonban Kollárnak nem volt esélye a hivatalra, mert a lelkészválasztásban az összes gyülekezeti tag, vagyis a németek és a magyarok is részt vettek, s ők bizonyára leszavazták volna a volt káplánt. Azonban egy szlovák konvent 1824 karácsonyán a lemondott Kollárt váratlanul lelkésszé választotta. Ennek a választásnak a jogosságáról zajlott most a vita, s ebben a kérdésben hozta meg döntését a bányai egyházkerület. Az a feltételezés, mely szerint az ügy a legmagasabb fórumig fog eljutni, beigazolódott. 1833-34-ben császári és királyi biztos közvetített a felek között.

A következő két, rendkívül nehezen olvasható forrás (**4. 5.**) bevalogatását az indokolja, hogy a vármegyei adminisztráció álláspontját és elvi állásfoglalást illusztrálja. Ebben a konkrét ügyben nem kerültek szóba nemzetiségi jellegű megfontolások, s a tárgyilagos vizsgálat az érvényben lévő törvények alapján a szlovák kérések megalapozottságát állapította meg. Az **5.** forrás informatív értékét növeli, hogy képet ad a szlovák egyháztagok anyagi helyzetéről.

Szarka Katalin számláját **(6.)** nem csupán kultúrtörténeti érdekessége miatt tartottuk fontosnak. A „kontó” utolsó sora szerint a Pesten tartózkodó, de az egyházi szolgálattól eltiltott Kollár költségeit báró Prónay Sándor állta. Kettejük jó kapcsolatáról árulkodik az is, hogy a báró ugyanekkor megkísérelte bejuttatni Kollárt egy bécsi egyetemi állásba, és kastélyában többször vendégül látta őt, amikor súlyos tüdőbetegségéből lábadozott.

7. számú forrásunk a szlovák egyháztagok közösségén belüli viszonyokról árul el részleteket. Az átírásban fennmaradt Kollár-levél alapján tudjuk igazolni, hogy voltak szlovák anyanyelvű hívek, akik nem támogatták az önállósodást és a szlovák egyházi közelet intézményes kereteinek megteremtését. Kevés információval rendelkezünk ezekről a személyekről, 1834-től feltételezhetően a megalakuló magyar gyülekezet soraiban találjuk őket. A levél címzettjéről (a név nehezen olvasható, legvalószínűbb a „Felég”) nincs információnk.

1838-ban határozták el a szlovák egyháztagok, hogy pénzalapot hoznak létre egy saját templom építésére. A kötelezvények közül Ján Kollárét közöljük **(8.)**, melyben hangsúlyosan esik szó az egyházi oktatás és lelki gondozás, valamint a nemzeti nevelés összefüggéséről. Külön figyelmet érdemel a nagy pesti árvízre való utalás is. Kollárék akkor indították el hatalmas tőkét igénylő templom-programjukat, amikor a külvárosokban lakó szlovák hívek nagy részét földönfutóvá tette az árvíz.

A szlovák lelkész és a tanító, Ján Kadavý ellentétét gyakran emlegeti a szakirodalom, mint eklatáns példáját Kollár elutasításának a stúrovcsinával, a Ludovit Štúr által összeállított és kodifikált, későbbi szlovák irodalmi nyelvvel szemben. A szlovák gyülekezet vasárnapi iskolájának jegyzőkönyvéből kiválasztott két szemelvény **(9.)** egyike ezt a konfliktust is felidézi. Ismert, hogy Štúrék nagy szerepet szántak a vasárnapi iskoláknak az új szlovák nyelvi norma elterjesztésében. Kadavý 1846-ban már Štúr híve volt, s az új, kevésbé egyházas oktatási programot nem csak a vasárnapi iskolában, hanem a gyülekezet iskolájában is igyekezett érvényesíteni. Konfliktusa a lelkészrel ezért törvényszerű volt. Ezekkel a közismert tényekkel szemben azonban forrásunk új információt is tartalmaz. A vasárnapi iskolának, melyet Kollár és hívei betiltottak, a pest-budai közös gyülekezet nyújtott segítséget, s Kadavý visszalépése után a német gimnázium tanára, Kanya Pál vette át a vezetését. Kanyát korabeli forrásokban gyakran neveztek kozmopolitának, és Székács kifejezetten hiányolta nála a nemzeti szellemet, ezért szerepvállalását nem tekinthetjük egyértelműen magyarosításra utaló lépésnek. Azt azonban mindenképpen további kutatásra ösztönző fejleménynek tartjuk, hogy a stúrovcsina terjedését számos esetben a szlovák evangélikusokkal szemben magyarok és jelen esetben németek támogatták, amit korabeli folyóiratok levelezői is megfogalmaztak. Ez az elmélet ugyan nem népszerű és elfogadott, de mindenképpen jelen van a szlovák történetírásban is.

A fejezet záródokumentuma egy vizsgálati anyag része. Amikor Kollár 1849 tavaszán Bécsbe távozott, a pest-budai gyülekezet előjárói Szeberényi János [Ján Seberényi/Seberíni] szuperintendensnél fegyelmi eljárást kezdeményeztek ellene. A vizsgálatot Kollár német nyelvű lemondó levele **(10.)** zárta le. A levél végén említett nyugdíjat Kollár és özvegye sem kapta meg, pedig Friderika Schmidt megbízta Jozef Podhradskýt, hogy járja azt ki számukra.

II. kapitola

Spev graduálu – Na ceste k samostatnosti (1787–1854)

Za prvé obdobie histórie slovenského cirkevného zboru považujeme časový úsek od založenia pešť-budínskej evanjelickej cirkvi v roku 1787 po vyčlenenie Slovákov v roku 1854. Najskoršie spisy archívu slovenských členov zboru pochádzajú z roku 1820, od tohto obdobia máme k dispozícii dôkladný a podrobný spisový materiál, ba možno tvrdiť, že tieto desaťročia predstavujú najlepšie dokumentované obdobie slovenského cirkevného zboru. Dôvodom toho je „Kollárova kauza“, vo veci ktorej napísali a dostali predstavitelia zboru nespočetné množstvo spisov, pripravovali podrobné výkazy a viedli korešpondenciu s cirkevnými a svetskými úradmi. Prevažne komplikovaného sporu, ktorý kulminoval okolo Kollárovej osoby a jeho úradu, sa prejavuje aj vo vybraných prameňoch.

O rokoch od založenia zboru do roku 1820 podrobne pojednáva jediná zlomkovitá žiadosť napísaná v nemeckom jazyku (miesto dokumentu: EOL PSZE, Spisy o dejinách zboru), ktorú pravdepodobne napísal Jozef Podhradský na začiatku rokov 1850. Kvôli chýbajúcim častiam textu dokument žiaľ nemohol byť zaradený medzi uvádzané pramene, preto zhrnieme jeho obsah v tomto úvode. Autor, očitý svedok, člen slovenského zboru cituje rozprávanie hostinského Josepha Styka, ktorý prízvukuje významnú úlohu Slovákov (v nemeckom origináli Slovanov) na výstavbe kostola a fary (dnešný kostol na Deákovom námestí): slovenské cirkevné zbory Cinkoty, Piliša, Alberti [Albertiša], Sarvaša, Čaby [Békešská Čaba] a iných slovenských zborov ponúkli manuálnu prácu a prepravu stavebného materiálu a menšie sumy. Vyjadrenia vďaka za túto pomoc sa nachádzajú v archívoch zboru. Podhradský spomína „slovanského pokrývača“ Dreistigmarmka (jeho meno sa v slovenských sčítaniach môžeme prečítať v podobe Johann Drayssigmarmk/Dreisigmarmk (v polovici rokov 1820 bol kurátorom slovenskej časti cirkevného zboru), ktorý pripravil strechu kostola a fary. Spomína aj niekoľkých podporovateľov z kruhu zemanov, ktorí navštevovali slovenské bohoslužby „... a svätej Večere Pánovej sa zúčastňovali u Slovákov.“ („... und an der heiligen Communion bei den Slawen Theil nahmen.“). Medzi nich zaraďoval generálneho dozorcú Alexandra Prónayho, dištriktuálneho dozorcú, cisárskeho a kráľovského radcu Martina Sturmana, Károlyu Földváryho a niekoľko členov rodiny Podmaniczkých. Osobitne vyzdvihuje Gábora Földváryho, ktorý „... sa tiež hlásil k Slovákom a aj bol Slovákom a... daroval tomuto zboru 40.000 zlatých.“ („... sich auch zu den Slawen bekante und ein Slawe war, hat dieser Gemeinde ... geschenkt 40.000 f.“) Ostatne spomenutý údaj o darovanej veľkej sume je v odbornej literatúre neznámy. Fakt, že snahy pešťianskych Slovákov podporovali Földváryovci potvrdzujú aj iné zdroje. Vo svojej žiadosti prináša na to konkrétny príklad aj Podhradský. Keď vedenie pešť-budískeho zboru vystúpilo proti slovenským snahám, Gábor Földváry na jednej schôdzi údajne povedal: „Či som nedaroval 40 000 zlatých takisto

Slovákom, ako Nemcom a Maďarom?” („Habe ich also nicht sowohl für die Slawen, als für die Deutschen und Ungarn die 40.000 f. geschenkt?“) Dôležitý údaj uvádza autor aj o bohoslužbách v maďarskom jazyku. Odborná literatúra uvádza iba toľko, že maďarské bohoslužby sa odbavovali štyrikrát do roka. Tento zvyk sa však vytvoril preto, lebo po slovenských bohoslužbách, ktoré sa konali každú tretiu nedeľu, na maďarskej kázni nikto nezostal. Nebol teda o ňu záujem, aspoň podľa interpretácie Podhradského.

Ján Kollár sa stal kaplánom staršieho a chorľavého Jána Molnára na jeseň 1819. Po Molnárovej smrti, ešte v decembri toho istého roka bol za farára zvolený Joseph Kalchbrenner, ktorý na výkon slovenských služieb zamestnal ako kaplána tiež Kollára. V januári 1820 bol odštartovaný program, ktorý presadzoval liturgické, školské a samosprávne nároky slovenských členov zboru. Uverejnený prameň č. **1** a **2** artikuluje tieto nároky. Žiadosť predložená zborovému konventu (**1**) zhrnie požiadavky formou bodov. Zachovali sa aj tri verzie tohto dokumentu, všetky tri v zbierke spisov Jána Soltésza (Soltys). Autora pôvodného dokumentu možno na základe rukopisu jednoznačne identifikovať: bol to advokát šľachtického pôvodu Ján Dohnány alebo Dohnányi, ktorý sa v roku 1824 stal prvým dozorcóm slovenského zboru. Ako v poradí druhý sa zrodil variant napísaný na jeden stĺpec po slovensky a po latinsky, ktorý je pravdepodobne prácou Jána Kollára. Kaligrafické písmo tretej verzie poukazuje na to, že sa zrodila najneskôr. Pri prepisovaní textov sme až na jednu, či dve výnimky používali pôvodné Dohnányove texty.

Dokument č. **2** sa zachoval tiež vo viacerých variantoch. Našli sme jeho slovenský a maďarský text tak v pracovnej verzii ako v konečnej podobe. Je zaujímavé, že jedna verzia sa objavila z archívu Matice slovenskej. Spis, ktorý by sme dnes nazvali letákom, bol pravdepodobne určený na titulnú stranu hárku pre školskú zbierku. Do nášho výberu sme zaradili jednu z maďarských verzií, pretože jej predposledná veta, ktorá nazýva slovenčinu „domácim“ a nemčinu cudzím jazykom a prízvukuje dôležitosť osvojovania si maďarského jazyka, v slovenských verziách chýba.

Pramene č. **3**, **4**, **5**, **6** sa zrodili v období sporu, ktorý prepukol v cirkvi kvôli zvoleniu Kollára za farára. List zboru adresovaný redaktorovi časopisu Hesperus (**3**) sformuloval Ján Kollár a o sebe, ako o kaplánovi alebo vikárovi (pomocnom farárovi) píše v tretej osobe jednotného čísla. Zhrnie podstatu a významnejšie udalosti sporu prebiehajúceho v zbere do leta 1825, ďalej vyvracia tvrdenia spravodajstva, ktoré vyšlo v časopise Hesperus. Z kontextu je bez znalosti detailov sporu ťažko pochopiteľný jeden zo základných protikladov medzi dvomi stranami. Kollár sa v novembri 1824 zriekol svojho kaplánskeho úradu, odvolávajúc sa medzi iným na seniorálne rozhodnutie, podľa ktorého Slováci môžu mať svojho plnoprávneho farára, ak si zvolia nového, teda ak za farára nevymenujú svojho dovtedajšieho kaplána, Kollára. V prípade novej voľby však Kollár nemal šancu na tento úrad, pretože na voľbe farára sa zúčastnili všetci členovia zboru, teda aj Nemci a Maďari a oni by určite neboli hlasovali za bývalého kaplána. Slovenský konvent však na Vianoce 1824 odstúpeného Kollára nečakane zvolil za farára. Diskusia teda prebiehala tentoraz o oprávnenosti tejto voľby a banský distrikt vyniesol svoje rozhodnutie v tejto otázke. Predpoklad, podľa ktorého sa vec dostane až na najvyššie fórum, sa potvrdil. V rokoch 1833–34 sprostredkúval medzi stranami cisársky a kráľovský komisár.

Zaradenie nasledujúcich dvoch, nesmierne ťažko čitateľných prameňov (**4**, **5**) odôvodňuje fakt, že predstavujú stanovisko a zásadný postoj župnej administrácie. V tejto konkrétnej veci nepadla reč o úvahách národnostného rázu a nezaujaté vyšetrovanie na základe platných zákonov

konštatovalo opodstatnenosť slovenských žiadostí. Informačnú hodnotu prameňa č. 5 zvyšuje skutočnosť, že podáva obraz aj o finančnej situácii slovenských členov zboru.

Účet Katalin Szarkovej (6) sme nepokladali za dôležitý iba kvôli jeho kultúrno-historickej hodnote. Podľa posledného radu „konta“ Kollárove náklady, ktorý sa síce zdržiaval v Pešti, ale cirkevná služba mu bola zakázaná, hradil barón Alexander Prónay. O ich dobrom vzťahu svedčí aj to, že barón sa v tomto istom čase pokúsil dostať Kollára do jednej univerzitnej funkcie vo Viedni, a keď sa liečil zo svojej ťažkej pľúcnej choroby bol niekoľkokrát hosťom v jeho kaštieli.

Prameň č. 7 nám prezrádza podrobnosti o pomeroch v komunite slovenských členov zboru. Na základe Kollárovho listu, ktorý sa zachoval v prepise možno potvrdiť, že sa našli slovenskí veriaci, ktorí nepodporovali osamostatnenie a vytvorenie inštitucionálneho rámca slovenského cirkevného verejného života. Máme málo informácií o týchto osobách a od roku 1834 ich pravdepodobne nájdeme v radoch vznikajúceho maďarského zboru. O adresátovi listu (meno je ťažko čitateľné, najpravdepodobnejšie sa zdá byť „Felég“) nemáme k dispozícii informácie.

Slovenskí členovia cirkevného zboru v roku 1838 rozhodli o zriadení finančného fondu na výstavbu vlastného kostola. Spomedzi darovacích dokladov uvádzame obligáciu Jána Kollára (8), v ktorej sa kladie veľký dôraz na súvislosti cirkevného vzdelávania a duchovnej starostlivosti, ďalej národnej výchovy. Osobitnú pozornosť si zasluhuje zmienka o veľkej povodni v Pešti. Kollárovci odštartovali svoj program výstavby kostola vyžadujúci obrovský kapitál, keď z významnej časti slovenských veriacich žijúcich v okrajových štvrtiach urobila povodeň bezdomovcov.

Konflikt slovenského farára a učiteľa Jána Kadavého často uvádza odborná literatúra, ako výstižný príklad odmietania štúrovskej slovenčiny Kollárom. Jeden z dvoch úryvkov zo zápisnice nedeľnej školy slovenského zboru (9) pripomína tento konflikt. Je známe, že Štúrovci pripisovali nedeľným školám veľký význam pri rozširovaní novej normy slovenského jazyka. Kadavý v roku 1846 už bol prívržencom Štúra a nový, menej cirkevný vzdelávací program sa snažil presadzovať nielen v nedeľnej škole, ale aj v škole cirkevného zboru. Jeho konflikt s farárom bol preto zákonitý. Oproti týmto známym faktom však náš prameň obsahuje aj novú informáciu. Nedeľnej škole, ktorú Kollár a jeho prívrženci zakázali, poskytol pomoc spoločný pešť-budínsky zbor a po odstúpení Kadavého prevzal jej vedenie profesor nemeckého gymnázia Pál Kanya. Kanya sa v dobových prameňoch často označuje ako kozmopolita a podľa Székácsa mu vyslovene chýbal národný duch, preto jeho takéto účinkovanie nemôžeme jednoznačne hodnotiť ako krok poukazujúci na maďarizáciu. Fakt, že šírenie štúrovčiny oproti slovenským evanjelikom v mnohých prípadoch podporovali Maďari a v našom prípade Nemci, čo sformulovali aj dopisovatelia súdobých časopisov, však pokladáme za okolnosť, ktorá inšpiruje k ďalšiemu výskumu. Táto teória síce nie je populárna a akceptovaná, ale je každopádne prítomná aj v slovenskej historiografii.

Kapitolu uzatvára dokument, ktorý je súčasťou spisov vzťahujúcich sa na isté vyšetrowanie. Keď Kollár na jar 1849 odišiel do Viedne, predstavenstvo pešť-budínskeho zboru iniciovalo proti nemu disciplinárne konanie u superintendenta Adama Lovicha. Vyšetrowanie sa skončilo rezignačným listom Kollára napísaným v nemčine (10). Dôchodok, ktorý sa spomína na konci listu, ani Kollár, ani jeho vdova nedostali, napriek tomu, že Friderika Schmidtová poverila Jozefa Podhradského, aby ho pre nich vybavil.

1.

Žiadost' slovenských členov pešť-budínskeho evanjelického cirkevného zboru (1820)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Jánosa Soltésza

Slawny Konwent!

Neomilna prawda gest, že cyrkev krystowa w bytnosty gedna gest, a tak delitj se nemuže: ponewač ale Udowe gedneg cyrkwy Krysta Pana ne w gednem ale w rozličnich Jazikoch trogedineho Boha wziwagu; proto y my Budinsko-Pesstanskog tegto cyrkwy Augsspurskeho wyznanj Ewangelickeg zpolu Udowe slowensky, w nassj materinskeg rečy slowenskeg, Boha nasseho trogedineho wzywajj a gemu z krussenym srdcem služitj se usilujice nassu žadost pred S. convent prednassime tuto:

1. Aby slowenske služby Boske podle 1. lystu S. Pawła ku korintským kap. 14. w 40. psaneho w slusnem dobrem poradku ze wssy nabožnosty a pobožnosty, w skutku tak, gak w druhich slowenskych ewangelickych celeg kragne nassy uherskeg od starožitnych časuw se zachowawagu, wykonawaly a zachowawaly, a tak wssecko pohorssenj, ktere dosawad panuwalo, mocy S. Matusse kapitole 18. w 6. 7. a 8. od posluchačuw slowenskych tegto cyrkwy pesstanskog odwratiťj a pretrhnutj se mohlo k gakowemu cyli, wedle napomenutj S. Pawła 2. lystu ku korintským k. 10. w. 8. psanem, k opravdiwemu wzdelany, nikoly pak k prewraceny, wssecy umislne teto cyrkwy ewngelickeg pesstanskog spolu udowe slowensky žadame.

2. Aby slowa Božihog kazatel w byleg komžy wiznamenagiceg rucho sprawedlnostj Pana pred oltarem tak, gak w ginich wsseckych hornich slowenskych cyrkwach se zachowawa, y Antyffoniami obecni, ktere se we dny nedelny y swatečny mysto Introitu pres cely rok y k nessporum z wersiky k kollekte uridenjmy podnes zachowawagj, služby Boske začinal, ku prykladu, ze spewem: Nagswetegssy etc. Podekujmež wssycknj spolu etc. potom chor Kyrie Hospodine etc. Et in terra, sláwa bud Bohu na neby etc. a pysničku, ktera k swateg Ewangely aneb Episstoly prisluchati bude wyspiwagice po Episstolickem neb Ewangelickem Texte zkrz slowa Božihog kazatele pry oltary wyspiwanem chor pisničku Patrem weryme w gedneho Boha etc. zpijwati nezamesskal po kazny pak, jak w ginich wsseckych slowenskych cirkwach se dege, slowa Božihog kazatel z kolektu z motlitbu a požehnanjm swatym služby Boske zawrel, nasledugicym werryckem pysne po kazny zkrz chor zpiwanym.

3. Pry posluhowanj wečere Pane znaty slussy: že ponewač od ustanoweny wečery Pane zkrz samého ustanowitele Krista Gežisse narizenego, žaden odsupiti nemuže: protož podle wssemohucyho Boskeho gehog ustanowenj, ktere w S. Matusse kap. 26. w. 26. Marka kap. 14. w. 20. Lukasse k. 22. w. 19. a S. Pawła I. lystu koryntským psanem kap. 11. w. 23. 24. a 25. etc. zreteďlne se nachazy a nam na pamatku k potwrzeny wiry nasseg zadřžety poruceno gest zachowáwaty se usylujeme a chceme žadagjce; aby wedle takoweho Pána Gežissa Krista narizeny od starobilich časů w cyrkwach Slowenskych nezrussitedlne zachowawaneho Wečere Pane nam

prosluhowana bila temito slowy; wezmete a gecete toto gest prawe Telo Pána Gežisse Krysta etc. to posilnjž a zachoweg nás prawe vyre k žiwotu wečnemu; wezmete a pite etc. Neb ginače srkz pohorsseny Wyra klesa a hrich se rozmáha, wyru pak nassu potwrđity a ne zruscity žadost ma-me, a wssickny werjme, že pry Wečery Pane od semeho Krista Pana ustanowené, oprawdiwe Telo a oprawdowu krew Pána nasseho Gežisse Krysta pod poswatnym chlebem a wynem nam Krestanum k gedeny a pity wydane prigimame, anyž o [od] tohoto wyznany, skrz žadnu ga-kukolwek a skrz koho kolwek winaleznutu promenu odstupyty, a nasse modlitby o tomto welikem tagemstwy znegjcy odwrhnuty aneb odhodity mužeme.

4. Pry pohrebowany Slowenskem starodáwny obiceg chwalitebny ten zachowáwaty slussy, aby pry dome, aneb w dome w kterem mrtwe Telo se nacházj, po wispywany gedneg pysničky pohrebneg, skrze kneze gedna kollekt a Text pohrebny ze spewem se wikonawalo, a potom po pjsnički druheg, pohrebny kazany gestliby se žadalo wikonalo, a z pjsany zawrelo, a tak potom pry odewzdany Matky Zeme, posledny pocta opet z hlasitu kolektu z modlením a ze spewem se dokonala.

5. K prawe pocte Božj prinależy take prawe ditek wychowawany k známoty a bazne Božy, k ctnoty a sslechtnoty: to pak se stáwa, když se gim slowo a bazen Božy obzwlaste zkrz sskolskeho učitele do srdce wsstepuge a wstjpty příležitost staty se muže: aby tehdy skrz sskolske cwičeny w prawem Náboženstwy, od nassjch Ditek slowo Pane se rozmahalo a slaweno bylo, z powinosty rodičowskeg k ostrjhany prikazany Božiho takowe Djtky nasse westy se usilugjce učitele sskolskeho Slowenskeho zpolu powinost organistku a kántorsku konagjciho takeho, kteremu reč Uherska a Nemecka by bila známa powolaty sme uminily, z pred oznamenich newichnutedlnich přjčin, aby totyžto djtky nasse negen w liternim umeny praweho Náboženstwy známoty a bazny Božy, ale y w rečy Uherskeg a Nemeckeg prospěch učinity mohly. K wečimu pak w Náboženstwy základu a prospěchu, y to za welmy potrebne a prospěsne byty saudime y žadame.

6. Aby po službách Božjch Slowenskych nespornich w letnjm čase predoznamenima djtka-my nassjmy katechizácie skrz slowa Božiho kazatele Slowenskeho se držely a wykonáwaly. Čož když žadame a od takowegto nassy žadosty w ssesty punctách obsahugy odstupyty nemužeme, ze wssy uctiwosty zastawáme

Slawnemu Conwentu

Ponžjeny služebnjcy
Ewangelickeg Augspurskeho
Wiznany Budinsko-Pesstanskeg
Cyrkwy zpolu udowe Slowensky

Slovenský prepis

Slávny konvent!

Neomylnou pravdou je, že církev Kristova je v podstate jedna, a preto sa nemôže deliť: keďže však členovia jednej cirkvi Krista Pána volajú na trojjediného Boha nie v jednom ale v rozličných jazykoch: preto i my, slovenskí členovia tejto Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Pešť-Budíne, ktorí

na Boha nášho trojjediného voláme v našej materinskej reči slovenskej a snažíme sa mu slúžiť skrušeným srdcom, predkladáme slávnemu konventu túto našu žiadosť:

1. *Aby sa slovenské služby Božie podľa Prvého listu apoštola Pavla Korintským, 14. kapitola, 40, písaného o slušnosti a dobrom poriadku a vyššej nábožnosti a pobožnosti, v skutku tak, ako sa v iných slovenských evanjelických zboroch v celej našej uhorskej krajine od dávnych časov zachovávajú, vykonávali a zachovávali, a tak sa všetko pohoršenie, ktoré doteraz panovalo, mocou Evanjelia podľa Matúša, 18. kapitola, 6, 7 a 8, od slovenských členov tejto cirkvi peštianskej odvrátiť a prerhnuť mohlo, s cieľom, napísanom v Druhom liste apoštola Pavla Korintským, 10. kapitola, 8, opravdivého vzdelania, nie však prevracania, všetci slovenskí členovia tejto peštianskej cirkvi evanjelickej úmyselne žiadame.*

2. *Aby kazateľ Božieho Slova začínal bohoslužby pred oltárom v rúchu s bielou kamžou, symbolizujúcou Pánovu spravodlivosť, tak ako vo všetkých iných horných slovenských zboroch sa zachováva, i s Antifónami [refrérovité opakovanie prvej časti piesne] všeobecnými, ktoré sa v nedelu a vo sviatočné dni namiesto Predspevu cez celý rok i k nešporom z veršov určených ku kolekte [zbierka] podnes zachovávajú, napríklad piesňou Najsvätejši... Podakujme všetci spolu... Potom zbor Kyrie Hospodine... Et in terra, sláva buď Bohu na nebi... a pieseň, ktorá sa bude hodiť k svätému Evanjeliu alebo Epištoly a bude zaspievaná po texte Epištoly alebo Evanjelia zaspievaného pri oltári slova Božieho kazateľom, aby zbor nezabudol po kázni zaspievať pieseň Patrem Veríme v jedného Boha... tak, ako sa to deje vo všetkých ostatných slovenských zboroch, a služby Božie uzavrel slova Božieho kazateľ kolektou, modlitbou a svätým požehnaním, nasledujúcim veršom piesne, ktorú po kázni zbor zaspieval.*

3. *Pri vysluhovaní Večere Pánovej sa sluší vedieť: pretože od Večere Pánovej, ktorú nariadil sám ustanoviteľ Ježiš Kristus, nikto nemôže odstúpiť: preto podľa jeho všemohúceho Božského ustanovenia, v Evanjeliu podľa Matúša, 26. kapitola, 26, Evanjeliu podľa Marka, 14. kapitola, 20, Evanjeliu podľa Lukáša, 22. kapitola, 19 a v Prvom liste apoštola Pavla Korintským, 11. kapitola, 23., 24., 25 a ďalšie, sa jasne nachádza a nám sa na pamiatku a na potvrdenie našej viery odporúča a zachovávať sa usilujeme a žiadať chceme: aby podľa tohto nariadenia Pána Ježiša Krista, v slovenských zboroch od dávnych časov nezrušiteľne zachovávaného, nám Večera Pánova bola vysluhovaná týmito slovami: vezmite a jedzte, toto je pravé Telo Pána Ježiša Krista... to nás posilní a zachová v jedinej pravej viere v života večného: vezmite a pite... Lebo ináč kvôli pohoršeniu viera klesá a hriech sa rozmáha, preto žiadame vieru našu potvrdiť a nezrušiť, a všetci veríme, že pri Večeri Pánovej ustanovenej od samého Krista Pána, opravdivé Telo a opravdivú Krv Pána nášho Ježiša Krista pod svätým chlebom a vínom, vydanom nám Kresťanom k jedeniu a pitiu, prijímame, a od tohto vyznania skrz akejkol'vek a skrz kýmkoľvek vymyslenej zmeny odstúpiť, a naše modlitby znejúce o tomto veľkom tajomstve odvrhnuť alebo odhodiť nemôžeme.*

4. *Pri slovenskom pohrebe sa nám sluší zachovávať chválitebnú starodávnú obyčaj, aby pri dome, alebo v dome, v ktorom sa mŕtve Telo nachádza, po zaspievaní jednej pohrebnej piesne, kňaz zaspieval jednu kolektu a Pohrebnú reč so spevom, a potom po druhej piesni, v prípade žiadosti sa vykonala pohrebná kázeň a aby sa uzavrela s piesňou, a potom pri odovzdaní tela Matke Zemi, by sa posledná pocta dokončila opäť hlasitou kolektou s modlitbou a spevom.*

5. *K pravej úcte k Bohu patrí aj výchova dietok k cnosti a šlachetnosti, a aby poznali Boha a mali bázeň pred Bohom: to sa vtedy stáva, keď sa im slovo a Hospodinova obzvlášť cez učiteľa v škole vstępuje do srdca a príležitosť vstúpiť môže sa stať: aby sa teda cez vyučovanie v škole v pravom*

Náboženstve slovo Pána v našich dietskach rozmáhala a slávil, a tiež z povinnosti rodičovskej viest' naše dietky k Božiemu prikázaniu a ostýchania sa usilujúceho slovenského učiteľa školy vykonávajúceho aj povinnosť organistu a kantora, ktorému by bola známa maďarská a nemecká reč, povolať sme zaumienili, z hore uvedených nevyhnutných príčin, aby totiž naše dietky nielen v umení litery a znalosti pravého náboženstva a bázne Božia, ale i v reči maďarskej a nemeckej mohli dosiahnuť pokrok. K väčšiemu základu a prospechu v náboženstve i to za veľmi potrebné a prospešné pokladáme a žiadame.

6. Aby slovenský kazateľ slova Božieho po populudňajších slovenských službách Božích v letnom období pred oznámeniami držal a konal katechizácie pre naše deti. Čo keď žiadame a od tejto našej žiadosti obsiahnutej v šiestich bodoch odstúpiť nemôžeme, s úctou zostávame

Slávnemu konventu

*Poníženi služobníci
slovenskí členovia*

*Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania
v Pešť-Budíne*

Pest-budai evangélikus gyülekezet szlovák tagjainak beadványa, 1820 **Lelöhely: EOL, PSZE Soltész János iratgyűjteménye**

Tisztelt Közgyűlés!

Csalhatatlan igazság, hogy Krisztus egyháza alapvetően egylényegű és ezért oszthatatlan: mivel azonban az Úr Jézus egyházának tagjai nem egy, hanem különböző nyelveken fohászkoznak a Szentháromság Istenhez: ezért mi is, ezen Pest-Budai Ágostai Hitvallású Evangélikus Gyülekezet szlovák társtagjai – akik Szentháromság Istenükhöz fohászkodni és Őt töredelmes szívvel szolgálni szlovák anyanyelvükön törekszünk – a tisztelt közgyűléshez benyújtjuk ezen kérelmünket:

1. Hogy a szlovák istentiszteletek a szent Pál korinthusbeliekhez írt I. levele 14. fejezet 40. szerinti illő jó rendben, nagyobb áhitattal és ájtatossággal, valóban úgy legyenek ellátva és megtartva, ahogy egész Magyarhonunk más szlovák evangélikus gyülekezeteiben ősrégi idők óta megőrizték, és így a rossz példa, mely eddig uralkodott, szent Máté evangéliuma 18. fejezet 6. 7. és 8. erejével ezen pesti egyház szlovák híveitől elfordíthatasson és elszakíthatasson, a szent Pál korinthusbeliekhez írt II. levele 10. fejezet 8. intését szem előtt tartva az igaz művelődés, de nem a felforgatás céljával ezen pesti evangélikus egyház társtagjai eltökélten kérjük:

2. Hogy Isten igéjének hirdetője az oltár előtt az Úr igazságát jelképező, fehér karinggel díszített öltözetben kezdje el az istentiszteletet, úgy, ahogy az minden más felső szlovák gyülekezetben fennmaradt, és általános Antifónákkal [templomi éneknél az indító szakasz refrénszerű visszatérése], amelyek az Introitus [kezdőének] helyett vasárnapokon és ünnepnapokon egész évben és vecsernyék alkalmával a kollektához meghatározott verssorok közül a mai napig használatban vannak, például a következő énekekkel: Legszentebb vagy, stb. Adjunk hálát mindannyian, stb. azután a gyülekezet következő: Uram, irgalmazzál, stb. Et in terra, Dicsőség legyen az Úrnak a mennyben, stb., és egy ének, amely a szent evangéliumhoz vagy episztolához illik, és amelyet az episztoła vagy az evangélium

textusa után az Úr igéjének hirdetője énekel el az oltárnál; és a kar a prédikációt követően ne mulassza el a Hiszek egy istenben stb. éneket énekelni úgy, ahogy az minden más szlovák gyülekezetben történik, és az Úr igéjének hirdetője az istentiszteletet kollektával [önkéntes kegyadományok gyűjtése], imádsággal és szent áldással fejezze be, annak az éneknek a következő sorával, amelyet a gyülekezet a prédikáció után énekel.

3. Az Úrvacsoraosztás esetében illendő tudni: mivel az Úrvacsorától, amelyet maga az alapító Jézus Krisztus rendelt el, senki nem mondhat le: ezért az ő mindenható Isteni rendelése szerint – amint szent Máté evangéliumában, 26. fejezet 26., Márk evangéliumában, 14. fejezet 20. Lukács evangéliuma 22. fejezet, 19. és szent Pálnak a korinthusbeliekhez írt I. levelében, 11. fejezet 23. 24. 25. stb. világosan megtalálható, és amelyet számunkra az emlékezés és hitünk megerősítése céljából ajánl, és amelyet megtartani igyekszünk és akarunk – azt kívánjuk, hogy az Úr Jézus Krisztus ezen rendelése szerint, amely a szlovák gyülekezetekben a régi idők óta megváltoztathatatlanul megőrződött, számunkra az Úrvacsorát ezekkel a szavakkal szolgáltatassák ki: Vegyétek és egyétek, ez az Úr Jézus Krisztus valódi teste stb.; ez megerősít és megtart bennünket az örök életbe vetett egyetlen igaz hitben: vegyétek és igyátok stb. Mert másképp a romlás miatt csökken a hit és a bűn növekszik, ezért kívánjuk hitünk megerősítését és töretlenségét, és mindannyian hisszük, hogy a maga Jézus Krisztus által rendelt Úrvacsora során a mi Urunk Jézus Krisztus valódi Testét és valódi Vérét vesszük a megszentelt kenyér és bor által, amely nekünk Keresztyéneknek evésre és ivásra adatott, és ettől a hitvallástól semmilyen és senki által kigondolt változtatás miatt nem mondhatunk le, és erről a nagy titokról mondott imánkat nem tagadhatjuk meg vagy dobhatjuk el.

4. A szlovák temetés során illendő megtartanunk azt a dicséretes ősrégi szokást, hogy a háznál, vagy a házban, amelyben a halott található, egy temetési ének eléneklése után a pap részéről egy kollektá és egy énekeltemetési textus következzen; azután egy második éneket követően, ha kéri, temetési prédikáció tartassék, amelyet ének zár le; és azután amikor a testet visszaadják az Anyaföldnek, az utolsó tiszteletadás ismét hangos kollektával, imádsággal és énekkel történjen.

5. Az Úr iránti valódi tisztelethez hozzátartozik az is, hogy a gyermekeket erényre és nemeslelkűségre, valamit arra neveljük, hogy ismerjék meg és féljék az Urat; ez akkor szokott történni, amikor az Isten igéjét és az istenfélelmet elsősorban az iskolai tanító ülteti el a gyermekek szívében és amikor erre lehetőség adódik; hogy tehát az iskolai igaz vallási nevelés révén gyermekeink az Úr igéjét dicsőítsék és terjesszék, szülői kötelességtől indítva eltökéltük magunkat, hogy az Úr parancsát és gyermekeinket is óvó olyan szlovák iskolai tanítót fogadunk fel, aki az orgonista és a kántor feladatait is ellátja, aki ismeri a magyar és a német nyelvet is; a fent említett elkerülhetetlen okok miatt, hogy ugyanis gyermekeink ne csak a betűvetés tudományában és az igaz hitben és az Úr félelmében érjenek el haladást, hanem a magyar és a német nyelvben is. A vallás szilárdabb alapjaihoz és a jobb előmeneteléhez ezt is nagyon szükségesnek és hasznosnak ítéljük és kérjük.

6. Hogy az Úr igéjének szlovák hirdetője nyáron a délutáni istentisztelet után a hirdetések előtt gyermekeink számára katekizációt tartson és végezzen. Ezeket kérjük, s ettől a kérelmünktől, amelyet a hat pont tartalmaz, nem léphetünk vissza és maradunk tisztelettel

A tisztelt közgyűlés

*Alázatos szolgálói
a pest-budai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház
szlovák hívei*

2.

Szlovák egyháztagok felhívása egy szlovák iskola alapítására (1821)**Lelóhely: EOL, PSZE Gyülekezettörténeti iratok**

A' Jésus Evangyeliumában egyesült Keresztény Atyafiak, kiváltképpen ti Istenül magzatokkal megáldott Szülék!

Hogy a' templomok és az oskolák szint annyira az embert az Isten félelmében formáljanak [formálnák], mint a' mennyire a jóféle keresztény szülék egyesülve az egyes gyermekek nevelését gyarapítanak; hogy továbbá az ifjúságnak jókori 's igazi kineveltetése sehol se légyen szükségesebb, mint a nagyobb városokban, nem is eshetne ez sikeresebben, mint az anyai nyelvekben, azt minden ember megésmerni kéntelen, ha tsak bal vélekedését fitogtatni nem akarja. Mintegy húsz esztendeje, hogy szerencsénk vala Isten különös gondviselese által díszes templomunknak talpkövét letennünk; a helybeli környüállásaink mindazonáltal mind eddig meg nem engedték, hogy minden fogatkozásinknak eleget tehattunk volna, meg kellett elégednünk azzal, hogy ekkoráig az egészre tsupán figyelmeztünk, nem hogy minden ódalas szükségéink pótolására terjeszthettük volna ki erőlködéseinket; Ecclesiánk egyesült köz erejével fel állítottak ugyan mind fiú, mind leány oskolák, hanem azokban, a' mint tapasztalhattuk, a Tót nyelvü ifjúság kívánt haszonnal részt nem vehet, mind a' bé vett Német nyelv miatt, mind pedig, hogy a' szegényebb sorsú gyermekeknek jövendőbéli életmódja, a' fenn álló magassabb intézetekkel öszsze nem fér. Ugyan abbúl eredhetett tehát, hogy sok szülék a' magok számos gyermekeiket, azoknak iszonyú nagy romlásával oda haza inkább tartóztatták, semmi jóra, Isten esméretére nem oktattatták. Hogy immár illetén veszendő gyermekeknek maga Idvezítónk szavai szerint „a' ki ezeket a' kisdedeket bé fogadja, engemet bé fogad” tehetségeikhez képpest más és több alkalmatosság formáltatásokra szolgáltatassék; más felül pedig, minthogy a' mostani kántorunk, ki is a' Tót nyelvhez és ezen nyelvü Isteni tisztelethez felette keveset vagy éppen semmitse ért, hogy egy úttal e' részben is a' megkivántató intézetek meg tétessenek, kéntelenek voltunk mind ezen, mind az előbbeni elkerülhetlen szükségéinket az Ecclesiánk közGyülekezetének orvoslátás végett bémutatni, s könyörögve ajánlani. Ezen előadásunk valósága el esméretetett ugyan, hanem az ekképp általunk javallott intézeteknek eszközöltetése a' magunk erejére, 's általunk teendő kezdetére útasított. Mi ezeknek utána, a' mennyire a' gyengességünk engedte, egy szép summátskát öszsze is gyűjtöttünk, mellyben hogy a külföldiek is sokan, sótt a' más hiten lévők is részt vettek légyen, tartozó háládatossággal eslemérjük. De, minthogy minden intézetek tudvalévóképpen sokkal nagyobb költséggel járnak itt Pesten, mint akár hol másutt, a' mi erónk pedig most is még tsak zsenyéjébe lévén, Ecclesiánk a' gyakori collectákkal [adománygyűjtés], mind magunk számára, mind más idegenek szükségéire esztendőről esztendőre gyengül, kéntelenek vagyunk, erőtlenségünket megvallani, 's azon magunk tehetetlenségünkben Kegyelmetek tapasztalt felebaráti keresztény szeretetekhez, 's Isten eránt több ízben bizonyított buzgóságtokhoz folyamodni. Kiváltképpen Titeket keresztény Atyánkfiai ezennel segedelem végett meg szólítván, kik nem tsak hitünknek, hanem nyelvünknek is társai, rokoni vagytok. A' Ti jótéte-

ményeitekkel három valóban Isteni czélokot el éritek, u.m. a' Tót nyelven gyakorlott Isteni tiszteletünknek buzgóságát, melly nem tsak tsendes imádságok, hanem szívreható éneklések által is magát ki szokta fejezni, továbbá elősegítetek sok számos veszni indult keresztény gyermekekben jóra, Istenre való oktatásokat, hitünkben, sziveikben való nevedését, minthogy annak foganatos gyarapítására egyedül való eszköze az anyanyelven való tanítás; végtére meg nyerte a' Haza nyelvvel igaz hazafiakat is nagyobb számmal, mert a' Magyar nyelvet más idegen, főképp Német nyelv által tanulni hijába való törekedés; hogy pedig a' Tótság azzal könnyen meg egyez, száz meg száz a' példa. Mind azért a' kérésünket tovább is hathatós pártfogásokba, szivességekbe ajánlván, maradunk illő tisztelettel, 's szeretettel

Kegyelmetek felebaráti tisztelőji 's atyafi szolgálói

Pest-Buda várossában lévő Evangelika
Ecclesiának Tót-Magyar tagjai

Výzva slovenských členov cirkvi na založenie slovenskej školy (1821) **Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Spisy k dejinám zboru**

Kresťanskí bratia zjednotení v Evanjeliu Ježiša Krista, hlavne vy, rodičia požehnaní od Boha dieťkami!

Aby rovnako kostoly, ako školy formovali človeka v bázni Božej, aby sa dobrí kresťanskí rodičia zjednotili a rozširovali výchovu jednotlivých detí; ďalej, že včasná a skutočná výchova mládeže nikde nie je potrebnější ako vo väčších mestách, čo by nemohlo byť úspešnejšie inak ako v ich materinskom jazyku, musí uznať každý človek ak sa nechce chváliť so svojim omylom. Približne dvadsať rokov je tomu, ako sme vďaka zvláštnej Božej starostlivosti mali to šťastie položiť základný kameň nášho bohato zdobeného kostola; naše miestne podmienky nám však do dnešného dňa neumožnili, aby sme učinili zadosť všetkým svojim nedostatkom, museli sme sa uspokojiť s tým, že sme doteraz venovali pozornosť iba celku a svoje snaženia sme nemohli rozšíriť na splnenie svojich vedľajších potrieb; náš cirkevný zbor síce spoločnými silami zriadil tak chlapčenské ako dievčenské školy, ale v tých, ako sme sa o tom mohli presvedčiť, sa slovenská mládež nemôže zúčastňovať so žiadaným výsledkom, tak kvôli používaniu nemeckého jazyka, ako aj kvôli tomu, že budúci životný spôsob chudobnejších detí je nezlučiteľný s jestvujúcimi vyššími inštitúciami. Z toho môže teda vyplývať, že mnohí rodičia svoje početné deti, na ich veľikú škazu, radšej držia doma, namiesto toho, aby ich vychovávali k dobru a k znalosti Boha. Aby v záujme formovania detí, ktoré sa takto strácajú, podľa slov nášho Spasiteľa „ktokolvek by prijal jedno takéto dieťa v mojom mene, mňa prijíma“, v súlade s ich talentom boli vytvorené iné a viaceré príležitosti na ich formovanie; a na druhej strane, vzhľadom na to, že náš terajší kantor málo alebo vôbec neovláda slovenský jazyk a služby Božie v tomto jazyku, aby sa touto cestou vykonali potrebné opatrenia aj na tomto poli, sme boli nútení tak tieto, ako vyššie uvedené svoje nevyhnutné potreby predložiť spoločnému konventu nášho zboru so zámerom ich nápravy a prosíme ich odporúčať do jeho pozornosti. Oprávnenosť našich predložených žiadostí síce bola

uznaná, ale nami navrhované opatrenia máme uskutočniť z vlastných sil a z vlastnej iniciatívy. My sme potom, nakoľko nám to naša slabosť dovolila, aj zozbierali významnú čiastku, ku ktorej prispeli aj mnohí cudzinci, ba aj osoby inej viery, za čo im vyjadrujeme svoju vďaku. Ale vzhľadom k tomu, že ako je známe, tieto opatrenia si tu v Pešti vyžadujú podstatne vyššie náklady, ako kdekoľvek inde a naša sila je ešte aj teraz nedostatočná a náš zbor v dôsledku častých zbierok tak pre naše potreby, ako aj pre potreby iných cudzích ľudí z roka na rok slabne, sme nútení priznať svoju slabosť a vo svojej bezmocnosti sa utiekať k Vašej už skúsenej bratskej kresťanskej láske a k už niekoľkokrát dokázanej horlivosti za Boha. Vo veci tejto pomoci oslovujeme v prvom rade Vás, kresťanskí Bratia, ktorí nie ste iba bratmi vo viere, ale aj druhmi, príbuznými v jazyku. Svojou dobročinnosťou prispějete k trom skutočným Božím cieľom, a to: k horlivosti služieb Božích v slovenskom jazyku, ktorá sa prejavuje nielen tichými modlitbami, ale aj dojímavými piesňami, ďalej napomáhate vyučovanie mnohých takmer stratených kresťanských detí k dobru, k Bohu a ich výchovu vo viere a srdci, keďže jediným úspešným prostriedkom toho je vyučovanie v materinskom jazyku; a nakoniec získate väčší počet skutočných vlastencov s jazykom Vlasti, pretože vyučovanie maďarského jazyka cez ďalší cudzí, najmä cez nemecký jazyk je zbytočná námaha; a že Slováci sa s tým ľahko vyrovnávajú, na to jestvujú stovky príkladov. Kvôli tomu svoju žiadosť odporúčame aj naďalej do vašej účinnej podpory a láskavosti, zostávame s úctou a láskou

*Vaši bližní ctiteľia
a bratia služobníci
Slovensko-maďarskí členovia
Evanjelického zboru v meste Pešť-Budíne*

3.

Levélfogalmazvány a Hesperus folyóirat szerkesztőjének, Kollár kézírása (1825)
Lelőhely: EOL, PSZE Soltész János iratgyűjteménye

Hochwohlgeborner Herr Hofrath!

In Ihrem „Hesperus“ Nro. 81 v. 5 April l. J. haben Sie unter der Ueberschrift „aus Ungarn“ dem Publikum einige, die pesther evang. Gemeinde betreffende Nachrichten bekannt gemacht, welche so ausserst einseitig, übertrieben oder gar verkerht und unwahr sind, dass man es der Wahrheit und der Religion schuldig finde, solche zu berichtigen und Ihre schätzbare Zeitschrift vor ähnlichen einseitigen Correspondenten zu warnen. Doch um die Sache recht ins Auge zu fassen, ist es nöthig die ganze Lage der Gemeinde und ihrer Angelegenheit vom Anfang her geschichtlich zu kennen. Die Pesther evangelische Gemeinde bestand gleich anfangs und besteht heut zu Tage noch, aus Mitgliedern von verschiedenen Nationen, vorzüglich aber Deutschen und Slaven. (Die Magyaren bekennen sich meisst zum reformirten Religions bekenntniss). Gleich bei ihrem entstehen, beruf die Gemeinde einen solchen Prediger, der, beider Sprachen mächtig,

im Stande wäre auch beiden Nationen zu dienen und sowohl der öffentlichen Gottesdienst, als auch die übrigen Functionen in beiden Sprachen zu verrichten. Einen solchen Mann fand die Gemeinde an den ehrwürdigen Prediger Molnár, welcher über 30 Jahre in der Gemeinde mit Segen und zur Zufriedenheit beider Partheien, sowohl der Deutschen als auch der Slavischen arbeitete. Vor fünf Jahren erkrankte nun dieser Stifter der Gemeinde und starb auch kurz darauf. Die Gemeinde vermehrte sich an beiden Seiten. Da fiel es einigen deutschen Mitglieder der Gemeinde ein, sich wie Sie sagten, einen gebornen Deutschen zum Prediger zu wählen, was Sie denn auch thaten, indem Sie einen Mann berufen haben, der kein Wort slavisch versteht, also auch den slavischen Gottesdienst nicht verrichten kann. Hiermit wurde die erste Trennung in die Gemeinde gebracht. Die Slavischen Mitglieder hatten gar nichts gegen diese Wahl, in dem Sie die gerechte Erwartung hegten, dass man doch wohl auch einen Prediger [...], so wie sich die Deutschen Brüder einen selbst gerufen haben: denn, sagten Sie, was einem recht ist, das ist dem andern billig, um desto mehr, die Slaven landesgerechliche Seelerzahl einer Gemeinde (500) beinahe doppelt ausmachen.

Allein die Deutschen (einige, nicht alle) wollten den slavischen Mitgliedern das recht, dessen sie sich bedienten, nicht zulassen, sondern drangen darauf, dass sich die Slaven bloss mit einem Kaplan oder Vicär begnügen sollen, ein Nahme der unter den Slaven gar unbekannt und unerhört ist. Die Slaven, in dem sie die Sache noch immer im Sritten auf dem Wege der Güte beilegen wollten, reichten bei den Local-Conventen ihre Bitten und Wünsche mehrmal ein, allein sie wurden immer verworfen. Nun überschickten sie ihre Sache dem Seniorat zur Entscheidung; dieser ernannte eine Deputation zur nähern Untersuchung der Umstände und gab den Slaven gleiches Recht, sich nicht einen Vicär, sondern einen Prediger zu wählen. Einige herrschsüchtige von den Deutschen trotzten dieser Befehl der kirchlichen Obrigkeit und die Sache ging höher zum Gerichtsamt der Superintendenz, wo, obschon von der Slaven niemand, von der Deutschen aber zwei Anwalte zugegen waren, die Sentenz dennoch, wie es zu erwarten war, für die Slaven ausfiel, deren Hauptinhalt, nicht wie ihm der voreilige, wahrscheinlich der lateinischen Sprache nicht kundige Correspondent angab, sondern folgendermassen lautet:

1.) Die Superintendenz missbilligt die (durch deutsche Mitglieder gemachte) Trennung der Gemeinde, wünscht, dass nur eine Gemeinde sei, der Cultus jedoch in verschieden Sprachen

2.) Beide Partheien haben gleiche Rechte und Pflichten, keine Nation oder Sprache darf sich in einer moralisch-religiösen Gesellschaft, wie die Gemeinde ist, irgend einen Vorzug vor der andern anmassen.

3.) Um die einigkeit der Geimende zu bewahren, wünscht die Superintendenz dass die Prediger gemeinschaftlich in einem Convent mit Zustimmung (:cum consensu:) beider Partheien gewählt werden sollten, jedoch mit gebührender Berücksichtigung der Wünsche der Slavischen Zuhörer.

4.) Die Slaven sollten nicht bloss jeden 4. sondern so wie die deutschen alle Sonntag Gottesdienst vormittag haben, von 8-10 Uhr, von 10-12 deutsch.

5.) Zu den Kirchenconventen haben auch die Slaven Zutritt, und die hier besprochenen Gegenstände, sollten, ehe man sie inprotocollirt, slavisch erklärt und verdolmetschert werden (vormals geschah dies nie).

6.) Vorsteher der Gemeinde sollen alle drei Jahr neu gewählt werden.

7.) Der Gehalt, Quartir, Titel und die übrigen Verhältnisse der Prediger werden beiderseits gleich

8.) Zur Vollziehung dieser Sentenz ernenne man eine feierliche Deputation.

Diese Sentenz, so gerecht und billig sie einen jeden Unbefangenen erscheinen muss, wurde dennoch nicht erfüllt; die deutsche Parthei bemächtigte sich leider der 3. etwas zu unbestimmten Punkte, zu weitem Zwisigkeiten. Denn bei der Wahl des slavischen Prediger geschah es, dass die Deutschen nicht nur keine Rücksicht auf die desideria Slavorum nahmen, sondern gerade wider den waren, welchen die Slaven zu ihren Prediger haben vollten, obschon bei der ersten Wahl der deutschen Prediger die Slaven gar keinen Antheil hatten, und die Deutschen den slavischen Prediger selten oder nie hören. Um diesem Elend ein Ende zu machen, und das Recht der freien Wahl für sich zu retten, wollten die Slaven das Holz und beinahe die Hälfte des Salärs, für ihren Prediger besonders über sich nehmen, um die gemeinschaftliche Kirchen-casse nicht zu beschweren, aber auch auf diese Art wollten die reichern und mächtigern deutschen Brüder den armen Slaven das Recht der freien Wahl zugestehen, welches doch die elendeste evang. Dorf- und Bauerngemeinde in Ungarn geniesst. So stehen nun die Sachen bis jetzt unentschieden, und die armen Slaven sind schon beinahe ein ganzes Jahr ohne Seelsolger, ohne Gottesdienst und Erbaung ja selbst ihre Kinder ohne Religionsunterricht und Confirmation.

Es ist also eine Injurie, eine Unwahrheit von ihren Correspondenten der da sagt diese Zwisigkeiten wären durch einen Advocaten, und zwar aus Privatinteresse angeregt worden. Unwahrheit ist auch das, dass die Superintendentenz entschieden hätte, der bisherige Vicar könne nicht in die Bewerbung zum Predigeramt kommen, in dem sich von ihm und seiner Person nicht eine Sylbe in der ganzen Sentenz findet. Auch das ist falsch, dass er ohne Wissen der Vorsteher abdankte, in dem er, freilich nicht dem Curator und Schulinspector den das war nicht seine Schuldigkeit, wohl aber dem Kircheninspector diese Angelegenheit schon einige Wochen früher meldete, und ihm seine Lage und die wichtigen Gründe darlegte welche ihm zu diesem Schritte nöthigen, nemlich seine sehr schwache Gesundheit, sein schlechte Quartir in welchen er nicht einmal seine Catechumenen unterrichten könnte, und dann dir Sentenz des Seniorats welche eine Amtsänderung zur Bedingung machte.

Auch das ist nicht wahr, dass der slavische Vicär 700 fl Besoldung hatte: er hatte nur 500 fl ohne Holz ja selbst ohne Holzkammer, in dem der deutsche mit 800 fl 12 Klaster Holz und allen übrigen Vorteilen dotirt wurde. Endlich drohet der Correspondent dass die Sache zur höchsten Stelle appellirt werden wird wo die Slaven aber nur den kürzern ziehen dürften. Die Slaven fürchen ähnliche drohungen nicht, in dem sie überzeugt sind dass sie einen gerechten Monarchen, einen Landes-Vater haben der alle seine Kinder ohne Unterschied der Sprachen und Nationen mit gleicher liebe umfasst und allen Gerechtigkeit wiederfahren lässt.

Pesth, 10 Juni 1825

Mitglieder der evang. Pesth-Ofner Gemeinde

Magyar fordítás

Mélyen Tisztelt Udvari Tanácsos Úr!

Hesperus című folyóiratában (81. szám; április 5.) „Magyarországról” címmel megjelent írásában olyan, a pesti evangélikus gyülekezetet érintő híreket közölt, amelyek kifejezetten egyoldalúak, eltúlzottak vagy éppen elferdítettek és valótlanok. Ezért tartozunk azzal az igazságnak és a vallásnak, hogy ezeket helyesbítsük, és az Ön nagyra tartott folyóiratát a hasonlóan egyoldalú tudósítóktól óva intsük. A tisztánlátás végett szükséges a gyülekezet helyzetét és körülményeit a kezdetektől fogva megismerni. A pesti evangélikus gyülekezet az elejétől fogva és mind a mi napig különböző nemzetek – elsősorban németek és szlávok [értsd: szlovákok] – képviselőiből áll. (A magyarok többnyire a református felekezethez tartozónak vallják magukat). A gyülekezet már megalakulásakor egy olyan lelkészt keresett, aki mindkét nyelvet bírván mindkét nemzetet szolgálni képes, és nemcsak istentiszteletet tud tartani, hanem az összes egyéb funkciót is mindkét nyelven el tudja látni. Ilyen embert talált a gyülekezet a nagytiszteletű Molnár lelkész személyében, aki a munkáját több mint 30 éven keresztül áldásosan végezte, németek és szlávok teljes meglepedésére. Öt évvel ezelőtt azonban a gyülekezet eme alapítója megbetegedett, és nem sokkal később meg is halt. A gyülekezet ekkorra már alaposan megnövekedett, mindkét részről. Ekkor a gyülekezet néhány német tagjának az jutott eszébe, hogy, ahogy ők mondták, egy született német lelkészt válasszanak, amit meg is tettek. Egy olyan embert neveztek ki, aki egy szót sem értett szlávul, s így természetesen istentiszteletet sem tudott tartani a szlávoknak. Ez okozta az első szakadást a gyülekezetben. A szlávok nem tiltakoztak a választás ellen, mert úgy gondolták, hogy ez esetben nekik is jogukban áll egy saját lelkészt választani maguknak, ahogy azt a német testvérek is tették. Véleményük szerint: ami az egyiket megilleti, az a másiknak is jár, annál is inkább, mert a szlávok lélekszáma a gyülekezet alapításához szükséges létszámot (500) majd kétszeresen is meghaladta.

A németek azonban (egyesek, de nem mindannyian) meg akarták tagadni tőlük ezt a jogot. Szerintük a szlávoknak meg kell elégedniük egy káplánnal vagy vikáriussal, amiről azonban a szlávok addig még csak nem is hallottak. A szlávok, aki az akarataikat továbbra is jóhiszeműen szerették volna érvényesíteni, kérényüket és kívánságaikat többször is benyújtották a helyi közgyűlésnek, de ezeket mindannyiszor elutasították. Ezután az ügyüket az egyházmegyéhez küldték el. Ez létrehozott egy bizottságot a körülmények kivizsgálására, és megadta a szlávoknak a jogot, hogy ők is lelkészt, nem pedig vikáriust választhassanak maguknak. Néhány hataloméhes német azonban nem nyugodott bele az egyházi felettes hatóság döntésébe, és az ügy eljutott egészen az egyházkerület hivataláig, ahol, noha a szlávoktól senki, míg a németektől két meghatalmazott is jelen volt, a döntés, mint várható volt, a szlávok javára született meg. Ennek tartalma a következőképp hangzik (nem pedig úgy, ahogy azt a latinul feltehetően nem értő, elhamarkodottan író tudósító ismertette):

- 1.) Az egyházkerület helyteleníti a gyülekezet (németek által előidézett) szétválását, és azt kívánja, hogy csak egy gyülekezet legyen, bár külön nyelvű szertartásokkal.*
- 2.) Mindkét félnek egyenlő jogai és kötelességei vannak, egyik nemzet vagy nyelv sem helyezheti magát a másik elé egy olyan erkölcsi-vallási közösségben, mint amilyen a gyülekezet.*
- 3.) Az egyházkerület úgy kívánja, hogy a gyülekezet egységét megőrzendő, a lelkészeket egy közgyűlés keretében, a két fél közös megegyezésével (cum consensu) válasszák meg, kellő tekintettel a szlávok kívánságaira.*

- 4.) A szlávoknak ne csak minden 4. vasárnap, hanem – mint a németeknek – minden vasárnap délelőtt legyen istentiszteletük 8-10-ig és 10-12-ig a németeknek.
- 5.) Az egyházi közgyűleken a szlávok is részt vehetnek, ezen felül az itt tárgyalt ügyeket szláv nyelven is el kell magyarázni és le kell fordítani, mielőtt jegyzőkönyveznek (ez korábban sohasem történt meg).
- 6.) A gyülekezet elöljáróit háromévente újra kell választani.
- 7.) A lelkészek fizetése, szállása, rangja és egyéb körülményei mind a két oldalon azonosak legyenek.
- 8.) A határozat végrehajtására egy ünnepélyes bizottság nevezendő ki.

Akármiely igazságosnak és egyszerűnek tűnt ez a határozat az elfogulatlanok számára, mégsem sikerült azt megvalósítani. A német fél ugyanis a 3., nem elég konkrétan meghatározott pontot sajnos a viszály továbbvitelére használta fel. A szláv lelkész megválasztásakor az történt, hogy a németek nem csak hogy nem voltak tekintettel a szlávok kívánságaira [desideria slavorum], hanem épp az [Kollár] ellen voltak, akit a szlávok saját lelkészüknek akartak, noha a német lelkész megválasztásában a szlávoknak semmilyen részük nem volt, és a németek a szláv lelkészt ritkán vagy soha nem hallgatták. Hogy ennek az áldatlan állapotnak véget vessenek, és a szabad választás jogát maguknak megmentésük, a szlávok magukra vállalták volna lelkészük majd fele fizetését és a tüzifát, ezáltal sem terhelve a közös egyházi pénztárt. Azonban a gazdag és hatalmas német testvérek még ilyenformán sem akarták a szegény szlávoknak a szabad választáshoz való jogát elismerni, pedig ez még a legnyomorúságosabb evangélikus falu- és parasztyülekezeteknek is jogában állt Magyarországon. Így állnak hát most a dolgok, eldöntetlenül, és a szegény szlávok már lassan egy teljes éve nélkülözik a lelkészt, az istentiszteletet és a lelki épülést, sőt még gyermekeik számára sincs hitoktatás és konfirmáció.

Igy tehát az Ön tudósítója valótlanúságot állít, amikor azt mondja, hogy ezeket az ellentéteket – magánérdekből – egy ügyvéd [Soltész János – Ján Soltész/Soltys] szítja. Szintén nem igaz, hogy az egyházkerület döntése értelmében az eddigi vikárius nem jelentkezhetne lelkésznek, hiszen róla és az ő személyéről egyetlen szó sem esik az egész határozatban. Az sem igaz, hogy ő az elöljárója tudta nélkül mondott volna le, ugyanis szándékát már hetekkel korábban jelezte, – persze nem a kurátor-nak és az iskolai felügyelőnek – hiszen ez nem az ő kötelessége volt –, hanem az egyházfelügyelőnek, akinek ekkor a helyzetéről és döntésének okairól is beszámolt. Ezen okok voltak: leromlott egészségi állapota, rossz lakása, ahol még katekizmust sem tudott tanítani, illetve az egyházmegye határozata, amely a tisztésváltoztatást feltételül szabta. [Ez a határozat azt jelentette, hogy a szlovákoknak csak akkor lehet lelkészük, ha Kollár helyett másikat választanak.]

Az sem igaz továbbá, hogy a szláv vikárius 700 forint illetményt kapott volna: csak 500-at kapott, fa nélkül (még fűskamrája sem volt), miközben a német papot a 800 forint mellett 12 öl fával és egyéb előnyökkel is támogatták. Végül a tudósító azzal fenyegetőzik, hogy az ügyben a legmagasabb szinten fognak fellebbezni, ahol is csak a szlávok húzhatják a rövidebbet. Ők azonban nem félnek az efféle fenyegetésektől, mert meg vannak győződve arról, hogy igazságos, atyai uralkodójuk van, aki az összes gyermekét nyelvre és nemzetre való tekintet nélkül egyformán szereti, és mindenkinek igazságot szolgáltat.

Pest, 1825. június 10.

a pest-budai evangélikus gyülekezet tagjai

Návrh listu adresovaného redaktorovi časopisu Hesperus, Kollárov rukopis (1825)
Miesto uloženia dokumentu: EOL, PSZE, Zbierka spisov Jánoša Soltésza

Hlboko ctený pán Dvorný Radca!

Vo svojom článku, ktorý vyšiel v časopise Hesperus (81. číslo; 5. apríla) pod titulom „O Uhorsku” ste o peštianskom evanjelickom zbore uverejnili také správy, ktoré sú vyslovene jednostranné, prehnané alebo práve skreslené a nepravdivé. Preto v záujme pravdy a náboženstva musíme tieto opraviť a Váš vážený časopis varovať pred podobne jednostrannými spravodajcami. V záujme jasnosti je potrebné spoznať postavenie a okolnosti zboru od začiatkov. Peštiansky evanjelický zbor od začiatku pozostával a do dnešného dňa pozostáva z predstaviteľov rôznych národností – v prvom rade Nemcov a Slovákov [namiesto Slováka sa v pôvodnom texte používa Slaven]. (Maďari sa väčšinou hlásia k reformovanému vyznaniu.) Zbor už v čase svojho vzniku hľadal takého duchovného, ktorý ovládajúc oba jazyky je schopný slúžiť oboch národnostiam a okrem odbavovania bohoslužieb aj všetky ostatné funkcie dokáže vykonávať v oboch jazykoch. Takéhoto človeka si našiel zbor v osobe vysoko váženého pána farára Molnára, ktorý vykonával svoju požehnanú prácu viac než 30 rokov k úplnej spokojnosti Nemcov a Slovákov. Pred piatimi rokmi však tento zakladateľ zboru ochorel a čoskoro aj umrel. Zbor sa dovtedy z oboch strán významne rozrástol. Vtedy sa niekoľkí nemeckí členovia zboru rozhodli zvoliť, ako sami povedali, rodeného nemeckého farára, čo sa aj stalo. Vymenovali človeka, ktorí ani slovo nerozumeli po slovensky a tak samozrejme nemohol odbavovať pre Slovákov ani bohoslužby. To viedlo k prvej roztržke v zbore. Slováci neprotestovali proti volbe, pretože si mysleli, že v tomto prípade aj oni majú právo zvoliť si vlastného farára, ako to urobili aj nemeckí bratia. Podľa ich mienky: čo prináleží jednému, to patrí aj druhému, tým viac, že počet Slovákov takmer dvojnásobne prevyšoval počet potrebný na založenie zboru (500).

Nemci (niektorí, ale nie všetci) im však chceli odprieť toto právo. Podľa nich sa Slováci musia uspokojiť s kaplánom alebo vikárom, o čom však Slováci dovtedy ani len nepočuli. Slováci, ktorí sa svoju vôľu aj naďalej v dobrej viere snažili presadzovať, svoje žiadosti a prosby niekoľkokrát predostreli zborovému konventu, ale tieto boli každý raz zamietnuté. Po tomto zaslali svoju vec seniorátu. Tento vytvoril komisiu na vyšetrovanie záležitosti a aj Slovákom zabezpečil právo na voľbu farára a nie vikára. Niekoľkí Nemci túžiaci po moci sa však nezmierili s rozhodnutím nadriadeného cirkevného orgánu a vec sa dostala až na dištriktuálny úrad, kde sa – ako sa dalo očakávať – napriek tomu, že od Slovákov nebol prítomný nikto, kým od Nemcov boli prítomní až dvaja splnomocnení, zrodilo rozhodnutie v prospech Slovákov. Jeho obsah znie nasledovne (a nie tak, ako o ňom prenáhlene informoval po latinsky pravdepodobne nerozumejúci spravodajca):

- 1.) Dištrikt neschvaľuje (Nemcami zapríčinené) rozdelenie cirkevného zboru a želá si, aby bol iba jeden zbor, hoci s obradmi v osobitných jazykoch.*
- 2.) Obe strany majú rovnaké práva a povinnosti, ani jedna národnosť alebo jazyk nemôžu byť uprednostňované v takom morálno-náboženskom spoločenstve, akým je cirkevný zbor.*
- 3.) Dištrikt si želá, aby v záujme zachovania jednoty cirkevného zboru boli farári zvolení konventom na základe súhlasu oboch strán (cum consensu), s potrebným ohľadom na prosby Slovákov.*

- 4.) Aby Slováci nielen každú štvrtú nedeľu, ale – ako majú Nemci – každú nedeľu predpoludním mali bohoslužby od 8. do 10. hodiny a Nemci od 10. do 12. hodiny.
- 5.) Na zborových konventoch sa môžu zúčastniť aj Slováci, okrem toho prerokované veci sa majú vysvetliť a preložiť aj do slovenského jazyka, pred ich zápisom do zápisnice (skôr sa to nikdy nestalo).
- 6.) Predstavenstvo cirkevného zboru treba každé tri roky znovu zvoliť.
- 7.) Platy, ubytovanie, postavenie a ďalšie okolnosti farárov majú byť na oboch stranách rovnaké.
- 8.) Na splnenie uznesenia sa má vymenovať príležitostná komisia.

Akokoľvek spravodlivým a jednoduchým sa zdalo toto rozhodnutie pre nestranných, predseda sa ho nepodarilo uskutočniť. Nemecká strana totiž 3., nedostatočne konkrétne sformulovaný bod žiada, využila na pokračovanie v spore. Pri volbe slovenského farára sa totiž stalo to, že Nemci, nielenže nezohľadnili požiadavky Slovákov [desideria slavorum], ale postavili sa práve proti tomu [proti Kollárovi,] koho Slováci chceli za svojho farára, pričom na voľbe nemeckého farára Slováci žiaden podiel nemali a Nemci slovenského farára iba zriedkavo, alebo vôbec nepočúvali. V záujme ukončenia tohto neutešeného stavu a v záujme zachovania svojho práva na slobodnú voľbu, Slováci by boli vzali na seba polovicu platu svojho farára a drevo na kúrenie, nezaťažujúc tým spoločnú pokladňu zboru. Bohatí a mocní nemeckí bratia však ani takto nechceli uznať právo chudákov Slovákov na slobodnú voľbu, pričom na to v mali v Uhorsku právo aj tie najbiednejšie dedinské a sedliacke evanjelické zbory. Takto stoja teda v súčasnosti veci a chudáci Slováci sú už takmer rok bez farára, bohoslužieb a duchovného poučenia, ba ani pre ich deti nie je náboženská výchova a konfirmácia.

Tak teda Váš spravodajca tvrdí nepravdu, keď hovorí, že tieto spory – zo súkromných záujmov – rozducháva jeden advokát [Ján Soltész/Soltys]. Tiež nie je pravda, že podľa rozhodnutia distriktu by sa doterajší vikár nemohol prihlásiť za farára, veď o ňom a o jeho osobe v celom rozhodnutí nepadne ani jedno slovo. Nie je pravda ani to, že by sa bol zriekol svojho úradu bez vedomia svojho nadriadeného, svoj zámer totiž už niekoľko týždňov predtým naznačil, samozrejme nie kurátorovi a školskému inšpektorovi – veď to nebolo jeho povinnosťou, ale zborovému dozorcovi, ktorému vtedy referoval aj o svojom postavení a o príčinách svojho rozhodnutia. Boli to nasledujúce príčiny: jeho zhoršený zdravotný stav, nevyhovujúci byt, kde nemohol vyučovať ani katechizmus, resp. rozhodnutie seniorátu, ktoré zmenu úradu stanovilo ako podmienku. [V skutočnosti toto rozhodnutie znamenalo, že Slováci môžu mať farára iba vtedy, ak si namiesto Kollára zvolia iného.]

Ďalej nie je pravda ani to, že výplata slovenského vikára činila 700 zlatých: dostával iba 500, bez dreva na kúrenie (nemal ani kôľnu), pričom nemeckého kňaza popri výplate 800 zlatých podporovali aj 12 siahami dreva a ďalšími výhodami. Na záver sa spravodajca vyhráza tým, že v tejto veci sa odvolajú na najvyšší stupeň, kde môžu zle obísť iba Slováci. Oni sa však takýchto vyhrážok neboja, pretože sú presvedčení o tom, že majú spravodlivého, otcovského panovníka, ktorý má rovnako rád všetky svoje deti bez ohľadu na ich reč a národnosť a každému učí spravodlivosť.

V Pešti 10. júna 1825

členovia evanjelického cirkevného zboru v Pešť-Budíne

4.

Barczay alispán határozata a pest-budai evangélikus gyülekezet viszályának ügyében (1825)

Lelöhely: EOL PSZE Soltész János iratgyűjteménye

Tekintetes Nemzetes és Vitézlő, különösen tisztelt Első Al Ispán Úr!

Ámbár a tekintetes Al Ispán Úrhoz e' folyó hólnap [hónap] 22^{ikén} bé nyújtott aláztatos esedezésünk következtésében a' tettes [tekintetes] Al Ispán Úr a' Pesti Evangelica Ekklesiának Tót tagjait, Kollár Jánosnak a' templomba leendő bé vezetésétől Dubravitzky Simon Fő Szolga Bíró Úr által el tiltani méltóztatott; mindazonáltal ők ezen el tiltásra legkevesebbé sem ügyelvén, a' múlt Vasárnap, az az e' folyó hólnap 23^{ikán} délután, minek utánna Matyekovszki nevű oskola tanítójuk a' prédikátziót kezdette volna, számos gyülekezetben említett Kollár Jánost a' templomba bévezették, a' ki is az oltár előtt meg állván, a' nép előtt imádkozott, 's hálákat adott az Istennek, hogy egy esztendő múlva is olly kép egygyességben találhatja őket, és serkentette és bátorította őket, hogy ezentúl is fel tett szándékjokban álhatatosak légyenek, az Isten ellenségeiktől meg fogja oltalmazni [őket]; végre az öszvegyülekezett népre áldást adott, 's erre Soltész János Úr fel kelvén egy éneket kezdett, melyet azután az egész gyülekezettel folytatott. Mindezekből méltóztatik által látni a' tekintetes Al Ispán Úr, hogy azon emberek minden törvényt makatsúl és álhatatosan meg vetnek; azért aláztatosan folyamodunk a' tekintetes Vice Ispán Úrhoz, méltóztatssék a' törvénynek és jó rendnek meg tartására az említett Tótokat bölcs bé látása szerént hathatós eszközökkel kényszeríteni, egész tisztelettel maradván – a tekintetes Al Ispán Úrnak aláztatos szolgálói – Báró Podmanitzky Károly, Ekklesia inspectora, – Schedius Lajos, az említett Ekklesiának oskola inspectora – Liedemann János, az Ekklesiának curatora.

Minthogy a' polgári felsőbbségnek egyenes kötelességében állana a' törvény által meg határozott rendnek fel tartása [fenntartása], és ennek erőszakos meg háborításának, valamint ebből következő köz botránkozásnak foganatos intézetek által előre való meg gátolása, ugyan azért a' mennyiben főképpen némelly bent meg nevezett személyek ellen az adatna fel, hogy ők törvényes előljáróságnak elmellőzésével, sött [sőt], annak világos akarója ellen az Ekklesiát, melly különben eddig egy Lelki Pásztor alatt volt egyesítve, Tót Prédikátornak bé vezetése által erőhatalommal meg osztani törekednek, ezen két rendbéli folyamodó leveleknek ki adatása mellett oda útasítatik Fő Szolga Bíró Kiss László Úr, hogy ő a' panaszlottakat a' feladás [feljelentés] valósága esetében újra is minden további hatalmaskodásoktól, valamint Kollár Jánost is a' prédikálló széknak mid addig leendő el foglalásától, még ezen kérdés a' törvény által rendelt úton el nem intéztetik, hathatossan tiltsa el, és adja tudokra mindnyájoknak, hogy ellenkező esetben, azaz ha továbbá is meg átalkodva bátorokodnak az 1790^{ik} esztendei 26^{ik} czikkely világos rendelése ellen tselekedni, az e' részben mulhatatlanul következő felelet terhe őket fogja illetni; egyszersmind a' panaszlottakat oda utasítsa, hogy minekutánna az Ekklesia részéről a' Tót hívekre nézve is a' rendelés meg vagon téve, ha ezzel meg nem elégszenek, ennek orvoslását törvényes módok által igyekezzenek eszközölni. Ha pedig ezen másodszeri intésnek sem volna foganatja, akkor Fő Szolga Bíró Úr a' már említett Tót előljáróktól járjon végire voltaképpen, hogy hányan légyenek

oly alaton rendű Tótok, a' kik sem magyarul, sem németül nem értvén, magoknak Tót Papot kívánnak, és van é annyi értékek, hogy Papot tarthassanak, és a' tapasztalandokról [tapasztaltakról] tégyen minél előbb körülállásos tudósítást oly végre, hogy a' Nemes Vármegye a' ne talán igazságtalanul nyughatatlankodók eránt annak idejében végezhesen.

Költ Gombán die 27^a oct. 1825.

Barczay V Ispány

Tartalmi kivonat:

Báró Podmanitzky Károly, gyülekezeti felügyelő, Schedius Lajos iskolai felügyelő és Liedemann János gondnok 1825. október 22-i kérvényére az alispán, Dubravitzky Simon a gyülekezet szlovák tagjának megtiltotta, hogy Kollár Jánost [Ján Kollár] bevezessék a templomba. Ők azonban vasárnap, október 23-án, „Matyekovszki” (Samuel Matejkovský) szlovák tanító ígéhirdetése előtt mégis bevezették Kollárt, aki az oltárnál imádkozott, és megáldotta híveit. Soltész János [Ján Soltész/Soltys] ezután éneket kezdett, melyhez a többiek csatlakoztak. Podmanitzky Károly, Schedius Lajos és Liedemann János ezért kéri az alispánt, hogy utasítsa a szlovákokat a törvény és a rend megtartására.

Az alispán úgy rendelkezett, hogy Kiss László főszolgabíró határozottan tiltsa el Kollárt hivatala elfoglalásától és a szlovákokat minden önbatalmú lépéstől, amíg a vizsgálat el nem dönti, hogy valóban a pesti gyülekezet megosztására törekcsenek-e. Egyben figyelmeztesse őket, hogy ha továbbra is megsértik az 1790/26. törvénycikk világos rendelkezését, a következményekért a felelősséget ők fogják viselni. Amennyiben pedig ezen második figyelmeztetés sem járna eredménnyel, tudja meg a szlovák előljárártól, hány magyarul és németül nem tudó, közrendű szlovák tagja van a gyülekezetnek, akik saját papot szeretnének, és van-e ehhez elég anyagi eszközük.

Gomba, 1825. október 27.

Barczay alispán

Rozhodnutie podžupana Barczaya vo veci sporu v pešť-budínskom evanjelickom zbore (1825)

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Jánosa Soltésza (slovenský preklad zhrnutia obsahu)

Na žiadosť zborového dozorcú baróna Károlya Podmanitzkého, školského inšpektora Lajosa Schediusa a kurátora Jánosa Liedemanna zo dňa 22. októbra 1825, podžupan Simon Dubraviczky zakázal slovenským členom cirkevného zboru, aby Jána Kollára vpustili do kostola. Oni však napriek tomu dňa 23. októbra, v nedeľu, pred kázňou slovenského učiteľa „Matyekovszkého” [Matejkovského], Kollára vpustili do kostola, ten sa pomodlil pred oltárom a požehnal veriacich. Ján Soltész [Soltys]

potom začal pieseň, ku ktorej sa pridali aj ostatní. Károly Podmanitzky, Lajos Schedius a János Liedemann preto žiada podžupana, aby vyzval Slovákov na dodržiavanie zákona a poriadku.

Podžupan nariadil, aby hlavný slúžny László Kiss výslovne zakázal Kollárovi, aby sa ujal svojho úradu a Slovákom všetky svojvoľné kroky dovtedy, kým vyšetrovanie nezistí, či sa skutočne snažia o rozštiepenie peštianskeho cirkevného zboru. Zároveň ich mal upozorniť, že v prípade ak budú pokračovať v porušovaní jasného ustanovenia zákonného článku č. 26/1790 budú musieť znášať zodpovednosť za následky. V prípade, keby ani toto druhé upozornenie neprinieslo výsledok, mal sa dozvedieť od predstaviteľov Slovákov, kolkých jednoduchých, maďarčinu a nemčinu neovládajúcich slovenských členov má zbor, ktorí by chceli vlastného farára a či k tomu majú dostatok finančných prostriedkov.

V obci Gomba dňa 27. októbra 1825

podžupan Barczay

5.

**Vármegyei bizottság jelentése a pest-budai evangélikus gyülekezet viszályáról (1829)
Lelőhely: EOL, PSZE Soltész János iratgyűjteménye**

Copia Relationis Mixtae Deputationis

A Pesti Evangelicus Tóth-nyelvű Község Ő Felségéhez nyújtott, a N. M. M. K. H. Tanács [Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács] útján érkezett, s foglalatban vissza rekesztett aláztos esedező levele által azt kérvén, hogy mivel arra, hogy a' Németh Községtől külön Ecclesiát formáljon, és abban szinte maga által választandó, külön Praedicator tartson, elegendő értéke lenne, annál fogva ezekre nézve engedelem adasson, melly kérésekre a Tisztelt Királyi Helytartó Tanács, a közelebb múlt esztendei 28,855 szám alatt költ kegyelmes, kegyes intéző levele, valamint a' Tekéntetes Vármegye is annak következtetésében, ugyan azon esztendei 5,066 szám alatt költ kegyes határozása által azt rendelni méltóztatván, hogy az eránt általunk szoros vizsgálódás hajtván végre, ha vallyon azon 16,550 váltó forintból álló Fundus [alapítvány], a' mellyet e végre a folyamodó község öszve szerkesztett, valóságos és állandó légyen-e?

Melly kegyes rendelkezések következtetésében aláztosan jelentjük: hogy mi a folyamodó községet a' mai napon magunk eleibe rendelvén, őket az általuk öszve szerkesztett fundus realitásának és álandóságának bé mutatasára köteleztük, a' ki is a 1 No alatt foglalt írásbeli kinyilatkoztatásához, az 1^{so} számtúl fogva a 45^{ik} számig bé zárólag, valóságos másokban fektetett fundationális leveleket mutatta elől; a' mellyeknek originálisait tőle elő kérvén, azok eránt a' fundátorokat egyenként és fejenként ki hallgattuk, és a' mint a 2 No alatt jegyzésekben látható fundationálisaikban foglalo ajánlásaikat élő szóval általjában meg erősítették, nem csak [a háztulajdonosok], hanem azok, a kiknek Pesten és Budán házaik nem volnának, arra is magokat

készeknek declarálták, hogy a meg ajánlott tőke pénzt is, mihelyst kívántatik, le is fizetik, sőt, némelyek az ajánlásokat kész pénzbe el hozván, be mutatták, a mellyeket mi az Ecclesia Curatorának általadtuk.

Ezen foundationálisokban foglalt summák kivén, a 3. 7. és 8^{ik} szám alatt lévő, és 1000 forintot tévő tőke pénzeket, mellyektől esztendőnként 5 percent interes ajánltatik; nem különben a 42^{ik} szám alatt esztendőnként fizetendő 50 forintokat, téznek tőke pénzben 15,500 forintokat, mellyeknek 6 percentum interesse 930 forintokat, mellyekhez adatván az érdekelt 1000 forintnak 5 percentummal 50 forintot tévő interesse, és a fenn írt esztendőnként fizetendő 50 forintot, – így lenne ezen újonnan öszve szerkesztett fundus esztendei jövedelme 1030 forint váltóban; melly jövedelemnek valósága és állandósága azokra nézve ugyan, akiknek házaik vagyon, s akik ebbéli birtokokat a 3 No és 4 No alatt be is bizonyították, kérdést nem szenved; azok pedig, a kiknek házaik vagy más fundusaik nintsenek, általjában declarálták, hogy mihelyst a tőke pénz nékiek fel mondatik, azt azonnal be fizetni készek lesznek; – következés képpen ezekre nézve is a jövedelem és fundus valósága és állandósága kérdés alá nem vevődhetik.

Ezen újólag öszve szerkesztett fundushoz lehet számítani, mint valóságosokat és állandókat a 5 No alatti declarationak a. b. c. d. e. f. g. pontjai alatt elő adottakat is, mint már régen fenn állókat, mellyek is esztendőnként téznek 581 forintokat; azzal a meg jegyzéssel, hogy az f. és g. vagy is az 55^{ik} és 56^{ik} szám alatt lévő jegyzésekben foglalt ajánlások a fent írt fundatorokon kívül tégyenek, és hogy ajánlásaikat az e végre tartatni szokott lajstromban tulajdon kezeikkel írván, ajánlásaikat is esztendőnként pontosan fizetik, a k. betű alatt esztendei jövedelmek, ha nem lehet is éppen 550 forintnak változatlanul tekinteni, de még is a jövedelemnek ezen ágát is, mint realist, és nem hogy esztendőnként, fogyatkozott, hanem inkább az Ecclesia népének szaporodásával, még inkább nevedőt, bizonyosnak tartani lehet.

Ezek szerént tehát a positivus és álandó jövedelem lenne:

1. a fundált summáknak interesse mint fent	1030 f.
2. a 5 No alatt érdekelt	581 f.
	Öszvesen 1611 ftok

Minthogy pedig a Pesti Evangelica Ecclesia maga eredetiben, a nyelveknek minden különböztetése nélkül lévő hívekből fundáltatott, építetett és dotáltatott, annál fogva a Tóth nyelvű hívek is a Pesti Ecclesia Beneficiumra, mint részvévők, számot tarthatnak. Ezen, a közösből várható Beneficiumokat, valamint a csengettyűből [perselypénz] bé jövöket is hozzá számítván; a fent ki tett positivus jövedelmekhez úgy lehet gondolni, hogy a Tóth híveknek esztendei positivus jövedelmek a 2000 forintokat meg haladja, a melly a választandó külön Praedikátor és Tanító tartására elegendő lészen, mert már most is, meg bírván az Ecclesia és Oskola költségeket, a Németh nyelvű híveknek sub No 49. és 50. valósággal 1200 forintokat, mint saját jövedelmeket Capitálisra általadták; – következés képpen a már régen fenn forgó vizsáldokásoknak meg szüntetések végett szükségesnek tartatik, hogy a Templom, Templombéli eszközök és Parochialis épületek közös használásának fenn hagyása mellett, a folyamodó községnek arra engedelem adasson, hogy magának a Németh nyelvű község bé folyása nélkül Praedikátort választhasson, annál is inkább, mivel mind azon költségeknek, a mellyek a Templom, Templombéli eszközökre és Parochialis épületek reparatiójára szükségesek léendenek, viselésekre magát ajánlja és kötelezi.

Mellyekről is tesszük ezen hivatalos tudósításunkat,

Költ Pesten, 17^a Januarii 1829. Parnitzky Mihály Cs. Kir. Tanácsos, a ki ezen tárgyba bővebb ki merítése és világosítására szükségesnek láttam az ide zárt írásomnak elő adását, mellynek megfontolása által reménylem én a magam meggyőződéssem szerint egyedül az óhajtott békességnek és költsönös szeretetnek meg nyerhetését.

Tartalmi kivonat

A vegyes bizottság jelentésének másolata

A pesti szlovák gyülekezet tagjai az uralkodóhoz címzett levelükben azt kérték, hogy a német gyülekezettől elválva külön ekléziát alakíthassanak, és saját lelkészt tarthassanak. Indoklasként előadták, hogy az elváláshoz szükséges ingó vagyon rendelkezésükre áll. A vármegyét a Helytartótanács annak kivizsgálására utasította, hogy a 16550 forint pénzalap, amit a szlovák gyülekezet bevallott, hiteles-e.

A vármegye a következőket állapította meg: a 45 db. írásba foglalt felajánlást megvizsgálta, az alapítványtevőket egyenként meghallgatta. A háztulajdonosok kötelezettségvállalásukat szóban megerősítették, az ingatlanokkal nem rendelkezők kijelentették, hogy igény esetén a tőkét kifizetik. A szlovák gyülekezeti pénzalap éves jövedelmét a vármegye vizsgálata 1611 forintban állapította meg. Ehhez még hozzászámította a templomi javadalmakból a szlovák gyülekezetre eső részt, és így az összes évi bevételt legalább 2000 forintra kalkulálta. Ezt az összeget elegendőnek ítélte saját tanító és lelkész tartására, s pozitív fejleményként értékelte, hogy a szlovákok a gyülekezet és az iskola közös fenntartására már átadtak 1200 forintot. A vármegye ezek után úgy ítélte meg, hogy a templom, a templom tartozékainak és a lelkészlak közös használatának fenntartása mellett a folyamodók kapjanak engedélyt saját lelkész választására. Döntésénél azt is tekintetbe vette, hogy a szlovák hívek vállalták a közös vagyontárgyak javításából rájuk eső költségeket.

1829. január 17., Parnitzky Mihály császári és királyi tanácsos

Správa komisie župy o spore v pešt-budínskóm evanjelickóm zbore (1829)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Jánosa Soltésza
(slovenský preklad zhrnutia obsahu)

Kópia správy zmiešanej komisie

Členovia peštianskeho slovenského cirkevného zboru vo svojom liste adresovanom panovníkovi žiadali, aby sa mohli oddeliť od nemeckého zboru a vytvoriť samostatný zbor a mať vlastného farára. Na odôvodnenie svojej žiadosti predniesli, že hnutelný majetok potrebný na oddelenie majú k dispozícii. Miestodržiteľská rada vyzvala župu na preskúmanie toho, či slovenským zborom priznaný finančný fond vo výške 16550 zlatých skutočne existuje.

Župa konštatovala nasledovné: 45 ks písomných záväzkov bolo preskúmaných, darcovia boli po jednom vypočutí. Majitelia domov svoje záväzky ústne potvrdili a tí darcovia, ktorí nehnuteľnosťou nedisponovali prehlásili, že v prípade nároku sú ochotní kapitál zaplatiť. Ročný výnos z finančného fondu na účely slovenského zboru odhadovalo vyšetrovanie vo výške 1611 zlatých. K tomu sa ešte pripočítala časť z kostolných príjmov pripadajúca na slovenský zbor a tak boli celkové ročné príjmy odhadnuté na minimálne 2000 zlatých. Táto suma bola posudzovaná ako postačujúca na financovanie vlastného učiteľa a farára a ako pozitívny krok bolo hodnotené, že na spoločné udržiavanie zboru a školy Slováci už odovzdali 1200 zlatých. Župa na základe toho všetkého vyniesla stanovisko, aby pri zachovaní spoločného používania kostola, príslušenstva kostola a fary bola žiadateľom povolená voľba vlastného farára. Komisia pri vynesení svojho rozhodnutia vzala na zreteľ aj to, že slovenskí veriaci sa zaviazali uhradiť náklady, ktoré na nich pripadajú z opravy spoločných majetkových predmetov.

17. januára 1829, Mihály Párnitzky, cisársky a kráľovský radca

6.

Ján Kollár szállás- és étkezési költségei 1824 novemberétől 1825 májusáig Lelöhely: OL PSZE Soltész János iratgyűjteménye

Tiszteletes Kolár [Kollár] Úr contója 1824^{dik} és 1825^{dik} esztendőben

Kezdvén első novemberbe

1824re

Novemberbe	15 ebéd	30 krajcárjával	tészen	7 forint 30 krajcár
vatsoránkért	18 szor	15 krajcárjával	tészen	4 forint 30 krajcár
fröstökért	17 szer	12 krajcárjával	tészen	3 forint 48 krajcár

Decemberbe

	14 ebéd	30 krajcárjával	tészen	7 forint
vatsorákért	18 szor	5 krajcárjával	tészen	9 forint 30 krajcár
fröstökért	17 szer	12 krajcárjával	tészen	3 forint 24 krajcár
füttő fáért	két ízben			4 forint

1825re

Januárius	23 ebéd	30 krajcárjával	tészen	11 forint 30 krajcár
vatsorákért	28 szor	15 krajcárjával	tészen	7 forint
fröstökért	31 szer	12 krajcárjával	tészen	6 forint 12 krajcár
Februárius	17 ebéd	30 krajcárjával	tészen	8 forint 30 krajcár
vatsoráért	24 szer	15 krajcárjával	tészen	6 forint
fröstökért	25 ször	12 krajcárjával	tészen	5 forint

Mártiusra	26 ebéd	30 krajcárjával	tészen	13 forint
vatsorákért	30 szor	15 krajcárjával	tészen	7 forint 30 krajcár
fröstök	31 szer	12 krajcárjával	tészen	6 forint 12 krajcár
		summa		105 forint 36 krajcár
		erre kaptam		100 forintot
		marad rest.		5 forint 36 krajcár

Méltóságos Báró Prónay Sándor Úr fizetett erre a contóra száz forintot, itten nem tartoznak semmivel.

Szarka Katalin
Tupy András özvegye

Náklady Jána Kollára na ubytovanie a stravu od novembra 1824 do mája 1825
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Jánosa Soltésza

Konto dôstojného pána Kolára [Kollára] v 1824^{om} a 1825^{om} roku

Počnúc prvým novembrom

Na rok 1824

V novembri 15 obedov po 30 grajciarov čini 7 zlatých 30 grajciarov
za večeru 18-krát po 15 grajciarov čini 4 zlaté 30 grajciarov
za fruštik 17-krát po 12 grajciarov čini 3 zlaté 48 grajciarov

V decembri 14 obedov po 30 grajciarov čini 7 zlatých
za večeru 18-krát po 15 grajciarov čini 9 zlatých 30 grajciarov
za fruštik 17-krát po 12 grajciarov čini 3 zlaté 24 grajciarov
za drevo na kúrenie dvakrát 4 zlaté

Na rok 1825

Január 23 obedov po 30 grajciarov čini 11 zlatých 30 grajciarov
za večeru 28-krát po 15 grajciarov čini 7 zlatých
za fruštik 31-krát po 12 grajciarov čini 6 zlatých 12 grajciarov

Február 17 obedov po 30 grajciarov čini 8 zlatých 30 grajciarov
za večeru 24-krát po 15 grajciarov čini 6 zlatých
za fruštik 25-krát po 12 grajciarov čini 5 zlatých

<i>Marec</i>	<i>26 obedov</i>	<i>po 30 grajciarov</i>	<i>čini</i>	<i>13 zlatých</i>
<i>za večeru</i>	<i>30-krát</i>	<i>po 15 grajciarov</i>	<i>čini</i>	<i>7 zlatých 30 grajciarov</i>
<i>za fruštik</i>	<i>31-krát</i>	<i>po 12 grajciarov</i>	<i>čini</i>	<i>6 zlatých 12 grajciarov</i>
				<hr/>
<i>suma</i>				<i>105 zlatých 36 grajciarov</i>
<i>na to bolo daných</i>				<i>100 zlatých</i>
<i>zvyšuje</i>				<i>5 zlatých 36 grajciarov</i>

Urodzený pán barón Alexander Prónay zaplatil na toto konto sto zlatých, tu nedľžia nič.

*Katarína Szarka,
vdova po Ondrejovi Tupom*

7.

List Jána Kollára o ťažkostiach usporiadania slovenského zboru písaný neznámej osobe, ktorý sa zachoval v prepise (1826)

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Jánosa Soltésza

Mnhowážny priteli a bratu w Krystu panu!

Gjž sem zmilosti Božj w rozličnych prekažkach a obtížnostech celjch sedem roku žil a pracowal pro cyrkew Božj, pro školu a wichowawany mladeže, pro oswjency našeho lidu a narodu slowenskeho w našj mile prirodzene od Bocha nam dane reči, a chwala nebeskemu Bohu, to y wiznaty musjm, že sem darmo ne pracowal, že sem moge powinnosti štasne a dobrjm prospechem konal, nebo se mi w mem urade swatem welice mnoho podarilo, ale bohužel gedna wec, za kteru sem tak často kneby wzdichal, na ktere sem gjž tak mnoho a dluho pracuwal, gešte se mi až posawad nepodarila, a tato wec ge gegjch srdce obmekčeti, a w nem oheň učinliwé lasky a horliwosty k cyrkwy zapaliti. Nechtžte tedy tento list do čistych citedlních ruku wezmu, nech že mu obe-tugj gednu tichu hodinu, aby ho dobre rozumeti a pronikawe cjtimi mohlj. Predse wzal sem sobe syce gjž nekolik krate, na njch wjce ani mu pozornost neobratiti; a cirkew naša mlada, ktera w gegjm težkem bogj pomoc a osobnu pritomnost každého spolu uda potrebuge, to pohoršenj, ktere gegjch necitedlnost a nedbanliwost gjž tak dluhj časé mezi posluchaču mogjmi spusobuge, ty žaloby, ukorj a wzdychany proty nym tak nmohjch pobožnjch osob a horliwjch udu ano y gegjch znamjch a pribuznych naposledy mug sam swaty urad a rozkaz Božj priwedli a pohli mne ktomu, abych mug kazatelsky a spolu priatelsky hlas gešte geden krate knjm obratil. Nechcem se ga na přičini teto gegjch studenosti a odcizenosti knam ptati, proč se gako rozeny slowak od swogjch bratru ostranugj, proč na zrustu a kwete mile cyrkwe našj snami společna a osobne pracowati nechtegj, ale to gjm na srdce kladem, aby pomneli, že člověk da nekdy počet pred Bohem y ztoho, gako o swogou cyrkew pracowal, gako nabožne wzdelany swjch spolu bratru a

spolu sester napomahal; gedén každý slowensky ud w Pešti zelena se a prokwita gako ratolest, gen oni samy stoga mezy namj gako suchy, pred namy sa skriwagjcy strom. Nech že pamatugj nato, že kde ge o bozkjch a cirkewnjch wecech reč, tam člowek gine swetske wecy a zemskie užitky hledety nema, tam krestan mimo Boha nikoho gineho posluchati nema, ani manželku, ani suseda, any zisk sweho obchodu a remesla. Sprawedliwu reč zastawagjciho čloweka pan Buch nikdy neopustj, gestli se ale obawagj, že by pro swu horliwost k cyrkwy, swug chleb stratili; tedy cyrkew naše gjm slibuge zaopatrenj w čas nuze a potreby. Gen nech nam hambu pred swetem neroba. To zagjste magu znati, že gegjch pohoršitedlnj priklad wice našy cirkwy škodj, nežli wšicknj zewnjtrnj nepratele.

Proto gešte gjch gedén kraté skrze wšeccko co gest swate a bozske prosjm a napominam, aby do srdce swego stupili. My zabudneme na wšeccko co se posawad stalo, my gjch ešte laskawe a priwetiwe gako bratra do naruci našeho prigmeme. Buch a čas y twrde skali mekčy a pronjka, nech že se tedy nesprotiwugj duchu božiny srdce gegjch pronikagjciwu. Nech to hned zitra ukažu, že sy snagu srdečne slowo sweho pastyre a prijtele wažiti, a nech mi tu radost okusiti dagj, že sem w tomto psany perli do blata nemetal. Nenj hanba omil swug uznaty, ale hamba ge w nem zetrwawaty – sam spasitel naš prawy u Lukaše 15. v 4. Kdyby nekdo z was mel sto owec, a ztratilby gednu sních, zdaliž ne necha dewadesati dewjti, aby hledal a naleznuł tu gednu, ktera gešte chibuge?

Nech že tyto radky tak uprimnjm a chtiwjm srdcem čitagi, gakowym y psane gsau. Stym zustawam gegjch gjm časneho y wečneho dobreho pregjcy

Jan Kollár
slowensky kazatel slowa božiho w Pešty dne 9. Prosince 1826.

p. s. zytra budeme mjty konwent w náš slowenske škole; inwitugem gjch tedy negprwe kemne rano o 8 hodine na mau hospodu, a odtud pugdeme spolu na konwent.

Mnohowažnemu a slowutnemu muži panu M. Felégowi, spoluudowy cyrkwe ewangelicke slowenske w Pešti.

Slovenský prepis

Velavážený priateľ a brat v Kristu Pánu!

Už som z milosti Božej za rozličných prekážok a ťažkostí celých sedem rokov žil a pracoval pre cirkev Božiu, pre školu a vychovávanie mládeže, pre osvetu nášho ľudu a národa slovenského v našej mliej, prirodzene od Boha nám danej reči a chvála nebeskému Bohu, aj to priznať musím, že som nadarmo nepracoval, že som svoje povinnosti šťastne a s dobrým prospechom vykonal, pretože sa mi v mojom úrade svätom veľmi veľa podarilo, ale bobužial jedna vec, za ktorú som tak často k nebu vzdychal, na ktorej som už tak mnoho a dlho pracoval, sa mi ešte doteraz nepodarila a táto vec je obmäkčenie vášho srdca a zapálenie učenívej lásky a horlivosti k cirkvi v ňom. Vezmite si teda tento

list do svojich čistých citlivých rúk, obetujte mu jednu tichú hodinu, aby ste ho mohli dobre pochopiť a prenikavo precítiť. Už som si síce niekoľkokrát predsavzal, že vám nebudem venovať viac pozornosti; náš mladý cirkevný zbor, ktorý vo svojom ťažkom boji potrebuje pomoc a osobnú prítomnosť každého svojho člena, to pohoršenie, ktoré svojou bezcitnosťou a nedbanlivosťou tak dlhú dobu spôsobujete medzi mojimi poslucháčmi, tie žaloby, prikoría a vzdychy tak mnohých pobožných osôb a horlivých členov a aj vašich známych a príbuzných proti vám a naposledy sám môj svätý úrad a rozkaz Boží ma priviedli a podnietili k tomu, aby som sa svojim kazateľským a priateľským hlasom ešte raz na vás obrátil. Nechcem sa ja pytať na príčiny vašej chladnosti a odcudzenosti k nám, že prečo sa ako rodený Slováč od svojich bratov stráňte, prečo na raste a rozkvetu našej milej cirkvi nechcete s nami spolu a osobne pracovať, ale vám kladiem na srdce, aby ste nezabudli, že človek niekedy skladá účet aj o tom, ako za svoju cirkev pracoval, ako nábožne vzdelaný svojich bratov a sestry podporoval; každý jeden slovenský člen v Pešti sa zelená a rozkvitá ako ratolesť, len vy sám stojíte medzi nami ako suchý, pred nami sa skrývajúci strom. Nezabudnite, že tam, kde je reč o božských a cirkevných veciach, tam človek nemá hľadať iné svetské veci a pozemské úžitky, tam kresťan okrem Boha nikoho iného poslúchať nemá, ani manželku, ani suseda, ani zisk svojho obchodu a remesla. Človeka zastávajúceho spravodlivú reč Pán Boh nikdy neopustí, keď sa však obávajú, že by ste pre svoju horlivosť k cirkvi prišli o svoj chlieb; tak vám naša cirkev sľubuje zaopatrenie v čase núdze a potreby. Len nám hanbu pred svetom nerobte. To určite musíte vedieť, že váš pohoršujúci príklad viac škodí našej cirkvi, ako všetci vnútorní nepriatelia.

Preto vás ešte raz na všetko čo je sväté a božské prosím a napomínam, aby ste si vstúpili do srdca. My zabudneme na všetko, čo sa doteraz stalo, my vás ešte raz láskavo a prívetivo, ako brata do nášho náručia prijmem. Boh a čas aj tvrdé skaly obmäkčujú a prenikajú, neodolávajú preto duchu božiemu prenikajúcemu do vášho srdca. Ukážte už zajtra, že si snahu a srdečné slovo svojho pastiera a priateľa vážite a dovoľte mi okúsiť tú radosť, že som v tomto svojom liste nehádzal perly do blata. Nie je hanba priznať svoj omyl, ale hanba je v ňom zotrvať – sám spasiteľ náš v evanjeliu podľa Lukáša v 15. kapitole, 4 hovorí: Keby niekto z vás mal sto oviec a stratil by jednu z nich, či nenechá deväťdesiatdeväť na pustatine a nejde za stratenou, kým ju nenájde?

Čítajte tieto riadky s takým úprimným a chtivým srdcom, akým sú písané. Zostávam s prianím skorého a večného dobra

*Ján Kollár
slovenský kazateľ slova Božieho v Pešti dňa 9. decembra 1826*

P. s.: Zajtra budeme mať v našej slovenskej škole konvent; pozývam vás teda najprv ku mne ráno o 8. hodine do môjho bytu, odkiaľ pôjdeme spolu na konvent.

Veľaváženému a slávnemu mužovi pánovi M. Felégovi, členovi slovenskej evanjelickej cirkvi v Pešti.

Ján Kollár ismeretlen személynek írt, átírásban fennmaradt levele a szlovák gyülekezet megszervezésének nehézségeiről (1826)

Lelóhely: EOL, PSZE Soltész János iratgyűjteménye

Mélyen tisztelt barátom és testvérem Jézus Krisztusban!

Az Úr kegyelméből, különböző akadályok és nehézségek közepette immár teljes hét évet éltem és dolgoztam az Úr egyházáért, az iskoláért és az ifjúság neveléséért, népünk és szlovák nemzetünk művelődéséért a mi kedves, az Úr által nekünk természetesen adott nyelvünkön, és hála a mennyei Istennek, azt is meg kell vallanom, hogy nem hiába munkálkodtam, hogy kötelességeimet szerencsésen és jó eredménnyel végeztem, mivel szent hivatalomban nagyon sok minden sikerült; de sajnos egy dolog, mely miatt oly gyakran foháskodtam a mennyhez, amelyen már oly sokat és hosszan munkálkodtam, eddig nem sikerült, ez a dolog pedig az ön szívének meglágyítása, egyházunk iránti tevékeny szeretet és lelkesedés ébresztése szívében. Vegye tehát tiszta érzékeny kezébe ezt a levelet, áldozzon rá egy csendes órát, hogy tartalmát jól megérthesse és áthatóan átérezhesse. Néhányszor ugyan már elhatároztam, hogy nem szentelek önnek több figyelmet; a mi fiatal gyülekezetünknek – melynek nehéz küzdelmében szüksége van minden tagjának segítségére és személyes részvételére – felháborodása, amelyet hallgatóságom körében oly hosszú ideje okoz érzéketlenségével és gondatlanságával, oly sok jámbor ember és lelkes gyülekezeti tag és az ön ismerőseinek és rokonainak önnel szembeni panaszai, elszenvedett igazságtalanságai és sóhajai és végezetül szent hivatalom és Isten parancsa arra vezettek és ösztönöztek, hogy prédikátori és baráti szavammal még egyszer önhöz forduljak. Nem kívánok rákérdezni a velünk szemben megnyilvánuló hidegség és elidegenedés okaira, hogy született szlovákként miért kerüli testvéreit, miért nem kíván velünk közösen és személyesen munkálkodni egyházunk gyarapodásán és felvirágoztatásán, de lelkiismeretéhez szólok, hogy ne feledje, az embernek valamikor számat kell adnia arról is, hogyan munkálkodott egyházáért, mint vallásilag művelt ember, hogyan segítette testvéreit; pesti gyülekezetünk minden egyes szlovák tagja zöldell és virágozik mint egy faág, csak ön áll úgy közöttünk, mint egy száraz, elöttünk rejtőzködő fa. Ne feledje, hogy ott, ahol isteni és egyházi ügyekről van szó, az embernek nem szabad más világi dolgokat és földi hasznot keresnie, ott a keresztény ember Istenen kívül nem hallgathat másra, sem feleségére, sem szomszédjára, sem üzletének és mesterségének hasznára. Az igaz beszédet pártoló embert az Úr Isten soha nem hagyja el, ha azonban attól tart, hogy a gyülekezete iránti buzgóság miatt elveszítheti kenyerét, akkor egyházunk igéri önnek, hogy a vész és szükség idején gondoskodni fog önről. Csak ne hozzon ránk szégyent a világ előtt. Önnek is tudnia kell, hogy az ön megbotránkoztató példája többet árt egyházunknak, mint minden belső ellensége.

Ezért még egyszer kérem és figyelmeztetem önt, mindenre ami szent és isteni, hogy nézzen szívébe. Mi elfeledünk mindent, ami eddig történt, mi még egyszer szeretettel és barátsággal, mint testvérünket karjainkba fogadjuk. Isten és az idő a kemény sziklát is meglágyítja és behatolnak, ne álljon ezért ellen az ön szívébe hatoló isteni léleknek. Mutassa meg már holnap, hogy pásztorának és barátjának igyekezetét és szívélyes szavát tiszteli, és engedje megismernem az örömet, hogy amit írtam, nem lesz fabra hányt borsó. Nem szégyen beismerni tévedésünket, de szégyen tévedésben maradni – maga a megváltó mondja Lukács Evangéliumának 15. fejezetében, 4: Van-e olyan ember közöttetek, aki ha száz juha van, s egyet közülük elveszített, nem hagyja ott a kilencvenkilencet a pusztában, s nem megy az elveszett után, míg azt meg nem találja?

*Olvassa ezeket a sorokat olyan őszinte és sóvárgó szívvel, amilyennel írva vannak. Maradok a
mielőbbi és örökkévaló jókívánságokkal*

*Ján Kollár
isten igéjének szlovák hirdetője Pesten 1826. december 9.*

*U.i.: szlovák iskolánkban holnap közgyűlésünk lesz; meghívom hát önt reggel 8 órára szállásom-
ba, ahonnan együtt megyünk a közgyűlésre.*

Mélyen tisztelt és neves férfinak Felég M. úrnak, a pesti szlovák evangélikus gyülekezet tagjának.

8.

Závazok Jána Kollára na výstavbu nového slovenského kostola (1838) Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Spisy k dejinám zboru

Wyplatená

Zápis čili Obligacia

Gá nžjepšaný žigi a působjm s pomocj božj w cirkwi ewangelické Pešťánské, práwě nynj na dwadcátý rok. W tomto dlauhem času mého úradu kazatelského měl sem příležitost tuto, od některého času z třích gazyků a národůw záležegj, cjrkew dokonále poznati a gak gegj přednosti tak i chyby a potreby zpozorovati. Wida pak že se tato cjrkew každého roku znamenitěmnož, tak že giž nynj gedem chrám pro wšecky tři zbory nestačj, a že gmenowitě slowenský zbor gen každau čtwtrotu neděli předpolednějši služby božj mjwá [mávat], tři pak neděle gen po polednj, kdežto wšak předce ranjm časem duše lidská k nebeským myšlénkám způsobnějšj býwá nežli w času nešpornjm; dále znamenage ze smutné zkusenosti, že hned pro neděle a swátky, hned pro mjsta a stolice w gednom chráme často wšeliké hádky a wady w této cjrkw powstáwály; aby tedy budaucně láska a snašeliwost křestánská pro podobné wěci rušena nebyla, aby slowenštj audowé tak gako křestané w giných cjrkwech pocty božj w každau neděli před i po polednjm wykonáwati mohli, aby se naposledy i duch národnosti mezi slowenskými ze wšech stran ginými národmi oblčenyimi údy w celosti a w čistotě zdržowati mohl, anť opravdowá nábožnost gen we vlastnj materské řeči možná gest, a křestán negen o swé náboženstwo, ale i o swúg národ a gehu wzdělanost i oswjcenost pečowati powinen gest. K tomu cjlj obětugi a darugi s tjmto pjsmem hotowých 80, t.g. osemdesat zlatých stjbra (tři dwadcátníky do gednoho zlatého počitage) na založenj a stawenj nowého ewangelickoslowenského chrámu w Pešti, tjm způsobem, aby tato Fundacia [...] Pražsko-Kollarowská, proto poněwádž gedna částka těchto peněz, totiž 50 zl. stjbra mně a mé osobě od známých, přátelů a dobrodinců w Praze bydlijčch poslána a darowána byla gako náhrada za wytrpenau w čas rozwodněnj Dunage škodu, kterýžto dar gá s přiwolenjm těchže pánu darců na slowenský zbor přenašjm; druhá částka těch peněz, totiž 30 zl. záležj z prodaných skrže mně a mogjm nákladem wydaných jubilegnjch Káznj a

Básnj. Sama gistina čili kapitál má se na úroky půjčiti a však gen s předběžným intabulovánjm, úroky pak magj se k gistině připogowati potud, pokud se chrám stawěti nebude. Tento zápis pak na památku w archiwě slowenského zboru chowati se má.

Dáno w Pešti dne 6 řjgna 1838

Jan Kollár w. r.
Slowenský kazatel cirkwe
Evang. A. w. Peštansko-Budjnské

Fundacia tato ge skutku
složená:

Paltsó András
Vice Inspector

Ludvig Hackl
Opatrovnjk k Fundacigi na chrám slowenský

Slovenský prepis

Zaplatené

Záznam alebo Obligácia

Ja, nižšie podpísaný žijem a pôsobím s pomocou božou v peštianskej evanjelickej cirkvi, v tomto roku práve dvadsiaty rok. Počas tohto dlhého času svojho kazateľského úradu som mal možnosť túto, od istého času z troch jazykov a národov pozostávajúcu cirkev dokonale spoznať a spozorovať, ako jej prednosti tak i jej chyby a potreby. Vidíac, že táto cirkev sa z roka na rok znamenite rozmnožuje tak, že dnes už jeden chrám pre všetky tri zbory nepostačuje, a že menovite slovenský zbor máva predpoludňajšie služby božie každú štvrtú nedelu, a tri nedele iba popoludní, pričom však ľudská duša býva v rannom čase spôsobilejšia na nebeské myšlienky ako popoludní; ďalej podľa smutnej skúsenosti, že ohľadne nedele a sviatkov a miest a stoličiek v spoločnom chráme často všelijaké hádky a vady v tejto cirkvi vznikali; aby kresťanská láska a znášanlivosť pre podobné veci v budúcnosti nebola narušená, aby slovenskí členovia cirkvi tak ako kresťania v iných cirkvách mohli vykonávať služby božie v každú nedelu predpoludním a popoludní, a aby sa nakoniec i duch národnosti medzi slovenskými členmi zo všetkých strán obklúčenými inými národmi mohol v celosti a čistote udržiavať, ved' opravdivá nábožnosť je možná len vo vlastnom materinskom jazyku, a kresťan je povinný starať sa nielen o svoje náboženstvo, ale aj o svoj národ a jeho vzdelanosť a osvietenosť. Na tento účel obetujem a darujem týmto písmom 80, t.j. osemdesiat zlatiek strieborných v hotovosti (do jedného zlatého počítajúc tri dvadsiatniky) na založenie a výstavbu nového slovenského evanjelického chrámu v Pešti, tým spôsobom, aby táto Nadácia [bola] Pražsko-Kollárovská, pretože jedna časť týchto peniaz, totiž 50 zl. strieborných, bola poslaná a darovaná mojej osobe od známych, priateľov a dobrodincov

bývajících v Praze ako náhrada za škodu utrpenú počas rozvodnenia Dunaja, ktorý dar ja so súhlasom týchto pánov darcom prenášam na slovenský zbor; druhá časť týchto peňazí, 30 zl., pochádza z predaja mnou a na moje náklady vydaných jubilejných Kázní a Básní. Samotná istina, teda kapitál sa má na úroky požičiavať avšak len s predbežnou intabuláciou, potom sa úroky majú pridávať k istine dovtedy, kým nedôjde k výstavbe chrámu. Tento záznam sa má v archíve slovenského zboru na pamiatku zachovať.

Dané v Pešti dňa 6. októbra 1838

*Jan Kollár v. r.
Slovenský kazateľ Evanjelickej
cirkvi a.v. v Pešť-Budíne*

*Táto nadácia bola v skutočnosti
zložená:*

*András Paltsó
Zástupca dozorcú*

*Ludvig Hackl
Správca Nadácie na slovenský chrám*

Kollár János kötelezvénye egy szlovák templom építésére (1838)
Lelőhely: EOL, PSZE gyűlekezettörténeti iratok

Befizetve

Feljegyzés avagy Kötvény

Alulírott, isten segedelmével a pesti evangélikus egyházban élek és működöm, ebben az évben éppen huszadik esztendeje. Lelkészi hivatásom ezen hosszú ideje alatt lehetőségem nyílt ezt a bizonyos időtől három nyelvből és három nemzetből álló egyházat tökéletesen megismernem és megfigyelni, úgy előnyeit, mint hibáit és szükségleteit. Látván, hogy ez az egyház évről évre jelentősen gyarapodik, oly módon, hogy immár egy templom nem elegendő mindhárom gyülekezet számára és, hogy nevezetesen a szlovák gyülekezetnek csak minden negyedik vasárnapon van délelőtti istentisztelete, három vasárnapon pedig csak délután, miközben tudvalevő, hogy az emberi lélek a reggeli órákban alkalmasabb a mennyei gondolatok számára, mint délután; továbbá abból a szomorú tapasztalatból, hogy a vasárnapok és ünnepek és helyek és ülőhelyek ügyében a közös templomban gyakran keletkeztek ebben az egyházban különféle viták és bajok; hogy a keresztényi szeretet és türelem a jövőben hasonló ügyek miatt ne szenvedjen kárt, hogy az egyház szlovák tagjai, úgy mint más egyházakban a keresztények, minden vasárnap délelőtt és délután is tarthassanak istentiszteletet, és végezetül, hogy a minden oldalról más nemzetek által körülvevett szlovák tagok között a nemzetiségi szellem is egészben és tisztán megmaradhasson, hiszen az igazi vallásosság csak saját anyanyelven lehetséges, és a keresztény

nemcsak vallásáról köteles gondoskodni, hanem nemzetéről és annak műveltségéről és felvilágosultságáról is. Erre a célra áldozok és ajándékozok ezzel az irattal 80, azaz nyolcvan forintot készpénzben (egy forintba három húszkrajcárost számítva) egy új szlovák evangélikus templom alapítására és építésére Pesten, oly módon, hogy ez az Alapítvány [legyen] Prágai-Kollár féle alapítvány, mert ennek a pénznek egy részét, pontosan 50 forintot Prágában élő ismerőseim, barátaim és jótévedőim küldték és ajándékozták számomra azon károk megtérítésére, amelyeket a Duna áradása során elszenvedtem, mely ajándékot én az ajándékozó urak egyetértésével átruházok a szlovák gyülekezetre; ennek a pénznek a másik része, 30 forint, az általam és saját költségemre kiadott jubileumi Prédikációk és Versek eladásából származik. Az alapítvány összegét, tehát a tőkét kamatra kell kölcsön adni, de csak miután betáblázták [a kölcsönvevő ingatlanára], s ezt követően a kamatokat hozzá kell tenni a tőke összegéhez, mindaddig, amíg nem kerül sor a templom építésére. Ezt a feljegyzést a szlovák gyülekezet irattárában emlékül meg kell őrizni.

Pesten, 1838. október 6-án

*Kollár János s. k.
A Pest-Budai ág. h. Evangélikus
egyház szlovák lelkésze*

*Ez az alapítvány ténylegesen
elhelyezésre került:*

*Paltsó András
Másodfelügyelő*

*Ludvig Hackl
a Szlovák Templomi Alapítvány gondnoka*

9.

Úryvky zo zápisnice nedelnej školy slovenského zboru (1847)

Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

Pamatníca nedelnej školi
Pešťanskej
V Pešti roku 1843 založenej

Človek sa stáva pravým človekom, užitočným občanom, šlechetným vlastencom a opravdovím kresťanom skrze náležitú vzdelávanja. Len tá obec, tá krajina, to mesto, tá spoločnosť, tá cirkev, ten národ, ten kňeža, ten vladár muožu byť šťastní a slávní, kde sa osvietení, vzdelaní, vicvičení,

prjemislíní, usilovní a pilní obivateľja, mešťani a poddani nalezajú. Ňevzďelanec alebo surovec mestu, obci, cirkvi alebo nič ňeosozí, alebo sa stáva ňebezpečným rušiteľom pokoja a ľudom často dost ňepříjemností, škodi a ňešťestja spuسوبuje. A preto jest každí človek povinní podla stavu a okoličností, v ktorích jest postavení, príslušne a náležite sa vzdelať a s duchom času vďycky v osvete a vzdelanosti pokračovať.

Ňjektorí udovja zboru slov. ev. pešťjanskeho, ktorí sem poprichadzali najvjacej zo vzdďaleních mestečjek a dďedín, kde ňemajúć príležitosti, ňemohli sa tak vzdelať, ako sa to od ňich v tomto meste a v tomto čase osvety a vzdelanosti vihladáva a požaduje, – povážac, že bi ím to k ňemaljemu osohu poslúžilo, kebi za príkladom jiních cirkví a občanou v našej vlasti, jako v Lipt. Sv. Mikuláši, na Brezovej a inde tak rečenje ňedelnije školi držali, alebo za príkladom tunajších pešťanských ku vzdelanosti smerujících spolkou do tíždňa aspon raz sa schadzat a vespolek sa vzdelávat a v potrebních vecách sa poučuvat, a tak sebe ňelen tjeto ňedostatki, akobi možno vinahraďit, ale aj ďalšje pokroki vo vzdelanosti, ako ini ich spolumešťanja robiť a o polepšeňje svojho stavu pečuvat mohli; uzavreli medzi sebou, že na rozšíření svojej vzdelanosti pilňje pracuvat a k tomu cjelu ňedelnú školu alebo tak zvanje besedi držjevati, a tam sa čítaním užitočních kních a spisou a vzájemným rozmluvaním všestraňne vzdelávat budú.

Že ale ňemajú k tomu dostatočních známostí, abi všетки kníhi rozumet a sebe visvetlit mohli; teda požjadali učítela školi [Ján Kadavý], abi ím bou v tomto predsavzatí a užitočnom podniknutí napomocní a vedeňja tejto ňedelnej školi alebo ňedelních besjed na seba prijau; ktorí poznájuc toto podniknutí dobrím bí, ích žjadostí a prosbe privoliu. Že ale k tomuto cjelu ňemaju dost potrebních kních a spisou, istu peňážitú pomoc alebo príspevok ročíte skladau.

[..]

Dňa 10. mája 1846. predňesou p. učitel žiadost udou ňedelnej školi na slovenskom konvente, t.j. tu žjadost a prosbu: aby slavná spoločná cirkev pre potrebu vetšjeho mjesta dovolila ňedelnú našu školu v cirkevňom školskom stavaňí držati, a abi sa táto žjadost spoločnej cirkvi zo slovenskeho konventu protokolárne oznámila a predložila. Ale tu powstau vel. p. farár [Ján Kollár] a s velikou prchliwostí ňedelnú školu zakázat chceu. A keď sa mu howorilo, že on tuto dobrú a osožnú vec, t.j. dobrowolňe sa chcjet vzdelávat, zakázat ňemuože; tedy on odišjeu z konventu, a potom po polední ňedelnú školu z kazateľnice zakázau, a jako p. učítela tak aj ňedelních školníkou vihrožuvau na viššom mjeste žaluvat, jestli by sa opovážili školu ňedelnú držati.

Škola ňedelná sa sice na léto ňeotworila, ale predca odtjalto povstala veliká rozhorčenost medzi slowenskými cirkevníkmi, lebo jedňi sa chceli w ňedelnej škole vzdelávat a druhí ím to za p. farárom chceli zabraňuvat a zabraňuvali.

Na to povstalo prenasledování učítela ňedelnej školi, ktorí tak vďačne svoj zbitočný alebo prážný čas ku vzdelaňí svojich cirkevníkou obetuwau, a aj ďalej obetuwati chceu. A sice len za to, že pri iních osožních predmetoch i slovenskje knížki dakedi vo škole čítau a na žjadost školakou i mluvnicu slovenskej řeči prednášati chceu a prednášau.

Vec tato na slovenských konventoch dlho pretrjasala. Učitel ani udovja nedelnej školi nedali si svoje práva vzdelaváňja sa odobrať. Ale že mnohí Slováci ňechceli privolit ňedelnú školu vo slovenskej škole držati, teda sa udovja ňedelnej školi obrátili na slaw. spoločnú cirkev pešťjanskú s prosbou: abi im dobrotivě jednu chižu vo školskom stavaňí pre ňedelnú školu vikázat ráčila, a ňedelnú školu pod svoju ochranu vzala.

Slavná cirkev tuto žjadost za slušnú a spravodlivú uznala a schválila, a údom neďelnej školi mjesto, kde sa vzdelávať možu, vikázala.

Pán učitel Kadavý teda zase dňa ... započal viučovať, a k ňemu sa pripojili ešte: viso[ko]uč. p. professor Kaňya, pán Straka a p. Zimáňi, a tak sa neďelná škola porjadne vjedla. Ale že sa ve slovenskej cirkvi ustavične proti neďelnej škole kričalo a z[v]lášte proti p. Kadavému brojilo, a neprjateľa neďelnej školi p. učiteľa prenasledovali, jeho vďační prjateľa ale bránili; teda povstali odťjal v cirkvi rozbroje, a p. učitel, aby sa takje utišili, na žjadost mnohých cirkevníkou od neďelnej školi odstúpiu. Ale škola neďelná zato nežakapala a až do jari trvala, lebo sa pán professor Kanya o neďelnú školu zaujau a jej správu na seba vzau, za ktorí šlechetni skutok mu všickni udovja neďelnej slovenskej školi srdečnú vďaku vzdávajú.

Részletek a szlovák gyülekezet vasárnapi iskolájának jegyzőkönyvéből (1847) **Lelőhely: Szlovák Ajkú Evangélikus Egyházközség, Lelkészi Hivatal**

*1843-ban Pesten alapított
Vasárnapi iskola emlékezete*

Az ember a megfelelő műveltség által válik igaz emberré, hasznos állampolgárrá, nemes hazafivá és valódi keresztényé. Csak az a község, az az ország, az a város, az a társadalom, az az egyház, az a nemzet, az a herceg, az a kormányzó lehet boldog és híres, ahol felvilágosult, művelt, képzett, gondolkodó, dolgozó és szorgalmas lakosok, polgárok és jobbágyok élnek. A műveletlen ember a városnak, községnek, egyháznak vagy semmit sem használ, vagy a nyugalom veszélyes megzavarójává válik, és az embereknek gyakran sok kellemetlenséget, kárt és szerencsétlenséget okoz. Ezért köteles minden ember a helyzetéhez és a körülményeihez képest, megfelelő és alapos műveltségre szert tenni és a felvilágosultságban és műveltségben mindig a kor szellemével haladni.

A pesti szlovák evangélikus egyház némely tagjai, akik többségükben távoli kisvárosokból és falvakból érkeztek ide, ahol nem lévén alkalmuk, nem tudtak úgy művelődni, ahogyan az ebben a városban és a felvilágosultság és műveltség mai korában tőlük kívántatik és elváratik, – felmérve, hogy nem kis hasznukra szolgálna, ha hazánk más egyházainak és polgárainak példája nyomán, mint Liptószentmiklóson [Liptovský Sv. Mikuláš] és Berezón [Brezová pod Bradlom] és másutt, úgynevezett vasárnapi iskolát tartanának, vagy az itteni pesti művelődésre irányuló egyesületek mintájára legalább hetente egy alkalommal összejönnének és együtt művelődnének és a szükséges dolgokat megtanulnák, és így nemcsak hibáikat orvosolnák a lehetőségekhez képest, hanem, mint más polgártársaik, további előrelépéseket tennének a műveltség terén, és helyzetük javításáról gondoskodni tudnának; megállapodtak egymás közt, hogy szorgalmasan munkálkodni fognak műveltségük szélesítésén és ebből a célból vasárnapi iskolát vagy úgynevezett társaskört fognak tartani, ahol hasznos könyvek és írások olvasásával és beszélgetéssel sokoldalúan művelődni fognak.

Mivel azonban nem rendelkeznek elegendő ismerettel ahhoz, hogy minden könyvet megértsenek és maguknak megmagyarázzanak; megkérték az iskola tanítóját, hogy ebben az eltökéltségükben és hasznos vállalkozásukban segítségükre legyen és ennek a vasárnapi iskolának vagy vasárnapi társaskörnek a vezetését vállalja magára; aki felismerve ennek a vállalkozásnak a hasznosságát, kérelmük-

nek és kérésüknek eleget tett. Mivel azonban erre a célra nincs elegendő könyvük és írásuk, évente bizonyos pénzügyi segítséget vagy hozzájárulást adnak össze.

[...]

1846. május 10-én a szlovák gyülekezet közgyűlésén a tanító úr előadta a vasárnapi iskola tagjainak kérését, azaz az alábbi kérelmet és kérést: hogy a tisztelt közös egyház a nagyobb hely szükségessége miatt járuljon hozzá ahhoz, hogy a vasárnapi iskolát az egyház iskolaépületében tarthassák, és hogy ezt a kérelmet a szlovák gyülekezet közgyűlése hivatalosan tolmácsolja és nyújtsa be a közös egyháznak. Ekkor azonban felállt a tiszteletes lelkész úr [Ján Kollár] és nagy haraggal be akarta tiltani a vasárnapi iskolát. És amikor azt mondták neki, hogy ezt a jó és hasznos ügyet, azaz az önkéntes művelődés szándékát, nem tilthatja meg; akkor elhagyta a közgyűlést, és azután délután a szószékről betiltotta a vasárnapi iskolát, és úgy a tanító urat mint a vasárnapi iskola tagjait megfenyegette, hogy magasabb helyen bepanaszolja őket, amennyiben vasárnapi iskolát mernének tartani.

A vasárnapi iskola ugyan nyárra nem nyílt meg, de nagy volt a felháborodás a szlovák egyháztagok körében, mert egy részük művelődni akart a vasárnapi iskolában, más részük pedig a tiszteletes lelkész úrral egyetértésben ezt meg akarta akadályozni és megakadályozta.

Ezután üldözni kezdték a vasárnapi iskola tanítóját, aki olyan szívesen feláldozta és a továbbiakban is fel akarta áldozni fölös vagy szabad idejét egyháztagjainak művelésére. Mindezt csak azért, mert más hasznos tárgyak mellett az iskolában időnként szlovák könyveket is olvasott és az iskolások kérésére szlovák nyelvtant is akart tanítani és taníttatni.

Ez az ügy hosszú ideig téma volt a szlovák közgyűléseken. Sem a tanító, sem a vasárnapi iskola tagjai, nem hagyták magukat megfosztani a művelődés jogától. Mivel azonban sok szlovák nem akarta engedélyezni a vasárnapi iskola megtartását a szlovák iskolában, a vasárnapi iskola tagjai a tisztelt közös pesti egyházhoz fordultak azzal a kérelemmel: hogy kegyeskedjen az iskolaépületben egy szobát a vasárnapi iskola céljára kijelölni és a vasárnapi iskolát védelme alá venni.

A tisztelt egyház ezt a kérelmet tisztességesnek és igazságosnak ismerte el és jóváhagyta, és a vasárnapi iskola tagjai számára kijelölt egy helyet, ahol művelődhetnek.

Kadavý tanító úr tehát ... napján ismét elkezdte a tanítást és csatlakozott hozzá továbbá: nagytudású Kanya professzor, Straka úr és Zimányi úr, így a vasárnapi iskola rendszeren működött. Mivel azonban a szlovák gyülekezetben folyamatosan a vasárnapi iskola ellen léptek fel és különösen Kadavý úr ellen harcoltak, és a vasárnapi iskola ellenségei üldözték a tanító urat, miközben hálás barátai védelmezték; tehát akkortól a gyülekezetben viszály keletkezett, és a tanító úr, hogy ez lecsillapodjék, sok egyháztag kérésére visszalépett a vasárnapi iskolától. A vasárnapi iskola azonban azért nem szűnt meg, egészen tavaszig működött, mert Kanya professzor úr a vasárnapi iskolát és annak vezetését magára vette, mely nemes tetteért a szlovák vasárnapi iskola minden tagja hálás köszönetét fejezi ki neki.

10.

Ján Kollár levele, melyben lemond lelkészi hivataláról (1849)
Lelőhely: EOL, PEE 5. doboz, I.b.13.

Löbliche Gemeinde!

Nach dreissig in der Mitte der löbl. Gemeinde verlebten Jahren, gefiel es der göttlichen Vorsehung, dass ich mich noch am Abende meines Lebens von ihr trenne. Nicht ohne ein schmerzliches Gefühl t[h]at ich diesen Schritt und verliess nur mit Wehmut[h] einen Platz, den nicht blos[s] die lange Gewohnheit, sondern auch die vielen Beweise von Liebe und Wohlwollen mir t[h]euer und werth machten. Es war nicht mein Wille, sondern vielmehr ein unvermeidliches Schicksal und der Drang äusseren Umstände. Zuerst hat mich das hochlöbl. Ministerium nach Wien berufen als vertrauensmann vorzüglich in Angelegenheiten der Schulen und der Erziehung; später geruheten S^e Majestät mich zum Professor der slawischen Archäologie an der K. Wiener Universität zu ernennen: doch erst vor einigen Tagen erhielt ich das Decret und werde am heutigen Tage mein Amt förmlich antreten.

Da der Postenlauf gehemmt war, konnte ich nicht früher an die löbl. Gemeinde schreiben. Nun lege ich also hiemit mein Prediger-Amt bei der löbl. Gemeinde nieder, bedanke mich für alle Beweise der Güte die sie mir hat angedeihen lassen, segne im Geiste ihre Kirche und Schule, ihre Prediger und Lehrer, ihren Vorstand und alle Mitglieder, und wünsche ihr vom ganzen Herzen Ruhe und Eintracht, Gedeihen und Wohlfahrt jeglicher Art, damit das Reich Gottes durch sie auf Erden im hohen Masse verbreitet werden könne.

Nur eine Bitte lege ich noch der löbl. Gemeinde vor, nemlich, die hier beigefügte Beilage und Gründe zur Erhaltung einer Pension gütig zu beherzigen und verbleibe hiemit

Der löblichen Gemeinde

Wien 21 Mai 1849

ergebener Diener
Johann Kollár

Magyar fordítás

Tekintetes Gyülekezet!

Az isteni gondviselés úgy akarta, hogy életem alkonyán még elváljak a tekintetes gyülekezettől, melynek körében harminc évet töltöttem el. Ez a lépés fájdalmas volt, és szomorúan hagytam el a helyet, melyet nem csak a hosszú megszokás, hanem a szeretet és a jó szándék megannyi tanújele egyaránt drágává és becsessé tett számomra. Nem önszántamból, sokkal inkább az elkerülhetetlen

végzet és a külső körülmények nyomására cselekedtem így. Először a nagytekintélyű minisztérium Bécsbe rendelt, mint az iskolai és oktatási ügyek szakértőjét, később Őfelsége kegyeskedett engem a bécsi egyetem szláv régészeti tanszékének professzorává kinevezni. Csak néhány napja kaptam meg a dekrétumot, s formálisan a mai napon foglalom el hivatalomat.

Mivel a postaszolgálat nem működött, nem tudtam korábban írni a tekintetes gyülekezetnek. Ezennel tehát leteszem prédikátori tisztemet a tekintetes gyülekezetnél, megköszönve a jóindulat jeleit, amelyben részesített, gondolatban megáldom templomát, iskoláját, igehirdetőit és tanárait, előjáróit és minden tagját, és kívánok nekik teljes szívemből nyugalmat és egyetértést, sikert és boldogulást minden téren, hogy ezáltal Isten országa a Földön nagymértékben elterjedhessen.

Már csak egy kérésem van a tekintetes gyülekezethez; nevezetesen, hogy az ide csatolt mellékletet és indokokat egy nyugdíj folyósítására jóságosan szíveleljék meg, s maradok a tekintetes gyülekezet

*alázatos szolgálója,
Johann Kollár*

Bécs, 1849. május 21.

**List Jána Kollára, v ktorom sa zriekne svojho farárskeho úradu (1849)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PEE krabica č. 5, I.b.13**

Ctený cirkevný zbor!

Božská prozretelnosť hcela, aby som sa na sklonku svojho života ešte rozišiel s cteným cirkevným zborom, v kruhu ktorého som strávil tridsať rokov. Bol to bolestný krok a smutne som opustil miesto, ktoré sa pre mňa stalo drahým a vzácnym nielen kvôli dlhoročnému zvyku, ale aj kvôli všetkým prejavom lásky a priazne. Neurobil som to z vlastnej vôle, skôr pod tlakom neodvratného osudu a vonkajších okolností. Najprv ma vysoko ctené ministerstvo zavolalo do Viedne, ako znalca pre školstvo a školské záležitosti, neskôr ma Jeho Veličenstvo ráčilo vymenovať za profesora slovanskej archeológie viedenskej univerzity. Len pred niekoľkými dňami som prijal svoj dekrét a formálne zaujmem dnes.

Keďže poštová služba nefungovala, nemohol som skôr napísať ctenému cirkevnému zboru. Týmto teda odstupujem zo svojho kazateľského úradu v ctenom cirkevnom zbore, dakujúc za prejavy priazne voči mne, v duchu požehnávam jeho kostol, školu, kazateľov slova božieho a učiteľov, predstaviteľov a všetkých členov a z celého srdca im prajem pokoj a zhodu, úspech a zdar na každom poli, aby sa tak Božie Kráľovstvo mohlo vo veľkej miere rozšíriť tu na Zemi.

Už mám ku ctenému cirkevnému zboru iba jednu prosbu; menovite, aby pripojené prílohy a dôvody na vyplácanie dôchodku dobrotivo vzali k srdcu a zostávajú ctenému cirkevnému zboru

*poníženým služobníkom,
Johann Kollár*

Vo Viedni 21. mája 1849

III. fejezet

Communio – Ő templom és a Luther-udvar közössége (1855–1918)

Az 1855 és 1918 közötti évtizedek a szlovák gyülekezet gyarapodásának, virágkorának és a hanyatlás kezdetének időszakát foglalják magukba. A kezdőévszám az önálló, független működés dátuma, mely megteremtette a saját iskola, lelkészlak és templom felépítésének lehetőségét.

A korszak első nagy próbatételét a pátensharc hozta el. Az 1859. szeptember 1-én megjelent protestáns pátens – uralkodói rendelet – új egyházkormányzati rendszert akart bevezetni a magyarországi protestáns egyházakban. A pátens a reformátusok elutasították, az evangélikusokat megosztotta, a pesti szlovák gyülekezet is kettészakadt. A tiltakozások hatására a rendeletet 1860. május 15-én felfüggesztették. A pátens alapján szerveződött gyülekezetek 1867-ig tértek vissza az evangélikus egyházszervezetbe. 1. számú forrásunk ezt az időszakot idézi fel. A szlovák pátenspárti egyház jegyzője az 1860-as évek elején Ján Pravdofub Bella (1836–1924) volt, a neves Bella család tagja, később tanító Békéscsabán. Jozef Podhradský, pátenspárti lelkész távozása után ő vitte a hivatalos ügyeket. A szlovák autonóm gyülekezet felügyelője, Kubinyi Ferenc 1866-ban kiadott egy forrásgyűjteményt, mely a pest-budai pátensküzdelmeket dokumentálta (A pesti autonóm szlávegyház szenvedéseinek története a XIX. században). Élete alkonyán Bellát ez a kiadvány ösztönözte arra, hogy egy hasonló munkát állítson össze. A két iskolai füzetnyi anyag kézírásban maradt, és a szlovák gyülekezet levéltárába került. Több német nyelvű beadvány és kommentárok mellett több eredetiből másolt levelet tartalmaz Karol Kuzmánytól, Jozef Miloslav Hurbantól, valamint hozzájuk írt leveleket. Ebből a gyűjteményből közlünk egy részletet, mely magába foglal egy Daniel Bachát-levelet is. A forrás amellet, hogy érdekes és fontos adalékokat tartalmaz a pátenspárti gyülekezet életéből, felvillantva a lelkészkeresés buktatóit (Kuzmányt és Hurbant is meghívták), bemutatja Bachát fiatalkori hitvallását, és megvilágítja 1873. évi pesti lelkészi meghívásának hátterét. Adolf Dobriansky (1817–1901), aki részt vett Bella elsőszülött fiának keresztelőjén, ruszin politikus és parlamenti képviselő volt, és ekkor Pesten élt. Ugyancsak Daniel Bachát személyéhez kötődik a 3. dokumentum, a gyülekezet meghívólevele 1873-ból, valamint a módosítások ugyanebből az évtizedből. Itt említjük meg, hogy a következő fejezet egyik dokumentumában részletesen szó lesz Bachát Dániel életpályájáról.

Az elhúzódó és költséges templomépítés nagyon megterhelte a szlovák gyülekezetet. A Vallás és Közoktatási Minisztériumhoz beadott kérvény (2.) ezeket a nehézségeket és a templomért hozott áldozatokat foglalja össze. Fontos adalék, hogy a pátensegyház bukása után a 2.-ban megemlített Székács József bányakerületi szuperintendens jelentős szervezőmunkát vállalt a

templom befejezéséhez szükséges pénzösszeg biztosításához, amit a PSZE archívumában őrzött, gyűjteményünkbe be nem válogatott levelek támasztanak alá. Ugyanebben a forrásban esik szó arról, hogy Diescher József, a templom építész bizonyos munkákat meghitelezett. Ennek mesze ható következményei lesznek, gyakorlatilag ennek az adósságnak a megvásárlásával (6.) került kedvező helyzetbe Deutsch Károly, a Kerepesi úti bazárok (7.), majd az 1890-es évek közepén a bérházak építtetője. Mint a Podmaniczky Frigyesztől származó szakvéleményből (5.), valamint a szlovák gyülekezet belügyminiszterhez beadott panasziratából (4.) kiderül, már az 1870-es évek legelejének tervei szerint is bérházak épültek volna a Kerepesi úti telekre. A főváros azonban ezt megakadályozta, s évek pereskedése után adott csak engedélyt egy bazársor kialakítására. A bérházépítés ötlete tehát még jóval Bachát meghívása előtről származott, s abban talán a „templomépítő” Elefánt lelkész, Kubinyi Ferenc felügyelő, esetleg Székács püspök is kezdeményező lehetett. Székács az iskola Sütő utcai épületét hasonló elvek szerint építette fel. Hitelt vett fel a gyülekezet, amelyet aztán a földszinten kialakított és kiadott üzletek bérleti díjából törlesztettek. Egyéb példákat is ismerünk: a ferencesek és a piaristák is hasonló módon hasznosították ingatlanukat. A Dosztál Gaudentius ferences zárdafőnök és Kéler Napóleon építész között bazár- és bérházépítés tárgyában kötött 1876. évi szerződést a szlovák gyülekezet beszerezte és fel is használta a tárgyalások során. Az 1890-es évek bérházépítéséről és következményeiről a következő fejezet két dokumentuma ad majd információt.

A gyülekezet iskolájában folyó oktatást és a körülményeket a budapesti tanfelügyelő levele (10.) mutatja be, míg az 1910-es egyházlátogatási jegyzőkönyv (11.) a szlovák egyház egészéről mutat átfogó képet. Az iskolaépületben és a felszerelésben mutatkozó hiányosságok megszüntetésére tett erőfeszítéseket az 1870-80-as évekből nem ismerjük, de ezeket a problémákat a Deutsch-szerződés révén elvileg kiküszöbölték. A megállapodás részeként a vállalkozó egy emeletes iskolaépületet létesített, melyet 1894-ben ünnepélyesen átadtak. 1910-ben azonban az egyházmegyei elnökség az iskola termeit szűkösnek és sötétnek ítélte. (11.) Az egyházlátogatás rendben találta az egyház ügyeit, de megállapításai aggasztó jelenségeket is feltártak. Az iskola tanulói létszáma az 1870-es évekhez képest felére csökkent, az úrvacsorához járuló hívek száma is évről-évre esett. Elgondolkodtató az a korábban nem tapasztalt fejlemény, hogy háromhetente magyar istentiszteletet tartottak. További kutatások nélkül ebből nem vonnánk le önmagán túlmutató következtetést; az ok sokféle lehet, nem feltétlenül van összhangban a pesti szlovák evangélikus identitás gyengülésével.

A Luther-udvar és a szlovák templom holdudvarában működő egyesületi és társasági élet bemutatására sajnos nincs terünk. Ízelítőként a Jótékonyági nőegylet kétnyelvű alapszabályát (12.) közöljük. Az egyesületek alapszabályait kötelezően két nyelven kellett megfogalmazni.

A szlovák gyülekezet egyházi és társasági életébe kínálnak betekintést az 1910-es évek fordulóján, Budapesten káplánként szolgáló Fedor Ruppeldt (1886–1979) naplórészletei (13.). Ruppeldt, aki később jelentős karriert futott be Csehszlovákiában, rendkívül elítélően nyilatkozott Morhács Mártonról [Martin Morháč]. A napló szövegének legkritikusabb részeit nem közöljük. A meditatív alkatú Morhács alkotói ambícióit moralizáló prédikációk írásában élte ki, amiről a hagyatékában található több tucatnyi egyházi beszéd kézírata tanúskodik. Az egyházi és politikai közélet terén egyaránt igen tevékeny Ruppeldt szerint ez a passzív, elmélkedő habitus okozta a szlovák gyülekezet vegetálását. Derülátóbban nyilatkozott a gyülekezetet reprezentáló családokról és személyekről. Figyelemre érdemes, hogy elsősorban liptóiakkal, köztük családi

barátokkal tartott kapcsolatot. Említi édesapját, Karol Ruppeldt (1840–1909) tanítót, szlovák dalgyűjtemények kiadóját és a Tatra énekkar alapítóját. Vladimír Roy (1885–1936) költő és műfordító volt. Skóciai ösztöndíjakat Scotus Viator (Robert William Seton-Watson) révén kapták.

III. kapitola

Communio – Komunita kostola a Lutherovho dvora (1855–1918)

Desaťročia medzi rokmi 1855 a 1918 zahŕňajú obdobie rastu a rozkvetu slovenského zboru a začiatok jeho úpadku. Prvý rok je dátumom začiatku samostatného, nezávislého fungovania, ktorý vytvoril možnosť postavenia vlastnej školy, fary a kostola.

Prvú veľkú skúšku priniesli patentálne boje. Cieľom protestantského patentu – cisárskeho nariadenia – zo dňa 1. septembra 1859 bolo zavedenie nového, jednotného zriadenia pre protestantské cirkvi v Uhorsku. Patent kalvíni odmietli, evanjelikov rozštiepil a na dva tábory sa roztrhol aj peštiansky slovenský cirkevný zbor. Pod vplyvom protestov bol výkon patentu dňa 15. mája 1860 pozastavený. Zbory zriadené na základe patentu sa do roku 1867 navrátili do organizácie evanjelickej cirkvi. Dokument č. 1 pripomína toto obdobie. Notárom slovenskej patentalistickej cirkvi na začiatku rokov 1860 bol člen známej rodiny Bellovcov, Ján Pravdoluub Bella, ktorý neskôr pôsobil ako učiteľ v Békešskej Čabe. Po odchode patentalistického farára Jozefa Podhradského mal na starosti vedenie oficiálnych záležitostí zboru. Dozorca slovenského autonómneho zboru Ferenc Kubinyi v roku 1866 vydal zborník prameňov dokumentujúci pešť-budínske patentálne boje. (A pesti autonóm szlávegyház szenvedéseinek története a XIX. században – Kronika útrap peštianskej autonómnej slovenskej cirkvi v XIX. storočí). Táto publikácia podnietila Jána Pravoluuba Bellu k tomu, aby na sklonku svojho života zostavil podobnú prácu. Materiál v rozsahu dvoch školských zošitov sa zachoval v rukopise a dostal sa do archívu slovenského zboru. Okrem viacerých žiadostí a komentárov v nemeckom jazyku obsahuje kópie niekoľkých listov Karola Kuzmányja, Jozefa Miloslava Hurbana a listy, ktoré im boli adresované. Uverejňujeme jeden úryvok z tejto zbierky, ktorý obsahuje aj list napísaný Danielom Bachátom. Prameň, okrem toho, že obsahuje zaujímavé a dôležité údaje o živote patentálneho zboru a predstavuje ťažkosti hľadania farára (pozvali aj Kuzmányja a Hurbana), prezentuje aj Bachátovo krédo v rokoch jeho mladosti a osvetľuje pozadie jeho pozvania za farára do Pešti v roku 1873. Adolf Dobriansky (1817–1901), ktorý sa zúčastnil krstu prvorodeného syna Bellu, žil v tom čase v Pešti. Bol politik rusínskeho pôvodu a parlamentný poslanec. Tiež s osobou Daniela Bacháta súvisí dokument č. 3, vokátor zboru z roku 1873, ďalej jeho doplnky z tohto istého obdobia. Na tomto mieste spomenieme, že v jednom ďalšom dokumente nasledujúcej kapitoly sa bude podrobne hovoriť o životnej dráhe Daniela Bacháta.

Zdlhavá a nákladná výstavba kostola veľmi zaťažovala slovenský zbor. Žiadosť Ministerstvu náboženstva a verejného školstva (2) sumarizuje tieto ťažkosti a obete prinášané v záujme vý-

stavby kostola. Dôležitým dodatkom je, že superintendent banského dištriktu József Székács spomínaný v dokumente č. 2 sa, po páde patentálnej cirkvi, v záujme zabezpečenia finančnej čiastky potrebnej na dokončenie kostola, podujal na významnú organizačnú prácu, čo potvrdzujú listy uschovávané v archíve PSZE, ktoré neboli zaradené do našej zbierky. V tomto istom prameni padne slovo aj o tom, že staviteľ kostola József Diescher niektoré práce na kostole urobil na úver. Malo to ďalekosiahle následky, pretože prakticky kúpou tohto dlhu (6) sa dostal do výhodnej pozície Károly Deutsch, ktorý dal postaviť budovy bazára na Kerepešskej ceste (7) a neskôr, v polovici rokov 1890 nájomné domy. Ako vysvitá z odborného posudku pochádzajúceho od Frigyesa Podmaniczského (5), ďalej zo sťažnosti slovenského zboru podanej ministrovi vnútra (4) vysvitá, že na pozemok na Kerepešskej ceste sa už aj podľa plánov zo samého začiatku rokov 1870 mali postaviť nájomné domy. Hlavné mesto však tomu zabránilo a iba po zdĺhavých súdnych sporoch dalo súhlas na vytvorenie radu bazárov. Nápad postavenia nájomných domov sa teda zrodil dávno pred pozvaním Bacháta a iniciátormi mohli byť „staviteľ kostola“, farár Elefánt, dozorca Ferenc Kubinyi, prípadne biskup Székács. Podľa podobných princípov dal postaviť Székács aj budovu školy na ulici Sütő. Cirkevný zbor si vzal pôžičku, ktorú potom splácal z nájomného obchodných priestorov vytvorených na prízemí. Poznáme iné príklady zo skorších časov, podobne využili svoju nehnuteľnosť napríklad aj františkáni a piaristi. Zmluvu uzavretú františkánskym priorom Gaudentiom Dosztálom a architektom Napóleonom Kélerom vo veci výstavby bazára a nájomného domu z roku 1876 si slovenský zbor zaobstaral a použil ho počas rokov. O výstavbe nájomných domov v rokoch 1890 a o jeho následkoch poskytnú informácie dva dokumenty nasledujúcej kapitoly.

Vyučovanie v škole cirkevného zboru a tamojšie podmienky predstavuje list budapešťianskeho školského inšpektora (10), kým zápisnica z cirkevnej vizitácie v roku 1910 (11) nám podáva komplexný obraz o slovenskej cirkvi. Úsilia na odstránenie nedostatkov školskej budovy a zariadenia z rokov 1870-80 nepoznáme, ale tieto problémy boli vďaka zmluve s Deutschom teoreticky vyriešené. Súčasťou dohody s podnikateľom bolo aj postavenie poschodovej školskej budovy, ktorá bola slávnostne odovzdaná v roku 1894. V roku 1910 však seniorálne predsedníctvo pokladalo miestnosti školy za malé a tmavé (12). Cirkevná vizitácia našla záležitosti cirkvi v poriadku, ale jej konštatovania odhalujú aj znepokojujúce javy. Počet žiakov školy v porovnaní s rokmi 1870 poklesol na polovicu a aj počet veriacich prístupujúcich k Večeri Pánovej z roka na rok klesal. Za zamyslenie stojí aj to, že každý tretí týždeň usporadúvali maďarské bohoslužby, čo sa predtým nevyskytovalo. Bez ďalšieho výskumu by sme z toho nevyvodili ďalekosiahle závery; príčin môže byť niekoľko, jav nemusí nevyhnutne súvisieť s oslabovaním peštianskej slovenskej identity.

Na predstavenie spolkového a spoločenského života prebiehajúceho v silovom priestore Lutherovho dvora, žiaľ, nemáme priestor. Na ukážku uvádzame dvojязыčné stanovy Dobročinného ženského spolku (12). Stanovy jednotlivých spolkov boli povinne vypracované v dvoch jazykoch.

Možnosť nazrieť do cirkevného a spoločenského života slovenského zboru nám ponúkajú úryvky (13) z denníka Fedora Ruppeltda (1886–1979), ktorý na prelome rokov 1910 slúžil v Budapešti ako kaplán. Ruppeldt, ktorý neskôr v Československu dosiahol významnú kariéru, sa o Martinovi Morháčovi zmiňuje mimoriadne odsudzujúcim spôsobom. Najkritickejšie časti textu denníka neuvěřujeme. Morhác, ktorý bol meditatívny typ, vyzíval svoje tvorivé

ambície v písaní moralizujúcich kázní, o čom svedčia desiatky rukopisov cirkevných prejavov v jeho pozostalosti. Podľa Ruppeldta, ktorý bol rovnako aktívny na poli cirkevného a politického verejného života, živorenie slovenského zboru zapríčinil pasívny, rozjímavý charakter Morháča. Optimistickejšie sa zmiňoval o rodinách a osobnostiach reprezentujúcich cirkevný zbor. Zasluguje si pozornosť aj fakt, že udržiaval kontakty v prvom rade s Liptákmi, medzi nimi s rodinnými priateľmi. Spomína svojho otca, učiteľa, vydavateľa zbierok slovenských piesní a zakladateľa speváckeho zboru Tatran, Karola Ruppeldta (1840–1909). Vladimír Roy (1885–1936) bol básnik a prekladateľ. Svoje štipendium do Škótska získali cez Scota Viatora (Robert William Seton-Watson).

*

1.

Spomienky Jána Pravolúba Bellu na obdobie patentálnych bojov (1916) Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Spisy k dejinám zboru

Po tomto netrúfali sme si už osloviť ešte aj ostatných Kuzmánym nám odporúčaných farárov. Vzpomenul som si teda na mojho osobného priateľa J. Borbisa, čáčovského farára, a volal ho k nám. Prišiel osobne do Pešti, poobzeral sa, a vidiac chaos v cirkvi, neodhodlal sa dať sa u nás voliť. Odišiel, ako známo do Nemecka. Čo tu robiť? Obrátil som svoj zrak k horám Tatrám, či by, reku odtiaľ neprišla pomoc? Tam v Pribyline úradoval (ako učiteľ. Theolog) môj tiež osobný priateľ D. M. Bachát, ktorého poznal som ako agilného podujimného a aj ambiciozneho chlapa. Na moje oslovenie odpovedal mi v liste, ktorý už i preto, že o 10 rokov pozdejšie mojím a mojho nebohého otca odporúčaním a pričinením stal sa skutočne farárom pešť. slov. cirkve, podávam tu v hodnovernom odpise, ako nasleduje:

„Pribylina 15/6 863.

Brat môj drahý!

Vyslovujem Ti srdečnú vďaku za krásny úprimný bratský lístok Tvôj. Odpusť ale duša moja! že Ti tak pozde odpovedám. Túlal som sa v národnej záležitosti po Liptove od Sielnice až po Štrbu po verných našich, a ponáhlať som sa musel, lebo som ešte examen so žiakami mojimi neoddal, musím tedy i povinnosť úradu mojho šetriť si.

Na dôverné úprimné oslovenie Cirkvi Vašej Slávnej! bohužiaľ umučenej nemôžem len úprimne len dôverne odpovedať. Srdcom rád by som odpovedal osobne t. j. tak, že by som bol prišiel k Vám, bez všetkej ďalšej otázky, keby som totiž mohol. Naskoľko si slabým silám svojím dôverovať môžem, cítil by som sa byť povolaným aspoň za niektorý čas vyhovieť vám a posilňovať mannou slova božieho srdcia Vaše. Ale vieš Ty, že podľa terajších našich okolností Liptov opustiť nesmiem. Nepriatelia naši počuli, že som k Vám volaný, roztrubovali, že za 3 dni svätiť budú. Keď ma čert vezme. Ale sme my reku slováci predsa len veľkí svätí!

Ja som mal veľikú vôľu žiadosti vašej vyhovieť. Sám ale dôstojný p. K. Kuzmány, s nimž som osobne bol dňa 28 ho mája v Sv. Mikuláši u draheho mučedlního nášho Hodžy, kázal mi zostať tu. Hodža, Hroboň povedali: ani na krok!

[..]

Brat môj drahý! Pribylina s Kakovou sa spojí v jednu samostatnú cirkev a na tom v Liptove záleží. Teraz má byť comassácia – to sa už varilo. Vieš tedy čo na mne Liptovským národovcom záleží, dostaneme čistú cirkev ako baštu – jestli sa ja vzdialim, nebude z toho nič. (Kakova je dosiaľ filiou Hýb.) Boli ma srdco, že žiadosti Vašej vyhovieť nemôžem, viem žeby som Vám bol ja, alebo druhý šuhaj rezký v tento kritický čas prepotrebný; ale čo je nemožné, je nemožné.

O môj zysk mi neide. Ja som už odvykol klamné nádeje malovať si v obrazotvornosti o budúcnosti osobnej skvelej. Ja kdekoľvek akokoľvek žiť nedbám, len nech poslúžim s tým čo najviacej Bohu a ľudu môjmu. Biedy sa nebojím, je ona mojím nerozlučným spoločníkom; o priazeň sveta nestojím, no, pre blaho Cirkve a rodu žiť i mrieť chcem a želám, čo iste každého opravdového národovca cieľom, túžbou a žiadosťou je.

I tým, duša moja! Keď Tebe a všetkým drahým dušiam v Cirkvi Vašej Peštianskej dar ducha Svätého žiadam, úprimne Vás k srdcu bratskému mojmu viniem, zostávam

Úcty tvojej drahej polovičke!!!

Tvoj,

aj naďalej dopis od Teba očakávajúci verný brat v Kr. i v národe
Danko Mil. Bachát”

Ťažké, veľmi ťažké časy bolo nám prežívať. Bez kňaza – v prvom rade k obrane cirkve potrebného – len my laikovia, ktorých nás už len málo zostávalo, borili sme sa s nepriateľom [...] Kým V. Pauliny v Budine býval, radil a pomáhal nám všemožne. Po jeho odchode zvolili sme si za inšpektora J. Francisciho, ktorý nás aspoň navonok zastupoval. Keď bolo treba ísť či do Viedne k Cisarovi, či ku guvernérovi Pálffymu, alebo k námestnej rade, ta chodil som v zastúpení cirkve ja. Chrámových služieb B. sme nemali. Natisnutého nám administrátora neuznávajú, krstiť dali sme si deti u budinskeho farára Bauhoffera. (Aj môjho prvorozeného syna Jána Cyrilla krstil on v chráme budinskom; krstní rodičia boli Franciscovci. Pri krste v kostele bol pritomný aj baťuška Ad. Iv. Dobriansky.) Pohreby odbavoval učiteľ theolog Mastiš, kým aj v tom nebol brutálne prekážaný. Bolo nám už do zúfania nevidiacim odnikiaľ pomoci a upádajúcim i na počet zo dňa na deň. Či div, že nadišla nás desperálna myšlienka, ba i plán vysťahovať sa na Amur, ktorý Pauliny v svojom „Sokole” ako Eldorado bol opísal. Odhodlalo sa nás k tomu asi 14 rodín, medzi nimi i Dr. Jozef Holub, pozdejšie učbar vo V. Revúci. Šiel som do Viedne dozvedieť sa u rusk. poslanectve, či a jakým spôsobom by nás jeho vláda ta bezplatne odviezla? Odpoveď slúbená bola mi po spýtaní sa u jeho vlády. Prirozene, že odpoveď dosiaľ nedošla. Čo všetko môže zapríčiniť taký trapný stav, aký bol i náš!

Konečne sprobovali sme ešte s Kuzmánym nám odporúčaným M. Hudecom, povolajúc ho za administrátora. [...] Hudec prišiel, ale pobudol tu za dosť krátky čas.

Ján Pravdolub Bella visszaemlékezése a pátensharc időszakára. (1916) Lelőhely: EOL, PSZE, gyülekezetértörténeti iratok.

Mindezek után már nem mertük megszólítani a Kuzmány által nekünk javasolt lelkészeket. Eszembe jutott tehát személyes barátom, Borbís J. [Ján Borbis] császári lelkész és meghívtam hozzánk. Személyesen jött el Pestre, szétnézett, és látva gyülekezetünkben a káoszt, nem szánta rá magát, hogy nálunk induljon a választáson. Elment, mint ismeretes, Németországba. Mit lehet itt tenni? Tekintetemet a Tátra hegyeire szegeztem, mondván, nem érkezne-e onnan segítség? Ott, Pribilínán [Pribylína] működött (mint a teológia tanára) szintén személyes barátom D. M. Bachát [Daniel Milos-

láv Bachát], akit agilis, vállalkozó kedvű és ambiciózus férfiúként ismertem. Megkeresésemre levélben válaszolt, amelyet, már csak azért is, mert 10 évvel később jómagam és néhai atyám javaslatára és közbenjárására valóban a pesti szlovák gyülekezet lelkésze lett, hiteles másolatban teszek közzé, az alábbiak szerint:

„Pribilina [Pribylina] 1863. 6. 15.

Drága Testvérem!

Szívélyes köszönetemet fejezem ki Neked gyönyörű őszinte testvéri leveledért. De bocsáss meg lelkem! hogy ilyen késve válaszolok Neked. Nemzetünk ügyében kerestem fel liptói [Liptov] híveinket, Szélnyétől [Sielnica] egészen Csorbáig [Štrba], és sietnem kellett, mert vizsgáimat a diákjaimmal még nem fejeztem be, és a hivatalommal járó kötelezettségeimet is teljesítenem kell.

Az Ti Híres sajnós meggyötört Egyházatok! bizalmas őszinte megkeresésére én sem válaszolhatok csak őszintén, csak bizalmasan. Szívemből örömmel válaszolnék személyesen, azaz úgy, hogy minden további kérdés nélkül eljöttem volna Hozzátok, ha tehetném. Amennyire saját gyenge erőmben bízhatok, elhivatottnak érezném magam, hogy legalábbis egy ideig teljesítem kéréséteket és az úr igéjének mannájával erősítem a Ti szíveteket. De Te is tudod, hogy jelen körülményeink közepette nem hagyhatom el Liptót. Ellenségeink meghallották, hogy meghívást kaptam hozzátok, és elterjesztették, hogy 3 napig ünnepelni fognak. Ha elvissz az ördög. Hiába, nagy szentek vagyunk mi, szlovákok, gondoltam! Nekem nagy kedvem lett volna kéréseteknek megfelelni. De maga tekintetes Kuzmány K. úr, akivel május 28-án Liptószentmiklóson személyesen találkoztam drága mártírunknál, Hodžánál, parancsolta, hogy maradjak itt. Hodža és Hroboň azt mondták: egy lépést sem!

[..]

Drága testvérem! Pribilina és Kokava [Liptovská Kokava] egy közös gyülekezetben egyesül és ez Liptó számára fontos. Most lesz a birtokrendezés – ez már előkészítés alatt volt. Tudod hát, miért vagyok fontos a liptói nemzetébredők számára, bástyaként egy tiszta gyülekezetet nyerünk – amennyiben távozom, semmi sem lesz belőle. (Kokava jelenleg Hibbe [Hybe] fiókgyülekezete.) Fáj a szívem, hogy nem teljesíthetem a kéréséteket, tudom, hogy ezekben a kritikus időkben nagy szükségetek lenne rám, vagy más serény ifjoncra; de ami lehetetlen, az lehetetlen.

Számomra nem a személyes nyereség a fontos. Már leszoktam arról, hogy képzeletemben hamis reményeket alkossak magamnak személyes szép jövőmről. Én nem bánom, hol és hogyan élek, csak minél jobban szolgálhassam Istent és népemet. A szegénységtől nem félek, az elválaszthatatlan társam; a világ jóindulata nem érdekel, de az Egyház és a nemzet javáért akarok és kívánok élni és meghalni, ami bizonyára minden igazi népébredő célja, vágya és akarata.

Azzal is, lelkem! amikor Neked és minden drága léleknek a Ti Pesti Gyülekezetetekben a Szentlélek ajándékát kérem, mindannyiukat őszintén baráti szívemre ölelem, maradok

Tisztelettel drága feleségedhez!!!

a Te,

tőled továbbra is levelet váró hű testvéred Krisztusban és a nemzetben

Danko Mil. Bachát”

Nehéz, nagyon nehéz idöket kellett átélnünk. Pap nélkül – melyre elsösorban a gyülekezet megvédeléséhez lett volna szükség – csak mi, laikusok, akik már csak kevesen maradtunk, küzdöttünk az ellenséggel [...]. Míg Pauliny V. [Vilám Pauliny-Tóth] Budán lakott, minden módon tanácsot adott és segített nekünk. Távozása után J. Franciscit [Ján Francisci] választottuk meg felügyelőnek, aki legalább kifélé képviselt bennünket. Ha Bécsbe a császárhoz, vagy Pálffy kormányzóhoz, vagy a helytartótanács-hoz kellett menni, oda, a gyülekezet képviselőjében, én jártam. Templomi istentiszteleteink nem voltak. A ránk kényszerített adminisztrátort nem ismertük el, gyermekeinket Bauhoffer budai lelkésznel kereszteltettük. (Elsöszülött fiamat, János Cyrillt is ő keresztelte a budai templomban; a keresztszülök Francisciek voltak. A templomban a keresztelön ott volt Dobriansky Ad. Iv. bátyuska is.) A temetéseket Mastiš teológiai tanár végezte, míg abban is brutálisan meg nem akadályozták. Reménytelennek éreztük már helyzetünket, nem látván sehol segítséget és számban is napról napra fogyatkozván. Csoda-e, hogy az a kétségbeesett gondolatunk, söt tervünk támadt, hogy vándoroljunk ki az Amurhoz, amelyet Pauliny Eldorádóként írt le Sokol című folyóiratában. Mintegy tizennégy család szánta el magát erre, köztük Dr. Jozef Holub is, aki később tanár lett Nagyrócén [Revúca]. Elmentem Bécsbe az orosz követségre, hogy megérdeklödjem, elvinne-e oda ingyen bennünket valamilyen módon az orosz kormány? Azt ígérték, a kormánynál való érdeklödés után megkapom a választ. Természetesen válasz a mai napig sem érkezett. Mi mindent okozhat az olyan kínos helyzet, amilyen a mienk volt!

Végül még próbát tettünk a Kuzmány által ajánlott M. Hudecz-cel [Martin Hudec], akit meghívtunk adminisztrátornak. [...] Hudecz eljött, de elég rövid idöt töltött itt el.

2.

Szlovák gyülekezet kérvénye a Vallás és Közoktatási Minisztériumhoz (1868) **Lelöhely: EOL, PSZE Gyülekezettörténeti iratok**

A Nagyméltóságú Vallás és Közoktatási Magyar Királyi Minisztériumhoz intézett folyamodása a pesti szláv egyháznak a bennemlített, Magyarországon és ausztriai örökös tartományokban szándékozott költségek kéregetés útján fedezése tárgyában

2711/68

Nagyméltóságú Vallás és Közoktatási Magyar Királyi Minisztérium!

Alul írottak a nagyméltóságú Magyar Királyi Vallás és Közoktatási Minisztériumnak a pesti ágostai hitvallású evangélikus szláv egyházközség segélyezése tárgyában 1867. évi october hó 19^{ik} 11,076^{ik} és szinte [szintén] 1867. évi october 31^{kén} 12,960^{ik} számú fötisztelendő Székács József, mint a bányai ágost. hitv. evang. kerület superintendense által az alulírott egyház elöljáróival közlött kegyes intézményei következtében van szerencsénk a folyamodó egyház lélek száma, vagyoni állása 's építkezési, illetöleg felszerelési szükségletei tárgyában a kívánt felvilágosítást teljes tisztelettel előterjeszteni:

1.) Ami a pesti szláv egyháznak lélek számát illeti, az egyház hívei kétfélék, vagy olyanok, kik állandóul Pesten laknak, ezeknek száma 300ra tehető. Ezeknek nagyobb része szegényebb sorsú mesteremberekből állván, csak egyharmad része vesz részt az egyház számára szükséges évi adakozásokban; a nem állandó hívek magyar ország felvidékéről évenként munka keresés végett rendszeren tavasz elején és késő őszig Pesten napszámban dolgozó szlávok, kik rendszeren vasárnapként az isteni tiszteletre megjelennek, az Úrvacsorázásban és sátoros ünnepek alkalmával részt vesznek; ezeknek száma 1500ra tehető.

2.) az egyház vagyoni állására nézve van szerencsénk az egyház évenkénti rendes jövedelmeinek és kiadásainak kimutatását ide iktatni:

Készpénzbeli bevétel	fl.	kr.	Készpénzbeli kiadás	fl.	kr.
			A lelkész évi fizetése	800	
A biztosított kész tőkék 12.000 forintot tevén, ezektől 6 százaléki kamattal évenként	720		A tanító évi fizetése	600	
Pest városa az egyházközség felsegélésére évenként	1200		Az egyházfi	100	
A paplak alatti szállás jövedelme	180		Adó az épületektől	148	91
Az iskola alatti 1 ^{ső} szállás	210		Az iskola fűtésére	31	40
Az iskola alatti 2 ^{ik} szállás	60		Kéményseprő	24	
Egy fészter	13		Épületek biztosítása fejében	12	50
Csengettyű [perselyezés] után bejön	100		Paplak és iskola javítása	100	
Az egyház tagjai ajánlataiból	100		Író s rajzeszközök az iskolába	21	
Az egész bevétel	2583		Az egész kiadás	1837	81

Összehasonlítás

Az egész bevétel 2583 fl. o. é. [osztrák értékű forint]

Az egész kiadás 1837 fl. 81 kr.

maradvány 745 fl. 19 kr. o. é.

3.) az egyház építkezési, illetőleg felszerelési szükségleteire nézve e következők szolgálhatnak felvilágosításul:

A pesti ágostai evangélikus szlávok eddigelé a magyar és német ágostai evangélikus testvérekkel egy templomba jártak. A szláv testvérek több év előtt, a közös egyház kebeléből kilépvén, a magyar és német egyházak által, melyek együtt maradtak, és a régi evangélikus templomot jelenleg is együtt használják, 12,000 pengő forinttal elégtettek ki, mely összeg a Kerepesi úton Pest város kebelében, néhai boldog emlékezetű József nádor ő császári és királyi felsége közbenjárása folytán a szláv atyafiak részére kijelelt nagy kiterjedésű telken épült iskolába és paplakba lőn befektetve. Az iskola Diescher József építő mesterrel 1853^{ik} évi június 18^{án} kötött egységesség folytán még azon évben elkészült, a paplak pedig szinte 1854^{ik} évi december 28^{kán} keletkezett egységesség következtében 1855^{ik} évben általa épült.

Az 1846^{ik} évi április 24^{kén} Hvizdák Zsófia [Žofia Hvizdáková] végrendeletet tett, végrendeleti végrehajtóul Wrchovsky Sándor [Alexander Vrchofský] ügyvédet nevezte ki. A végrendelet 22^{ik} pontja szerint a hagyományok kielégítésére Hvizdák Zsófia a Király utcza házáat jelölte ki, s a háznak bejött árából felmaradt összeget a pesti ágostai evangélikus tót egyháznak hagyományozta egy templom építésére. A ház 1846^{ik} évi november 19^{kén} eladott, a vételárból a hagyományok kifizetése után 28,100 forint maradt az egyháza, mely Wrchovsky Sándor kezelése alatt 47,837 forintra szaporodott. Az egyház 1856^{ik} évben a templom építéséhez fogott, akkor tétetett le a templom fundamentuma. 1862 évi május 21^{kén} folytatva lón a templom építése, Wrchovsky Sándor szerencsétlen haláláig, ki vagyonában megbukván a Dunába ugrott; az egyház levéltárában lévő nyugták szerint Wrchovsky Sándor az építésre kiadott 58,777 forint 6 krajcárt. A gondviselésére bízott vagyont azonban hűtlenül kezelvén, az egyháznak 13,897 forint 34 krajcár és járulékaival adós maradt, mely összegre nézve Sz. Kir. Pest városa törvényszéke előtt Wrchovsky ellen indított és folyamatban lévő csődperbe a pesti szláv egyház részéről 1866^{ik} évben csődfelszámítási kereset támasztatott.

Ezen szerencsétlenséghez hozzá járult még azon csapás is, hogy a magyar és német templom 1867^{ik} évi marcius hóban [ekkor bontották el a tornyot], melyben a szláv testvérek is isteni tiszteletet tartottak, dülő félbeninek nyiváníttatván a szláv testvérek annak használatától elestek. Ezen csapás óta a magyar és német testvérek a paplakban lévő nagyteremben, ahol rendszeren egyházi gyűlések szoktak tartatni, isteni tisztelet tartása végett gyűlnek össze, a szláv testvérek több vasárnapokon az isteni tiszteletet szabad ég alatt kényteleníttetvén tartani.

Ezen szomorú állapot leverőleg hatott, a szláv egyház híveire, hogy ettől megszabadulhassanak, akarva nem akarva kénytelenek voltak az épülőfélben levő templomot legalább használható állapotba helyeztetni. Mi meg is történt. Noha a templom egyes adakozók részéről nevezetes összegek jöttek össze, azt azonban, hogy a templom használható állapotba tétetett, sok tekintetben Diescher József építő mesternek köszönheti, aki az 1867^{ik} évi építés alatt nem csak a kőműveseket, de a napszamosokat is tulajdonából fizette, anélkül, hogy ez ideig több ezrekre menő követeléseit lefizetését sürgette volna. A templom jelenleg belsőleg bolthajtással, külsőleg pala-kő fedéllel, faragott kőből épült toronnyal van ellátva. Belseje, de kivált külseje sokat mutat, és mindenesetre a városnak díszére szolgál. Az oltár is igen csinos, az oltár kép Thán [Than] Mór híres történelmi festész által készült, Schiller Ernesztin asszony bőkezű ajánlata következtében. Azonban a templom főajtaja, a szószék ideiglenes – ezen utóbbi a budai ágost. evang. egyháztól kikölcsönözöttet. A padok is ideiglenesek, ezeket Szentiványi Károly úrnak köszönheti az egyház. Nincsen orgona, hátra van a három karzat, a padimentum is, a nagy lépcsőzettel együtt. E szerint a templom belseje az oltár kivételével nem csak hogy az épület külsejével nincsen összhangban, sőt a legszomorúbb állapotban van. Ezekből kitetszik, hogy még nagy és költséges munka van hátra.

Diescher József építő mester felszámítása szerint a hátra lévő munkálatok, oda értve a templom belső bútorzatát is, befejezésére még kívántatik 40,036 osztrák értékű forint, ehhez járul ezen építő mester hátra lévő követelése, 12,393 forint 83 krajcár.

Minthogy egy némely mesteremberek régibb számlái kérdés alatt vagynak, sőt van olyan gondnoki számadás is, melynek némely pontjai felvilágosítandók, a tartozásokat egy krajcárig meghatározni nem lehet; mindazonáltal kő-faragó és egyéb mesteremberek hátralévő követelése tehető mintegy

50,000 forintra.

E szerint az építés és felszerelés, úgymint a tartozások letisztázására szükséges összeg lenne
58,025 forint 68 krajcár

A régi tőkék az iskolába, paplakba és templomba vagynak befektetve. Ezekhez számítandók a kéregető ívek és könyvecskék szerint bejött és az 1862, 63, 64, 65, 66, 67 évi gondnoki számadásokban iktatott könyvradományok, melyek 8315 osztrák értékű forintokat tesznek; ezeknek is nagyobb része a templom építésre lőn fordítva. Van ugyan a fentebbiek szerint az egyháznak Wrchovsky Sándor ellen 13,897 forint 34 krajcár és annak járulékaira nézve csődperbe beiktatott követelése, de erre, mint be nem táblázott követelésre bizony számítani nem lehet. Más részről van az egyháznak a jelen folyamodásban a 2^{ik} szám alatt érintett kimutatás szerint 12,000 forint tőkéje, úgy de ehhez nem nyúlhat az egyház, mert ezen tőke nélkül lelkészét rendesen nem fizethetné, sőt évenként előforduló egyéb költségeit sem fedezhetné.

Ily szomorú pénzbeli viszonyok közepette módokról szükséges gondoskodni, melyek által az egyház szomorú állapotán mentül elébb segíteni lehetne.

Ezen módok előállítására leginkább a Nagy Méltóságú Vallás és Közoktatási Magyar K. Minisztérium nyújthatna segélykezet a szegény egyháznak: eszerint minden reményünket a tisztelt minisztérium kegyességébe helyeztetvén bátorodunk egész alázatossággal esedezni.

- 1.) Kegyeskednék az evangélikus egyház szükségeinek fedezésére szánt összegből a pesti ágostai evangélikus szláv egyház számára nagyobb szerű pénz összeget kijelölni.
- 2.) Méltóztatnék a Nagyméltóságú Magyar Királyi Belügyminisztériumnál kieszközölni, hogy a folyamodó egyház a templom építésének befejezésére és tartozásainak fedezésére részint Magyarországban és hozzá kapcsolt részeiben, részint az Ausztriai örökös tartományokban kegyes adományokat az egyház kebeléből kiküldendő saját hívei által gyűjtögethessen.

Mély tisztelettel maradtunk Pesten 868 februárius 10^{kén}

A Nagy Méltóságú Vallás és Közoktatási Magyar K. Minisztériumnak

alázatos szolgálói:

Elefánt Mihály
ágostai hitvallású evangélikus szláv lelkész

Kubinyi Ferenc
a pesti ágostai hitvallású
evangélikus egyház felügyelője

Ranosztay András
Szláv egyház gondnoka

Presbiterek:

Jann Hrebenda
Häckl Lajos
Gillan Samu
Josef Palovčik
Jan Regully
Drinyovszky József
Jan Birinsky
Ivanovich András

**Žiadosť slovenského zboru adresovaná Ministerstvu náboženstva
a verejného školstva (1868)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Spisy k dejinám zboru**

*Žiadosť adresovaná Veládôstojnému Uhorskému kráľovskému ministerstvu náboženstva a
verejného školstva peštianskej slovenskej cirkvi vo veci zámeru hradenia nákladov cestou zbierky v
Uhorsku a vo večných rakúskych provinciách*

2711/68

Veládôstojné Uhorské kráľovské ministerstvo náboženstva a verejného školstva!

Dole podpísaní máme to šťastie veládôstojnému Uhorskému kráľovskému ministerstvu náboženstva a verejného školstva vo veci podpory pre peštiansky slovenský evanjelický cirkevný zbor augsburského vyznania v dôsledku milostivých opatrení superintendenta banského dištriktu evanjelickej cirkvi a. v., velebného pána Jozefa Székácsa oznámených predstavenstvu dole podpísanej cirkvi prípismi číslo 11,076 zo dňa 19. októbra 1867 a tiež 12,960 zo dňa 31. októbra 1867, máme to šťastie s účtou predložiť žiadané údaje o počte duší žiadajúcej cirkvi, jej majetkového stavu a stavebných potrieb a potrieb ohľadne zariadenia:

1.) Čo sa týka počtu duší peštianskej slovenskej cirkvi, veriaci sú dvojakého typu, jednak takí, ktorí bývajú stále v Pešti, ich počet sa odhaduje na 300. Keďže ich väčšia časť pozostáva z chudobnejších majstrov, iba jedna tretina sa z nich zúčastňuje na ročných oferačných potrebných pre cirkev. Nie stáli veriaci sú Slováci, ktorí každoročne prichádzajú z horných oblastí Uhorska za prácou a ktorí od začiatku jari do neskorej jesene pracujú v Pešti ako námezdní robotníci a pravidelne prichádzajú na nedeľné služby Božie, zúčastňujú sa Večere pánovej a na väčších sviatkoch; ich počet možno odhadnúť na 1500 osôb.

2.) ohľadne majetkového stavu cirkvi máme šťastie predložiť na tomto mieste výkaz riadnych ročných príjmov a výdavkov cirkvi:

<i>Príjmy v hotovosti</i>	<i>zl.</i>	<i>gr.</i>	<i>Výdavky v hotovosti</i>	<i>zl.</i>	<i>gr.</i>
			<i>Ročný plat farára</i>	<i>800</i>	
<i>Zabezpečený kapitál predstavuje 12 000 zlatých, z neho 6 percentný úrok ročne</i>	<i>720</i>		<i>Ročný plat učiteľa</i>	<i>600</i>	
<i>Ročná podpora od mesta Pešť pre cirkevný zbor</i>	<i>1200</i>		<i>Kostolník</i>	<i>100</i>	
<i>Príjmy z ubytovacieho miesta pod farou</i>	<i>180</i>		<i>Daň za budovy</i>	<i>148</i>	<i>91</i>
<i>1. ubytovanie pod školou</i>	<i>210</i>		<i>Kúrenie školy</i>	<i>31</i>	<i>40</i>

<i>Príjmy v hotovosti</i>	<i>zl.</i>	<i>gr.</i>	<i>Výdavky v hotovosti</i>	<i>zl.</i>	<i>gr.</i>
<i>2. ubytovanie pod školou</i>	60		<i>Kominár</i>	24	
<i>Šopa</i>	13		<i>Na poistenie budov</i>	12	50
<i>Pri zvončekoch</i>	100		<i>Opravy fary a školy</i>	100	
<i>Z milodarov členov cirkvi</i>	100		<i>Písacie a kresliace potreby pre školu</i>	21	
<i>Príjmy celkom</i>	2583		<i>Výdavky celkom</i>	1837	81

Porovnanie:

Príjmy celkom

2583 *zl. rakúskej meny*

Výdavky celkom

1837 *zl. 81 gr.*

zvyšok

745 *zl. 19 gr. rakúskej meny*

3.) *ohľadne potrieb cirkvi súvisiacich so stavbou, resp. so zariadením kostola môžu poslúžiť ako objasnenie nasledovné údaje:*

Peštianski slovenskí evanjelici augsburského vyznania chodili doteraz do spoločného kostola s maďarskými a nemeckými bratmi evanjelikmi augsburského vyznania. Slovenskí bratia pred niekoľkými rokmi, vystúpiať z lona spoločnej cirkvi, maďarskou a nemeckou cirkvou, ktoré zostali spolu a starý evanjelický kostol dodnes spolu používajú, boli uspokojení sumou 12,000 zlatých, ktorá bola investovaná do školy a fary postavenej na rozľahlom pozemku, ktorý bol darovaný slovenským bratom v srdci Pešti na Kerepešskej ceste vďaka intervencii jeho cisárskeho a kráľovského veličenstva, nebohého palatína arcikniežata Jozefa blahoslavenej pamäti. Škola bola vďaka dohode z 18. júna 1853 so stavebným majstrom Józsefom Diescherom ešte v tom roku postavená, a fara bola tiež ním postavená v 1855 roku podľa dohody uzavretej 28. decembra 1854.

Žofia Hvizdáková 24. apríla 1846 napísala testament, za vykonávateľa závetu bol vymenovaný advokát Alexander Wrchovský. Žofia Hvizdáková podľa 22. bodu testamentu vyznačila na vyplatenie dedičov svoj dom na ulici Király a sumu, ktorá zostala z ceny domu, odkázala peštianskej slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. na výstavbu kostola. Dom bol 19. novembra 1846 predaný a z kúpnej ceny po vyplatení dedičov zostalo na cirkev 28 100 zlatých, ktorých suma sa pod správou Alexandra Wrchovského zvýšila na 47 837 zlatých. Cirkev sa pustila do stavby kostola v 1856 roku, vtedy bol položený fundament kostola. Do 21. mája 1862 sa pokračovalo v budovaní kostola, do nešťastnej smrti Alexandra Wrchovského, ktorý potom ako skrachoval, skočil do Dunaja. Podľa dokladov nachádzajúcich sa v archíve cirkvi Alexander Wrchovský vyplatil na výstavbu kostola 58 777 zlatých 6 gracijarov. Keďže však spreneveril majetok, ktorý mu bol zverený, cirkvi ostal dlžný sumou 13 897 zlatých 34 gracijarov a jej výnosov, vzhľadom na sumu peštianska slovenská cirkev v 1866 roku podala žalobu na tribunál Slobodného kráľovského mesta Pešti v záujme vymáhania svojich pohľadávok.

K tomu nešťastiu prispel aj ďalší úder, že maďarský a nemecký kostol, v ktorom odbavovali svoje služby Božie aj slovenskí bratia, bol v marci v roku 1867 vyhlásený za nebezpečný kvôli hrozbe samovolného zrútenia [vtedy bola zbúraná veža] a slovenskí bratia boli zbavení možnosti jeho používania. Od tohto nešťastia sa maďarskí a nemeckí bratia schádzajú na bohoslužbách vo veľkej sále fary, kde riadne prebiehajú cirkevné zhromaždenia, kým slovenskí bratia po viaceré nedele boli nútení odbavovať bohoslužby pod holým nebom.

Tento smutný stav zarmútil veriacich slovenskej cirkvi a v záujme jeho napravenia chtiac-nechtiac boli nútení rozostavaný kostol uviesť aspoň do použiteľného stavu. To sa aj stalo. Vďaka milodarom niektorých darcov sa na kostol zozbierala značná suma. Za to, že sa kostol podarilo uviesť do použiteľného stavu, v mnohých ohľadoch možno ďakovať stavbárskemu majstrovi Józsefovi Diescherovi, ktorý počas stavby v roku 1867 nielen murárov, ale aj nádených robotníkov platil z vlastného, bez toho, aby doteraz požadoval zaplatenie svojich pohľadávok. Kostol je v súčasnosti vybavený zvnútra klenbou a zvonka bridlicovou strechou a vežou z kresaného kameňa. Tak zvnútra, ale hlavne zvonka je kostol nápadný, a každopádne slúži na ozdobu mesta. Aj oltár je úhladný, oltárny obraz pripravil známy maliar historických obrazov Mór Than vďaka štedrému milodaru pani Ernestiny Schillerovej. Hlavný vchod a kazateľnica kostola sú však provizórne – ostatne spomenutú sme si požičali od budínskej evanjelickej cirkvi a. v. Provizórne sú aj lavice, za tieto vďačí cirkev pánovi Karolovi Szentiványimu. Nemáme organ, treba ďalej dostávať tri chóry, podlahu a veľké schodište. Z toho vyplýva, že interiér kostola nielenže nie je v súlade so zvonjšom budovy, ale je v najzálostnejšom stave. Zostáva nám teda ešte veľká a na náklady náročná práca.

Podľa výpočtov stavbárskeho majstra Józsefa Dieschera dokončenie zostávajúcich prác, vrátane vnútorného zariadenia kostola, si vyžaduje ešte 40 036 zlatých rakúskej meny, k čomu treba pripočítať zvyšnú pohľadávku stavbárskeho majstra, 12 393 zlatých 83 grajciarov.

Keďže dávnejšie účty niektorých majstrov sú otázne, dokonca existuje aj také kurátorské vyúčtovanie, ktorého niektoré body treba objasniť, dlhy do posledného grajciara nemožno určiť; napriek tomu nevyplatené pohľadávky kamenárov a iných majstrov možno odhadovať približne na

50 000 zlatých.

Podľa tohto na stavbu a zariadenie, ako aj na vyplatenie dlhov by bola potrebná suma

58 025 zlatých 68 grajciarov.

Svoj pôvodný kapitál sme investovali do školy, fary a kostola. K tomu treba pripočítať milodary z prosebných hárkov a knižôčiek, ktoré obsahujú vyúčtovania kurátora za roky 1862 až 1867, hodnota ktorých predstavuje 8315 zlatých rakúskej meny; aj väčšia časť týchto bola venovaná na výstavbu kostola. Voči Alexandrovi Wrchovskému máme pohľadávku vo výške 13 897 zlatých 34 grajciarov a ich výnosov, ktorú vymáhame súdnou cestou, ale s touto čiastkou, ako s neintabulovanou pohľadávkou, nemôžeme naisto počítať. Z druhej strany, podľa výkazu, ktorý je súčasťou 2. bodu tejto žiadosti, cirkev disponuje kapitálom vo výške 12 000 zlatých, ale tohto sa cirkev nemôže dotknúť, pretože bez tohto kapitálu by nemohla riadne zaplatiť svojho farára a nemohla by uhradiť ani svoje ďalšie náklady, ktoré sa každoročne vyskytujú.

Za takýchto smutných materiálnych podmienok sa musíme postarať o spôsoby, ktorými by sa čo najrýchlejšie mohol vyriešiť smutný stav cirkvi.

K tomuto by mohlo podať pomocnú ruku našej chudobnej cirkvi najmä Veladôstojné Uhorské kráľovské ministerstvo náboženstva a verejného školstva: podľa tohto všetku svoju nádej kladieme do milostivosti váženého ministerstva a dovoľujeme si ponížené prosiť:

- 1.) Ráčilo by zo sumy určenej na hradenie potrieb evanjelickej cirkvi vyhradiť väčšiu finančnú čiastku pre peštiansku slovenskú evanjelickú cirkev a. v.*
- 2.) Ráčilo by u Veladôstojného Uhorského kráľovského ministerstva vnútra presadiť, aby naša cirkev podávajúca túto žiadosť, na hradenie nákladov dokončenia stavby kostola a svojich dlhov cestou zbierky milodarov v Uhorsku a k nemu pripojených častiach a vo večných rakúskych provinciách, ktorú by uskutočnila vyslaním svojich veriacich.*

*V Pešti 10. februára 1868
S hlbokou úctou ostávame.
Ponížení služobníci Veládostojného Uhorského kráľovského ministerstva náboženstva a verejného školstva*

*Michal Elefánt
slovenský evanjelický farár a. v.*

*Ferenc Kubinyi
dozorca peštianskej evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*

*Ondrej Ranostay
kurátor slovenskej cirkvi*

Presbyteri:

Ján Hrebenda

Ludovít Häckl

Samuel Gillan

Jozef Palovčík

Ján Regully

Jozef Dríňovský

Ján Birinsky

Ondrej Ivanovich

3.

Pozývací list – vokátor Daniela Bacháta (1873)

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Daniela Bachát

Povolanie na úrad farský posielá velebnému a vysokoučenému Pánu Danielovi M. Bachát
cirkev Evanjelická A. V. Slovenská Pešťanská.

Milosť Vám a pokoj od Boha Otca a Pána nášho Jezu Krista Amen!

Velebný Pane!

Vo mene Trojjediného Boha, sbor evanjelickej podľa Augšpurského [Augsburského] vyznania cirkve slovenskej v Pešti, po predbežnom verejnom oznámení a pri úplnom zachovaní cirkevných zákonov, v prítomnosti a pod osobným vedením ako miestneho pána seniora, tak i miestneho pána seniorálneho dozorcu, shromaždil sa dňa 6^{ho} apríla tohoto roku vo vlastnom chráme Božom ku volbe kňaza a po odoslaní vrúcej modlitby ku Tomu, „od něhož každé dání dobré a každý dar dokonalý pochází“, vyvolil si Vás, velebný Pane, všeobecnou dôverou a jiste

len vnuknutím Božím, za svojho duchovného pastiera, kazateľa slova Božieho, prisluhovateľa velebných svätostí a riadneho farára, s tým uzavretím, aby starejšinstvo tohtože sboru Vašej Velebnosti ihneď šetkými zákonnými požiadavkami vystrojený vocator poslalo a Vás do lona cirkve tejto ku správe duchovnej v mene sboru čím skôr povolalo.

Keď mi nižšie podpísaní v mene celého sboru túto nám zverenú milú povinnosť týmto ochotne konáme a Vám, Velebný Páne, vodcovstvo a bdenie nad dušami našimi oddávame, to jest: Vás za riadneho farára do cirkvi našej úctive povolávame, očakávame spolu a želáme si zo stránky Vašej verné zachovanie nasledujúcich neprekročiteľných výminiek; a síce:

1. Príkladne čistý a bezúhonne mravný život, podľa napomenutia v Sv. Mat. 5, 16: „Tak svet svetlo Vaše pred ľuďmi, ať vidí skutky vaše dobré, a slaví Otce vašeho, ktorýž jest v nebesích.”; 13: „Vy jste sůl země; jestliže sůl zmařena bude, čím bude osolena?” – 1 Kor. 9, 27: „Ale podmaňuji tělo své a v službu podrobuji, abych snad jiným kážu, sám nebyl nešlechtný.” – 1 Tim. 3, 2 a nasl.: „Ale musíť biskup býti bez úhony, jedné manželky muž, a t.d.
2. Zvestovanie čistého Evanjelium Kristova a vykladanie Písem Svätých podľa symbolických kníh cirkve našej evanjelicko-luteránskej.
3. Smelé a neohrozené vyznávanie a kázanie Krista, a to toho ukrižovaného, ktorý „trpel, umrel a vstal z mrtvých pro ospravedlnění naše”, – v protine s terajšou modernou mudrosťou sveta, ktorá je bláznovstvom v Boha.
4. Prisluhovanie velebných svätostí v smysle nezmeneného augšpurského vyznania.

Zo stránky sboru ale uväzujeme sa v nasledujúce povinnosti; a síce:

- I. Čo do úcty naproti osobe Vašej, Velebnej Pane, neprestupným pravidlom budú nám oné napomenutia apoštolské: I Tess. 5, 12. 13. „Prosimeť pak Vás, bratří, znejtež ty, kteříž pracují mezi vámi, a předloženi jsou vám v Pánu, a napominají vás; 13. a velice je milujte pro práci jejich, a mějte se k sobě vespolek pokojně.” – Žid. 13, 17. „Povolni budte správcům svým a poslušni; oniť zajisté bdějí nad dušemi vašimi, jako ti, kteříž počet mají vydati, aby to s radostí činili, a ne s stýskáním; neboť by vám to nebylo užitečné.”
- II. K riadnym dôchodkom Vaším, ktoré Vám týmto zabezpečujeme, budú prisluchať:
 1. Slobodný, bezplatný byt, záležajúci zo 4 izieb, kuchyne, potravne (špajzi) a drevárne.
 2. Ročný osemsto zlatých v hotovosti, ktoré sa Vám štvrtročne vopred splácať budú.
 3. Štoly, a síce: od ohlášok 1 zl.; od sobášu 2 zl.; od krstu 1 zl.; od pohrabu s kázňou pri sprievode po kostol 3 zl.; od pohrabu s kázňou pri sprievode na hrobitov 4 zl.; od pohrabu s jednoduchým zažehnaním v dome 1 zl.; od pohrabného [pohrebného] jednoduchého zažehnania dieťaťa pri kostole 50 kr. Chudobný krst je zdarma.
 4. Od svedectva alebo výťahu z matrík 1 zl.
 5. Offera z oltára pri výkonoch sobášných, krstných a zpovedných. (Offera u dverí patrí cirkvi.)

Bôh Otec, Bôh syn a Bôh Duch svätý, nerozdielna Trojica Svätá, požehnej vchádzanie i vychádzanie vaše a posväť dielo to, ktoré v lone cirkve našej k rozšíreniu Slávy Božej a k spaseniu duší Vám zverených konať budete. Amen!

Dáno od Cirkve Evanjelickej podľa Augšpurského vyznania Peštianskej, výlučne čisto slovenskej.

V Pešti, dňa 9^{ho} apríla, roku Pána Tisíceho osmistého sedemdesiateho tretieho (1873)

Adolf Szentivány miestny dozorca

Hrebenda August curator
Samuel Melferber presbyter
Kováts István presbyter
Andrej Bobcsek presbyter
Ján Filippinyi presbyter
Andrej Ivanovich
Ján D. Zimáni úd cirkve
Jiri Hajduk
Jiri Nigrinyi presbyter
Ján Kováč presbyter
Ján Babilon
Hackl Ludvig
Dr. Peter Matuska presbyter

Dodatok k Vocatoru: na základe 26. októbra r. 1873. držaného cirkevného walného shromaždenia zápisnice puncta VI. sa prítomný vocátor 200 zl. slovom dvesto zlatých r. č., ktoré sa po 50 zl. (päťdesiat) štvrtročne, pripojeno k dosavádnej štvrtročnej summe platu wel. P. farárovi odovzdávať majú, ako príspevok na drevo, polepšuje.

Dáno v Pešti 30^{ho} augusta 1874. r.

Adolf Szentivány miestni dozorca
Ján Kováč kurátor
Pavel Mičínay zápisník cirkve

Láttam és megerősítem aláírásommal. Budapesten 1875 évi augusztus 21^{ik} napján. [Videl som to a svojim podpisom potvrdzujem; v pôvodnom texte po maďarsky]

Fabiny Teofil
Esperességi felügyelő
[v pôvodnom texte po maďarsky]

Dodatok ku Vocatoru: na základe 15^{ho} dec. 1878 držaného cirkevného conventu p. 4. sa prítomný vocátor jednodhlasným uzavretím tohože conventu opäť o dvesto zlatých zvyšuje, tak že ročný plat veleb. P. Daniela Bacháta tisíc dvesto zlatých obnášať bude, ktorý sa mu podľa

stavu Kassy cirkevnej, alebo v mesačných sto zlatových, alebo štrôročných 300 zlatových rátach vyplácať má.

Dano v Budapešti 15ho februára 1879.

Ondrej Bella
cir. notár

Adolf Szentivány miestni dozorca
Stefan Kováts kurátor

Institoris Samuel
Jiri Budinský
Ako členovia cirkev.
Finančného výboru

Láttam és aláírással megerősítem Budapesten 1879 évi april 28^{ik} napján [Videl som to a svojim podpisom potvrdzujem; v pôvodnom texte po maďarsky]

Fabiny Teofil
esperességi felügyelő
[v pôvodnom texte po maďarsky]

Bachát Dániel meghívó levele (hívány)
Lelőhely: EOL, PSZE Bachát Dániel iratgyűjteménye

Kegyelem és békesség Önnek Istentől, a mi Atyánktól és Urunktól, Jézus Krisztustól, Amen!

Nagytiszteletű Úr!

Szentháromság Isten nevében az Ágostai Hitvallású Szlovák Evangélikus Gyülekezet, előzetes nyilvános kihirdetést követően és az egyházi törvények teljes tiszteletben tartása mellett, a helyi esperes úr és a helyi egyházmegyei felügyelő úr jelenlétében és személyes vezetésével ez év április 6^{án} összegyűlt az Úr templomában lelkészválasztás céljából és buzgó imádság után Ahhoz, „akitől minden jó adomány és minden tökéletes ajándék származik”, általános bizalommal és bizonyosan Istentől ihletve, megválasztotta Önt, nagytiszteletű Úr, lelkipásztorául, Isten igéjének hirdetőjéül, a magasztos szentségek kiszolgáltatójául és rendes lelkészéül, azzal a záradékkal, hogy ugyanezen gyülekezet korelnöksége küldje meg Nagytiszteletű Úrnak a minden törvényes követelménnyel ellátott híványt és Önt a gyülekezet nevében mihamarabb hívja meg gyülekezetünk kebelébe lelki vezetőül.

Amikor mi, alulírottak az egész gyülekezet nevében örömmel teszünk eleget a ránk bízott kötelességnek és Önnek, Nagytiszteletű Úr, átadjuk a vezetést és a lelkeink feletti örködést, azaz tisztelettel meghívjuk Önt gyülekeztünk rendes lelkészéül, közösen elvárjuk és kívánjuk Öntől az alábbi elengedhetetlen feltételek hű megtartását; azaz:

- 1. Példásan tiszta és feddhetetlen erkölcsi élet, Szt. Máté intelmei szerint, 5, 16: „Úgy ragyogjon a ti világosságotok, hogy lássák jó cselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat”; 13: „Ti vagytok a föld sója. Ha a só ízét veszti, ugyan mivel sózzák meg?” – 1Kor. 9, 27: „Hanem*

alávetem a testemet és szolgálává teszem; hogy míg másoknak prédikálok, magam valami módon méltatlanná ne legyek.” – 1Tim. 3, 2 és a köv.: „Szükséges tehát, hogy a püspök legyen feddhetetlen, egyfeleségű férfi...”

2. *Jézus tiszta evangéliumának hirdetése és a Szentírás magyarázata evangélikus-lutheránus egyházunk szimbolikus könyvei alapján.*
3. *Jézus merész és bátor megvallása és hirdetése, a megfeszítetté, aki „szenvedett, meghalt és feltámadt a mi megigazulásunkért”, – ellentétben a mai világ modern bölcsességével, amely balgaság az Úrban.*
4. *A magasztos szentségek kiszolgáltatása a változatlan ágostai hitvallás értelmében.*

A gyülekezet részéről azonban kötelezzük magunkat az alábbi köteleességekre; azaz:

- I. *Ami az Ön személye iránti tiszteletet illeti, Nagytiszteletű Úr, áthághatatlan szabályt jelentenek számunkra az alábbi apostoli intelmek: 1Thess. 5, 12. 13. „Kériünk továbbá titeket atyámfiai, hogy becsüljétek azokat, a kik fáradoznak közöttetek, és előjáróitok az Úrban, és intenek titeket; 13. „És az ő munkájokért viseltessetek irántok megkülönböztetett szeretettel. Egymással békességben éljétek.” – Zsid. 13, 17. „Engedelmeskedjétek előjáróitoknak és fogadjatok szót, mert ők vigyáznak lelkeitekre, mint számadók; hogy ezt örömmel műveljék és nem bánkódva, mert ez néktek nem használ.”*
- II. *Az Ön rendes járandóságába, amelyet ezúton biztosítunk Önnek, az alábbiak tartoznak:*
 1. *Különálló, ingyenes lakás, amely 4 szobából, konyhából, éléskamrából (spájzból) és fűskamrából áll.*
 2. *Évi nyolcszáz aranyforint készpénzben, amely negyedévenként előre kerül kifizetésre Önnek.*
 3. *Stólapénz, mégpedig: kihirdetésért 1 forint; esküvőért 2 forint; kereszteleért 1 forint; temetésért prédikációval a menetben a templomig 3 forint; temetésért prédikációval a menetben a temetőig 4 forint; temetésért egyszerű áldással háznál 1 forint; gyermek egyszerű halotti áldása a templomnál 50 kr. A szegény keresztele ingyenes.*
 4. *Tanúsítványért vagy anyakönyvi kivonatért 1 forint.*
 5. *Az oltárra tett adományok esketés, keresztele és gyónás alkalmával. (A perselypénz a gyülekezetet illeti meg.)*

Az Atyaisten, a Fiúisten, a Szentlélek Isten, az oszthatatlan Szentháromság áldja meg az Ön belépését és kilépését és szentelje meg azt a művet, amelyet egyházunk kebelében Isten Dicsőségének terjesztése és Önre bízott lelkek megváltása érdekében végezni fog. Ámen!

Adatott az pesti, tisztán szlovák Ágostai Hitvallású Evangélikus Gyülekezet által.

Pesten, az Úrnak Ezer Nyolcszáz Hetvenharmadik esztendejének (1873) április 9^{ik} napján

Adolf Szentivány gyülekezeti felügyelő

*Hrebenda August gondnok
Samuel Melferber presbiter
Kováts István presbiter*

*Andrej Bobcsek presbiter
Ján Filippinyi presbiter
Andrej Ivanovich
Ján D. Zimáni gyülekezeti tag
Jiri Hajduk
Jiri Nigrinyi presbiter
Ján Kováč presbiter
Ján Babilon
Hackl Ludvig
Dr. Peter Matuska presbiter*

Kiegészítés a híványhoz: az 1873 október 26-án megtartott gyülekezeti közgyűlés jegyzőkönyvének VI. pontja alapján jelen hívány kiegészítésre kerül évi 200 forinttal, azaz kétszáz forinttal, amelyet fizetésének eddigi negyedéves összegével együtt negyedévente 50 (ötven) forintonként kell átadni a nagytiszteletű lelkész Úrnak, tűzifához való hozzájárulásként, emelésként.

Készült Pesten 1874 évi augusztus 30^{ik} napján

*Adolf Szentivány gyülekezeti felügyelő
Ján Kováč gondnok
Pavel Mičimay gyülekezeti jegyző*

Láttam és megerősítem aláírásommal. Budapesten 1875 évi augusztus 21^{ik} napján. [eredeti szövegben is magyarul]

*Fabiny Teofil
Esperességi felügyelő
[eredeti szövegben is magyarul]*

Kiegészítés a híványhoz: az 1878 dec. 15^{én} megtartott gyülekezeti közgyűlés 4. p. alapján jelen hívány ezen közgyűlés egyhangú döntésével ismét 200 forinttal megemeli, úgyhogy Bachát Dániel [Daniel Bachát] nagytiszteletű Úr éves fizetése ezerkétszáz forintot fog kitenni, amelyet a gyülekezet pénztárának állapota szerint vagy havonta száz forintos, vagy negyedévente 300 forintos részletekben kell kifizetni.

Készült Budapesten 1879 évi február 15^{dik} napján

*Ondrej Bella
gyűl. jegyző*

*Adolf Szentivány gyülekezeti felügyelő
Stefán Kováts gondnok*

*Institoris Samuel
Jiri Budinszky
mint a gyülekezet
Pénzügyi Bizottságának tagjai*

Láttam és aláírással megerősítem Budapesten 1879 évi april 28^{ik} napján [eredeti szövegben is magyarul]

*Fabiny Teofil
Esperességi felügyelő
[eredeti szövegben is magyarul]*

4.

Szlovák gyülekezet fellebbezése a Belügyminisztériumhoz a Kerepesi úti telek beépítése tárgyában (1873)
Lelőhely: EOL, PSZE Ingatlanügyek

A nagyméltóságú magyar kir. Belügyminisztériumhoz folyamodása a Pesti Evangelika szláv egyházközségnek Pest Város közgyűlésének 17847/1873 számú határozata ellen

Nagyméltóságú magyar királyi Minisztérium!

Alázattal alólírott pesti evang. szláv egyházközség következő ügyben bátorkodik a nagyméltóságú magyar kir. minisztériumnak kegyes pártfogását igénybe venni és az egyházközség sértett jogainak helyreállításáért esedezni:

A pesti evang. szláv egyházközség ugyanis Pesten, Kerepesi úton egy 2500 négyszögölnyi telket bír, mely az illető telekkönyvi lap tanúsága szerint kizárólagos szabad tulajdonát képezi, s melyen temploma, továbbá paplak és iskola épület áll. A kérdéses telek, mely eredetileg, midőn az egyházközség birtokába és tulajdonába jutott, igen csekély értékkel bírt, most Pest városának változott viszonyai közt meglehetősen vagyont képvisel, mely azonban, ha beépítetlenül hagyatik, nemcsak semmi jövedelmet nem nyújt, de fenntartása ellenkezőleg igen tetemes terhet ró az egyházközségre.

Miután immár az egyházközség semmi egyéb vagyonnal vagy pénz tőkével nem bír, melynek segítségével ezen telket saját erejéből beépíthetné, egy vállalkozóval szerződött arra nézve, hogy ez a kérdéses telken épületeket felállítani köteles legyen, s ezért az épületek haszonélvezetét bizonyos évekig megkapja, melyek alatt az egyházközségnek legsürgősebb szükségletei fedezésére szolgáló pénzbeli segílyt is és természetbeli lakást a lelkész, tanító és iskolák részére nyújtana, ezen évek lefolytával pedig az összes épületek az egyházközség tulajdonává válnak, miáltal az egyház érdeke is eléggé biztosítva lenne. Ezen szerződés nyomán az iránt folyamodott az érintett vállalkozó Pest városa tanácsához, hogy az egyházközségi telkek mögött létező pestvárosi telek is az egyházközségnek illő becsár mellett átengedtesék, s ez alkalommal sem a pestvárosi tanács, sem a közgyűlés e kérdés tárgyalásánál soha egy szóval sem érintette, hogy az egyházközségnek jelenleg már tulajdonát képező telekre legkisebb jogot is formálna. Ily módon lett a vállalkozóval kötött szerződés befejezett tényé.

Mily nagy lett azonban alólírott egyházközségnek meglepetése, midőn a vele szerződött vállalkozó Pest városa közgyűlésének 17347/1873 számú határozatát közölte, mely szerint Pest városa mint földesúr a kérdéses telekre nézve az 1790/1 26^{ik} t.c.z. 2^{ik} §-a szerint patronátusi jogot formál, s ezen jog alapján a szándékba vett építést megtagadta.

Ezen közgyűlési határozat a törvénybe homlokegyenest ütközik, s az egyházközség tulajdonjogát annyira támadja meg, hogy legkisebb kétségünk sem lehet az iránt, miképp a nagyméltóságú minisztérium eme határozatot megsemmisítendő, s Pest városát az építési engedély kiszolgáltatására utasítani fogja, mert:

1.) Az 1790/1 26^{ik} t.c.z. 2^{ik} §-a, mely az evang. egyház fennállását és autonómiáját biztosította akkor, midőn a hatóságoknak [az] egyház[í] és iskolai czélokra telkek kihatását meghagyta, ezek részére semmi jogot nem biztosított, s egész hazánkban, a hol evang. egyházközségek ily községi vagyron által látattak el, ily jog sehol, semmiféle alakban elismerve nem volt, hanem az egyházközség ily módon szerzett tulajdonával szabadon és háborítatlanul rendelkezett. Pest városa közgyűlése, midőn 1790/1 26. t. cz.[-re] hivatkozik, s egyúttal adományozásról szól, az idézett törvény cikket nyilván rosszul és hibásan értelmezi. Adományozás vagy alapítvány természete sokszor oly különleges czélokkal hozatik kapcsolatba, melyek szorosban szem előtt tartandók, így pl. ha valaki az egyházközségnél 2000 forint alapítványt tesz a czélból, hogy családja részére egy bizonyos pad biztosítsák a templomban, s a község eme alapítványt elfogadja, ezen célzt és az alapítvány rendeltetését respectálni, tiszteletben tartani köteles. De az 1790/1 26. t. cz. által rendelt kihatás az illető községnek vagy földesúrnak részére semmi jogot nem biztosított, s ezen kérdéses telek is nem alapítvány címén, hanem Pest városa által törvényben gyökerező köteleességénél fogva lett a község szabad tulajdonává.

Ezt igazolja a 2. sz. ide zárt városi határozat is, mely szerint a kérdéses telek egy részének kihatása alkalmával a város magának semmiféle jogot fenn nem tartott, és megengedte, hogy ezen telek az egyházközség nevére átíratassék (ut idem fundus ad nomen fato communitatis transcriptus fuisse). Hogy a telek egyházi és iskolai czélokra adatott, ez a törvény rendelete alapján történt, de eme intézkedés még távolról sem foglalja magában azt, hogy azon telken csak templomot és iskolai lakot építeni szabad lenne. Az egyházközségnek jogában áll a telken kertet, házat építeni, szóval azt úgy használni, a mint legjobban tudja, s ha bérházat emeltet rajta, s ennek jövedelmeit iskolájának fenntartására fordítja, ez által is egyházi és iskolai célzt mozdít elő. S ha Pest városa közgyűlésének csakugyan komoly szándéka városa területén jó iskolákat tartani és terhektől mindinkább szabadulni, a közgyűlés oly intézkedést, mely által az egyházközség oda törekszik, hogy iskoláját és egyházi szükségleteit önmaga erejéből idegen segély nélkül lássa el, csak örömmel fogadhatja.

2.) De eltekintve ettől alólírott egyházközség a 3. sz. alatti pestvárosi 19612/1856 [sz.] határozat szerint a kérdéses teleknek egy részét, 200 négyszögölet vétel útján szerezte meg, s ezen vétel által szerzett telek haszonélvezetében a községet már csak senki korlátozni vagy akadályozni jogosítva nincsen.

3.) Számos tény igazolja továbbá, hogy ezen egyházközségi telek mindig korlátlan tulajdonának el volt ismerve, így nevezetesen 4. sz. csatolmány tanúsága szerint alólírott egyházközség még 1860^{ik} évben a kérdéses egyháztelket beépíteni akarta, s az erre szükséges pénzkölcsön megszerzése végett az akkori államhatalomhoz fordult, mely az ügyet véleményezés végett jogi igazgatóságához utasítván, ennek esze ágába sem jutott az egyházközséget szabad tulajdonában holmi képzelt kegyúri jog alapján vagy ürügy alatt háborgatni és akadályozni.

4.) Legújabb időben is, midőn arról volt szó, hogy az egyházközség telkét kellő kanalisációval [csatornával] lássa el, Pest városa hatósága ezen meghagyást minden korlátozó vagy felügyeleti jog megemlítése nélkül az egyházközséggel közölte.

5.) Ugyancsak el volt ismerve az egyházközségnek tulajdonrendelkezési joga az által, hogy a kérdéses telken eddig már felépült paplak és iskolai épület alatt lévő helyiségeket szabadon s háborítatlanul bérbe adhatta, ezen bérbeadást jövedelemnek bemondotta, s tőle a jövedelmi adót is fizette. Ha Pest városának a felállítatni szándékozott épület nem látszik az eredeti céllal összeférhetőnek, miért fogadta el eddig az adózást is, s miért nem rendelte, hogy a mondott helyiségeknek üresen kell állani?

6.) Ha azonban itt valami jogról már lehetne is szó, ez legfeljebb némi ellenőrzésben, s nem szabad tulajdonjog megsértésében állhatna.

Úgy vagyunk különben meggyőződve, hogy Pest városa közgyűlését sérelmes határozata hozatalánál nem netán törvényen alapuló valamely jog vezérelte, hanem ezen határozat rosszul értett nemzetiségi érdek és megfoghatatlan balfelfogás és balra magyarázat folyamánya. E tekintetben határozottan kell óvást tennünk az ellen, hogy egyházközségünknek bármely politikai vagy nemzetiségi hivatása és céljai legyenek. Egyházközségünk egyes tagjai pestvárosi polgárok, a legjobb hazafiak, az egyházközségben nem politikai célt, hanem vallásos művelődést, szellemi táplálékot keresnek. Egyházi tisztviselőink pedig, a lelkész és az iskola nem arra hivatvák [vannak hivatva], hogy ellenségeskedést szítsanak vagy a tót nemzetiségnek propagandát csináljanak, hanem evangélikus vallású híveknek vigasztalást, tanítást és oktatást, és pedig nyelv és nemzetiség különbsége nélkül készséggel nyújtsanak. Ha Pest város közgyűlése tekintetbe vette volna azt, hogy egyházközségünkben mennyi szegény nép nyer vallásos oktatást, bizonyára legtávolabbról sem nyúlt volna oly kegyetlen rendszabályhoz, s nem mondatott volna tagjai által oly érthetetlen és gyűlölséget tanúsító rágalmazásokat, mint ahogy ez az érintett határozat hozatalánál megtörtént. Erősen vagyunk meggyőződve a felől, hogy a nagyméltóságú Minisztériumnál sértett jogainkra nézve orvoslást találunk, mert ha eme határozat fenntartatnék, akkor a vallásszabadság alkotmányos hazánkban írott malaszt, illusorius [hiábavaló] szó és tót nemzetiségűnek születni vétek és átok. Ezt egy alkotmányos Minisztérium nézetünk és reményünk szerint soha szentesíteni nem fogja, mert ily rendszabályok nem a polgárok békés együttélését, hanem csak súrlódást, s így éppen az ellenkezőjét annak fogja eredményezni, mit a pestvárosi tanács közgyűlése eme határozatával elérni kívánt.

Ezeknél fogva esedezünk a nagyméltóságú magyar kir. Minisztériumhoz, miszerint Pest városa közgyűlésének fentebbi határozatát megsemmisíteni s egyházközségi telkünkön felállítandó épületek felépítésére szóló engedély kiadatását meghagyni méltóztassék.

Micsinay Pál
Egyház jegyzője

A pesti szláv evangélikus egyházközség nevében:
Szentiványi Adolf
Egyházközségi felügyelő

Bachat Dániel
Egyház lelkésze

Kováts István curator
Babilon János presbiter
Ivanovich András presbiter
Nyigrini György presbiter
Bobcsek András presbiter
Zimányi D. János
[olvashatatlan aláírás]
Jiri Hajduk

**Odvolanie slovenského zboru vo veci zástavby pozemku na Kerepešskej ceste zaslané
Ministerstvu vnútra (1872)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zálezitosti nehnuteľností**

*Milostivému Uhorskému kr. ministerstvu vnútra
adresované*

odvolanie

*Slovenského evanjelického cirkevného zboru v
Pešti*

*proti uzneseniu Valného zhromaždenia mesta
Pešť
č. 17847/1873*

Milostivé Uhorské kráľovské ministerstvo!

Dole pokorne podpísaný slovenský evanjelický cirkevný zbor v Pešti si dovoľuje využiť láskavú ochranu milostivého Uhorského kráľovského ministerstva vnútra a prosíť o nápravu porušených práv cirkevného zboru v nasledujúcej veci:

Slovenský evanjelický cirkevný zbor v Pešti totiž na Kerepešskej ceste vlastní pozemok o výmere 2500 štvorcových siah, ktorý je podľa svedectva príslušného výpisu z katastra nehnuteľností v jeho výlučnom a neobmedzenom vlastníctve, a na ktorom stojí jeho kostol, ďalej fara a školská budova. Zmieneny pozemok, ktorý v tom čase, keď sa dostal do držby a vlastníctva cirkevného zboru, mal iba nepatrnú hodnotu, v súčasnosti, pri zmenených pomeroch mesta Pešť, predstavuje významný majetok, ktorý však bez zástavby nielenže neprináša žiadne príjmy, ale práve naopak, jeho udržiavanie znamená pre cirkevný zbor veľkú ťarchu.

Keďže však náš cirkevný zbor už nedisponuje žiadnym majetkom alebo finančným kapitálom, pomocou ktorého by mohol tento pozemok z vlastných síl zastavať, uzavrel zmluvu s istým podnikateľom ohľadne toho, aby na zmienenom pozemku bol povinný postaviť budovy, začo na určité obdobie získa užívacie právo k týmto budovám a počas stanovených rokov poskytne cirkevnému zboru

finančnú podporu na hradenie jeho najsúrnejších potrieb, ďalej zaistí byt pre farára, učiteľa a priestory pre školu a po uplynutí týchto rokov by všetky tieto budovy prešli do vlastníctva cirkevného zboru, čím by boli dostatočne zabezpečené aj záujmy cirkevného zboru. Na základe tejto zmluvy sa dotyčný podnikateľ obrátil na radu mesta Pešť so žiadosťou, aby aj pozemok vo vlastníctve mesta Pešť, susediaci s pozemkami cirkevného zboru, bol za primeranú odhadnutú cenu prepustený cirkevnému zboru a pri tejto príležitosti ani rada mesta Pešť, ani valné zhromaždenie počas prerokovania tejto otázky nikdy ani jedným slovom nespomenuli, že by si robili čo najmenší nárok na pozemok, ktorý je už aj v súčasnosti vo vlastníctve cirkevného zboru. Takýmto spôsobom sa zmluva uzavretá s podnikateľom stala definitívnym faktom.

Áké veľké však bolo prekvapenie dole podpísaného cirkevného zboru, keď ho podnikateľ stojaci s ním v zmluvnom vzťahu, informoval o uznesení valného zhromaždenia mesta Pešť č. 1873/17347, podľa ktorého mesto Pešť, podľa § 2 zákonného článku 26/1790-1 si ako zeman robí nárok na patronátne právo a na základe tohto práva povolenie mienenej stavby zamietlo.

Toto uznesenie valného zhromaždenia je v rozpore so zákonom a do takej miery je namierené proti vlastníckemu právu cirkevného zboru, že nemôžeme mať ani najmenšiu pochybnosť ohľadne toho, že milostivé ministerstvo toto uznesenie zruší a vyzve mesto Pešť k vydaniu stavebného povolenia, pretože:

1.) Paragraf 2 zákonného článku 26/1790-1, ktorý zabezpečil existenciu a autonómiu evanjelickej cirkvi vtedy, keď predpísal úradom vyčlenenie pozemkov na cirkevné a školské účely, nezabezpečil týmto úradom žiadne právo a v celej našej vlasti, kde boli evanjelické cirkevné zbory zaopatrené takýmto obecným majetkom, takéto právo nikde, v žiadnej forme uznané nebolo, ale cirkevné zbory mohli so svojím takto získaným majetkom slobodne a nerušene narábať. Keď sa valné zhromaždenie mesta Pešť odvoláva na zák. čl. 26/1790-1 a zároveň hovorí o darovaní, zrejme zle a chybné poníma citovaný článok. Charakter darovania alebo nadácie sa často spája s cieľmi, ktoré sa majú prísne sledovať, tak napr. ak niekto daruje cirkevnému zboru 2000 zlatých s tým účelom, aby sa v kostole zabezpečila pre jeho rodinu jedna konkrétna lavica a cirkevný zbor tento dar prijme, je povinný rešpektovať tento cieľ a zámer darcu. Vyčlenenie predpísané zákonným článkom 26/1790-1 nezabezpečilo žiadne právo pre danú obec alebo zemana a preto sa ani tento zmieneny pozemok nestal slobodným vlastníctvom cirkevného zboru z titulu darovania, ale z povinnosti mesta Pešť vyplývajúcej zo zákona.

Potvrďuje to uzavreté rozhodnutie mesta pripojené pod číslom 2, podľa ktorého pri príležitosti vyčlenenia určitej časti zmieneneho pozemku si mesto žiadne právo nevyhradilo a povolilo, aby bol tento pozemok prepísaný na meno cirkevného zboru (ut idem fundus ad nomen fatis communitatis transcriptus fuisset). Že bol pozemok poskytnutý na cirkevné a školské účely sa tak stalo podľa ustanovenia zákona a toto opatrenie zďaleka neobsahuje, že by sa na tomto pozemku mohol postaviť iba kostol alebo škola. Cirkevný zbor je oprávnený na pozemku vybudovať záhradu alebo dom, slovom využívať ho podľa svojich najlepších schopností, a keď na ňom dá postaviť nájomný dom a príjmy z tohto domu venuje na údržbu svojej školy, aj týmto napomáha cirkevné a školské ciele. A keď má valné zhromaždenie mesta Pešť skutočne v úmysle udržiavať dobré školy a čo najviac sa zbaviť tiarch, také opatrenie, prostredníctvom ktorého sa cirkevný zbor snaží o to, aby sa o svoju školu a cirkevné potreby postaral z vlastných síl bez cudzej pomoci, môže prijať iba s radosťou.

2.) Ale odhliadnuc od tohto, podľa uznesenia mesta Pešť č. 1856/19612 pripojeného pod číslom 3, istú časť zmieneneho pozemku, 200 štvorcových siah získal dole podpísaný cirkevný zbor kúpou a

nikto nie je oprávnený obmedzovať cirkevný zbor alebo zabráňovať mu pri užívaní tohto, kúpou získaného pozemku.

3.) Mnoho faktov dokazuje ďalej, že tento pozemok bol vždy uznávaný ako neobmedzené vlastníctvo cirkevného zboru, tak menovite podľa svedectva prílohy č. 4 cirkevný zbor chcel zmieneny cirkevný pozemok ešte v 1860^{om} roku zastávať a v záujme získania k tomu potrebnej pôžičky sa obrátil na vtedajšiu štátnu moc, ktorá za účelom vyjadrenia mienky postúpila vec právnomu riaditeľstvu, ktorému ani náhodou nenapadlo na základe nejakého domnelého patronátneho práva alebo zámienky cirkevný zbor rušiť a obmedzovať ho v jeho slobodnom vlastníctve.

4.) Aj v najnovších časoch, keď bola reč o tom, aby cirkevný zbor vybudoval na svojom pozemku vhodnú kanalizáciu, úrad mesta Pešť oznámil tento svoj pokyn cirkevnému zboru bez spomenutia akéhokolvek obmedzenia alebo patronátneho práva.

5.) Právo cirkevného zboru nakladať s majetkom bolo takisto uznané tým, že miestnosti pod už postavenou farou a školskou budovou mohla slobodne a nerušene prenajímať a tento prenájom priznať ako príjem, za ktorý zaplatil aj daň z príjmov. Ak podľa stanoviska mesta Pešť plánovaná budova nie je zlučiteľná s pôvodným cieľom, prečo doteraz prijalo platenie daní a prečo nenariadilo, aby zmienené miestnosti zostali prázdne?

6.) Keby sa však mohlo hovoriť o nejakom práve, to by mohlo spočívať nanajvýš v určitej kontrole a nie v porušovaní slobodného vlastníckeho práva.

Inak sme presvedčení o tom, že valné zhromaždenie mesta Pešť pri vynesení svojho inkriminovaného uznesenia nebolo vedené niektorým právom založeným na zákone, ale toto uznesenie je výsledkom nesprávne chápaného národnostného záujmu a nehmatateľného nesprávneho ponímania a nesprávneho výkladu. V tomto smere sa musíme rozhodne ohradiť proti tomu, že by náš cirkevný zbor mal akékoľvek politické alebo národnostné povolanie alebo ciele. Jednotliví členovia nášho cirkevného zboru sú občania mesta Pešť, najlepší vlastníci, ktorí v cirkevnom zbore nehľadajú politické ciele, ale náboženské vzdelávanie, duchovnú potravu. Predstavitelia našej cirkvi, farár a škola nie sú určené na to, aby rozduchávali spory alebo robili propagandu slovenskej národnosti, ale na to, aby veriacim evanjelického vierovyznania ochotne poskytovali útechu, výučbu a vzdelávanie a to bez rozdielu na reč a národnosť. Keby valné zhromaždenie mesta Pešť bolo zohľadnilo, koľko chudobných ľudí získava v našom cirkevnom zbore náboženskú výchovu, určite by nebolo siahlo po takom krutom opatrení a nebolo by vyrieklo prostredníctvom svojich členov tak nepochopiteľné hanobenia svedčiace o nenávisti, ako sa to stalo pri vynesení zmieneného uznesenia. Sme pevne presvedčení o tom, že u milostivého ministerstva nájdeme liek na svoje porušenie práva, pretože v tom prípade keby sa toto uznesenie zachovalo, sloboda vierovyznania v našej ústavnej vlasti by zostala mŕtvou literou, iluzórnym slovom a narodiť sa príslušníkom slovenskej národnosti hriechom a kliatbou. Ústavné ministerstvo to podľa nášho názoru a nádeje nikdy neschválí, pretože takéto opatrenia neslúžia mierovému spolužitiu občanov, ale budú viesť iba ku konfliktom a teda k pravému opaku toho, čo hodlalo dosiahnuť týmto svojím uznesením valné zhromaždenie rady mesta Pešť.

Z týchto dôvodov prosíme milostivé Uhorské kr. ministerstvo, aby zmienené uznesenie valného zhromaždenia mesta Pešť ráčilo zrušiť a láskavo nariadilo vydanie povolenia na výstavbu budov na pozemku nášho cirkevného zboru.

*Pavol Mičinay
Zborový notár*

V mene slovenského evanjelického cirkevného zboru v Pešti:

Adolf Szentiványi
zborový dozorca

Daniel Bachát
zborový farár

Štefan Kováts kutáror
Ján Babilon presbyter
Ondrej Ivanovich presbyter
Juraj Nyigrini presbyter
Ondrej Bobček presbyter
Ján D. Zimányi
[nečitateľný podpis]
Jiří Hajduk

5.

**Podmaniczky Frigyes alelnök szakvéleménye a Kerepesi úti telek beépítéséről
(1873, 1875)**

Lelőhely: EOL, PSZE ingatlanügyek

Fővárosi Közmunkák Tanácsa
3257/1875

Másolat

Tisztelt fővárosi közönség!

Hivatkozással f. é. martius 13-án 54388 sz. a. kelt becses átíratára van szerencsénk az evang. tót hitközség által kérelmezett építési engedély tárgyában a közlemények¹⁾ alatti visszaküldése mellett a következőkről értesíteni.

Mi a szóban álló, a tisztelt fővárosi közönség által az evang. tót hitközségnek egyházi és iskola célokra ajándékozott teleknek beépítés útján leendő hasznosítását akadályozni egyáltalában nem akarjuk, de a beépítést csak úgy tartjuk engedélyezhetőnek, ha ez által egyrészt a főváros szépeészeti igényei, másrészt az egyházi és iskolai célok, melyekre a telek rendeltetve van, csorbulást nem szenvednek.

A bemutatott tervek azonban ez igényeknek egy irányban sem felelnek meg. Egyrészt ugyanis a telek egész kerepesi úti vonala beépítetténi szándékoltatik, úgy, hogy az elég csínnal és műízléssel emelt templom egészen elfedetik, egy udvarra szorítottatik, s a nyilvános épület, de különösen egy isteni szolgálatra szánt templom jellegét egészen elveszti.

Másrészt az egész tervezett nagy építmény számára csak egy kijárás van tervezve, s így ugyanazon kapuzaton fognak áthaladni a templomba sereglő hívek, az iskolát látogató gyermekek és a gyász vagy egyéb ünnepies szertartáshoz tartozó egyének, és ugyanazon kaput fogják használni nem csak a házak lakói, a tervezett szálloda utasai, hanem a nyilvános korcsma és kávéházi üzlettel kapcsolatos minden nemű és rangú legkülönbözőbb egyének, mi kétségtelenül csak kellemetlen összeütközésekre adhat alkalmat, s a kegyelet[et fogja], melyet egyház, iskola irányában minden mívelt embernél fel kell tételezni, a legnagyobb mértékben sérteni.

Ez újabb terveknél különösen a következő 3 szempont lesz irányadó:

- a.) A telek kerepesi úti vonala, az egész homlokzatának szabadon hagyása céljából legalább 10 ölnyi szélességben be nem építendő.
- b.) A templom a környező házaktól, illetőleg azok udvarai[tól] vagy előkerteitől semmi esetre sem falkerítés, hanem egy csinos rácsozat által választassék el.
- c.) A házaknak a templom felé néző részeikben homlokzattal kell bírniuk, miért is azokra nyitott folyosók nem alkalmazhatók.

Kérjük a tisztelt fővárosi közönséget, miszerint folyamodó hitközséget ez irányban utasítani szíveskedjék.

Kelt Budapesten, a főv. közmunkák tanácsának 1871 évi april hó 1-jén tartott teljes tanács üléséből.

Podmaniczky Frigyes s. k.
Alelnök

Ország Sándor s. k.

Budapest főváros tanácsa
12421/1875

Ezen átirat másolata a bemutatott építési tervek visszaadása mellett oly utasítással közöltetik a pesti evang. tótajkú hitközség elöljáróságával, hogy amennyiben építkezési szándékához ragaszkodik, építési terveit a főv. közmunkák tanács ezen leiratában foglalt utasításának megfelelően dolgoztassa át és mutassa be, megjegyeztetvén, hogy miután Deutsch Károly által bemutatott tervek után 1873 évben lefizetett építési engedély díj annak idején visszafizetett, az újabb tervek benyújtása alkalmával az esedékes engedély díj a [...] házipénztárnál lefizetendő lesz.

Miról a [...] mérnöki hivatal szintén az átirat másolatán hátirattal tudomás és felügyelet végett hátiratilag értesítettik.

Budapest 1875. május 18-án

[olvashatatlan aláírás]
alpolgármester

**Odborný posudok podpredsedu Frigyesa Podmaniczského o zástavbe pozemku na Kerepešskej ceste (1873, 1875)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Záležitosti nehnuteľností**

*Rada hlavného mesta pre verejné práce
3257/1875*

Kópia

Vážené obecnstvo hlavného mesta!

Odvolaávajúc sa na dopis č. 54388 z 13. marca t. r. máme to šťastie vo veci slovenským evanjelickým cirkevným zborom žiadaného stavebného povolenia súčasne s vrátením spisov pod). upovedomiť Vás o nasledujúcich veciach.

My vôbec nemáme v úmysle stavať prekážky pred budúce využitie stavebného pozemku darovaného váženým obecnstvom hlavného mesta slovenskému evanjelickému cirkevnému zboru na cirkevné a školské účely cestou jeho zástavby, ale iba v tom prípade pokladáme za možné poskytnutie stavebného povolenia, ak počas stavby nebudú porušené po prvé požiadavky hlavného mesta ohľadne vonkajšieho vzhľadu budov, po druhé cirkevné a školské účely, na ktoré je pozemok určený.

Predložené plány však týmto požiadavkám ani v jednom smere nevyhovujú. Jednak sa počíta so zabudovaním celej línie pozemku od Kerepešskej cesty tak, že by bol zakrytý celý kostol vybudovaný s náročným vkusom a zatlačil by sa do jedného dvora, čím by stratil charakter verejnej budovy, ale hlavne ráz kostola určeného na služby Božie.

Po druhé, pre celý plánovaný veľký objekt je naprojektovaný jediný vchod, a tak tým istým vchodom budú prechádzať veriaci prichádzajúci do kostola, deti navštevujúce školu a jednotlivci patriaci k smútočným a iným sviatočným obradom, a tú istú bránu budú používať nielen obyvatelia domov a cestujúci ubytovaní v plánovanom hoteli, ale aj jednotlivci všetkých druhov a postavenia, ktorí sa dostanú do obchodného vzťahu s verejnou krčmou a kaviarňou, čo bezpochyby môže viesť k nepríjemným sporom a bude v najväčšej možnej miere narušovať dôstojnosť voči cirkvi a škole, ktorú možno u každého vzdelaného človeka predpokladať.

Pri týchto novších plánoch budú smerodajné nasledujúce 3 hladiská:

- a.) Línia pozemku od Kerepešskej cesty s cieľom, aby zostala voľná celá fasáda, sa nesmie zabudovať minimálne v šírke 10 siáh.*
- b.) Kostol od okolitých domov, respektíve od ich dvorov alebo predných záhrad, by žiadnom prípade nemalo oddeľovať murované oplotenie, ale vkusný mrežový plot.*

c.) Tie časti domov, ktoré sú otočené smerom ku kostolu, musia mať fasádu, preto sa tam nemôžu uplatňovať otvorené chodby.

Prosíme vážené obecnosť hlavného mesta, aby žiadajúcemu cirkevnému zboru ráčilo dať pokyny v tomto smere.

V Budapešti 1. apríla 1871 na úplnom zasadnutí rady hlavného mesta pre verejné práce.

Frigyes Podmaniczky v. r.
podpredseda

Sándor Ország v. r.

Rada hlavného mesta Budapešti
12421/1875

Kópia tohto dokumentu sa súčasne s vrátením predložených stavebných plánov doručí predstavenstvu peštianskej slovenskej evanjelickej cirkvi s tým pokynom, že v tom prípade, ak trvá na svojom zámere realizovať stavbu, nechalo prepracovať a predložilo stavebné plány v súlade s pokynmi rady hlavného mesta pre verejné práce obsiahnutými v tomto dokumente, pričom poznamenávame, že poplatok zaplatený v roku 1873 za vydanie stavebného povolenia na plány predložené Károlyom Deutschom bol toho času vrátený, poplatok za povolenie, ktorý treba zaplatiť v pokladni [...], bude splatný súčasne s predložením novších plánov.

O tomto [...] bude upovedomený aj inžiniersky úrad prostredníctvom kópie tohto listu s oznámením na rube za účelom upovedomenia a výkonu dozoru.

V Budapešti 18. mája 1875

[nečitateľný podpis]
námestník primátora

6.

**Diescher Lajos édesapja, Diescher József követeléseit a szlovák gyülekezettel szemben
Deutsch Károly számára engedményezi (1877)**
Lelőhely: EOL, PSZE ingatlanügyek

Engedmény

Alulírott, mint néhai édes atyám, Diescher József kinnlevő összes követeléseinek behajtására, a pesti királyi törvényszéknek 64255/874 számú végzésével feljogosított meghatalmazottja, a pesti szláv evangélikus egyházközségtől néhai édes atyámat az azzal kötött építési szerződés értelmében még illető 9000 azaz kilencezer forint, s ennek 1876 évi július hó 1-től járó 5% kamatai erejéig, fennevezett egyházközség ellen a budapesti királyi törvényszék előtt 56870/876 szám alatt keresetet indítottam, mely ott jelenleg is folyamatban van.

Ezen kereseti követelésemet, s minden ebből származó vagy ezzel járó jogaimat Deutsch Károly úrra – kitől értékét megkaptam – átruházom, s feljogosítom, hogy amennyiben jelen engedmény folytán jogutódommá vált, a per érdeme körül szükséges minden lépéseket megtehet, tárgyaláson megjelenhet, periratokat adhat, sőt, tetszése szerint egyezséget köthet, kijelentem azonban, hogy a fentebbi követelés behajthatósága iránt kötelezettséget és semminemű szavatosságot nem vállalok. Végül kinyilatkoztatom, hogy a pesti szláv evangélikus egyházközségtől, fentebb követelésre nézve, magamat teljesen kielégítettve érzem.

Budapesten 1877 évi szeptember hó 24^{ik} napján

Diescher Lajos

**Lajos Diescher pohľadávky svojho otca Józsefa Dieschera voči slovenskému zboru postupuje
Károlyovi Deutschovi (1877)**
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zálezitosti nehnuteľností

Postupná listina

Dole podpísaný, ako osoba splnomocnená na vymáhanie všetkých nesplatených pohľadávok svojho zosnulého otca Józsefa Dieschera, oprávnená k tomu rozhodnutím Peštianskeho kráľovského tribunálu číslo 64255/874, vo veci 9000 tisíc forintov teda deväťtisíc forintov a úrokov vo výške 5% od 1. júla 1876, ktorá suma ešte môjmu zosnulému otcovi prináleží od slovenského evanjelického cirkevného zboru v Pešti podľa s ním uzavretej stavebnej zmluvy, som proti menovanému cirkevnému zboru pod číslom 56870/876 podal žalobu na Budapeštiansky kráľovský tribunál, ktorá tam aj v súčasnosti prebieha.

Túto svoju súdnu pohľadávku a všetky z nej vyplývajúce alebo s ňou súvisiace práva touto cestou postupujem pánovi Károlyovi Deutschovi – od ktorého som dostal ich protihodnotu – a vzhľadom na

to, že v dôsledku tejto cesie sa stal mojím právnym nástupcom, ho oprávňujem, aby v súvislosti so súdnym procesom vykonal všetky potrebné kroky, zúčastňoval sa na pojednávaniach, podával súdne spisy, ba podľa vlastnej vôle uzavrel dohodu. Prehlasujem však, že ohľadne vymáhateľnosti zmienenej pohľadávky neberiem na seba žiaden záväzok a žiadnu záruku. Na záver prehlasujem, že slovenským evanjelickým cirkevným zborom v Pešti sa pokladám úplne uspokojený.

V Budapešti dňa 24^{ho} septembra roku 1877

Lajos Diescher

7.

Szlovák gyülekezet és Deutsch Károly közötti első építési szerződés (1877)
Lelőhely: EOL, PSZE Ingatlanügyek

Szerződés

Mely egyrészt a budapesti ágost. hitv. tótajkú egyházközség közt, más részről pedig Deutsch Károly vállalkozó közt a mai napon következő feltételek alatt megkötöttet:

1. A bpesti ág. hitv. evang tótajkú egyházközség a fővárosi tanácsnak 1877 évi 19727 és 38784 számú határozatai szerint kinyervén a fővárosi közmunkák tanácsától az engedélyt arra, hogy a budapesti józsefvárosi Kerepesi úton 1536 sz. a. fekvő telkére egy földszintes bazár épület 20 évi fennállással és az előbb nevezett végzésben foglalt kikötésekkel felépíthessék, ennek folytán átengedi a telektulajdonos egyházközség az említett helyen fekvő telket Deutsch Károly úrnak vagy engedményesének vagy örökösének azon célra, hogy az a teleknek a Kerepesi útra néző homlokzatára egy földszintes bazár épületet építsen.

2. Deutsch Károly úr ezen épület kiépítésénél köteles lesz ama kikötésekkel, melyek a fővárosi tanácsnak 1877 évi 19727 számú határozatában foglaltatnak, szem előtt tartani és az építést ezen kikötésekhez, illetve a hatósági engedélyhez képest eszközölni, egyszersmind pedig ezen épületet, Bpest főváros tanácsának 1877 évi 19727 számú jóváhagyási záradékával ellátott terv szerint felépíteni, mely terv neki a fentemlített határozatokkal együtt a jelen szerződés aláírásakor átadatik; a kikötésektől vagy tervtől való eltérő hátrányos következményei az építő urat terheltevé.

3. Az egyházközség ezen épület felépítése és hasznélvezete céljából megengedi, hogy az épület belső udvari homlokzata előtti térből az egész épület hosszában egy öt ölnyi szélességű tér Deutsch Károly úr által deszkakerítéssel elrekesztessék és az épület udvarául szolgáljon.

4. Deutsch Károly úr ezen épület felépítését legkésőbb 1877 october havában megkezdeni és olyképp folytatni tartozik, hogy az egész épület minden felszerelésével és tartozékaival együtt 1878 évi april hó végéig készen álljon.

5. Deutsch Károly úr ezen épületnek teljes felépítésére szükséges minden munkát és minden anyagot saját pénzén előteremteni és viselni tartozik, úgy, hogy az egyházközség ezen épület felépítéséhez a teleknek e céljai átengedésén kívül semmivel járulni nem tartozik.

6. Habár az épület az egyházközség tulajdonát képező telken épül, Deutsch Károly úr mégis az általa felépítendő épületnek, annak minden részeinek és tartozékainak korlátlan hasznélvezője marad. Őt mint korlátlan hasznélvezőt illetik a birtokkal járó jogok és különösen azon jog, hogy Ő vagy örökösei az egész épületet, annak minden részeit és tartozékait, a lekerített udvarral együtt, mely 3^{ik} pontban említettett, az egyházközség minden beavatkozása nélkül – az állag kímélésével korlátlanul élvezhesse és használhassa vagy bérbe adhassa, szóval bármi módon hasznosíthassa, minden rendes és rendkívüli hasznait és jövedelmeit szedhesse és megtarthassa, mely hasznokhoz és jövedelmekhez tehát az egyházközségnek semmi joga nem leend.

7. Tekintettel arra, hogy a fővárosi tanács és illetőleg a fővárosi közmunkák tanácsa ezen épület fennállását csak 20 évre engedte meg, ezen húsz évnek leteltével Deutsch Károly úrnak az épülethez való korlátlan hasznélvezeti joga önmagától megszűnik. Ezen húsz év leteltével, melynek határidejűl 1898 évi május hó 1st napja tűzetik ki, az épület minden tartozékainak, felszereléseinek és hasznélvezetének joga és pedig tulajdon joga a telektulajdonos egyházközség kizáró és feltétlen tulajdonába megy által, minden megtérítés nélkül.

8. Amennyiben a telek a két mellékutcában eső részének felépítése a körülményekhez képest kivihető lenne, és az erre szükségelt hatósági engedély kieszközöltetnék, az esetben ennek használatára nézve Deutsch Károly úrnak az elsőbbség minden harmadik vállalkozó irányában az egyházközség részéről ezennel biztosítatik.

9. Deutsch Károly úrnak ezen szerződés 1, 3, 7^{ik} pontjaiban említett jogai telekkönyvi biztosítására megengedi az egyházközség, hogy a budapesti Józsefvárosban, Kerepesi úton 1536 sz. a. fekvő telken a felállítandó bazárépületre az 1898 évi május hó 1-ig terjedő korlátlan hasznélvezeti jog Deutsch Károly úr javára, az egyházközség további megkérdeztetése nélkül telekkönyvileg bekebeleztessek.

10. Kiköttetik azonban, hogy Deutsch Károly úr ezen telket csakis az épületnek reá építése céljából és ezen épületnek és a hozzá kerítendő udvarnak hasznélvezetére és különösen bérbeadására használhatja.

11. Deutsch Károly úr a teleknek ilyképpen hasznélvezet fejében kötelezi magát az egyházközségnek 1878 évi május hó 1st napjától számítva tíz egymásután következő éven át évenként 500 ftok azaz ötszáz forintok o. é. [osztrák értékű] és pedig évnegyedenkénti 125 forintos részletekben mindenkor előre; az első tíz évre következő második tíz éven át pedig évenként 1000 ftok azaz ezer forintok o. é. és pedig évnegyedenként 250 ftot mindenkor előre pontosan az egyházgondnoknak kezéhez és nyugtájára megfizetni.

12. Beleegyezését adja Deutsch Károly úr, hogy ezen évenkénti 500 ft és illetőleg 1000 ft biztosítására a zálogjog a telekre nyert hasznélvezeti jogára az egyházközség javára a hasznélvezeti jognak bekebelezésével egyidejűleg bekebeleztessek.

13. Deutsch Károly úr vagy örökösei kötelesek lesznek az egész épületet az említett húsz év alatt saját költségükön jó karban és használható állapotban fenntartani és 20 év letelte után ugyanily karban az egyházközség tulajdonába bocsátani, mely átadás idején azonban a húsz év hasznélvezettel járó elhasználás tekintetbe lesz veendő, Deutsch Károly urat és örököseit terhelik tehát a szükséges javítások és a hasznélvezetből háramló jövedelmek utáni állami és községi

(városi) adók. De az egyházközség részére évenként fizetni kötelezett 500 ft és illetőleg 1000 frt utáni netáni adók az egyházközségre nehezülnek.

14. Deutsch Károly úr vagy örökösei tartoznak az épületet saját költségükön az egész húsz éven át tűzkár ellen biztosítani, és ha az épület ezen húsz év alatt részben vagy egészbeni leégés által kárt szenvedne, a megkárosított részt vagy az egész épületet a tűz előtti karba helyezni, a tűzbiztosítási összeg őket illetvén. De ha az épület földrengés, háború vagy lázadás okozta tűz vagy összerombolás, szóval oly esemény által menne tönkre, mely ellen a biztosítás el nem ..., akkor a tulajdonos vagy örökösei jogosítva ugyan vannak, de kötelezve nincsenek a helyreállításra és az ily elpusztulás idejétől fogva a 11^{ik} pontban kötelezett évi járandóság fizetésére sem lesz a tulajdonos vagy örököse kötelezhető.

[...]

Ezek után a szerződés mindkét példánya a felek előtt felolvastatván, sajátkezűleg aláíratott.

Kelt Budapesten 1877 évi szeptember hó 25^{én}

Szentiványi Adolf felügyelő
Bachát Dániel lelkész
Kováts István gondnok
Tomásek Pál presbyter
Dr. Matuska Péter presbyter
Jurenka Pál presbyter
Deutsch Károly

Prvá stavebná zmluva medzi slovenským zborom a Károlyom Deutschom (1877) Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Záležitosti nehnuteľností

Zmluva

ktorá bola uzavretá medzi Slovenským evanjelickým cirkevným zborom augsburského vyznania v Budapešti na strane jednej a podnikateľom Károlyom Deutschom na strane druhej v dnešný deň a podľa nasledujúcich podmienok:

1. Slovenský evanjelický zbor augsburského vyznania v Budapešti na základe uznesení rady hlavného mesta č. 19727 a 38784 z roku 1877 získal od rady verejných prác hlavného mesta povolenie k tomu, aby na jeho pozemku na Kerepešskej ceste č. 1536 v Jozefove v Budapešti, s podmienkami obsiahnutými v hore uvedenom uznesení, bola na dobu 20 rokov postavená prízemná budova pre účely bazára, v dôsledku čoho cirkevný zbor, ako majiteľ pozemku, prenechá pozemok nachádzajúci sa na uvedenom mieste pánovi Károlyovi Deutschovi alebo jeho postupníkovi alebo dedičom s tým účelom, aby na líniu pozemku od Kerepešskej cesty postavil prízemnú budovu pre účely bazára.

2. Pán Károly Deutsch pri výstavbe tejto budovy bude povinný zohľadňovať podmienky obsiahnuté v uznesení rady hlavného mesta č. 19727 z roku 1877 a stavbu uskutočniť v súlade s týmito podmienkami a s úradným stavebným povolením a zároveň postaviť túto budovu podľa stavebných

plánov opatrených so schvaľovacou doložkou rady hlavného mesta Budapešti č. 19727 z roku 1877, ktorý stavebný plán mu bude spolu s hore uvedenými uzneseniami súčasne s podpisom tejto zmluvy odovzdaný; negatívne dôsledky odchýlky od podmienok alebo od stavebných plánov pripadajú na pána staviteľa.

3. Cirkevný zbor v záujme výstavby a užívania tejto budovy povoľuje, aby z priestoru pred vnútornou dvornou fasádou budovy v celej jej dĺžke oddelil priestor v šírke piatich siah doskovým plotom, aby ten slúžil ako dvor budovy.

4. Pán Károly Deutsch je výstavbu tejto budovy povinný začať najneskôr v októbri 1877 a pokračovať v nej tak, aby bola budova so všetkým vybavením a príslušenstvom do konca apríla 1878 hotová.

5. Pán Károly Deutsch je povinný na vlastné náklady zaobstarat' a znášať všetku prácu a všetok materiál potrebný na celú výstavbu tejto budovy tak, že cirkevný zbor k výstavbe tejto budovy okrem prenechania pozemku na tento účel nemusí ničím prispieť.

6. Budova síce bude postavená na pozemku, ktorý je majetkom cirkevného zboru, pán Károly Deutsch bude mať napriek tomu k postavenej budove a všetkým jej častiam a príslušenstvu neobmedzené užívacie právo. Jemu, ako neobmedzenému užívateľovi, prináležia všetky práva súvisiace s nehnuteľnosťou a najmä právo na to, aby on alebo jeho dediči celú budovu, všetky jej časti a príslušenstvo, spolu s ohradeným dvorom, zmienenom v 3^{om} bode, bez akéhokolvek zásahu cirkevného zboru – pri zachovaní jeho stavu využíval a používal alebo dal do prenájmu, slovom akokoľvek mohol využívať, ťažiť a uchovávať všetky jej riadne a mimoriadne zisky a príjmy, ku ktorým ziskom a príjmom teda cirkevný zbor nebude mať žiadne právo.

7. Vzhľadom na to, že rada hlavného mesta a rada verejných prác hlavného mesta povolila zachovanie tejto budovy iba na 20 rokov, po vypršaní týchto dvadsiatich rokov neobmedzené užívacie právo pána Károly Deutscha k tejto budove automaticky zanikne. Po vypršaní dvadsiatich rokov, termín ktorého sa určuje na deň 1^{ho} mája roku 1898, užívacie a vlastnícke právo ku všetkým príslušenstvám a vybaveniu tejto budovy bez akejkoľvek úhrady prejde do výlučného a bezpodmienečného vlastníctva majiteľa pozemku, cirkevného zboru.

8. Keby za daných okolností bola možná aj zástavba tej časti pozemku, ktorá spadá do vedľajších uličiek a získalo by sa k tomu potrebné úradné stavebné povolenie, pre tento prípad sa ohľadne jej užívania zo strany cirkevného zboru touto cestou zaručuje pánovi Károlyovi Deutschovi prednostné právo pred všetkými tretími podnikateľmi.

9. Na zabezpečenie práv pána Károly Deutscha podľa bodov 1, 3, 7 tejto zmluvy zápisom do katastra nehnuteľností cirkevný zbor vyjadruje svoj súhlas k tomu, aby k budove pre účely bazára, ktorá sa postaví na pozemku na Kerepešskej ceste č. 1536 v Jozefove v Budapešti, bez ďalšieho opýtania cirkevného zboru do katastra nehnuteľností bolo do 1. mája roka 1898 zapísané neobmedzené užívacie právo v prospech pána Károly Deutscha.

10. Ako podmienka sa však stanovuje, že pán Károly Deutsch môže používať tento pozemok výlučne pre účel výstavby budovy a na užívanie a najmä prenájom tejto budovy a dvora, ktorý sa k nej ohradí.

11. Pán Károly Deutsch Károly sa na oplátku za toto užívanie pozemku zaväzuje od 1. mája roka 1878 za desať po sebe nasledujúcich rokov zaplatiť cirkevnému zboru 500 zlatých teda päťsto zlatých r. m. [rakúskej meny] ročne a to v štvrtročných splátkach vo výške 125 zlatých vždy dopredu; a v ďalších desiatich rokoch nasledujúcich po prvých desiatich rokoch 1000 zlatých teda tisíc zlatých

r. m. ročne a to v štvrtročných splátkach vo výške 250 zlatých vždy dopredu a presne k rukám a kvitancii zborového kurátora zaplatiť.

12. Pán Károly Deutsch dáva svoj súhlas k tomu, aby sa na zabezpečenie 500 zlatých resp. 1000 zlatých ročne na jeho užívacie právo k pozemku súčasne so zápisom užívacieho práva zapísalo zástavné právo v prospech cirkevného zboru.

13. Pán Károly Deutsch alebo jeho dediči budú povinní počas spomenutých dvadsiatich rokov na vlastné náklady udržiavať celú budovu v dobrom stave spôsobilom na používanie a po vypršaní 20 rokov v takomto istom stave odovzdať ju do vlastníctva cirkevného zboru, pričom v termíne odovzdania sa bude brať do ohľadu opotrebovanie súvisiace s užívaním budovy, pána Károly Deutscha a jeho dedičov teda zatažujú potrebné opravy a štátne a obecné (mestské) dane za príjmy pochádzajúce z užívania. Pritom prípadné dane za 500 zlatých resp. 1000 zlatých zaplatených každoročne pre cirkevný zbor zatažujú cirkevný zbor.

14. Pán Károly Deutsch alebo jeho dediči sú povinní budovu počas celých dvadsiatich rokov na vlastné náklady poistiť proti požiaru, a keby budova počas týchto dvadsiatich rokov čiastočne alebo celkom vyhorela, poškodenú časť alebo celú budovu sú povinní priviesť do takého stavu, v akom bola pred požiarom, vzhľadom na to, že poistná suma v prípade požiaru prináleží im. Keby však budova bola zničená v dôsledku zemetrasenia, požiaru alebo zrútenia spôsobeného vojnou alebo vzbúrou, slovom v dôsledku takej udalosti, proti ktorej poistenie ne..., v tomto prípade majiteľ budovy alebo jeho dediči majú síce právo, ale nie sú povinní opraviť ju a od času takéhoto zničenia budovy majiteľ alebo jeho dediči nie sú povinní zaplatiť ani ročný pôžitok stanovený v bode č. 11.

[...]

Po tomto boli obidva exempláre zmluvy, po prečítaní pred zmluvnými stranami, vlastnoručne podpísané.

V Budapešti dňa 25^{ho} septembra roka 1877

Adolf Szentiványi, dozorca
Daniel Bachát, farár
Štefan Kováts, kurátor
Pavol Tomášek, presbyter
Dr. Peter Matuška, presbyter
Pavol Jurenka, presbyter
Károly Deutsch

8.

1867. szeptember 17-én, Pesten tartott építési bizottsági ülés jegyzőkönyvének kivonata
Lelőhely: EOL, PSZE ingatlanügyek

27471/1835.

Tárgyaltattott az építési bizottmány f. é. szeptember 9. kelt XLII^{ik} jegyzőkönyve:

Szemler Lőrincz kerületi biztos jelenti, hogy józsefvárosi kerepesi úton 54. szám alatt fekvő háztelken fafészerrek fennállanak, és hordó kiégetésére használatnak.

Helyszínen tapasztaltattott, hogy a' szláv evangélikus község telkén fennálló 54. sz. a. ház mellett régebben előállított fabódék léteznek, melyek egyikét Adler Jakab kádár kontár műhelynek használja, tapasztaltattott azon kívül, hogy ugyan e' fészterrel határos zárfalnál egy szabályellenes és kitisztításra nem alkalmas kémény építettett, mely Kummer Károly asztalos pincze lakásából vezetett ki.

Adler Jakab és Kummer Károly a velük felvett jegyzőkönyvben megemlítik, hogy előbbi a' fészert már egy fél év óta használja, és a hordó kiégetést a' tágas udvarban foganatosítja.

Kummer Károly kinyilatkoztatja, hogy a kérdéses kémény, mely ezelőtt alacsonyabb volt, az Adler Jakab által használatba vett és kádár műhelyül szolgáló fészterben lévő fanemük által eredhető tűzveszély biztosítása végett magasabbra emeltett.

Miután ily tűzveszélyes fabódének műhelyül használhatása meg nem engedhető, és a szabályellenesen épített kémény kitisztításra nem alkalmas, ez által pedig leghamarább tűzveszély előidézhető, utasítandó az evangélikus szláv egyház előljárósága 2 forint eljárási díj lefizetése mellett, hogy a' régi fafészterben lévő kádár műhelyt azonnal eltávolíttassa, a szabályellenes kéményt lebontassa, és rendes átmérőjű, orosz kürtőt építtessen, Adler Jakab kádár kontár pedig, miután iparjoggal nem bír, üzletének azonnali megszüntetésére és az engedélynek kieszközlésére kötelezendő.

Jóváhagyatik, miről az evangélikus szláv egyházközség előljárósága a teendők 2 hét alatti foganatosítása, az eljárási díj lefizetése, Adler Jakab kádár kontár tudomás és magamihez tartás, a' józsefvárosi alkapitányság az engedély nélkül űzött ipar megszüntetése, a szabályellenes kádár műhely eltávolítása, a díj beszedése, a számvevőség ennek feljegyzése, Schmidt József építész felügyelő a kéménynek szabályszerű felépítése feletti örökös és jelenlétének bemutatása végett értesítendő.

[olvashatatlan aláírás]

Výňatok zo zápisnice zasadnutia stavebného výboru usporiadaného dňa 17. septembra 1867 v Pešti

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Záležitosti nehnuteľností

Výňatok zo zápisnice zo zasadnutia, ktoré sa uskutočnilo dňa 17. septembra 1867 v Pešti

27471/1835.

Prerokovaná bola zápisnica č. XLII stavebného výboru zo dňa 9. septembra t.r. :

Obvodný komisár Lőrincz Szemler oznamuje, že na pozemku na Kerepešskej ceste č. 54 v Jozefove sa nachádzajú drevené kôlne, ktoré sa používajú na vypalovanie sudov.

Na mieste sme zistili, že vedľa domu č. 54 na pozemku slovenského evanjelického zboru stoja dávnejšie postavené drevené budy, z ktorých jednu používa debnár Jakab Adler ako fušerskú dielňu, ďalej vysvitlo, že pri stene hraničiacej s touto kôľnou bol neodborne postavený komín, ktorý sa nedá vyčistiť, a ktorý bol vyvedený z pivničného bytu stolára Károlya Kummera.

Jakab Adler a Károly Kummer v pripravenej zápisnici spomenuli, že zmienenú kôľnu používajú už pol roka, a že vypalovanie sudov prebieha na priestrannom dvore.

Károly Kummer uviedol, že predmetný komín, ktorý bol predtým nižší, bol zvýšený kvôli odvráteniu nebezpečenstva požiaru, ktorý by mohol vzniknúť z dreva skladovaného v kôľni používanej Jakabom Adlerom a slúžiacej na účely debnárskej dielne.

Keďže používanie vznetlivej drevenej budy ako dielne nemožno povoliť a neodborne postavený komín sa nedá vyčistiť, čo môže viesť k nebezpečenstvu požiaru, treba predstavenstvo slovenskej evanjelickej cirkvi vyzvať, aby sa paralelne s uhradením správneho poplatku vo výške 2 zlatých okamžite postaralo o odstránenie debnárskej dielne z drevenej kôľne, o zbúranie neodborného komína a o postavenie komína s vhodným dymovým ťahom a fušerskému debnárovi Jakabovi Adlerovi, keďže nedisponuje živnostenským právom, treba predpísať okamžité zrušenie jeho obchodu a získanie povolenia.

Schvaluje sa, o čom majú byť upovedomení: predstavenstvo slovenského evanjelického cirkevného zboru v záujme uskutočnenia predpísaných krokov do 2 týždňov a zaplatenia správneho poplatku; fušerský debnár Jakab Adler, v záujme upovedomenia a nápravy; jozefovský podkapitánsky úrad v záujme zrušenia nepovolenej činnosti, odstránenia protizákonnej debnárskej dielne a vybrania poplatku; učtáreň v záujme zaznamenania jeho vybraní; stavebný dozorca József Schmidt v záujme dohliadania nad výstavbou komína podľa predpisov a oznámenia uskutočnenia výstavby komína.

[nečitateľný podpis]

9.

Jelentés a Kerepesi úti építményekről (1884)

Lelőhely: EOL, PSZE Ingtatlanügyek

10298/1884. VIII. ker.

Dr. Pohl József ker. orvos jelentése a Luther u. 1. sz. a. telken lévő fabódék iránt.

Ezen jelentés szerint a szóban forgó fabódék lakásul is használatnak, nemcsak, de sőt emberekkel túl vannak zsúfolva, s azonkívül felette rondák, piszkosak, s egyáltalában nem is tisztíthatók, s mint ilyenek az abban lakók egészségére közvetlenül, közvetve pedig a közegészségre káros hatásúak.

Minthogy ezen fabódék lakásul sohasem engedélyeztettek, hanem csakis árulásra, ennél fogva azoknak lakásul s bármi más célra, mint amire engedélyeztettek, használatuk az 1876. XIV. t. cz. 154. §-a alapján ezennel betiltatik, s felhivatik a pesti tótajkú evang. egyházközségnek mint telektulajdonosnak gondnoka, Knyazskó György [Juraj Kňaško] (lakik Kerepesi út 78. sz. a.), úgyszintén Kats Ádám, Reif Anna, Malz Samu, Pich Áron, Zelenka Mór, Román N. Tauszk Salamon, Knyazskó György, Koch János, Kőnig Cziczil, Kusztig Francziska, Fried Erzsébet és Kubicsék János mint bódétulajdonosok (laknak Luther u. 1. sz. a.), hogy ezen bódékból a lakókat f. évi november 1re okvetlenül szállásolják ki, s azontúl többé lakásokul ne használják, illetőleg ilyenekül használatukat meg ne engedjék, mivel ellenkező esetben az idézett törvényczikk 7 §-a alapján szigorúan meg fognak büntettetni.

Budapest, 1884. október 8^{kán}

A VIII. ker. előljáróság mint 1^{ső} fokú közegészségügyi hatóság.

Jegyző
[olvashatatlan aláírás]

hely. előljáró
Weinszeisz

Správa o objektoch na Kerepešskej ceste (1884)

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Záležitosti nehnuteľností

10298/1884. VIII. ker.

Správa obvodného lekára Dr. Józsefa Pohla vo veci drevených búd nachádzajúcich sa na pozemku na Lutherovej ulici č. 1

Podľa tejto správy sa spomínané drevené budy používajú aj na účely bývania, ba čo viac, sú preplnené ľuďmi, okrem toho sú nesmierne škaredé, špinavé a vôbec ich nemožno očistiť, a ako také majú nepriaznivý vplyv priamo na zdravie ich obyvateľov a nepriamo na verejné zdravie.

Kedže tieto drevené budy nikdy nedostali užívacie povolenie na účely bývania, ale vylučne na obchodné účely, z tohto dôvodu sa ich používanie na účely bývania a iné účely odlišné od povoleného účelu podľa § 154 zákona č. XIV z roku 1876 touto cestou zakazuje, a vyzveme Juraja Kňaška (bytom Kerepešská cesta č. 78), kurátora peštianskej slovenskej evanjelickej cirkvi, ako majiteľa pozemku, ďalej Ádáma Katsa, Annu Reifovú, Samua Malza, Arona Picha, Móra Zelenku, N. Romána Salamona Tauszka, Juraja Kňaška, Jánosa Kocha, Cziczila Königa, Franczisku Kusztigovú, Erzsébet Friedovú a Jánosa Kubicseka ako majiteľov búd (bytom Lutherova ulica č. 1), aby obyvatelov týchto búd do 1^{ho} novembra bežného roka vystaňovali a od tejto doby na účely bývania nepoužívali, resp. im takéto používanie nedovolili, pretože v opačnom prípade budú podľa § 7 citovaného zákona prisne potrestaní.

V Budapešti 8^{ho} októbra 1884

Predstavenstvo VIII. obvodu ako I^{vo} stupňový orgán verejného zdravia.

*Notár
[nečitateľný podpis]*

*zást. prednostu
Weinszeisz*

10.

Tanfölygyelő jelentése a szlovák iskoláról (1874)

Lelőhely: EOL, PSZE, Iskolai ügyek

Főtisztelendő Bachát Dániel szláv lelkész és esperes Úrnak, Budapesten

853. szám

Főtisztelendő lelkész és Esperes Úr!

A budapesti tót evangélikus hitközségnek a Kerepesi úton 55-ik szám alatti házban létező elemi iskoláját hivatalosan meglátogatván mély sajnálattal tapasztaltam, hogy annak helyisége, felszerelése és szervezete a népoktatási törvény 11., 27., 28., 29., 30., 34., stb. §-aiban foglalt rendelkezéseknek, s így a tanítás és nevelés céljának éppen nem felel meg.

A tanterem szűk. A vegyes tanulók száma a 100-at meghaladja, csak egy tanító van, ki egyzersmind kántor is. Kellő taneszközök nincsenek, ami van, az is elavult, célszerűtlen, rossz. Az iskola két osztályból áll, s így a tanítás fokozatos nem lehet. Ha a 10-11 és 12 éves tanuló ezen iskolából kilép, a középtanodába – úgy mint gymnasium-, réal- vagy polgári iskolába át nem léphet. Kénytelen a 3-ik elemi osztályt is már elemi iskolában tanulni, s így ezen elemi tanodában még a négy osztályú elemi képzésben sem részesülhet a növendék.

A tanító úr minden buzgósága és erőfeszítése mellett sem képes a népoktatási törvény 11. §-ában előírt tantárgyakat előadni, annál kevésbé képes azokban a tanulókat gyakorolni. Az egyetlen egy iskolateremben a tanulók össze vannak zsúfolva. A tanító kénytelen nyári időben ablakokat és ajtót nyitva tartani, mert másképp a tikkasztó hőségben, a felhasznált [elhasznált], romlott levegőben lehetetlen volna tanítani és tanulni. Télen még kínzóbb ezen helyzet. Az ajtó és ablakok nyitva tartása miatt folytonos légmozgásban van a tanító s a tanulók. Ily állapot közegészségi s közrendőri tekintetből sem volna eltűrhető.

Ezeknél fogva tiszteletteljes érülettel, a népoktatási törvény által reám szabott kötelességből, de egyszersmind a legjobb szándékkal kérem fel főtisztelendő esperes urat, méltóztassék az igen tisztelt hitközséget felhívni, hogy iskolájának fentebb elsorolt hiányait a jövő tanév elejéig, illetőleg f. évi szeptember hónapig pótolni szíveskedjék.

Nevezetesen gondoskodjék legalább is még egy tanteremről, minőt addig is, míg építtethetne, a környéken bérleni minden időben lehet; és így alkalmazzon még egy okleveles tanítót. Az iskolát egészítse ki legalább 4 osztályra, két-két osztályt egy terembe véve, vagy mi törvényszerűbb volna, a fiúkat és leányokat külön-külön teremben négy-négy osztályra osztassa fel.

Szíveskedjék a szükséges taneszközöket megszerezni, mind a régi, mind a bérlendő, új tantermet alkalmas, mai korhoz illő, a tanulók életszervezetét nem rontó padokkal, s egyéb bútortalattal, milyenek asztal, legalább két szék, egy szekrénnel, fatáblákkal, stb. ellátni.

Fájdalommal kell megjegyeznem, hogy jelenleg az iskolában egy jóra való szék sincs. A tanító asztala a lehető legsilányabb, a padok ódonszerűek, ülésre, írásra egyaránt alkalmatlanok, s az ország fővárosába éppen nem illők.

Meg vagyok győződve, hogy a mélyen tisztelt hitközségnek nincs oly tagja, ki a mostani iskola célszerűtlen és törvényellenes módját be ne ismerné, s ezen meggyőződésből merítem azon biztos reményemet, hogy az iskolai állapot javítására a kellő intézkedés megtétele, bármily áldozatba kerüljön az, egyhangúlag el fog határozatni.

Napjainkban a legmagasztosabb polgári erények egyike, a serdülő nemzedék korszerű nevelését és képezését előmozdítani. A népnevelés oltárára tett áldozat áldást hoz az áldozókra.

Midőn tiszteletteljes átiratomat főtisztelendő esperes úr, s az igen tisztelt hitközség hazafias és emberbaráti részvétele ismételtlen ajánlanám, a fentebbiekre nézve hozandó határozatnak velem közlését jövő hónap folyamában bizalommal várom és kérem.

Őszinte tisztelettel maradván

Főtisztelendő lelkész és esperes úrnak

Budapesten, 1874. június 22-én.

Alázatos szolgálója

Bója Gergely
budapesti kir. tanfelügyelő

Správa školského inšpektora o slovenskej škole (1874)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Školské záležitosti

Ctihodnému pánovi slovenskému farárovi a seniorovi Danielovi Bachátovi, v Budapešti

číslo 853

Ctihodný pán farár a senior!

Počas svojej oficiálnej návštevy elementárnej školy slovenského evanjelického cirkevného zboru v Budapešti, ktorá pôsobí v dome na Kerepešskej ceste č. 55 som s hlbokou ľútosťou zistil, že jej miestnosti, vybavenosť a organizácia nie sú v súlade s ustanoveniami obsiahnutými v § 11, 27, 28, 29, 30, 34 atď. zákona o ľudovom školstve a tak vôbec nevyhovuje účelom výučby a výchovy.

Učebňa je malá. Počet žiakov v zmiešanej triede prevyšuje 100, pričom je iba jeden učiteľ, ktorý je zároveň aj kantorom. Nie sú k dispozícii potrebné učebné pomôcky, jestvujúce sú zastarané, nevhodné, zlé. Škola pozostáva z dvoch tried a tak vyučovanie nemôže byť postupné. Keď 10-11 a 12-roční žiaci opustia túto školu, nemôžu prestúpiť do strednej školy – gymnázia, reálnej alebo meštianskej školy. Sú nútení aj 3. ročník elementárnej školy absolvovať už v elementárnej škole a tak žiak v tejto elementárnej školskej inštitúcii nemôže získať ani štvorročné základné vzdelanie.

Pán učiteľ, napriek všetkej svojej horlivosti a úsiliu, nie je schopný predniesť učebné predmety predpísané § 11 zákona o ľudovom školstve a ešte menej je schopný precvičovať žiakov v týchto predmetoch. Žiaci sa tlačia v jedinej učebni. Učiteľ je v letnej horúčave nútený otvoriť okná a dvere, pretože inak by sa v dusnej horúčave, v upotrebovanom, zlom vzduchu nedalo vyučovať a učiť sa. Situácia je v zime ešte horšia. Pri otvorených dverách a oknách sú učiteľ a žiaci v neustálom prievane. Takáto situácia by sa ani z hľadiska verejného zdravia a verejného poriadku nemala tolerovať.

Z týchto dôvodov s úctou a zo svojej povinnosti uloženej zákonom o ľudovom školstve, ale zároveň s najlepším úmyslom, prosím ctihodného pána seniora, aby ráčil vyzvať vážený cirkevný zbor, aby hore vymenované nedostatky svojej školy do začiatku budúceho školského roka, resp. do septembra t. r. ráčil doplniť.

Menovite, aby sa postaral minimálne o jednu ďalšiu učebňu, ktorú dovedty kjm si môže postaviť na okolí vždy možno prenajať; a aby zamestnal ďalšieho kvalifikovaného učiteľa. Aby školu doplnil minimálne na 4 triedy, s dvakrát dvoma triedami v jednej učebni, alebo čo by bolo ešte viac v súlade so zákonom, aby chlapci a dievčatá boli rozdelení do štyrikrát štyroch tried v osobitnej učebni.

Prosím o zaobstaranie potrebných učebných pomôcok a o zariadenie tak starej, ako aj prenajatej, novej učebne vhodnými, organizmus žiakov nepoškodzujúcimi, súčasnej dobe zodpovedajúcimi lavicami a iným nábytkom, ako stolom, minimálne dvomi stoličkami, jednou skriňou, drevenými tabuľkami atď.

S ľútosťou musím poznamenať, že v súčasnosti nie je v škole ani jediná dobrá stolička. Učiteľov stôl je najhorší, lavice staré, rovnako nevhodné na sedenie a písanie a vôbec sa nehodia do hlavného mesta krajiny.

Som presvedčený o tom, že ctený cirkevný zbor nemá takého člena, ktorý by neuznal nevhodnosť a protizákonnosť terajšej školy a z tohto presvedčenia čerpám svoju nádej, že bez ohľadu na potrebnú obeť, sa zrodí jednohlasné rozhodnutie o opatreniach zameraných na zlepšenie stavu školy.

Jednou z najvyšších občianskych cností súčasnosti je napomáhanie modernej výchovy a výučby dospievajúcej generácie. Obete na oltár výchovy ľudu prinášajú obetujúcim požehnanie.

Keď svoj list opätovne odporúčam do vlasteneckého a ľudomilného súcitu ctihodného pána seniora a váženého cirkevného zboru, s dôverou očakávam a prosím o upovedomenie svojho rozhodnutia v hore uvedenej veci v priebehu budúceho mesiaca.

Zostávam s úprimnou úctou

V Budapešti dňa 22. júna 1874

*ponížený služobník
Ctihodného pána farára a seniora*

*Gergely Bója
budapeštiansky kráľovský školský inšpektor*

11.

Egyházmegyei elnökség vizitációja a szlovák gyülekezetnél (1910)

Lelőhely: EOL, PSZE Jegyzőkönyvek

A budapesti ág. hitvallású evangélikus egyházmegyei elnökségnek a budapesti Kerepesi (Rákóczi) úti ágostai hitvallású evangélikus egyházközségnél 1910 évi május hó 9-én megtartott egyházlátogatási jegyzőkönyve

Jegyzőkönyv

Felvétetett a budapesti Kerepesi (Rákóczi) úti ágostai hitvallású evangélikus egyházközség tanácstermében 1910 évi május hó 9-én hétfőn délelőtt megejtett egyházmegyei elnökségi látogatás alkalmából.

Jelen voltak:

méltóságos Fabiny Gyula egyházmegyei felügyelő, nagytitizteletű Kaczián János esperes, nt. Morhács Márton [Martin Morháč] lelkész, id. Misura Mihály (Michal Mišura) másodfelügyelő, Knyasszó György [Juraj Kňaško] gondnok, Brxa Pál [Pavol Brxa], Jeszenszky László, Lázár Mihály, Novák György, Polónyi János, Svehla József [Jozef Švehla], Timko Pál, id. Zimányi János tanácsstagok, Izák Lajos [Ludovít Izák] tanító.

Kölcsönös szívélyes üdvözlés után méltóságos Fabiny Gyula egyházmegyei felügyelő úr megemlítvén, hogy Matuska István [Štefan Matuška] egyházközségi felügyelő betegség miatt kérte kimenteni távolmaradását, előadta, hogy az Evangélikus Alkotmány 64. §-a értelmében az egyházmegyei elnökség megbízatásának hat éve alatt tartozik egyházmegyéjének összes egyházközségeit meglátogatni. Ez okból a Kerepesi (Rákóczi) úti ágostai hitvallású evangélikus egyházközségben is óhajtotta ezen látogatást előre történt bejelentés mellett teljesíteni. Mire nagytiszteletű Morhács Márton lelkész előadta, hogy a bejelentett esperességi elnökségi látogatásról az egyházközség tagjait két egymás utáni vasárnapon kihirdetéssel, az egyházi tanács tagjait ő eddig külön meghívóval is értesítette. A jegyzőkönyv vezetésével Izák Lajos egyházközségi jegyző bízott meg.

Az egyházközségi látogatás ügyrészei: 1. az egyházközség vagyona, 2. közintézményei, 3. közigazgatása és 4. tisztviselők működése lévén.

I. A vagyont illetőleg

Az egyházmegyei elnökség az előterjesztett 1909 évi zárszámadásokról s az előmutatott okmányok és iratokból meggyőződést szerzett arról, hogy

- a.) az egyházközség ingatlan vagyonát a VIII. ker. Rákóczi út 57. sz. alatti telek, a rajta lévő templom, kétemeletes iskolaépület és paplak képezi; az ingatlan az egyházközség nevére van telekkönyvezve; a telken épült s Luther udvarnak nevezett épülettömb szerződészerűleg mától számítva csak negyvennégy év múlva lép tulajdonába;
- b.) épületei tűzkár ellen biztosítva vannak, a templom 120 ezer, az iskolaépület 60 ezer Koronára, miről díjnyugták az utolsó biztosítási befizetésekről felmutatva lettek;
- c.) épületei rendeltetésüknek megfelelők, megjegyezvén, hogy a templom külseje tatarozásra szorul s az iskolahelyiség szűk és kissé homályos;
- d.) a templomi és iskolai felszerelés megfelelő;
- e.) az Evangélikus Alkotmánynak a temetőről szóló rendelkezése itten tárgyaltan;
- f.) az egyháznak nagyobb tőkevagyonra nincsen. Alapítványos részű vagyona tizenegyezer-negyvenhét (11047.-) koronát tesz ki:

1. A Seybert-féle alapítvány Ötezer-egyszáz (5100.-) korona 4%-os életjáradék kötvényekben a Pesti Kereskedelmi Bank őrizetében, melynek kamatai az alapítványi oklevél rendelkezése alapján szegénysorsú iskolásgyermek felruházása céljából az egyházi Jótékony Nőegyletnek fizettetnek ki;

2. Luchs János hagyatéka Kettőszáz (200.-) korona a Pesti Hazai Takarékpénztár betétkönyvében;

3. Misura Mihály adománya + neje emlékére Háromszáz (300.-) korona a Pesti Hazai Takarékpénztár betétkönyvén;

4. Templomjavítási alaptőke Háromezer-háromszázhatvanhét (3367.-) korona a Pesti Hazai Takarékpénztár betétkönyvén;

5. Templomi villamos világítás berendezési alap Egyezerhatszáztíz (1610.-) korona a Pesti Hazai Takarékpénztár betétkönyvén;

6. Templom fűtési gyűjtés alap Négyszázhetven (470.-) korona a Pesti Segélyző Pénztár szövetkezetnél takarékbetétképp elhelyezve.

s az alapítványok megfelelőleg kezeltetnek;

g.) kötelező egyházi adó nincsen bevezetve, a hívek szabadon felajánlott adakozás útján járulnak az egyházi szükségletek fedezéséhez. Az egyházközség évi jövedelmét képezik: 1. a Luther udvar vállalkozójától évi 8000 korona, 2. a székesfővárostól 4000 korona, 3. kiadott helyiségek évi bére 1200 korona, 4. a hívek egyházi adó című járulécai 1000 korona, 5. adományok és egyéb bevételek címén 1000 korona, összesen 15200 korona. Az értékpapírok, betétkönyvek, készpénz megőrzésére a tanácsteremben tűzmentes pénzszekrény szolgál; bevételi, kiadási és főkönyvek rendben vannak vezetve;

h.) az egyházközség tisztviselői és alkalmazottai rendszeren kapják fizetésüket az egyházközség gondnoka útján.

II. A közintézményeket illetőleg

Az egyházmegyei elnökség tudomást szerzett arról, hogy

a.) a templomban minden vásár- és ünnepnap délelőtt 10 órakor, délután 3 órakor és hétköznap szerdán reggel 7-kor tótnyelvű rendes istentisztelet, azon kívül havonként egy vasárnapon reggel 9-kor magyar istentisztelet is tartatik, s a lelkész jelentése szerint a tótnyelvű istentiszteletet a hívek számukhoz képest szorgalmasan látogatják, észrevehető azonban, hogy az Úrvacsorához járulók száma évről évre fogy;

b.) a confirmatói oktatás, mely hamvazó szerdától húsvét utáni vasárnapig tart, a lelkész által végeztetik, s ezidén 17 confrimandus járult az Úr oltárához;

c.) az egyházközségnek van osztatlan 4 osztályú elemi iskolája egy férfi tanító vezetése alatt, mely az udvari részben van elhelyezve, a folyó tanévben 47 növendék látogatja. Iskolai könyvtára a tanácsteremben áll külön szekrényben. Az iskola megfelel az állam és az egyház rendelkezéseinek, s a felügyeletet az esperesség, a lelkész, az iskolaszék s a királyi tanfelügyelőség kellőképp gyakorolja;

- d.) az egyházközségnek van helyi Gyámintézete külön szervezet nélkül kettőszázhuszonnyolc korona 72 fillér (228,72) vagyonnal betétképp a Pesti Segélyző Pénztár szövetkezethél elhelyezve. Van 11 év óta fennálló, külön szervezettel bíró Jótékony Nőegylete, mely önkéntes adakozásokból befolyó jövedelméből évenként karácsonyfa ünnepélyt rendez, s ily alkalomkor 40-50 szegénysorú iskolás gyermeket ellát ruhával, saruval, iskolaszerekkel, confirmandusokat emlékül Bibliákkal megajándékoz, beteg szegénysorú özvegy nőket segélyez, árvákról gondoskodik. Tőkevagyonra kettőezer-nyolcszáznegyven (2840) korona, mely betétképp a Pesti Segélyző Pénztárnál van elhelyezve. Betétkönyvei az egyházközség Wertheim szekrényében vannak őrizetben;
- e.) a levéltári iratok, anya- és jegyzőkönyvek, lelkési hivatalos napló, Aranykönyv jó rendben találtattak. Kifogásolta az egyházmegyei elnökség, hogy a lelkési irodában a levéltári iratok, anyakönyvek puhafa szekrényekben lévén elhelyezve, tüzesetben tönkřejuthatnak. A templomi kegyszerek, szent edények hasonlóan kellő rendben tartatnak.

III. A közigazgatást illetőleg

Az egyházmegyei elnökség tudomást szerzett arról, hogy

- az egyházközség élén a következők állanak: felügyelő: Matuska István 9 év óta, másodfelügyelő: id. Misura Mihály 1 év, lelkész: Morhács Márton 3 év, segédlelkész: Ruppeldt Fedor 1 év, gondnok: Knyassko György 25 év, tanító, egyszersmind jegyző és könyvelő: Izák Lajos 24 év, ügyész: Dr. Gasperik János 1 év, kézimunka tanítónő: Szilágyi Irma 25 év óta. Egyháztanácsa 30 tagból áll; pénzügyi bizottsága 12 tagot, épületekre felügyelő bizottsága 6 tagot, iskolaszéke 7 tagot számlál,
- a.) a képviselőtestületet, egyháztanácsot, bizottságokat az egyházközség a törvény szerint alakította meg;
- b.) a gyűléseket az elnökség szabályszerűen hívja össze;
- c.) a jegyzőkönyvek szabály szerint vannak vezetve, leírva, hitelesítve. Az egyházmegyei elnökség ajánlja, hogy az egyháznak kifelé való saját érdeke az, hogy a jegyzőkönyvek magyar nyelven is vezettessenek;
- d.) a képviselőtestület, egyháztanács, bizottságok tisztöknek megfelelnek, s nem lépik túl hatáskörüket.

IV. A tisztviselőket illetőleg

Az egyházmegyei elnökség tudomást szerzett arról, hogy

- a.) az egyházközségnek felügyelője igen buzgón teljesíti kötelességét;
- b.) a lelkész az istentisztelet tartásában, a szentségek kiszolgáltatásában, szent beszédeiben s a confirmatói oktatásban, a hívek lelki gondozásában, általában hivatalos működésében, társadalmi tevékenységében és családi életében hivatásához méltó módon jár el;
- c.) a tanítót illetőleg esperes úr azon kérdést tette fel, nem incompatible-e a tanítói állással a tanítónak a Segélyző Pénztárnál elfoglalt pénztárnoki állása, nem hanyagolja-e emiatt tanítói és kántori kötelességeit, s van-e arról tudomása az egyháznak? Mire a jelenlevők azon választ adták, hogy a Segélyző Pénztár igazgatósági tagjai nagyjából az egyháztanács tagjai sorából kerülnek ki, a szövetkezet hetenként csak kétszer délután 5-7-ig tart hivatalos órákat, a pénztáros az egyház tudomásával viseli tisztét, s ez őt tanítói kötelességeinek teljesítésében nem hátráltatja, és a tanító egyházi szempontból is megfelelő buzgalommal és sikerrel működik;
- d.) a többi tisztviselők és egyháztanács, képviselő testület tagjai a vallásos életben, az istentisztelet látogatásában, az egyházi tisztviselők és hatóságok, a törvények iránti tiszteletben jó példát mutatnak.

Miután végül az egyházmegyei elnökség tudomást szerzett arról is, hogy az egyháztanács tagjai, a lelkész s a tanító megvannak egymással elégedve, s hogy valami különös kívánsága egyiküknek sincsen,

az egyházlátogatás véget ért.

Végül még Morhács Márton köszönetet mondott az egyház nevében az egyházmegyei elnökségnek becses fáradozásáért, és gyülekezetét továbbra is az egyházmegyei elnökség jóakarató támogatásába és oltalmába ajánlotta. Mire méltóságos Fabiny Gyula egyházmegyei felügyelő úr és nagytiszteletű Kaczián János esperes úr biztosították az egyházközség jelenlévő képviselőit, hogy a Kerepesi (Rákóczi) úti egyházközség felvirágzását és előmenetelét szívükön viselik, s annak önkormányzatát és jogait oltalomban részesítik.

Aláírások: Kaczián János esperes, Fabiny Gyula egyházmegyei felügyelő, Morhács Márton lelkész, Misura Mihály másodfelügyelő, Izák Lajos jegyző.

Hitelesítették: Knyassko György, Jeszenszky László, Timko Pál, Lázár Michal, Novák György, Polónyi János, Svehla József, Zimányi János.

Vizitácia seniorálneho predsedníctva v slovenskom zbore (1910)

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zázpisnice

Zázpisnica z cirkevnej vizitácie predsedníctva budapeštianskeho evanjelického a.v. seniorátu v evanjelickom cirkevnom zbore a. vyznania na Kerepešskej (Rákócziho) ceste konanej dňa 9. mája 1910

Zázpisnica

Bola pripravená v zasadacej miestnosti evanjelického cirkevného zboru augsburského vyznania na Kerepešskej (Rákócziho) ceste dňa 9. mája 1910 v pondelok predpoludním pri príležitosti konania vizitácie seniorálneho predsedníctva.

Prítomní boli:

dôstojný pán Gyula Fabiny, seniorálny dozorca, vysokovážený János Kaczián, senior, vysokovážený Martin Morhác, farár, Michal Mišura st., poddozorca, Juraj Kňaško kurátor, Pavol Brxa, Ladislav Jeszenszky, Michal Lázár, Juraj Novák, Ján Polónyi, Jozef Švebla, Pavol Timko, Ján Zimányi st., členovia presbyterstva, Ľudovít Izák, učiteľ.

Po vzájomnom srdečnom privítaní dôstojný pán seniorálny dozorca Gyula Fabiny spomenul, že pán zborový dozorca Štefan Matuska sa kvôli chorobe ospravedlnil za svoju neprítomnosť a predniesol, že podľa 64. § Evanjelickej ústavy predsedníctvo seniorátu počas svojho šesťročného funkčného obdobia je povinné navštíviť všetky cirkevné zbory svojho seniorátu. Z tohto dôvodu hodlalo túto svoju návštevu na základe predbežného oznámenia uskutočniť aj v evanjelickom cirkevnom zbore augsburského vyznania na Kerepešskej (Rákócziho) ceste. Na to vysokovážený pán farár Martin Morhác predniesol, že o ohlásenej návšteve predsedníctva seniorátu členov cirkevného zboru upovedomil ohláškou na dvoch po sebe nasledujúcich nedeliach a členov presbyterstva on sám informoval aj osobitnou pozvánkou. Vedením zázpisnice bol poverený cirkevný notár Ľudovít Izák.

Témy vizitácie cirkevného zboru: 1. majetok cirkevného zboru, 2. jeho verejné inštitúcie, 3. verejná správa a 4. pôsobenie funkcionárov.

I. Ohľadne majetku

Predsedníctvo seniorátu na základe predložených účtovných uzávierok za rok 1909 a predložených dokladov a dokumentov sa mohlo presvedčiť o tom, že

- a.) nehnuteľný majetok cirkevného zboru tvoria pozemok na Rákócziho ceste č. 57, vo VIII. obvode, na ňom stojaci kostol, dvojposchodová školská budova a nehnuteľnosť je do katastra nehnuteľností zázpisná na meno cirkevného zboru; blok budov postavený na pozemku a menovaný Lutherov dvor sa do jeho vlastníctva podľa zmluvy dostane oddnes počítajúc iba na štyridsaťštyri rokov;*

- b.) budovy sú poistené proti požiaru, kostol na 120 tisíc, školská budova na 60 tisíc zlatých, o čom boli predložené príjmové doklady o posledných platbách poistného;
- c.) budovy vyhovujú svojmu účelu, pričom treba poznamenať, že vonkajšia časť kostola by potrebovala renováciu a školská miestnosť je tesná a trošku tmavá;
- d.) vybavenie kostola a školy sú vyhovujúce;
- e.) ustanovenie Evanjelickej ústavy o cintoríne je v tomto prípade bezpredmetné;
- f.) cirkev väčším kapitálovým majetkom nedisponuje. Jej majetok vo forme nadácií robí jedenásttisícštyridsaťsedem (11047.-) zlatých:

1. Seybertova nadácia predstavuje Päťtisícsto (5100.-) zlatých v podobe 4 percentných obligácií doživotnej renty uložených v Peštianskej obchodnej banke (Pesti Kereskedelmi Bank), úroky ktorej sa podľa ustanovení zakladajúcej listiny nadácie vyplácajú cirkevnému Dobročinnému ženskému spolku (Jótékony Nőegylet) na účely ošatenia chudobných žiakov školy;

2. Dedičstvo Jána Luchsa Dvesto (200.-) zlatých na vkladnej knižke Peštianskej domácej sporitelne (Pesti Hazai Takarékpénztár);

3. Milodar Michala Mísuru + na pamiatku svojej manželky Tristo (300.-) zlatých na vkladnej knižke Peštianskej domácej sporitelne;

4. Základný kapitál na renováciu kostola Tritisícristošesťdesaťsedem (3367.-) zlatých na vkladnej knižke Peštianskej domácej sporitelne;

5. Fond na zavedenie elektrického osvetlenia do kostola Tisícšesťdesať (1610.-) zlatých na vkladnej knižke Peštianskej domácej sporitelne;

6. Fond zbierky na vykurovanie kostola Štyristosedemdesiat (470.-) zlatých, uložené formou vkladu v družstevnom peňažnom ústave Peštianska pomocná pokladnica (Pesti Segélyző Pénztár) a nadácie sa spravujú vyhovujúcim spôsobom;

g.) povinná cirkevná daň nebola zavedená, veriaci na pokrytie potrieb cirkvi prispievajú dobrovoľne ponúknutými darmi. Ročný príjem cirkevného zboru tvoria: 1. 8000 zlatých ročne od podnikateľa Lutherovho dvora, 2. od stoličného hlavného mesta 4000 zlatých, 3. ročné nájomné za prenájom miestností 1200 zlatých, 4. príspevky veriacich z titulu cirkevnej dane 1000 zlatých, 5. z titulu milodarov a iných príjmov 1000 zlatých, spolu 15200 zlatých. Na uschovávanie cenných papierov, vkladných knižiek a hotovosti slúži obnôvzborná trezorová skriňa umiestnená v zasadačej miestnosti; príjmové a výdajové knihy ako aj účtovné knihy sú vedené poriadne;

h.) funkcionári a zamestnanci cirkevného zboru dostávajú svoju výplatu pravidelne prostredníctvom kurátora cirkevného zboru.

II. Ohladne verejných inštitúcií

Seniorálne predsedníctvo sa dozvedelo o tom, že

- a.) *v kostole sa konajú riadne služby Božie v slovenskom jazyku každú nedeľu a vo sviatočné dni predpoludním o 10. hodine, popoludní o 3. hodine a vo všedné dni v stredu ráno o 7. hodine, okrem toho v jednu nedeľu mesačne o 9. hodine sa konajú aj maďarské služby Božie, no podľa hlásenia farára slovenské služby Božie navštevujú veriaci v pomere k ich počtu usilovne, pričom je badať, že počet tých, ktorí prijímajú Večeru Pánovu z roka na rok ubúda;*
- b.) *konfirmačnú prípravu, ktorá trvá od Popolcovej stredy do nedele po Veľkej noci, vykonáva farár, v tomto roku predstúpilo pred oltár nášho Pána 17 konfirmandov;*
- c.) *cirkevný zbor má elementárnu školu so štyrmi triedami, ktorá funguje pod vedením mužského učiteľa a je umiestnená v priestoroch dvora, v tomto školskom roku ju navštevuje 47 žiakov. Školská knižnica sa nachádza v zasadačej miestnosti v osobitnej skrini. Škola vyhovuje štátnym a cirkevným predpisom, dozor nad školou vyhovujúcim spôsobom vykonáva seniorát, farár, školská rada a kráľovskej školský inšpektorát;*
- d.) *cirkevný zbor disponuje miestnym Poručenským úradom bez zvláštnej organizácie s majetkom dvestodvadsaťosem zlatých a 72 filierov (228,72) v podobe vkladu v družstevnom peňažnom ústave Peštianska pomocná pokladnica (Pesti Segélyző Pénztár). Zbor disponuje 11 rokov existujúcim Dobročinným ženským spolkom so zvláštnou organizáciou, ktorý zo svojich príjmov pochádzajúcich z dobrovoľných milodarov každoročne usporadúva vianočnú slávnosť a pri týchto príležitostiach zabezpečuje ošatenie, obuv a školské potreby pre 40-50 chudobných žiakov školy, konfirmandom daruje na pamiatku Bibliu, poskytuje pomoc pre choré a chudobné vdovy a stará sa o siroty. Kapitálový majetok spolku predstavuje dvetisícosemstoštyridsať (2840) zlatých, ktorý je uložený v podobe vkladu v družstevnom peňažnom ústave Peštianska pomocná pokladnica (Pesti Segélyző Pénztár). Vkladné knižky spolku sa uschovávajú v trezorovej skrini cirkevného zboru Wertheim;*
- e.) *archívne spisy, matriky a zápisnice, lelkézi hivatalos napló, Zlatú knihu našlo seniorálne predsedníctvo v poriadku. Seniorálne predsedníctvo malo výhrady proti tomu, že na farskom úrade sa archívne spisy a matriky uschovávajú v skriniach z mäkkého dreva, ktoré v prípade požiaru môžu byť zničené. Obradné predmety a bohoslužobné nádoby kostola sa tiež udržiavajú v potrebnom poriadku.*

III. Ohľadne verejnej správy

Seniorálne predsedníctvo sa dozvedelo o tom, že

na čele cirkevného zboru stoja nasledujúce osoby: dozorca: Štefan Matuska 9 rokov, poddozorca: Michal Misura st. 1 rok, farár: Martin Morhács 3 roky, kaplán: Fedor Ruppeldt 1 rok, kurátor: Juraj Kňaško 25 rokov, učiteľ, zároveň cirkevný notár a účtovník: Ludovít Izák 24 rokov, právny zástupca: Dr. János Gasperik 1 rok, učiteľka ručných prác: Irma Szilágyiová 25 rokov. Jeho presbyterstvo pozostáva z 30 členov; finančný výbor má 12 členov, výbor pre dozor nad nehnuteľnosťami 6 členov, školská rada 7 členov, a.) a képviseletestület, presbyterstvo a výbory zriadil cirkevný zbor v súlade so zákonom;

b.) predsedníctvo zvoláva schôdze v súlade s predpismi;

c.) zápisnice sú vedené, zapisované a overované v súlade s predpismi. Seniorálne predsedníctvo odporúča, že záujmom cirkvi smerom navonok je, aby sa zápisnice viedli aj v maďarskom jazyku;

d.) a képviseletestület, presbyterstvo, výbory spĺňajú svoje poslanie, svoje právomoci neprekračujú.

IV. Ohľadne funkcionárov

Seniorálne predsedníctvo sa dozvedelo o tom, že

a.) dozorca cirkevného zboru vykonáva svoje povinnosti s veľkou zaniietenosťou;

b.) farár pri odbavovaní služieb Božích, vysluhovaní sviatostí, kázňach a konfirmačnej príprave, duchovnej starostlivosti o veriacich, vo svojej spoločenskej činnosti všeobecne a vo svojom rodinnom živote koná spôsobom, ktorý je hodný jeho povolaniu;

c.) v súvislosti s osobou učiteľa pán senior položil otázku, či s učiteľským zamestnaním nie je nezlučiteľná funkcia pokladníka, ktorú zastáva učiteľ v Pomocnej pokladnici, či kvôli nej nezanedbáva svoje učiteľské a kantorské povinnosti a či o tom cirkev vie? Na čo prítomní odpovedali, že členovia predstavenstva Pomocnej pokladnice pochádzajú väčšinou z radov členov presbyterského zboru a že družstevný peňažný ústav má úradné hodiny iba dvakrát do týždňa od 5. do 7. hodiny a že pokladník vykonáva svoju funkciu s vedomím cirkvi a neprekáža mu pri plnení učiteľských povinností, učiteľ aj z cirkevného hľadiska pôsobí s dostatočnou zaniietenosťou a úspechom;

d.) ďalší funkcionári a členovia presbyterstva, képviseletestület predchádzajú dobrým príkladom v náboženskom živote, účas-

íou na službách Božích, předchádzajú dobrým príkladom pri rešpektovaní funkcionárov a orgánov cirkvi, ako aj jej zákonov.

Potom, ako sa Seniorálne predsedníctvo nakoniec dozvedelo aj o tom, že členovia presbyterstva, farár a učiteľ sú navzájom spokojní jeden s druhým, a že ani jeden z nich nemá žiadnu zvláštnu prosbu

cirkevná vizitácia sa skončila.

Na záver sa Martin Morhác v mene cirkvi poďakoval seniorálnemu predsedníctvu za jeho námahu a svoj zbor aj naďalej doporučil do dobroprajnej podpory a ochrany seniorálneho predsedníctva. Na čo dôstojný pán seniorálny dozorca Gyula Fabiny a vysokovážený pán senior János Kaczián ubezpečili prítomných členov cirkevného zboru o tom, že im leží na srdci rozkvet a prospech cirkevného zboru na Kerepešskej (Rákócziho) ceste, pričom poskytujú ochranu jeho samospráve a právam.

Podpisy: János Kaczián senior, Gyula Fabiny seniorálny dozorca, Martin Morhác farár, Michal Misura poddozorca, Eudovít Izák cirkevný notár.

Overovatelia: Juraj Knyassko, Ladislav Jeszenszky, Pavol Timko, Michal Lázár, Juraj Novák, Ján Polónyi, Jozef Svehla, Ján Zimányi.

12.

A szlovák gyülekezet jótékonyági nőegyletének alapszabályai (1905) – Štatúty dobročinného ženského spolku slovenského zboru (1905)

Lelőhely: EOL, PSZE Jótékonyági nőegylet iratai – Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Spisy dobročinného ženského spolku

Stanovy
Spolku Dobročinných Žien cirkve
ev. a. v. na kerepešskej ceste
v Pešťbudíne.

§. 1.

Spolok dobročinných žien, založený matkami, dcérami a členmi cirkve ev. a. v. na kerepešskej ceste v Pešťbudíne, kladie si za cieľ prevádzanie dobročinnosti v smere 2. §-u týchto stanov označenom.

§. 2.

Účinkovanie jeho vzťahuje sa obzvlášť:

1. na podporovanie chudobných školských dietok bez rozdielu náboženstva a reči, zvlášť žiakov a žiačiek svojej cirkevnej školy; hlavne:

- a) zaopatrovaním potrebných šiat a obuvice pre školské dietky,
 - b) zariadením slávnosti vianočného stromčeka, spojenej s pohostením chudobných školských dietok;
2. na podporovanie chudobných a chorých vôbec a každého dobročinného cieľa pri cirkvi ev. a. v.

§. 3.

K dosaženiu cieľov svojich užíva spolok cesty a prostriedky rozličné, hlavne ale:

- a) prijíma dary buď celému spolku, buď jednotlivým smerom jeho venované;
- b) usporiada zbierky v medziach zákonných;
- c) užíva všetkých slušných a zákonom dovolených prostriedkov k rozmnožovaniu majetku svojho.

§. 4.

Výkonná moc spolku záleží vo valnom smromažení jeho, v ňomžto všetci údovia rovný hlas a právo majú.

§. 5.

Údovia spolku môžu byť tie cirkevníčky a tí cirkevníci cirkve ev. a. v. na kerepešskej ceste v Pešťbudíne, ktoré poťažne ktorí sa za takých u predsedníctva spolku prihlásia a výbor ich za údov prijme.

§. 6.

Významných údov cirkve, panie a panny, ktoré si zvláštne zásluhy získajú o spolok, volí valné shromaždenie za čestných údov.

§. 7.

Spolok tento dáva sa pod ochranu konventu cirkve ev. a. v. na kerepešskej ceste v Pešťbudíne, ježž lone čo cirkevný spolok jestvuje.

§. 8.

Správa spolku vedie výbor, záležajúci:

- a) z predsedníčky a predsedu,
- b) z podpredsedníčky,
- c) z pokladníčky,
- d) zo zapisovateľa,
- e) z tajomníka,

- f) z kontrolóra
 - g) z 12 riadnych a 6 náhradných výborníčov.
- Výbor volí valné shromaždenie spolku.

§. 9.

Voľba všetkých údov výboru deje sa na tri roky, avšak môžu sa zase vypadnutí údovia voliť do výboru.

§. 10.

Valnému shromaždeniu prislúchajú nasledovné výlučné práva:

- a) voliť celý výbor,
- b) vyžiadať si od výboru každoročnú zprávu z úradovania a vladárenia jeho,
- c) voliť čestných údov,
- d) premena prítomných stanov,
- e) rozpustenie spolku.

§. 11.

V súrnych prípadoch, v ktorých sa výbor svoláť nemôže, uzaviera predsedníčka spolu s pokladníčkou a zapisovateľom spolku.

§. 12.

Zapisovateľ spolku vedie zápisnice zasadnutí a valných shromaždení spolkových a pripravuje predmety denného poriadku. Okrem toho s usozumením predsedníčky svoláva výbor a valné shromaždenie.

§. 13.

Pokladníčka spravuje pokladnicu a celý majetok spolkový, a je za škody, jej vinou zapríčinené, zodpovedná. Pre spolok došlé príspevky a dary prijíma a opatruje; z majetku spolkového na poukážku predsedníčky a zapisovateľa spolku, alebo farského úradu a zapisovateľa spolku vydáva, a síce: obnosy vyše 30 K len na základe uzavretia výboru a obnosy do 30 K na jednoduché naloženie predsedníčky a zapisovateľa spolku, čo sa ale musí pozatýmne predložiť na odobrenie.

Pokladníčka je povinná predložiť kontrolórovi alebo zapisovateľom spolku kedykoľvek pokladnicu a na stav majetkový sa vzťahujúce listiny. – Ak by kontrolór, alebo zapisovateľ, spozoroval v niečom nesprávnosť, povinný je to hneď oznámiť predsedníčke.

§. 14.

Každý rok v prvej polovici januára odbývať sa bude valné shromaždenie spolku, a síce vždy v miestnosťach školskej budovy Lutherovho domu. Prítomní členovia bez ohľadu na počet vždy právoplatne uzavierajú.

§. 15.

Uzavretie výborlu a valného shromaždenia stane sa platným, ak sa zaň väčšina prítomných údov osvedčí.

§. 16.

Keďby sa spolok rozišiel, nad jeho majetkom rozhodne konvent ev. a. v. cirkve na kerepešskej ceste v Pešťbudíne, bude ho ale povinný obrátiť na ciele v 2. §-e týchto stanov označené.

Zo zasadnutia valného shromaždenia cieľom ustálenia stanov v Pešťbudíne 8. januára roku 1905. zadržaného.

Ludovít Izák v. r.
zapisovateľ

Irena Wagnerová v. r.
predsedníčka

Prítomné stanovy boli na cirkev. konvente cirkve ev. aug. vyz. na kerepešskej ceste dňa 15. januára 1905. roku držanom uzavretím v bode 7-mom konventuálnej zápisnice potvrdené.

Dané v Pešťbudíne 25. januára 1905. roku.

Štefan Matuška v. r.
cirk. dozorca

Daniel Bachat v. r.
farár

A budapesti kerepesi-úti ág. hitv.
ev. egyház Jótékony Nőegyletének
alapszabályai.

1. §.

A Jótékony Nőegylet, alapítva a budapesti kerepesi-úti ág. hitv. ev. egyház nő és férfi tagjai által, czéljául tűzi ki a jótékonyaság gyakorlását a jelen alapszabályok 2. §. –ában megjelölt irányában.

2. §.

Működése kiterjed nevezetesen:

1. szegény iskolás gyermekek különösen egyházi iskolánk fi- és leánytanulóinak segélyezésére, tekintet nélkül azoknak vallására és anyanyelvére; főleg:

- a) az iskolás gyermekek részére szükséges ruházat és lábbeli beszerzése által,
- b) szegény iskolás gyermekek megvendégelésével összekötött karácsonyfa ünnepély rendezése által;

2. szegények és betegek segélyezésére általában és minden jótékony cél előmozdítására az ág. hitv. ev. egyház körében.

3. §.

Céljainak elérésére az egylet különböző utakat és eszközöket használ, főleg pedig:

- a) magának az egyletnek, vagy megjelölt működési irányainak támogatására ajándékokat fogad el;
- b) törvényes korlátok között gyűjtéseket rendez;
- c) vagyonának szaporítására minden tisztességes és törvényileg megengedett eszközt felhasznál.

4. §.

Az egyletnek kormányzó és végrehajtó közege a közgyűlés, a melyen az összes tagok egyenlő szavazattal és joggal bírnak.

5. §.

Az egylet tagjai a budapesti kerepesi-úti ág. hitv. ev. egyháznak azon nő- és férfitagjai lehetnek, kik ilyenekül az egylet elnökségénél jelentkeznek és a kiket a választmány tagokul elfogad.

6. §.

Az egyház azon kiváló tagjait, nőket és leányokat, a kik az egylet körül kiváló érdemeket szereznek, a közgyűlés tiszteletbeli tagoknak választhatja.

7. §.

Ezen egylet a budapesti kerepesi-úti ág. hitv. ev. egyház közgyűlésének védelme alá helyezi magát, mely egyház kebelében mint egyházi egylet létezik.

8. §.

Az egylet igazgatását a választmány vezeti, mely áll:

- a) nőelnökből és férfielnökből,
- b) alelnöknökből,
- c) pénztárosnőből,
- d) jegyzőből,
- e) ellenőrből,
- f) 12 rendes és 6 választmányi pót-tagból.

A választmányt az egylet közgyűlése választja.

9. §.

Az összes választmányi tagok választása 3 évre történik, azonban a kiesett tagok újra megválaszthatók.

10. §.

A közgyűlés jogai:

- a) az egész választmány választása,
- b) követelheti a választmánytól a működésére és hivataloskodására vonatkozó évi jelentést,
- c) tiszteletbeli tagok választása,
- d) jelen alapszabályok
- e) az egylet feloszlata.

11. §.

Sürgős esetekben, a midőn a választmány össze nem hívható, a nőelnök a pénztárosnővel és az egylet jegyzőjével együttesen határoz.

12. §.

Az egylet jegyzője vezeti az egyleti ülések és közgyűlések jegyzőkönyvét s a napirend tárgyait előkészíti. Azonkívül a nőelnök beleegyezésével összehívja a választmányt és a közgyűlést.

13. §.

A pénztárosnő kezeli a pénztárt és az egylet összes vagyonát és felelős a hibája folytán előállott károkért. Az egyletnek szánt adományokat és ajándékokat átveszi és őrzi; az egylet vagyonából a nőelnök és az egyleti jegyző, vagy a lelkészi hivatal és az egyleti jegyző utalványára kifizetéseket teljesít és pedig: 30 K-n felüli kifizetéseket csakis a választmány határozata alapján és 30 K-ig terjedő kifizetéseket a nőelnök és a jegyző, vagy pedig a lelkészi hivatal és az egyleti jegyző

egyszerű meghagyása folytán, a mit azonban utólag jóváhagyás végett a választmánynak bejelenteni tartozik.

A pénztárosnő köteles az egyleti ellenőrnek, vagy jegyzőnek a pénztárt és a pénztári állapotra vonatkozó okiratokat bármikor felmutatni. Ha az ellenőr vagy a jegyző valamiben szabálytalanságot tapasztalna, köteles azt a nőelnöknek azonnal bejelenteni.

14. §.

Az egylet közgyűlése minden év január havának első felében fog megtartatni és pedig mindig a Luther-ház iskolaépületének helyiségeiben. A jelenlevő tagok számukra való tekintet nélkül mindig jogérvényesen határoznak.

15. §.

A választmányi ülés és a közgyűlés határozata érvényes, ha azt a jelenlevő tagok többsége magáévá teszi.

16. §.

Ha az egylet feloszlanék, vagyona felett a budapesti kerepesi-úti ág. hitv. ev. egyház közgyűlése fog határozni, köteles lesz azonban azt a jelen alapszabályok 2. §.-ában meghatározott célra fordítani.

A Budapesten 1905. évi január hó 8-ik napján, az alapszabályok megállapítása céljából tartott közgyűlésből,

Izák Lajos s. k.
Jegyző

Wagner Jánosné s. k.
elnök

Jelen alapszabályt a kerepesi-úti ágost. hitv. evang. egyházközség 1905. évi január hó 15-én tartott közgyűlése jegyzőkönyvének 7-ik pontjában foglalt határozatával jóváhagyta.

Kelt Budapesten 1905. évi január hó 25-én.

Matuska István s. k.
felügyelő

Bachat Dániel s. k.
lelkész

13.

Úryvok z denníka Fedora Ruppeldta (1959)
Miesto uloženia prameňa: ALU SNK sign. 240

Služba a pobyt v Budapešti: 1. september 1909 – 15. september 1911.

Hneď po vysvätení za kňaza dňa 1. septembra 1909 nastúpil som svoje prvé služobné miesto ako kaplán v slovenskej evanjelickej cirkvi (cirk. sbore) v Budapešti na Rákócziho ul. (prv Kerepesi út), pri boku farára Martina Morháča, a bol som na tom mieste formálne za dva roky: do 15. septembra 1911, z čoho však dobu od októbra 1910 do augusta 1911 som ztrávil v Škótsku (spolu s Vladom Royom). O tom pobyte mám osobitný denník.

Slov. ev. cirk. sbor budapeštiansky má vo svojej minulosti i Jána Kollára, veľkého básnika Slávy dcéry. Medzi významnými ľuďmi pri ňom bol za Kollára i Ján Kadavý ako učiteľ. Pred Morháčom bol farárom Daniel Bachát (pseudonym: Miloslav Dumný), v lete 1905 bol v Banskom dištrikte zvolený za biskupa, vyslovene ako kandidát Slovákov, ale nežil ďalej ani rok, a v deň Veľkého Piatku 13. apríla 1906 podvečer náhle zomrel. Opísal som to v Denníku z r. 1906, sv. 5. str. 232-233.

Bachát a moj otec boli dobrí priatelia, ešte z časov, keď Bachát bol farárom na Pribyline, odkiaľ ho pozvali do Budapešti. Keď sa Bachát stal biskupom r. 1905, ja som už bol na teológii a Otecko neraz hovoril, že by som sa mal stať kaplánom Bachátovým v Budapešti, i sám som si to vždy pred seba bral. A hľa: ani rok nebol biskupom a Boh ho odvolal: ja jednako som sa dostal do jeho sboru za kaplána roku 1909.

Farárom v tomto sbore bol po Bachátovi Martin Morhác, ktorého z Mošoviec povolali peštianski cirkevníci ako dobrého Slováka; martinskí národovci (najmä A. Halaša) na tom stáli a pracovali, aby sa dobrý Slováka dostal na to miesto hlavného mesta Uhorska. Morháča aj zvolili roku 1906. Ale potom už v Bpešti som počul, že sotva by ho volili, keby boli vedeli, že ženu má vlastne nie-slovensku, Nemku z Prešporku, ktorá ani nevie poriadne slovensky!

Ako kaplán býval som v Lutherovom dvore, ohromnej to budove na hlavnej ulici Budapešti; budova s jedným veľkým dvorom, na ktorom stojí celkom osobitne kostol, a so šiestimi malými dvormi. V budove je na prvom poschodí na Rákócziho ulici farský úrad i byt farára. Vo dvore za kostolom je zadná budova, v nej dolu jednotriedna ev. cirk. škola, na poschodí sborová sieň a izba pre kaplána, na II. poschodí byt kantor-učiteľa, ktorý bol vtedy známy slovenský hudbník-skladateľ Ľudovít Izák Lihovecký. Tento mal za ženu dcéru Bachátovú, ale vtedy už bol vdovcom.

[..]

Ale aj ináč: Morhác žiaľ, temer vôbec nenavštevoval cirkevníkov, nezúčastňoval sa ani akéhoto-takého toho spoločenského života Slovákov v tom meste – to Bachát omnoho viac chodieval všade –, podvečer sa šiel prejsť, vari aj na pivo do nejakého hostinca, ináč celý deň v malej kancelárii čítal a fajčil... Zriedka kedy sa podarilo vyvolať nejaký rozhovor či o teologických a náboženských a cirkevných veciach, či o inom,- ešte ako tak o politických,- ináč isteže verný ná-

rodovec slovenský, – ale dost. I o veciach prírodovedeckých mal dosť kuriózne náhľady! Nezabudnem: raz sme akosi prišli na rozhovor o hodinách stenových, ktoré boli v kancelárii. o ich pohybe a práci. a tu moj princípál Morháč celkom vážne a dosť vehementne vykladal, že tie hodiny samy si akosi vyrábajú energiu, ktorou sa stroj tých hodín pohybuje a ručičky krúčia... A nijako mu nešlo do hlavy, keď som ja tvrdil, že tie hodiny si energiu nevyrábajú a nemôžu vyrábať sami, a že energia, ktorú sa hodiny pohybujú, je vlučne tá energia, ktorú človek vloží do nich tým, že natiadne dve závažia. Nechápal a nechcel veriť Morháč, že tak malý pohyb ruky ľudskej – niekoľko ráz zakrútiť kolieska pondusové – by mohol toľko energie dať stroju, že sa krúti a ručičky pohybujú hoci i za 7-10 dní. Nechcel som si ušiam veriť, ale on to vehementne tvrdil, darmo som ja tvrdil svoj náhľad. Až mi bolo trápne o tom s nim hovoriť, s človekom, ktorý složil matúru a študoval na vysokej škole.

Ináče dobrák človek, vo svojom teologicko-kňazskom myslení iste svojim spôsobom zbehlý, ale v mnohých veciach až primitív, nijako nie súci za kňaza do veľkého mesta, do mesta, v ktorom i ako národovec spoločensky mal účinkovať a vynikať. Darma je. Jeho žena, rodená Nemka z Prešporka, sa do konca života nenaučila dobre slovensky, hovorila akousi kurioznou miešaninou troch rečí: nem[eckou,] mad[arskou] a slov[enskou]. Nijako neprezentovala tak, ako by manželka slov. evanj. farára bola mala. Škoda!

Keď som ja tam bol, mal vari 5 detí, traja chlapci a dve dievčatá, vtedy ešte malé. Najstaršia Margita mala asi 15 rokov, ostatné menšie. Syn Miloš pozdejšie vraj na vojne padol, Milka, vtedy skutočne milé dievčatko pozdejšie stala sa diakonisou, jedna z prvých diakonís slovenských; žije do dnes v Mikuláši, ako vyslúžilá diakonisa.

U Morháčov bol i klavír, dosť rozheganý, niekedy som si zahral. Deti ma radi mali, zapodieval som sa s nimi tu i tu. Ale dosť málo som chodil do ich domácnosti.

Viac som býval u Izákov. Ľud. Izák bol učiteľ evanj. ľud. jednotriednej školy tam v zadnej budove za kostolom. Škola malá, chodilo do nej okolo 30-35 slov. detí z celej Budapešti, pravda, ťažko bolo ta dochádzať z celého toho veľkého mesta. Dali si deti ta len tí rodičia, ktorým skutočne záležalo na tom, aby ich deti chodili nie len do evanjelickej, ale i do slovenskej školy.

Lihovecký-Izák bol hudbníkom, jedným z tých vtedy málo slov. hudbníkov i skladateľov. S Oteckom sa znal dobre, zblížovala ich hudba, láska slov. piesni. U Izákovcov som strávil niektoré milé chvíle pri klavíri. Vtedy doma boli ešte ich dve dievčatá: Anča, ktorá sa roku 1911 vydala za Paľa Bujnáka, mojho predchodcu v kaplánstve tam (na ich svadbe som bol vari i ja). Druhá bola Milka, veselé dievča, s ktorou som niekedy spolu zahral klavír, tá sa pozdejšie vydala sa Lehotského, [...] nejakého úradníka v Kremnici.

S Izákom som sa rád shováral o národných veciach, o cirkvi, o slov. piesňach, o hudbných veciach, operách. Niekoľko ráz mi pri organe poukazoval hlavné veci kumštu organovania, najmä upotrebovania pedálu. Pri tom sme si navzájom potahovali mech – nohou –, lebo organ v tom našom kostole ešte nemal elektrický pohon. Ani kostol nemal elektrické osvetlenie, a tak ani večerné bohoslužby nebývali, iba práve na posledný večer v roku.

Ani nejaká nedeľná škola, ani biblické hodiny, ani nijaké sdruženie mládeže v sbore; to byly neznáme veci... A tak aj bolo mŕtvo v cirkevnom sbore a nebolo nijakého života v ňom. Iba vari na Dohviezdny večer popoludní bola nejaká malá nádielka deťom... To bolo všetko.

Pokúsil som sa viackrát vyvolať rozhovor s princípálom Morháčom o samých kázňach mojich, žiadal som ho, aby sa rozhovoril o mojich kázňach, aby pokritizoval, aby ma poučil; ale všetko

darmo. Ináče také niečo som ani pozdejšie nedosiahol u svojich princípálov, ani u nášho slávneho kazateľa: Jánošku v Mikuláši, ktorý tiež, či nemal vôle, či nemal času zapodievať sa o začiatčovníkom-kaplánom, nikdy mi nevenoval trochu času pohovoriť si o mojej práci, o mojom kázaní.

Nuž veru v Budapeštianskom cirk. sbore som sa nepriučil ničomu. A tak som prežíval tam rok ako kaplán, až do konca augusta 1910.

Do kancelárie temer každý deň chodieval a vlastne tam v kancelárii tohto slov. cirk. sboru úradoval i Viliam Droppa, vojenský kňaz, Slovák, službu konal pri garnizone v hlavnom meste. Niekedy držal aj služby B. pre vojakov v našom kostole. To bol už hodne starý, ale bystrý fideľny pán, dalo sa s nim niekedy pohovoriť.

Veľmi zriedka sa zjavil v kancelárii aj Matúška, rodom Lipták, ktorý bol i dozorcom cirk. sboru. Obaja títo páni Slováci rodom, ale, pravda, veľmi skrytí.

Milú spoločnosť v Pešti som mal u rodiny Mišura. Starý pán Michal Mišura st. rodom z Oravy opravdový self-made-man, založil si v Budapešti kolársku dielňu, neskoršie robil vozy, karoserie, pracoval tuho, zosťiril si dielňu na malú továreň; jediné dieťa, syna Miška, nášho kamaráta od detstva ešte z Mikuláša, dal vyštudovať techniku a ten potom pracoval s otcom, rozšírili továreň, začali robiť i autové karoserie; ich podnik mal veľmi dobré meno v tom meste, i u Maďarov, údajne sám gróf Apponyi si u Mišuru dal robiť koče. Mišura bol potom i dozorcom cirk. sboru, za nim jeho syn Miško ml. Do ich domácnosti (na Liszt Ferenc u. a či neskoršie Tancsics u.) sme my Slováci radi chodili. Mišurovci sa s našimi rodičmi dobre znali. Mišura svojho jediného syna posielal každé leto do Liptova, aby sa dobre naučil a podržal si slovenskú reč.

Iné slovenské rodiny v Pešti boli, s ktorými som sa čiastočne stýkal: Dr. Emil Stodola, advokát, rodák z Mikuláša, Mačuha, obuvník, jeho žena Zuzanka Hubková, obaja z Mikuláša. Spoznal som sa s básnikom Peter Bella Horal, ktorý však mal ženu Nemku z Budína a domácnosť veru nebola slovenská. Neskoršie som sa spoznal i literátom-lingvistom Samom Czambel-om. Býval tiež v Budíne a či ešte na sever Budína. Keď Czambel zomrel (18. dec. 1909), bol som mu na pohrebe (20. decembra 1909 Csillaghegy) a potom podľa poverenia z Martina od Škultétyho, ja som prevzal, zabalil a do Martina (23. marca 1910) odexpedoval Czambelovú veľkú krásnu knižnicu, ktorá bola deponovaná a či darovaná nášmu Múzeu v Martine.

Slovenské rodiny v Bpešti boli ešte Riegell, arch[itekt] M. Harminc, vdova Viestová so synom Ivanom, Igorovým priateľom, inžinierom, a dvoma dcérami: Anča, ktorá sa roku 1911 vydala za Vila Hrušovského, mojho priateľa, a Olga, ktorá neskoršie, už po vojne vydala sa za Kraftu-vdovu, farára. Obe žijú do dnes v Bratislave, ako vdovy.

[..]

Pre pamiatku ešte z môjho prvého vokátora v kňazskej službe: z vokátora kaplánskeho v Budapešti, ktorý bol vydaný z konventu, kde ma zvolili za kaplána, z konventu cirk. zboru dňa 15. augusta 1909 (vokátor podpísali: Martin Morháč, ako farár, Michal Mišura, ako námestní dozorca, Juraj Knyasskó, ako kurátor, a päť presbyterov), bol v slovenskej a maďarskej reči. Z časte o mojich dôchodkoch kaplánskych: „Ku hmotnému zaopatreniu Vášmu zabezpečuje Vám cirkev naša jedentisícštyristoštyridsať: 1440 Korún ročného platu, ktorý v mesačných rátoch po 120 korún z cirk. pokladnice vopred dostávať budete od kurátora a z jednej izby pozostávajúci byť”.

Bola to malá izbička na prvom poschodí zadného domu za kostolom. Na prízemí býval kostolník Rafaj, na druhom poschodí kantor-učiteľ Izák. 120 mesačne bol vtedy slušný plat. Hodnota koruny bola v tých rokoch (1909–1910) asi toľko, ako dnes 10 korún čl. [1959]- v dnešnej hodnote to predstavovalo asi [1200], to je teraz značný plat.

Részlet Fedor Ruppeldt naplójából (1959)

Lelőhely: ALU SNK sign. 240

Budapesti szolgálatom és tartózkodásom: 1909. szeptember 1. – 1911. szeptember 15.

Közvetlenül pappá szentelésem után, 1909. szeptember elsején foglaltam el első szolgálati helyemet, mint a budapesti Rákóczi úti (korábban Kerepesi úti) szlovák evangélikus egyház (gyülekezet) káplánja, Martin Morhác [Morhács Márton] lelkész oldalán, és formálisan két évet töltöttem el itt: 1911. szeptember 15-ig, ebből azonban 1910. októbertől 1911. augusztusáig Skóciában voltam (Vlado Roy-jal együtt). Ott tartózkodásomról külön naplót vezettem.

A budapesti szlovák evangélikus gyülekezet múltjához tartozik Ján Kollár, a Slávy dcéra [Szláva istennő leánya] nagy költője. A hozzá kötődő jelentős személyek közé tartozott Kollár idejében Ján Kadavý tanító is. Morhác előtt Daniel Bachát [Bachát Dániel] (álneve: Miloslav Dumný), volt a lelkész, akit 1905 nyarán, kifejezetten a szlovákok jelöltjeként a Bányakerület püspökévé választottak, de azután nem élt egy évet sem, 1906. április 13-án, Nagypéntek napján kora este hirtelen meghalt. Megírtam ezt 1906-os Naplómban, 5. kötet, 232-233. oldal.

Bachát és apám jó barátok voltak még abból az időből, amikor Bachát lelkész volt Pribilínán [Pribylina], ahonnan meghívták Budapestre. Amikor Bachát 1905-ben püspök lett, én már a teológiára jártam és Édesapa nemegyszer mondta, hogy Bachát káplánjának kellene lennem Budapesten, és én magam is mindig ezt tűztem ki magam elé. És íme: egy évig sem volt püspök és az Úr magához szólította: én mindazonáltal 1909-ben gyülekezetébe kerültem káplánnak.

Ebben a gyülekezetben Bachát után Martin Morhác volt a lelkész, akit a pesti egyháztagok Mosócról [Mošovce] hívtak meg, mint jó szlovákok; a túrócszentmártoni [Martin] szlovák hazafiak (különösen A. Halaša) azt a nézetet képviselték és azon dolgoztak, hogy erre a helyre Magyarország fővárosában jó szlovák kerüljön. Morhácot 1906-ban meg is választották. De később, már Budapesten hallottam, hogy aligha választották volna meg, ha tudták volna, hogy a felesége tulajdonképpen nem szlovák, hanem pozsonyi német, aki nem is tud rendesen szlovákkul!

Káplánként a Luther-udvarban laktam, amely egy óriási épület Budapest főutcáján; egy nagy udvarral, amelyben egészen külön áll a templom, és hat kis udvarral rendelkező épület ez. Az épületben a Rákóczi úton az első emeleten van a lelkészi hivatal és a lelkészlakás. Az udvarban a templom mögött van a hátsó épület, benne pedig lent egy egyszáltályos evangélikus egyházi iskola, az emeleten pedig a gyülekezeti terem és a káplán lakása, a II. emeleten a kántortanító lakása, aki abban az időben az ismert szlovák zenész és zeneszerző Ludovít Izák Lihovecký volt. Neki Bachát lánya volt a felesége, de abban az időben már özvegy volt.

[...]

De egyébként is: Morhác sajnos szinte egyáltalán nem látogatta az egyháztagokat, nem vett részt a városban élő szlovákok valamiféle társadalmi életében – Bachát sokkal többet járt mindenhova –, estefelé sétálni ment, talán egy sörre is valamelyik vendéglőbe, egyébként egész nap kis irodájában olvasott és dohányzott... Csak ritkán sikerült beszélgetést kezdeményezni vele akár teológiai, vallási, egyházi kérdésekről, akár másról, – politikai kérdésekről még úgy-abogy, – egyébként bizonyára hű szlovák hazafi, – de ez minden. Természettudományi kérdésekről is különös nézetei voltak! Sosem felejttem el: egyszer valahogy szoba került az irodában lévő falióra, annak mozgása és működése. Ekkor az én princípálisom, Morhác egészen komolyan és elég vehemensen elmagyarázta, hogy ez az óra valahogy maga termeli az energiát, amely az óra gépezetét és mutatóit mozgásban tartja... És sehogyan sem ment a fejébe, amikor én azt állítottam, hogy az óra nem termel és nem termelhet maga energiát, és hogy az energia, amely mozgásban tartja az órát, kizárólag az az energia, amelyet az ember behelyez azzal, hogy felhúzza a két súlyt. Morhác nem értette és nem akarta elhinni, hogy az emberi kéz olyan kis mozdulata – a súly kerekeinek néhányszor való megforgatása – adhat annyi energiát a szerkezetnek, hogy forog és a mutatók akár 7-10 napig is járnak. Nem akartam hinni a fülemnek, de ő vehemensen állította, hiába ismételtam a saját véleményemet. Már majdnem kínos volt erről vele beszélni, egy olyan emberrel, aki leérettségizett és főiskolára járt.

Egyébként jószívű ember, teológiai-lelkészi gondolkodásában bizonyára a maga módján járatos, de sok dologban szinte primitív, semmiképp nem való lelkésznek egy nagyvárosba, egy olyan városba, ahol szlovák hazafiként is részt kellene venni és ki kellene tennie a társadalmi életben. Hiába, a felesége, aki született pozsonyi német, élete végéig nem tanult meg jól szlováku, a három nyelv: a német, a magyar és a szlovák valamiféle különös keverékével beszélt. Semmiképp nem reprezentált úgy, ahogy egy szlovák evangélikus lelkész feleségének kellett volna. Kár!

Amikor én ott voltam, talán 5 gyermeke volt, három fiú és két lány, akik akkor még kicsik voltak. A legidősebb, Margita körülbelül 15 éves volt, a többiek kisebbek voltak. A fia, Miloš később állítólag elesett a háborúban, Milka, aki abban az időben egy igazán aranyos kislány volt, diakonissza lett, az első szlovák diakonisszák egyike; a mai napig Liptószentmiklóson [Liptovský Mikuláš] él, mint nyugdíjas diakonissza.

Morhácéknak volt egy – elég rozoga – zongorájuk is, amelyen időnként játszottam egy kicsit. A gyerekek szerettek, itt-ott foglalkoztam velük. De elég keveset jártam hozzájuk.

Többet voltam Izákéknál. Eudovít Izák az egyszályos evangélikus elemi iskola tanítója volt a templom mögötti hátsó épületben. Kis iskola volt ez, mintegy 30-35 szlovák gyerek járt ide egész Budapestről, igaz nehéz volt bejárni ide abból a nagy városból. Csak azok a szülők adták be oda a gyerekeiket, akiknek valóban fontos volt, hogy a gyerekeik ne csak evangélikus, hanem szlovák iskolaiba is járjanak.

Lihoveckj-Izák zenész volt, egyike a kevés akkor szlovák zenésznek és zeneszerzőnek. Édesapával jól ismerték egymást, összekötötte őket a zene, a szlovák dal szeretete. Izákéknál sok kedves pillanatot töltöttem a zongoránál. Abban az időben még otthon volt mindkét lányuk: Anča, aki 1911-ben férjhez ment elődömhöz a kápláni tisztségben, Palo Bujnákhhoz (az esküvőjükön talán én is ott voltam). A másik lányuk Milka, egy vidám kislány volt, akivel néha együtt zongoráztunk, ő később férjhez ment Lehotskýhoz, [...] valamilyen körmöcbányai hivatalnokhoz.

Izákkal szívesen beszélgettem nemzeti kérdésekről, az egyházzal, a szlovák dalokról, zenei kérdésekről, operákról. Az orgonánál néhányszor megmutatta az orgonázás művészetének alapvető fogásait, főleg a pedál használatát. Közben – lábbal – kölcsönösen hajtottuk egymásnak a fújtatót, mert

az orgonának a mi templomunkban még nem volt elektromos hajtása. A templomban sem volt elektromos világítás, ezért nem voltak esti istentiszteletek, csak az év utolsó napján.

Vasárnapi iskola, biblióra és ifjúsági egyesület sem volt a gyülekezetben; ezek ismeretlen dolgok voltak... Így aztán halott volt a gyülekezet és nem volt benne semmi élet. Talán csak Szenteste délutánján volt valami kis ajándékosztás a gyerekeknek... Ez volt minden.

Több alkalommal próbáltam beszélgetést kezdeményezni principálisommal, Morhác-csal prédikációimról, kértem, hogy mondjon valamit róluk, hogy kritizálja őket, hogy tanítson engem; de mindhiába. Egyébként ilyesmit később sem sikerült elérnem a principálisaimnál, sem híres prédikátorunknál: Jánoškánál [Jur Janoška] Liptószentmiklóson [Liptovský Mikuláš], akinek szintén nem volt kedve, vagy ideje egy kezdő káplánnal foglalkozni, soha nem szánt egy kis időt sem arra, hogy a munkámról, a prédikációimról beszéljünk.

Nos, bizony a budapesti gyülekezetben semmit nem tanultam. Így töltöttem ott egy évet káplánként, egészen 1910. augusztus végéig.

Majdnem minden nap bejárt az irodába és tulajdonképpen a szlovák gyülekezet irodájában működött Viliam Droppa szlovák katonai lelkész, aki a fővárosi helyőrségnél szolgált. A katonák számára néha istentiszteletet tartott a templomunkban. Ez egy elég idős, de furge és vidám úr volt, lehetett vele néha beszélgetni.

Nagyon ritkán megjelent az irodában Matúška is, aki liptói származású volt, és a gyülekezet felügyelője. Mindkét említett úr szlovák származású volt, de, természetesen, nagyon rejtőzködve.

Kedves társaságra leliem Pesten a Mišura családnál. Az árvai születésű idősebb Michal Mišura [Misura Mihály] igazi self-made-man volt, Budapesten kerékgyártó üzemet alapított, később kocsikat, karosszériákat gyártott, keményen dolgozott, a műhelyét kis gyárrá bővítette; egyetlen gyermekét, fiát Miško-t, gyermekkori barátunkat Liptószentmiklóról, műszaki pályára adta, és később apjával dolgozott, kibővítették a gyárat, autókarosszériát is elkezdtek gyártani; a cégüknek nagyon jó neve volt a városban, a magyarok körében is, állítólag maga Apponyi gróf is Mišuránál készítette a kocsikat. Mišura később a gyülekezet felügyelője is volt, utána pedig a fia, az ifjabb Miško. Mi, szlovákok szívesen jártunk hozzájuk (a Liszt Ferenc vagy később Táncsics utcába). Mišuráék jól ismerték egymást a szüleinkkel. Mišura minden évben elküldte egyetlen fiát Liptóba, hogy jól megtanulja és megtartsa a szlovák nyelvtudását.

Voltak más szlovák családok is, akikkel Pesten részben kapcsolatot tartottam: Dr. Emil Stodola, liptószentmiklósi születésű ügyvéd, Mačuha, cipész, felesége Zuzanka Hubková, mindketten Liptószentmiklóról. Megismerkedtem Peter Bella Horal költővel is, akinek azonban budai német felesége volt és a háztartás bizony nem volt szlovák. Később megismerkedtem Samo Czambel [Czambel Samuel] irodalmár-nyelvésszel is. Ő is Budán, vagy még Budától északra lakott. Amikor Czambel meghalt (1909. dec. 18.), ott voltam a temetésén is (1909. december 20., Csillaghegy) és aztán [Jozsef] Skultéty megbízásából, Túrócszentmártonból, átvettem, becsomagoltam és (1910. március 23-án) Túrócszentmártonba szállítottam Czambel nagy és gyönyörű könyvtárát, amely a túrócszentmártoni Múzeumba került letérbe vagy ajándékba.

Budapesti szlovák családok voltak még Riegell, M. Harminc építész, özvegy Viestová a fiával Ivannal, Igor barátjával, aki mérnök volt, és két lányával: Anča, aki 1911-ben férjhez ment barátomhoz, Vilo Hrušovskýhoz, és Olga, aki később, már a háború után, férjhez ment egy Krafta nevű özvegy lelkészhez. Most mindketten Pozsonyban élnek, özvegyasszonyként.

[...]

Emlékeztetőül még első híványomból lelkészi szolgálatom alatt: a budapesti kápláni hívány, amelyet az a közgyűlés adott ki, amelyen megválasztottak káplánnak, tehát a gyülekezet 1909. augusztus 15-i közgyűlése (a hívány aláírói: Martin Morhác, mint lelkész, Michal Mišura, mint helyettes felügyelő, Juraj Knyasskó, mint gondnok, és öt presbiter), szlovák és magyar nyelvű volt, ... a kápláni jövedelmeimre vonatkozó részből: „Az Ön anyagi ellátásához egyházunk egyezernégyszáznegyven: 1440 korona éves fizetést biztosít Önnek, amelyet havi részletekben 120 koronánként fog Önnek kifizetni a gondnok a gyülekezet pénztárából, és egy egyszobás lakást.”

Ez egy kis szoba volt a templom mögötti ház első emeletén. A földszinten Rafaj sekrestyés lakott, a második emeleten Izák kántortanító. A havi 120 korona abban az időben tisztességes fizetésnek számított. A korona értéke azokban az években (1909–1910) körül-belül annyi volt, mint ma 10 csehszlovák korona [1959]- mai értékben ez cca ... [1200], ami ma magas fizetésnek számít.

IV. fejezet

Postludium – Vissza a kezdetekhez (1919–1974)

Az I. Csehszlovák Köztársaság megalakulása után a budapesti szlovák gyülekezet több tagja áttelepült az új államba. Megszűnt az énekkar, a segélypénztár, 1923-ban a mintegy három évtizede átadott iskolaépületben megszűnt az oktatás. 1920. május 3-án letartóztatták, majd a zalaegerszegi internálótáborba szállították Morhács Márton (Martin Morháč) lelkészt, feleségét és leányát. Júniusban innen írt levelet Misura Mihály (Michal Mišura) egyházi gondnoknak (1.), hívei pedig Horthy Miklós kormányzótól kérték lelkészüik szabadon bocsátását. (2.) Egyéb levéltári forrásokból tudjuk, hogy Morhácsot hűtlenséggel és hazaárulással vádolták, de arról csak közvetett adataink vannak, hogy mi volt a konkrét ok. Egy szóbeszéd szerint a lelkész átvett egy levelet vagy csomagot, és azt postán továbbította Csehszlovákiába. Más forrás arról tudósít, hogy egy házkutatás során gyanús iratokat találtak nála. Annyit bizonyosan tudunk, hogy ebben az időben Morhács küldött leveleket külföldre. Sokan keresték a háborúban eltűnt hozzátartozóikat, s a szlovák lelkészt kérték meg a különböző csehszlovák minisztériumokhoz küldött leveleik lefordítására vagy megírására. Levelet írt a lelkész pl. egy Franciaországban elesett csehszlovák légionárius New-York-i hagyatéka ügyében, melyre választ is kapott. Feltételezhetjük, hogy a hasonló esetek keltették fel az államrendőrség gyanúját. Távolléte idején a szlovák gyülekezetet Szűcs Sándor adminisztrálta. Morhács 1921 júniusában szabadult, de még több mint egy évig lakhelyelhagyási tilalom alatt állt csalátagjaival együtt. Az egyházmegye 1921. október 14-én lezárta az ellene folytatott fegyelmi vizsgálatot, és állásába visszahelyezte.

Az 1920-30-as évekre a vegetálás és a lassú hanyatlás jellemző. Az 1934. évi egyházmegyei közgyűlés a következőképp jellemzi a szlovák gyülekezetet: „Egyháztársadalmi egyesületek nincsenek. Konfirmáció négy év óta nem volt. (...) Szeretetintézmény nincs. Egyetlen egyház jelent fogyatkozást, hanyatlást. Keresztelés, esketés, konfirmálás, be- és kiterés nem volt, csak 6 haláleset.” (Budapesti Egyházmegye közgyűlése, Jegyzőkönyv 1934. június 06.) Ugyanakkor a Kerepesi úti szlovák egyházközség volt az ország leggazdagabb gyülekezete, bár 2.800.000 pengős vagyona egyelőre a haszonélvezőket gyarapította. A Budapesti egyházmegye 1933. évi 4.800.000 pengős vagyonának 58%-át tették ki a Luther-udvar bérházai. 1927-ben az egyházmegyei esperes szakértővel vizsgálta meg a szlovák gyülekezet Deutsch Károllyal kötött szerződését. A szakvéleményt másolatban átküldte Morhács Mártonnak (3.), javasolva hogy kezdeményezze a szerződés jogi felülvizsgálatát.

Ebben az időszakban a gyülekezet életét csupán a bérházak haszonélvezőivel kialakult konfliktusok kavarták fel. Következő forrásunk egy ilyen eseményt, a beruházási hozzájárulás ügyét idézi fel. (4.) A beadvány összefoglalja a bérházépítési szerződés lényegét, és tájékoztat az 1906-ban elhunyt haszonélvező, Deutsch Károly örököseinek bevételeiről. Képet kapunk a gyülekezet

súlyos anyagi nehézségeiről, amit – a bérházak 1952. évi átvételében bízva – egy nagy összegű hitel felvételével igyekeztek orvosolni. (5.) Arról nincs adatunk, hogy a kölcsönt visszafizették volna.

Bachát Jánosné a szlovák lelkész és 1905-ben püspök, Bachát Dániel [Daniel Bachát] menyecskéje volt. Levele (6.) arról tanúskodik, hogy a szlovák gyülekezet 1940-ben már nem tudta betölteni közösségszervező hivatását. Az idős, beteges és megfáradt Morhács Márton nem szervezett megemlékezést a száz éve született Bachát Dánielnek, s valószínűleg, Bachát Jánosnétól eltekintve, ezt a hívek sem igényelték. A levél segélykérő sorai is szlovák gyülekezet közösségszervező és -megtartó funkciójának feladását igazolják. Bachát Jánosné egyébként két év múlva újabb levélben kért karácsonyi segítyt. A levél melléklete Bachát Dániel életútját foglalja össze. A századforduló sajtójából készített összeállítás tartalmaz néhány meghökkentő megállapítást, s éppen emiatt is közlésre érdemes dokumentumnak tartjuk.

1942-től 1965-ig tartott Szilády Jenő lelkész (Eugen Szilády, korábban Morhács segédlelkész) korszaka. A bérházakat a gyülekezet végül 1952. május 1-jével kezelésbe vette, s mintegy tíz hónapig élvezte a bérlakások, üzletek és raktárak hasznát. A bérházak összes bevétele 1953 márciusában 42.587 forint volt. A bérházakat 1953 tavaszától két szakaszban államosították, ami ismét a csőd közelébe juttatta a gyülekezetet. Szilády Jenő lelkész és Podhradszky György (Juraj Podhradszky) felügyelő kárpótlásért folyamodó levele (7.) jellegzetes példája a korszakot jellemző, megváltozott beszédmódnak.

A templom és a bérházak, üzletek közös térben éltek mindennapjaikat. Számptalan konfliktus származott ebből a kényszerű kapcsolatból, több beadvány és panaszos levél született ebben a tárgyban: a templomudvarban kutyákat sétáltattak, „utca gyermekek” zajongása zavarta az istentiszteletet, egyesek ide hordták az építési törmeléket. A (8.) sz. forrás a templomudvarban uralkodó állapotról ad képet 1954-ben.

Dr. Peter Bazovský a neves és vitatott megítélésű Ludovít Bazovský fia volt, édesanyja révén rokoni kapcsolatban állt a Fajnor családdal és Milan Rastislav Štefánikkal. Jogi végzettséget szerzett, majd részt vett a politikai közéletben. A II. világháború alatt hivatalnok volt Budapesten, s itt élt családjával az 50-es években. 1955 őszén politikai váddal letartóztatták. 1956-ban szabadult, az USA-ba emigrált, 1966-ban halt meg Kanadában. Felesége és leánya Magyarországon maradt. Levele (9.), melyben kéri felvételét a szlovák gyülekezet tagjai közé, adalék életrajzához.

A Koren Emil esperes 1964. évi lelkészi hivatallátogatásáról felvett jegyzőkönyv (10.) a szlovák gyülekezeti élet minden aspektusáról információt közöl. Szó esik benne a templomeladásról is, melyet eldöntött kérdésként kezelnek a felek, s már csak a gyakorlati megvalósítás várat magára. Ezek szerint Szilády már beletörődött a templom értékesítésébe. Koren visszaemlékezésének közölt részlete (12.) egy „kívülálló” egyházi előjáró racionális helyzetértékelését közvetíti számunkra. Feltételezhetjük, hogy hasonló attitűd jellemezte az egyház vezető tisztségviselőit. 11. forrásunk a templom adásvételi szerződése. Az 5. pontban a vevő vállalja, hogy a templom szentélyéből egy kápolnát alakít ki. Ez nem valósult meg, s az 1970-es évek közepén a szlovák gyülekezet ezt az ingatlanrészt is értékesítette. Erről Koren is említést tesz. (12.) Az eladott templom később volt irodaház, bemutatóterem, működött benne fotólaboratórium (14.), könyvesbolt, privatizálása után diszkó, bingókert, „turkáló” és harcművészeti központ.

Csaknem egy évvel az adásvételi szerződés aláírását követően tartotta meg évi közgyűlést a szlovák gyülekezet. (13.) Ebből a forrásból tudjuk meg, mi lett a templom berendezésének a sorsa. Különösen értékes közlés az oltárkép értékesítéséről szóló adat, mely kiköti a vissza- vagy elővásárlási jogot. Az eladást dokumentáló szerződésnek nem akadtunk nyomára a levéltári anyagban.

Szilády halálát követően Bogya Géza nyugdíjas lelkész, utána Aradi András (Ondrej Aradi) segédlelkész gondozta a gyülekezetet. Ján Štancelnek írt tájékoztató levelében (15.) Aradi mint a gyülekezethez érzelmileg már nem kötődő, hagyományait nem ismerő fiatal lelkészjelölt nyilatkozik meg. Alapvető tévedéseket közöl a gyülekezet korai időszakából. A körülmények ismeretének hiányáról tanúskodik Kubinyi Ferenc egyértelmű méltatása is; ő valóban sokat tett a gyülekezetért, de megítélése legalábbis vitatott. Káldy Zoltán püspök 1971-ben szarvasi lelkésznek nevezte ki Aradit, utódja Solymár János nyugalmazott csömöri lelkész lett, az adminisztrátori feladatokat Koren Emil látta el. Solymár János megbízott helyettes lelkész 1974 nyarán elhunyt, s ez év őszétől a gyülekezet lelkészi szolgálatát Cselovszky Ferenc látta el.

IV. kapitola

Postludium – Späť k začiatkom (1919–1974)

Po vzniku prvej Československej republiky sa viacerí členovia budapeštianskeho slovenského zboru presťahovali do nového štátu. Zanikol spevácky zbor a pomocná pokladnica a v roku 1923 aj vyučovanie v školskej budove, ktorá bola odovzdaná do užívania tridsať rokov predtým. Dňa 3. mája 1920 boli farár Martin Morháč, jeho manželka a dcéra zatknutí a odvezení do internáčného tábora v Zalaegerszegu. Odtiaľto napísal v júni list kurátorovi zboru Michalovi Mišurovi (1), kým jeho veriaci sa vo veci prepustenia Martina Morháča obrátili so žiadosťou na regenta Miklósa Horthyho (2). Z iných cirkevných archívnych zdrojov vieme, že Morháča obvinili z nevery a vlastizrady, ale o konkrétnej príčine máme iba nepriame údaje. Farár podľa klebety prevzal a poštou poslal do Československa list alebo balík. Iné zdroje informujú o tom, že pri jednej domovej prehliadke našli uňho podozrivé dokumenty. Toľko s veľkou istotou vieme, že v tomto období Morháč posielal listy do zahraničia. Mnohí hľadali svojich rodinných príslušníkov, ktorí zmizli počas vojny a o napísanie alebo preloženie svojich listov posielených rôznym československým ministerstvám poprosili slovenského farára. Napísal napr. aj list vo veci newyorského dedičstva istého československého legionára, ktorý padol vo Francúzsku, na ktorý dostal aj odpoveď. Môžeme predpokladať, že podozrenie štátnej polície vzbudili podobné prípady. Administrátorom slovenského zboru počas jeho neprítomnosti bol Sándor Szűcs. Morháč bol síce v júni 1921 prepustený na slobodu, ale spolu s rodinou mal ešte viac než rok zákaz opustiť bydlisko. Seniorát 14. októbra 1921 uzavrel disciplinárne konanie voči nemu a vrátil ho do úradu.

Pre roky 1920-30 je príznačné živorenie a pomalý úpadok. Seniorálny konvent v roku 1934 charakterizoval slovenský zbor nasledovne: „Cirkevné spoločenské organizácie neexistujú. Konfirmácia štyri roky nebola. (...) Dobročinná inštitúcia nie je. Jediná cirkev oznamuje ubúdanie členov, úpadok. Krst, sobáš, konfirmácia, vstup do zboru alebo vystúpenie nebolo, iba šesť prípadov smrti.” (Konvent Budapešťianskeho seniorátu, Zápisnica zo 6. júna 1943) Zároveň však bol slovenský cirkevný zbor na Kerepešskej ceste najbohatším zborom v krajine, i keď jeho majetok v hodnote 2.800.000 pengő v tom čase ešte obohacoval užívateľov. Nájomné domy Lutetrovho dvora v roku 1933 predstavovali 58% majetku Budapešťianskeho seniorátu vo výške 4.800.000 pengő. V roku 1927 senior seniorátu dal expertovi preskúmať zmluvu, ktorú uzavrel slovenský zbor s Károlyom Deutschom. Kópiu svojho posudku poslal Martinovi Morháčovi, ktorému navrhol, aby inicioval právnu previerku zmluvy.

Život zboru v tomto období rozrušili iba konflikty, ktoré vznikli s užívateľmi nájomných domov. Ďalší náš prameň pripomína takúto udalosť, vec investičného príspevku (4). Žiadosť zhrnie podstatu zmluvy o výstavbe nájomných domov a informuje o príjmoch dedičov užívateľa, Károlya Deutscha, ktorý umrel v roku 1906. Získame obraz aj o vážnych finančných ťažkostiach zboru, ktorú – veriac v prevzatie nájomných domov v roku 1952 – sa snažili riešiť vysokým úverom (5). O tom, že by boli úver vrátili, nemáme údaje.

Bachát Jánosné bola nevestou slovenského farára Daniela Bacháta, ktorý bol v roku 1905 biskupom. Jeho list (6) svedčí o tom, že slovenský zbor v roku 1940 už nebol schopný plniť svoje poslanie na poli organizovania komunity. Starý, chorľavý a znechutený Martin Morháč neusporiadal spomienkovú slávnosť na počesť stého výročia narodenia Daniela Bacháta a pravdepodobne o to – s výnimkou Bachátovej nevesty – nemali záujem ani veriaci. Aj jej riadky, v ktorých žiada o pomoc, svedčia o tom, že sa vzdáva funkcie organizovania a udržania komunity. Bachát Jánosné inak o dva roky žiadala v ďalšom liste o vianočnú podporu. Príloha listu zhrnie životnú dráhu Daniela Bacháta. Výber z dobovej tlače tiež obsahuje niekoľko zarážajúcich konštatovaní a práve preto ho pokladáme za dokument, ktorý si zasluhuje publikovanie.

Obdobie farára Eugena Sziládyho (skôr pomocný farár Morháča) trvalo od roku 1942 do 1965. Nájomné domy prevzal zbor do svojej správy k 1. máju 1952 a užíval ich približne desať mesiacov. Celkové príjmy pochádzajúce z domov v marci 1953 predstavovali 42.587 forintov. Nájomné domy boli od jari 1953 v dvoch etapách zoštatnené, čo opäť priviedlo zbor na pokraj krachu. Žiadosť farára Eugena Sziládyho a dozorca Juraja Podhradszského o odškodnenie (7) je charakteristickým príkladom nového spôsobu jednania príznačného pre toto obdobie.

Kostol a nájomné domy, obchody prežívali svoje všedné dni v spoločnom priestore. Z tohto núteného vzťahu vyplývalo nespočetné množstvo konfliktov, v tejto veci sa zrodilo množstvo žiadostí a sťažností: na dvore kostola venčili psov, bohoslužby rušil hluk „detí z ulice”, niektorí sem vozili stavebný odpad. Prameň č. 8 podáva obraz pomerov panujúcich vo dvore v roku 1954.

Dr. Peter Bazovský bol synom známeho a protirečivo hodnoteného Ľudovíta Bazovského, cez svoju matku bol v príbuzenskom vzťahu s rodinou Fajnorovcov a s Milanom Rastislavom Štefánikom. Získal právne vzdelanie a neskôr sa zapojil do politického života. Počas druhej svetovej vojny bol úradníkom v Budapešti, kde žil v 50. rokoch spolu so svojou rodinou. Na jeseň 1955 ho kvôli politickým obvineniam zatkli. Vyslobodil sa v roku 1956, emigroval do USA, umrel v Kanade v roku 1966. Jeho manželka a dcéra zostali v Maďarsku. List (9), v ktorom žiada o svoje prijatie medzi členov zboru, je dodatkom k jeho životopisu.

Zápisnica z návštevy seniora Emila Korena vo farárskom úrade z roku 1964 (10) podáva informácie o všetkých aspektoch života slovenského zboru. Hovorí sa v ňom aj o predaji kostola, o ktorom sa strany zmieňujú ako o rozhodnutej udalosti, vo veci ktorej sa už čaká iba na praktickú realizáciu. Uvádzaný úryvok zo spomienok Korena (12) nám sprostredkúva racionálne hodnotenie situácie z pohľadu „vonkajšieho“ cirkevného nadriadeného. Môžeme predpokladať, že podobný postoj charakterizoval aj vedúcich predstaviteľov cirkvi. Prameňom č. 11 je kúpno-predajná zmluva kostola. V jej 5. bode sa kupujúci zaväzuje, že z apsidy kostola vytvorí kaplnku. Toto sa neuskutočnilo a v polovici rokov 1970 slovenský zbor predal aj túto časť nehnuteľnosti. O tomto sa zmieňuje aj Emil Koren (12). Predaný kostol neskôr fungoval ako kancelárska budova, predvádzacia miestnosť, fotolaboratórium (14) a kníhkupectvo a po privatizácii ako diskotéka, bingo-herňa, predajňa textilu second-hand a stredisko bojových umení.

Takmer rok po podpísaní kúpno-predajnej zmluvy usporiadali konvent slovenského zboru (13). Z tohto prameňa sa dozvedáme o osude zariadenia kostola. Obzvlášť cenná je informácia o predaji oltárneho obrazu, v ktorom sa zakotvuje právo spätnej kúpy alebo predkupné právo. Zmluvu dokumentujúcu predaj sme v archívnom materiáli nenašli.

Po Sziládyho smrti sa o zbor staral farár na dôchodku Gejza Bogya, po ňom kaplán Ondrej Aradi. Vo svojom liste napísanom Jánovi Štancelovi (15) sa Aradi prejavuje ako budúci farár, ktorý sa k zboru citovo neviaže, jeho tradície nepozná. O skoršej minulosti zboru uvádza zásadné omyly. O absencii znalosti pomerov svedčí aj jednoznačné ocenenie Ferencu Kubinyiho; on síce urobil pre tento zbor skutočne veľa, ale jeho posudzovanie je minimálne sporné. Biskup Zoltán Káldy v roku 1971 vymenoval Aradiho za sarvaškého farára. Jeho nástupcom sa stal čemerský farár na dôchodku Ján Solymár, administrátorské úlohy vykonával Emil Koren. Poverený zastupujúci farár Ján Solymár v lete 1974 umrel a od jesene toho istého roka farársku službu v zbore vykonával František Cselovszky.

*

1.

**A Zalaegerszegré internált Morhács Márton levele
a szlovák gyülekezet gondnokának (1920)
Lelőhely: EOL, PSZE Morhács Márton iratgyűjteménye**

Morhács Márton
Zalaegerszeg
6 barak[k] 3 szoba

Tekintetes
Misura Mihály
[Michal Mišura]
kocsigyáros úrnak
Budapest VIII.
Óriás u. 8-10.

Mélyen tisztelt Gondnok Úr!

Már előbb értesítettem volna helyzetünkről, hanem nehéz volt hozzájutni írószerekhez és papírhoz. Ma egy hete vagyunk már itt a zalaegerszegi internáltak táborában, ahová szerencsésen megérkeztünk. Nagyon hirtelen történt átszállításunk; hétfőn délelőtt tudtuk meg a miniszteri határozatot, s délután már a menetbe voltunk állítva. Nem engedtek egyikünket sem haza, hogy valamivel elláthattuk volna magunkat, s így sem ételmet, sem ruhaneműt nem vihattunk magunkkal, pedig mindkettőre nagy szükségünk volna. De hát nincsen senki, aki küldhetne valamit, s a lakás zárva van, kulcsa nálam. Küldeni lehet ide pénzt, és csomagot egyaránt, pénzt egy személyre 200 K-ig, családoknak minden személyre 200 K-t, csak hogy a címzésnél ki kell azt tüntetni, hogy: M. M. és családja, másképp nem adják ki a jeles összeget. Csomagokba a küldött tárgyak jegyzékén kívül semmiféle levelet, sem nyitva, sem zárva, nem szabad tenni; levelek külön küldendőek.

Különben már megszokjuk lassan a helyzetet, s nem is volna olyan rossz dolgunk, ha jobban volnánk ellátva; így azonban nem valami fényes a helyzetünk. Az esős időjárás is nagyban hozzájárul a kedélyek bústásához, mert folyton esik, s néha csak úgy zuhog. Egyébként a vidék szép, a levegő tiszta s egészséges, és mi várjuk benne mielőbbi szabadulásunkat. Engem ugyan azután az egyházi hatóság fenyeget fegyelmivel s hivatalomtól való megfosztással. Majd elválnak. Feleséggem s leányom együtt vannak, valamennyiünknek együtt kellene lennünk, de szoba hiányában nem voltunk külön lakásba elhelyezhetőek; lehet, hogy ez rövid időn belül megtörténik. Hogy meddig leszünk itt, arról fogalmunk nincsen, de valamikor csak kiengednek.

Eddig tapasztalt szíves jóakarataért fogadja hálás köszönetünket, s adja át tiszteletünk kifejezését kedves mamájának is és ...-nek [olvashatatlan név], s mondja meg nekik, hogy bizony nagyon meg vannak viselve úgy feleségem, mint leányom.

Kiváló tiszteletem kifejezésével maradtam

Zalaegerszeg, internáltak tábora

1920. június 22.

Odaadó híve az Úrban
Morhács Márton
ev. lelkész

List Martina Morháča internovaného do Zalaegerszegu adresovaný kurátorovi zboru (1920)

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Martina Morháča

*Martin Morháč
Zalaegerszeg
barak č. 6, izba č. 3*

*Velaváženému pánovi
Michalovi Mišurovi
výrobcovi kočov
Budapest, VIII. obvod
ul. Óriás č. 8-10.*

Hlboko ctený pán kurátor!

O našej situácii by som Vás bol informoval už skôr, ale som sa ťažko dostal k písacím potrebám a papieru. Už týždeň sme v internačnom tábore v meste Zalaegerszeg, kam sme šťastlivo došli. K nášmu prevezeniu došlo veľmi nečakane; o ministerskom rozhodnutí sme sa dozvedeli v pondelok predpoludním a popoludní sme už boli postavení do pochodu. Ani jedného z nás nepustili domov, aby sme si zaobstarali nejaké veci, tak sme si nemohli vziať so sebou ani potraviny, ani ošatenie, pričom by sme obe veľmi potrebovali. Ale niet nikoho, kto by mi mohol niečo poslať, veď byt je zamknutý a kľúč od neho je u mňa. Môžu sa sem posielat aj listy, aj balíky, peniaze do 200 K na jednu osobu, rodinám 200 K na každú osobu, ale v adrese treba uviesť, že M. M. s rodinou, inak nevydajú celú sumu. Do balíkov sa okrem zoznamu posielaných predmetov nesmie položiť žiaden list, ani otvorený, ani zalepený; listy sa majú posielat osobitne.

Inak si na situáciu pomaly zvykáme, ani by sa nám nevedlo tak zle, keby sme boli lepšie zásobení; takto však naše postavenie nie je príliš dobré. K zhoršovaniu našej nálady vo veľkom prispieva aj daždivé počasie, lebo neustále prší a občas len tak leje. Kraj je inak pekný, vzduch čistý a zdravý a my v ňom čakáme na svoje čo najskoršie prepustenie na slobodu. Mne síce potom hrozí disciplinárne konanie a zbavenie úradu zo strany cirkevných orgánov. Uvidí sa. Moja manželka a dcéra sú ubytované spolu, všetci by sme mali byť spolu, ale vzhľadom na nedostatok izieb nás nemohli spolu

umiestniť; možno, že sa tak v krátkom čase stane. Že dokedy tu budeme, o tom nemáme ani poňatia, ale niekedy nás hádam len prepustia.

Za Vašu doterajšiu priazeň prijmite našu veľkú vďaku a odovzdajte prejavy našej úcty aj vašej miléj matke a... [nečitateľné meno], povedzte im, že tak moja manželka, ako dcéra sú veru veľmi utrápené.

Zostávam s vyjadrením svojej úcty

Zalaegerszeg, internačný tábor

22. júna 1920

*Váš oddaný zástanca v Pánu
Martin Morháč
ev. farár*

2.

A szlovák gyülekezet levele Horthy Miklós kormányzónak (1920)

Lelőhely: EOL, PSZE Morhács Márton iratgyűjteménye

Főméltóságú

Nagybányai Horthy Miklós Úrnak

Magyarország kormányzójának.

Tiszteletteljes és alázatos
kérelme

a Rákóczi-úti ág. hitv. evang.
egyházközség tagjainak

melyben internálásra ítélt lelkészüknek és
családjának szabadon bocsátásáért esedeznek

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Alulírottak, mint a Rákóczi-úti ág. hitv. evang. egyház tagjai, azon alázatos kérelemmel járulunk a főméltóságú kormányzó úr elé, kegyeskednék megengedni, hogy az 1920. május hó 2-án hitünk és meggyőződésünk szerint ártatlanul és bűntelenül letartóztatott, majd Zalaegerszegre internált lelkészünk, Morhács Márton szabadon bocsáttassék. Minket közel két évtizedes kötelékek fűznek lelkészünkhöz, a kit mindig csendes és magába mélyedő embernek ismertünk, a ki a politikai életbe sohasem ártotta magát.

Vele együtt kérjük internált családjának, feleségének és leányának szabadon bocsátását is.

Kérelmünk megismétlése mellett magunkat a főméltóságú kormányzó úr kegyes jóindulataiba ajánljuk, s vagyunk

Budapesten, 1920. évi július 12-én

mély hódolattal
[...]

List slovenského zboru adresovaný regentovi Miklósovi Horthymu (1920)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Martina Morháča

*Najdůstojnejšiemu
Pánovi Miklósovi Horthymu z Nagybánya
Regentovi Maďarska*

Úctivá a pokorná prosba

*členov Evanj. cirkevného zboru a. vyzn. na
Rákócziho triede,*

*v ktorej úpenlivo prosíme o prepustenie nášho
farára a jeho rodiny na slobodu*

Najdůstojnejší Pán Regent!

Dole podpísaní, ako členovia evanjelického cirkevného zboru augsburského vyznania na Rákócziho triede, predstupujeme pred najdůstojnejšieho Pána Regenta s pokornou žiadosťou, aby ráčil dovoliť prepustenie na slobodu nášho farára Martina Morháča, ktorý bol 2. mája 1920 podľa nášho presvedčenia nevinne a bez hriechu zatknutý a neskôr internovaný do Zalaegerszegu. Takmer dvadsaťročné puto nás spája s našim farárom, ktorého sme poznali vždy ako tichého človeka obráteného do seba, ktorý sa nikdy nemiešal do politického života.

Spolu s ním prosíme aj o prepustenie na slobodu rodiny internovaného, jeho manželky a dcéry.

Súčasne s opakovaným vyjadrením svojej prosby sa odporúčame do láskavej priazne najdůstojnejšieho Pána Regenta a zostávame

V Budapešti 12. júla roka 1920

*s hlbokou úctou
[...]*

3.

Broschko Gusztáv Adolf esperes levelének melléklete (1927)
Lelőhely: EOL, PSZE ingatlanügyek

MÁSOLAT

VIII.15.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök Úr!

A Rákóczi-úti evangélikus egyház és az építési vállalkozó között a Luther udvar nevű házcsoport felépítésére vonatkozó szerződést áttanulmányoztam, az ügyet kivizsgáltam és ennek alapján a következő jelentést terjesztem Méltóságod elé:

A vállalkozói szerződés a Luther-udvar néven ismert házcsoport, továbbá a hozzátartozó egyházi épületek építési költségeit 2 millió aranykoronára irányozta elő; az építési költségeket a vállalkozó tartozott előteremteni. E végből jogában állott 1.400.000 korona erejéig bankkölcsönt igénybe venni, 600.000 koronát pedig sajátjából tartozott az építési célokra rendelkezésre bocsátani. A vállalkozó arra is kötelezte magát, hogy a szerződési idő alatt az összes épületeket (7 három, illetve négy emeletes házat, templomot, iskolát) jó karban tartja az egyháznak a lelkészlak és az iroda céljaira egy hat szobás appartement költségmentesen rendelkezésre bocsát, végül hozzájárul az egyház fenntartására szükséges költségekhez évi 8.000 koronával. Ennek ellenében az egyház 1952-ig lekötötte a vállalkozó által felépített 7 bérház hasznélvezeti jogát.

A körülményekből arra következtetek, hogy a praeliminált [tervezett] 2.000.000 aranykorona az összes építési költségeket fedezte. Viszont megállapítottam azt, hogy a vállalkozó az építési költségekből 1.560.000 koronát, tehát az építési költségek 4/5-ét bankkölcsönből fedezte, és csak 440.000 koronát (1/5 részt) fektetett be a sajátjából. Megállapítom továbbá, hogy ezen 1.500.000 koronából még fennálló kölcsöntartozást a vállalkozó 1925. évi február 9-én, a korona legalacsonyabb jegyzése idején 1.500.000 papírkoronával – 124 pengő 80 fillérrel – a banknak visszafizette.

Feltételezem, hogy az egyház részére hozzájárulás címén fizetni kötelezett 8.000 Korona időközben valorizáltatott [felértékelített].

Kétségtelen azonban, hogy a vállalkozás céljaira felvett bankkölcsönnek értéktelen papírkoronában való visszafizetése által a vállalkozó minden ellenérték nélkül megszabadult az amortisatio [törlesztés] kölcsön terheitől, viszont 1952-ig élvezte az összes bérjövödelmeket.

A fentebb előadottakból nyilvánvaló, hogy bár az Egyház tisztességes vállalkozói nyereséget óhajtott az építési vállalkozónak biztosítani, – de a felek akaratelhatározása nem irányulhatott arra, hogy a vállalkozó az általa befektetett tőkét és az őt megillető vállalkozói nyereséget sokszorosan meghaladó hasznot vágjon zsebre. Más szóval, ha a szerződő felek előre látták volna azt, hogy a vállalkozó az amortisatio kölcsön terheitől minden ellenérték fizetése nélkül megszabadul, úgy kétségtelen, hogy az Egyház részére ezen időtől kezdve a méltányosságnak meg-

felelő, lényegesen magasabb hozzájárulásban állapotok volna meg. Az osztó igazsággal ellenkeznék, hogy egyik fél a gazdasági viszonyoknak reá nézve szerencsés alakulása következtében olyan jövedelmeket élvezzen, amely jövedelmek a magántulajdon elve alapján csak a háztulajdonos Egyházat illetnék meg.

Tisztelettel kérem Méltóságodat, kegyeskedjék ezen irányelveket az érdekelt Egyházközségnek figyelmébe ajánlani.

352/1927

Broschko G. esperes

Príloha listu seniora Gustáva Adolfa Broschku (1927)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zálezitosti nehnuteľností

KÓPIA

15. VIII.

Vaša Excelencia, veľadostojný pán biskup!

Preštudoval som zmluvu medzi evanjelickým cirkevným zborom na Rákócziho triede a staviteľom o výstavbe súboru budov pod názvom Lutherov dvor, vec som preskúmal a na základe toho predkladám Vašej Excelencii nasledujúcu správu:

Podnikateľská zmluva predpokladala, že náklady na výstavbu súboru budov známeho ako Lutherov dvor a prilahlých cirkevných budov budú činiť 2 milióny zlatých korún; o stavebné náklady sa mal postarať podnikateľ. Za týmto účelom bol oprávnený využiť bankový úver vo výške 1.400.000 korún, kým zvyšok mal na účely stavby poskytnúť z vlastných zdrojov. Podnikateľ sa ďalej zaviazal, že počas trvania zmluvy udrží všetky budovy (7 troj, resp. štvorposchodových domov, kostol, školu) v dobrom stave a cirkevnému zboru bezplatne poskytne šesťizbový byt na účely fary a kancelárie, ďalej, že čiastkou 8.000 korún ročne prispeje k nákladom na udržiavanie cirkevného zboru. Zato cirkevný zbor do roku 1952 postúpil podnikateľovi užívacie právo k postaveným 7 nájomným domom.

Na základe okolností vyvodzujem, že určená čiastka 2.000.000 zlatých korún pokryla všetky stavebné náklady. Zistil som však, že podnikateľ uhradil 1.560.000 korún, teda 4/5 stavebných nákladov, z bankového úveru, pričom z vlastného investoval iba 440.000 korún (1/5). Ďalej som zistil, že nesplatenú časť z pôvodného dlhu 1.500.000 korún, podnikateľ dňa 9. februára 1925, v čase najnižšieho kurzu koruny, splatil banke 1.500.000 papierovými korunami – čiastkou 124 pengő 80 filierov.

Predpokladám, že čiastka 8.000 korún, ktorú mal zaplatiť cirkevnému zboru ako príspevok bola medzi časom valorizovaná.

Je však nesporné, že prostredníctvom splatenia obchodného bankového úveru nehodnotnými papierovými korunami sa podnikateľ, bez akejkoľvek protihodnoty, zbavil ťarchy amortizačnej pôžičky, pričom do roku 1952 užíva všetky príjmy z prenájmu budov.

Z hore uvedeného vyplýva, že cirkevný zbor chcel síce zabezpečiť staviteľovi slušný podnikateľský zisk, ale vôľa zmluvných strán nemohla smerovať k tomu, aby si podnikateľ odložil zisk, ktorý nie-

kollektívne prevyšuje ním investovaný kapitál a jemu prináležiaci podnikateľský zisk. Inými slovami, keby boli zmluvné strany vopred vedeli, že sa podnikateľ zbaví ťarchy amortizačnej pôžičky bez zaplatenia akejkoľvek protihodnoty, tak je nesporné, že od tohto času by sa boli dohodli na podstatne vyššom príspevku pre cirkevný zbor, čo by bolo v súlade so spravodlivosťou. Je totiž v rozpore so spravodlivosťou, aby jedna strana v dôsledku pre ňu priaznivých zmien hospodárskych pomerov užívala také príjmy, ktoré by podľa princípu súkromného vlastníctva prináležali iba cirkevnému zboru, ako majiteľovi domov.

Úctivo prosím Vašu Excelenciu, aby ráčila tieto smernice odporúčať do pozornosti dotknutého cirkevného zboru.

352/1927

senior G. Broschko

4.

**A szlovák gyülekezet javaslata az igazságügyminiszterhez
a beruházási hozzájárulás ügyében (1942 ősz)
Lelőhely: EOL, PSZE Gyülekezettörténeti iratok**

Nagyméltóságú M. Kir. Igazságügyi Miniszter
Úrhoz, Budapesten

alázatos kérelme

a Budapesti Kerepesi úti Ágostai Evangelikus
Egyházközségnek, (VIII. Rákóczi út 57/a.)

törvényjavaslat előterjesztése iránt

Nagyméltóságú Miniszter Úr!
Kegyelmes Urunk!

Alulírott egyházközség alázattal esedezünk Nagyméltóságodhoz,

méltóztassék törvényjavaslatot előterjeszteni az 1938. évi XX. tc. 15. §-ának oly irányban leendő kiegészítéséről, hogy a tulajdonosra kivetett beruházási hozzájárulást a haszonélvező tartozik viselni abban az esetben, ha a haszonélvező jogát szerződésből származtatja, ha a haszonélvezet tartama alatt a tulajdonos a jövedelemnek csekély részét élvezi. Kérelmünk indoklásául előadjuk a következőt:

A.) alatt becsatoljuk a telekkönyvi kivonatot, amelynek bizonyossága szerint a Rákóczi út, Aggteleki utca és Luther utca közötti telek, melynek terjedelme 1 kat. hold 907 négyszögöl, a mi alulírott egyházközségünk tulajdona és egy helyrajzszámú telekkönyvi jószágtest.

B.) alatt mellékelten becsatoljuk az építési szerződést, amelynek bizonyossága szerint Egyházközségünk 1891. évben Deutsch Károllyal olyan megállapodást létesített, amelynek értelmében ezen telektömbön Deutsch Kátoly 7 drb. három emeletes bérházat épít a saját költségén, és ennek fejében a felépítendő bérházak haszonélvezete 60 esztendőn keresztül, és pedig 1952. július 31. napjáig Deutsch Károlyt, illetve örökösait illeti. A szerződés 14. pontja olyképpen rendelkezik, hogy Deutsch Károly az általa haszonélvezett ingatlanok után a már létező törvények és szabályok szerint járó összes állami és községi adókat, pótagadókát és mindennemű közadók módjára behajtandó köztartozásokat, ideértve a világitási és vízvezetéki fizetményeket is, haszonélvezete tartama alatt sajátjából köteles viselni. A szerződés 12. pontja értelmében Deutsch Károly az Egyház szükségleteinek fedezésére évenként 4.000 forintnyi összeget köteles fizetni.

Ezen szerződés értelmében Deutsch Károly 1.100.000 forint, vagyis 2.200.000 korona költséggel a telekre 7 drb. bérházat épített. A telek közepét a templom foglalja el, ezért a telekkönyvben az ingatlan úgy van feltüntetve, hogy „templom házzal és udvarral”.

Deutsch Károly örökösének az előbb említett 2.200.000 korona építési összegből 1925. február 1-jén még 1.589.000 korona amortizációs kölcsöne állott fenn, amely tartozásokat Deutsch Károly örökösai ezen időpontban 127 pengő 38 fillérrel fizettek ki, így az ingatlan terheinek kb. 2/3 részétől tulajdonképpen ingyen, minden ellenérték nélkül szabadultak. A pengő számítás bevezetése alkalmával a B.) alatt[i] szerződés 12. pontjában említett 4.000 forintnyi összeg helyett 10.000 pengőt kaptunk és kapunk évente Deutsch Károly örökösaitól az Egyház szükségleteinek fedezésére.

Az 1938. évi XX. Törvénycikk értelmében mindenki 1938. évi február 28-án fennállott vagyonállaga után beruházási hozzájárulást tartozik fizetni. C.) alatt egyszerű másolatban becsatoljuk az I. sz. Országos döntőbizottság III. fokú jogerős határozatát, amelynek bizonyossága szerint a fentebb tárgyalt vagyonunk tiszta értékét 1.111.190 P-ben állapította meg, és ezután 155.567 P. beruházási járulékot vetett ki terhünkre. A Deutsch Károly örökösait 1938-tól 1952. évig terjedő 14 évre illető haszonélvezeti jogot vagyonértéknek fogta fel, ennek tiszta-vagyon értékét évi 76.990 P. tiszta bér alapul vételével a még hátralévő 14 esztendőre 1.077.860 P-re tette, és ezen összegnek 1938. február 28-ára 5%-kal leszámított vagyonértékét 771.833 pengő-re tette, és Deutsch Károly örökösire ezen 771.835 pengő tőke után rótták ki a beruházási hozzájárulást.

Előadjuk még, hogy a 7 drb. háromemeletes palotának az évi bruttó bére 248.898 P, amelyből mintegy 50%-ot véve a folyamatos adókra és fenntartási költségekre, mintegy 120.000 P. tisztabér marad évenként Deutsch Károly örökösének kezén, amelyből a C.) alatt[i] véghatározat szerint negyedévenként fizetendő 7.924 P., egy évben tehát 31.696 P., amely összeg levonása után még mindig mintegy 90.000 P. tiszta bérhozáradék marad Deutsch Károly örökösének kezén, így tehát a beruházási hozzájárulást is a haszonélvezők játszi könnyedséggel viselhetnék.

A mi álláspontunk az volt a B.) alatt[i] szerződés 14. pontja értelmében, hogy a beruházási hozzájárulás is olyan közadók módjára behajtandó köztartozás, amit a haszonélvezők kötelesek viselni annál is inkább, mert hiszen mi legjobb akarat mellett sem tudnánk miből fizetni, mert hiszen más vagyonértékünk nincsen. Ezt az álláspontunkat azonban Deutsch Károly örökösai

nem fogadták el, és ezért ellenük a budapesti kir. Törvényszék előtt 43.110/1938. szám alatt beruházási hozzájárulásnak addig lejárt részlete, vagyis 13.125 P. megfizetése iránt pert indítottunk. A kir. Törvényszék most említette ítéletében, majd pedig a kir. Ítéltábla is D.) alatt mellékelten becsatolt ítéletével kötelezte alpereseket a beruházási hozzájárulás megfizetésére azon az alapon, hogy Deutsch Károly a B.) alatti szerződésben mindennemű közadó módjára behajtandó köztartozást magára vállalt, a beruházási hozzájárulás pedig ilyen közadók módjára behajtandó köztartozás. A M. Kir. Kúria azonban másképp döntött. E.) alatt becsatolt ítéletével a két egybehangzó ítéletet megváltoztatta, keresetünket elutasította és kimondotta, hogy a beruházási hozzájárulás nem olyan, közadók módjára behajtandó köztartozás, amit Deutsch Károly magára vállalt volna. Mivel a nagyméltóságú M. Kir. Kúria ítélete ellen további perorvoslatnak helye nincsen, szomorú szívvel vettük tudomásul a kir. Kúria ítéletét.

Ez az ítélet aztán olyan helyzetet teremtett, amelyből számunkra nincsen kiút, és ha megfelelő törvényes rendelkezés nem történik, a lehetetlen helyzetek egész sorozatát vonja maga után. Ezen kúriai ítélet értelmében most nekünk kellene megfizetnünk a 155.567 P. beruházási hozzájárulást, amelyből eddig is mintegy 80.000 P. vált esedékessé, és amit egyetemesség alapján eddig a m. kir. Pénzügyigazgatóság a haszonélvezőkön hajtott be, illetve a haszonélvezők fizették. A haszonélvezők által kifizetett ezen összegeket a haszonélvezőknek most vissza kellene fizetnünk, amelynek visszafizetésére a haszonélvezők bennünket már eddig is felhívtak, az ezután esedékessé váló részleteket pedig közvetlenül kellene megfizetnünk a kir. Kincstárnak. Mi azonban ezen fizetés kötelezettségünknek a legjobb akarat mellett sem, és erőnk minden megfeszítésével sem tudunk eleget tenni, egyszerűen azon okból, mert nem tudunk. Ugyanis az itt tárgyalt ingatlanon kívül nekünk semmi néven nevezendő más vagyonunk, avagy jövedelmünk nincsen. Az egyházi adó jelentéktelen, és az egyházat is a haszonélvezők által fizetett 10.000 P.-ből tartjuk fenn. Az ingatlanra a haszonélvezet az A.) alatt becsatolt telekkönyvi kivonat bizonyossága szerint 1952. július 31-ig, tehát még 10 esztendeig be van kebeleztve. Ilyen ingatlanra, amelyet még 10 évi haszonélvezet terhel, kölcsönt nem kapunk, de ha kapnánk is, miből fizessük annak 10 évi kamatát. Az egyik bérházat az egységes jószágtestből kihalásítani, és mint önálló telekkönyvi jószágtestet eladni szintén nem lehet, mert hiszen az esetleg eladni szándékolt ingatlant is terheli még 10 esztendeig a haszonélvezet, ilyen ingatlanra pedig nincsen vevő, a tehermentesítésnek pedig rengeteg akadálya van, legelső sorban maguk a haszonélvezők, akik a haszonélvezet tárgyát természetesen a kötelemből ki nem bocsátják, de ettől eltekintve is kettő közülük Párisban és New Yorkban tartózkodik a D.) alatti ítélet bizonyossága szerint is, akiktől semmiféle hozzájárulást megszerezni az adott viszonyok között nem lehet. Jogüggyellett tehát a felmerült kérdéseket megoldani nem lehet. Elődeink éppen ezért mondtak le az összes ingatlanok haszonélvezetéről 60 esztendőre, mert jogüggyleti szándékuk éppen az volt, hogy minden néven nevezendő terhet és fizetést a haszonélvezők fognak viselni, és így az Egyházközségnek más fenntartásra nincsen is szüksége. Egyházi adónk évi 200-300 P., mely összegből semmi néven nevezendő komolyabb feladatot megoldani nem lehet. Az Egyháznak mintegy 5.000 P. készpénz vagyona volt, amit teljes mértékben felemésztett az elvesztett per költsége.

Mivel jogüggyleti úton a ránk zúdított probléma megoldhatatlan, nézzük, bírói kényszerrel meg lehet-e oldani? Az A.) alatti telekkönyvi kivonat bizonyossága szerint a templom a házzal egy telekkönyvi jószágtestet képez, és egy helyrajzi száma van. Az állandó bírói joggyakorlat értelmében a templom forgalmon kívüli dolog, és arra végrehajtási jogot feljegyezni nem lehet. A beru-

házási hozzájárulás összegét tehát rajtunk sem a kir. Kincstár nem tudja behajtani, sem pedig a haszonélvezők nem tudják visszakapni az általuk már eddig kifizetett összegeket. Egyébként a haszonélvezők saját haszonélvezeti tárgyukat árvereznők el saját maguk alól, és így saját haszonélvezetüket szüntetnék meg árverés közben jöttével. Tehát újabb lehetetlen helyzetek állnának elő.

Ezeknek a lehetetlen helyzeteknek elintézésére az az egyetlen egy helyes orvosság, ha a törvényhozás a törvényben mutatkozó hiányt pótolja. A törvényhozó ugyanis nem gondolt ilyen rendkívül hosszú, 60 esztendő, tehát két emberöltőt felölelő szerződésen alapuló haszonélvezetre, amely közeljár a 99 esztendő haszonbérlethez. A törvényhozó a haszonélvezetnél a rendszerinti özvegyi haszonélvezetekre gondolt, amelyek 10-20, legfeljebb 25 esztendősek, amelyek családi jogviszonyon alapulnak, és a családi vagyon szempontjából nem lényeges különbség, hogy a beruházási hozzájárulást az anya, vagy a gyerek fizeti. Itt azonban az Egyházközség idegenekkel áll szemben, akikhez sem rokonság, sem vérségi kapcsolat nem fűzi, és akikben teljes mértékben megvan a hajlandóság arra, hogy az alakszerű jogait a legridegbben érvényesítsék velünk szemben. Legőszintébb csodálkozásunkra a m. kir. Kúriánál védelmet nem kaptunk, ezért kénytelenek vagyunk Nagyméltóságodhoz fordulni, hogy Nagyméltóságod törvénnyel tegye lehetővé azt, hogy a jog és a méltányosság érvényesülhessen.

Maradnak Nagyméltóságodnak megkülönböztetett nagyrabecsüléssel és őszinte tisztelettel legalázatosabb szolgálai

a KEREPESI ÚTI ÁGOSTAI EVANGELIKUS EGYHÁZKÖZSÉG

Návrh slovenského zboru vo veci investičného príspevku zaslaný ministrovi spravodlivosti, jeseň 1942

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Spisy k dejinám zboru

*Milostivému U. kr. ministrovi spravodlivosti v
Budapešti adresovaná
ponížená žiadosť*

*Evanjelického cirkevného zboru augburského
vyznania na Kerepešskej ceste, (VIII. obvod,
Rákócziho tr. č. 57/a)*

vo veci predloženia návrhu zákona

*Milostivý pán minister!
Osvietený Pane!*

*Dole podpísaný cirkevný zbor sa obracia na Vás, Vaša Milosť so žiadosťou, aby
ste ráčili predložiť návrh zákona na doplnenie § 15 zákonného článku č. XX z roka 1938 v tom
smere, že investičný príspevok vyrubený na majiteľa je povinný znašať užívateľ v tom prípade, ak*

jeho užívacie právo vyplýva zo zmluvy, ak majiteľovi počas užívania prináleží iba nepatrná časť z príjmov. Na odôvodnenie svojej žiadosti prednesieme nasledovné:

pod bodom A.) prikladáme výpis z katastra nehnuteľností, podľa ktorého je pozemok o výmere 1 rakúskeho jutra 907 štvorcových siah medzi Rakóczihou triedou, ulicou Aggteleki a Lutherovou ulicou vo vlastníctve nášho cirkevného zboru a v katastri nehnuteľností sa uvádza ako majetkové teleso pod jedným registračným číslom.

pod bodom B.) prikladáme stavebnú zmluvu, ktorá dokazuje, že náš cirkevný zbor v roku 1891 uzavrel s Károlyom Deutschom takú dohodu, podľa ktorej Károly Deutsch na vlastné náklady postavil na tomto pozemku 7 trojposchodových nájomných domov začo Károlyovi Deutschovi, resp. jeho dedičom prináleží užívacie právo k postaveným domom na 60 rokov a to do dňa 31. júla 1952. Podľa ustanovenia bodu 14 tejto zmluvy, Károly Deutsch je za užívané nehnuteľnosti povinný uhradiť z vlastných prostriedkov všetky štátne a miestne dane podľa platných zákonov a pravidiel, daňové prirážky a všetky verejné dlhy vymáhateľné na spôsob verejných daní, vrátane príspevkov na verejné osvetlenie a vodovod. Podľa bodu 12 tejto zmluvy Károly Deutsch je povinný zaplatiť 4000 zlatých ročne na hradenie potrieb cirkvi.

Podľa tejto zmluvy Károly Deutsch nákladmi vo výške 1.100.000 zlatých, t.j. 2.200.000 korún postavil na pozemku 7 nájomných domov. Uprostred pozemku sa nachádza kostol, preto nehnuteľnosť v katastri nehnuteľností figuruje ako „kostol s domom a dvorom“.

Dediči Károly Deutscha z hore spomenutých stavebných nákladov vo výške 2.200.000 korún dňa 1. februára 1925 mali ešte amortizačnú pôžičku vo výške 1.589.000 korún, ktoré dlhy dediči Károly Deutscha v tomto čase splácali sumou 127 pengő 38 filierov a tak sa približne 2/3 tiarch nehnuteľnosti zbavili vlastne zdarma, bez akejkoľvek protihodnoty. Pri príležitosti zavedenia meny pengő sme namiesto sumy vo výške 4.000 zlatých spomenutej v bode 12 zmluvy podľa bodu B.) na hradenie potrieb cirkvi dostali a dostávame od dedičov Károly Deutscha 10.000 pengő ročne.

Podľa zákonného článku č. XX z roka 1938 každý je povinný zaplatiť investičný príspevok za majetok, ktorý vlastnil k 28. februáru 1938. Pod bodom C.) pripájame obyčajnú kópiu III-stupňového právoplatného rozhodnutia Celokrajinskej rozhodčej komisie č. I, podľa svedectva ktorého čistá hodnota nášho vyššie pojednávaného majetku bola stanovená vo výške 1.111.190 pengő, na ktorú nám vyrubila investičný príspevok vo výške 155.567 pengő. Užívacie právo dedičov Károly Deutscha, ktoré im prináleží 14 rokov, od roku 1938 do roku 1952, bolo ohodnotené ako majetková hodnota a jej čistú majetkovú hodnotu, počítajúc s čistým príjmom vo výške 76.990 pengő ročne, na zvyšných 14 rokov odhadla na 1.077.860 pengő a o 5% diskontovanú majetkovú hodnotu tejto čiastky k dňu 28. februáru 1938 odhadla na 771.833 pengő a dedičom Károly Deutscha vyrubila investičný príspevok na tento kapitál vo výške 771.835 pengő.

Ďalej prednesieme, že hrubé nájomné za 7 trojposchodových nájomných palácov činí približne 248.898 pengő ročne, z ktorej čiastky, 50% počítajúc na priebežné dane a náklady na údržbu, zostáva dedičom Károly Deutscha približne 120.000 pengő čistého nájomného a ak z tejto sumy odpočítame 7.924 pengő štvrtročne, teda 31.696 pengő ročne, ktorú sumu majú zaplatiť podľa definitívneho rozhodnutia uvádzaného pod bodom C.), po odpočítaní tejto čiastky zostáva dedičom Károly Deutscha ešte vždy približne 90.000 pengő výnosu z nájomného, z čoho vyplýva, že užívatelia by bez akýchkoľvek ťažkostí mohli znášať aj investičný príspevok.

Naše stanovisko podľa bodu 14 zmluvy uvádzanej pod bodom B.) je, že investičný príspevok je verejným dlhom vymáhateľným na spôsob verejných daní, ktorý musia znášať užívatelia tým viac,

lebo my by sme ho ani pri najlepšej vôli nemali z čoho zaplatiť, pretože inou majetkovou hodnotou nedisponujeme. Toto naše stanovisko však dediči Károlya Deutscha neprijali, preto sme proti nim pred budapešťanskou kráľovskou Súdnu stolicou pod číslom 43.110/1938 začali súdny proces na vymáhanie splátky investičného príspevku s vypršanou splatnosťou, teda 13.125 pengő. Kráľovská Súdna stolica svojím spomínaným rozsudkom, neskôr aj kráľovská Súdna tabuľa svojím rozsudkom pripojenom v bode D.) uložili obžalovaným zaplatenie investičného príspevku na základe toho, že Károly Deutsch v zmluve pod bodom B.) vzal na seba všetky verejné dlhy vymáhateľné na spôsob verejných daní a investičný príspevok je takýmto verejným dlhom vymáhateľným na spôsob verejných daní. Uhorská kráľovská kúria však rozhodla inak. Svojím rozsudkom pripojeným pod bodom E.) tieto dva rovnaké rozsudky zmenila, našu obžalobu zamietla a vyriekla, že investičný príspevok nie je verejným dlhom vymáhateľným na spôsob verejných daní, ktorý by bol vzal na seba Károly Deutsch. Keďže proti rozsudku ctenej Uhorskej kráľovskej kúrie nejestuje žiadny ďalší opravný prostriedok, rozhodnutie kr. kúrie sme vzali na vedomie so zarmúteným srdcom.

Tento rozsudok však vytvoril situáciu, z ktorej pre nás niet východiska a v prípade, že sa nezrodí patričné zákonné nariadenie, môže vzniknúť celý rad nemožných situácií. Podľa tohto rozsudku kúrie by sme investičný príspevok vo výške 155.567 pengő mali zaplatiť my, z ktorej čiastky je doteraz splatných približne 80.000 pengő, a ktorú na základe nerozdielnosti uhorskej kráľovskej Finančné riaditeľstvo vymáhalo od užívateľov, resp. ju platili užívatelia. Tieto čiastky zaplatené užívateľmi by teraz mali vrátiť užívateľom, k vráteniu ktorej čiastky nás užívatelia už aj doteraz vyzvali, pričom splátky, ktoré sa stanú splatnými v budúcnosti, by sme mali zaplatiť priamo Kráľovskej pokladnici. My však túto svoju platobnú povinnosť ani pri najlepšej vôli a s vypätím všetkých síl nedokážeme splniť, z toho jednoduchého dôvodu, že nie sme schopní. Okrem vyššie spomínanej nehnuteľnosti totiž žiadnym iným majetkom, alebo príjmom nedisponujeme. Cirkevná daň je bezvýznamná, svoj cirkevný zbor udržiavame z 10.000 pengő, platených užívateľmi. Užívacie právo k nehnuteľnosti, podľa svedectva výpisu z katastra nehnuteľností pripojeného pod bodom A.) je zapísané do 31. júla 1952, teda odteraz ešte na 10 rokov. Pôžičku na nehnuteľnosť, ktorú ešte 10 rokov zatažuje užívacie právo, nedostaneme, ale aj keby sme dostali, z čoho máme platiť jej úroky na 10 rokov. Vyňatie jedného nájomného domu z jednotného majetkového telesa a jeho predaj ako samostatného majetkového telesa tiež nie je možné, lebo aj nehnuteľnosť, ktorú by sme chceli prípadne predat', je ešte 10 rokov zatažená užívacím právom a na takúto nehnuteľnosť niet kupca, pričom pred jej odbremením je mnoho prekážok, v prvom rade samotní užívatelia, ktorí samozrejme nepristanú na vyňatie predmetu užívania spod záväzku, ale aj odhliadnuc od tohto, dvaja z nich sú aj podľa svedectva rozsudku pod bodom D.) v Paríži a v New Yorku a od nich za daných pomerov nemožno získať žiaden súhlas. Právnym úkonom teda nadhodené otázky nemožno vyriešiť. Naši predkovia sa práve preto zriekli práva na užívanie k všetkým nehnuteľnostiam na 60 rokov, lebo ich právnym zámerom bolo práve to, aby všetky tarchy a platby znášali užívatelia a tak cirkevný zbor nepotrebuje žiadne ďalšie náklady na údržbu. Naša cirkevná daň činí 200-300 pengő ročne, z ktorej sumy nemožno riešiť žiadnu vážnejšiu úlohu. Cirkev mala približne 5.000 pengő v hotovosti, ktorú však úplne pohltili náklady na súdny spor.

Keďže problém, ktorý na nás doláhol je prostredníctvom právneho úkonu neriešiteľný, pozrime sa, či ho možno riešiť súdnym donúteným? Podľa svedectva výpisu z katastra nehnuteľností pod bodom A.) kostol s domom tvorí v katastri jedno spoločné majetkové teleso, má jedno registračné číslo. Podľa ustálenej súdnej praxe je kostol vecou nepredajnou, nemôže sa naň zriadiť exekučné záložné právo.

Čiastku investičného príspevku teda od nás nemôže vymôcť ani Kr. pokladnica, ani užívatelia nemôžu dosiahnuť vrátenie nimi doteraz zaplatených čiastok. Inak by užívatelia dali vydražiť predmet svojho užívacieho práva, čím by realizáciou dražby zrušili svoje vlastné užívacie právo. Vznikla by teda ďalšia nemožná situácia.

Jediným správnym liekom na tieto nemožné situácie je, ak zákonodarstvo doplní nedostatok, ktorý sa prejavuje v zákone. Zákonodarca totiž nepočítal s užívacím právom na takúto mimoriadne dlhú, 60-ročnú dobu, ktorá sa podobá prenájmu na 99 rokov. Zákonodarca pri užívanom práve obyčajne myslí na vdovské užívacie práva na 10-20, maximálne 25 rokov, ktoré sú založené na rodinnom právnom vzťahu a z hľadiska rodinného zisku nie podstatný rozdiel medzi tým, či investičný príspevok hradí matka, alebo dieťa. V našom prípade je však cirkevný zbor v právnom vzťahu s cudzími, s ktorými ho nespája ani príbuzenstvo, ani pokrvné vzťahy, u ktorých v plnej miere existuje ochota k tomu, aby svoje formálne právo voči nám nevlúdne presadili. Na naše najúprimnejšie prekvapenie od Uh. kr. kúrie sme ochrany nedostali, preto sme nútení obrátiť sa na Vašu Milostivosť, aby Vaša Milostivosť ráčila zákonom umožniť uplatnenie práva a spravodlivosti.

Zostávame s obzvláštnou a úprimnou úctou k Vašej Milostivosti

Vaši najpokornejší služobníci

EVANJELICKÝ CIRKEVNÝ ZBOR AUGSBURSKÉHO VYZNANIA
NA KEREPEŠSKEJ CESTE

5.

Megállapodás hitelfelvételeiről (1942)

Lelőhely: EOL, PSZE Gyülekezettörténeti iratok

KIVONAT

a Budapesti Kerepesi úti (Rákóczi úti) Ágostai Hitvallású Evangelikus Egyházközség közgyűlési jegyzőkönyvéből

JEGYZŐKÖNYV

Készült a Budapesti Kerepesi úti (Rákóczi úti) Ágostai Hitvallású Evangelikus Egyházközségnek Budapesten, VIII. Rákóczi út 57/a. alatti helyiségében 1942. november 1-jén de. ½ 12 órakor tartott rendkívüli közgyűléséről, amely alkalommal Misura Mihály [Michal Mišura] egyházközségi felügyelő és dr. Szilády Jenő [Eugen Szilády] egyházközségi lelkész elnökleite alatt jelen voltak: dr. Jáky Gyula ügyvéd, Macsuha József egyházközségi másodfelügyelő, Loksa József, Rakika János, Kuska Mihály, Rosik Mihály, Szák György, dr. Böhm Alfréd, Selmeci József, Szeckerka János, Tomcsik Kálmán és Busa Béla egyházközségi tagok.

A lelkész-elnök rövid imádság után megnyitja az ülést, majd felolvassa a presbiteri gyűlés jegyzőkönyvét. Megállapítja, hogy jelen közgyűlést az elnökség szabályszerű időben és szabályszerű módon hívta egybe, és hogy a közgyűlés határozatképes. Az elnök a jelen közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésére felkéri Rosik Mihályt és Loksa Józsefet. Misura Mihály egyház-községi felügyelő röviden emlékezteti a közgyűlést arra, hogy beruházási hozzájárulás fejében az egyházközség mintegy 160.000 pengőt köteles megfizetni a kir. Kincstárnak, amely összeg a 3 évi kamatokkal, perköltségekkel együtt mintegy 180.000-190.000 pengőre emelkedett, és mivel az Egyházközségnek semmi néven nevezendő jövedelme nincsen, mivel a Rákóczi úti bérháznak mintegy évi 250.000 P. jövedelmét Deutsch Károly örökösei hasznélvezik még 1952. július 31-ig, ezért ezen köztartozás kifizetéséről az Egyházközség csakis kölcsön útján tud gondoskodni, hogy az utókorra átmentse egyházi vagyonát. Mivel a kölcsön megszerzésével és az egész ügy lebonyolításával az Egyházközség dr. Jáky Gyula ügyvédet bízta meg, az elnök felkéri dr. Jáky Gyula ügyvédet, hogy a kölcsönügy állásáról a közgyűlésnek jelentését megtegye.

Dr. Jáky Gyula ügyvéd ezek után részletesen ismerteti a kölcsön felvételével kapcsolatos tárgyalásokat, amelyeknek végső eredményeképpen a tartozások teljes rendezéséhez szükséges 200.000 P-t a következő pénzintézetek hajlandók az Egyházközségnek kölcsönadni, és pedig

a Magyar Nemzeti Bank 10 évre, 1952. november 15-ig kamatmentesen kölcsönad

108.000 P-t,

a Magyar Általános Hitelbank 10 évre, 1952. november 15-ig kamatmentesen kölcsönad

30.666.67 P-t,

a Magyar Leszámító és Pénzváltó Bank 10 évre, 1952. november 15-ig kamatmentesen kölcsönad

30.666.66 P-t,

és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank 10 évre, 1952. november 15-ig kamatmentesen kölcsönad

30.666.66 P-t

Összesen tehát 200.000 P-t

Dr. Jáky Gyula ezek után teljes terjedelmében felolvassa úgy a Magyar Nemzeti Bank, mind pedig a fent említett többi három pénzintézet részére aláírandó kötelezvény-tervezetet, illetve biztosítéki okiratot, és javasolja az Egyházközség közgyűlésének, hogy az Egyházközség a Magyar Nemzeti Banktól és a fentebb említett többi 3 intézettől összesen 200.000 pengőt kölcsönképpen vegyen fel a felolvasott és külön is megmagyarázott hitellevelek és biztosítéki okiratok alapján. Dr. Jáky Gyula egyébként részletes jelentését írásban is a jegyzőkönyvhöz mellékeli. Dr. Jáky Gyula ismerteti, hogy kik voltak a Magyar Nemzeti Banknál és a többi három pénzintézetnél azok, akik a kölcsön létrejötte ügyében hathatósan közreműködtek, javasolja, hogy az Egyházközség közgyűlése mindazoknak mélységes háláját és köszönetét fejezze ki. Ezek után dr. Jáky Gyula ügyvéd a kölcsönrel kapcsolatos javaslatnak elfogadását ajánlja.

A közgyűlés ezek után a jelentést egyhangú lelkesedéssel és köszönettel tudomásul veszi, és kimondja, hogy az Egyházközség a Magyar Nemzeti Banktól 108.000 P-t, azaz Egyszáznyolcezer pengőt, a Magyar Általános Hitelbanktól 30.666.67 P-t, azaz Harmincezer hatszázhatvanhat pengő 67 fillért, a Magyar Leszámító és Pénzváltó Banktól 30.666.66 P-t, azaz Harmincezer hatszázhatvanhat pengő 66 fillért és a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól 30.666.66 P-t, azaz

Harmincezer hatszázhatvanhat pengő 66 fillért, összesen tehát 200.000 P-t, azaz Kettőszázezer pengőt a teljes terjedelmében felolvasott és külön is megmagyarázott és egyszerű másolatban a jegyzőkönyvhöz mellékelt hitellevek és biztosítéki okiratok alapján a hitellevekben részletesen meghatározott feltételek mellett kölcsönképpen felvesz, megbízza és felhatalmazza az Egyházközség felügyelőjét, Misura Mihályt és az Egyházközség lelkészét, dr. Szilády Jenőt, akik az Egyházközséget az egyházi törvények értelmében képviselik, hogy a kölcsönszerződéseket, illetve hitelleveket és a biztosítéki okiratokat az Egyházközség nevében írják alá, a szükséghez képest a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank részére írják alá a bekebelezésre alkalmas okiratot is, és felhatalmazza az Egyházközség nevezett elnökséget arra is, hogy a kölcsön egész összegét a kölcsönadó pénztintézetektől felvegyék, és abból az adósságokat és költségeket kifizessék. Misura Mihály, az Egyházközség felügyelője dr. Jáky Gyula ügyvédnek eredményes munkásságáért hálás köszönetet mond.

Kelt Budapesten, 1942. november hó 1. napján

Misura Mihály
Egyházközségi felügyelő

dr. Szilády Jenő
lelkész

Dohoda o pôžičke (1942)

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Spisy k dejinám zboru

VÝŇATOK

zo zápisnice zo zborového konventu
Evanjelického cirkevného zboru augsburského vyznania
na Kerepešskej ceste (Rákócziho triede) v Budapešti

ZÁPISNICA

Pripravená z mimoriadneho zborového konventu Evanjelického cirkevného zboru augsburského vyznania na Kerepešskej ceste (Rákócziho triede) v Budapešti v miestnosti zboru v Budapešti, VIII. obvod, Rákócziho trieda č. 57/a dňa 1. novembra 1942 predpoludním o pol dvanástej hodine, pri príležitosti ktorého predsedali zborový dozorca Michal Mišura a zborový farár dr. Eugen Szilády a boli prítomní: advokát dr. Gyula Jáky, zástupca zborového dozorca Jozef Mačuha, členovia cirkevného zboru Jozef Lokša, Ján Rakika, Michal Kuška, Michal Rosik, Juraj Szák, dr. Alfréd Böhm, Jozef Šelmeci, Ján Sekerka, Koloman Tomčík a Vojtech Buša.

Predsedaajúci farár po krátkej modlitbe otvoril zasadnutie, následne prečíta zápisnicu zo zasadnutia presbyterstva. Konstatuje, že konvent zvolalo predsedníctvo v správny čas a správnym spôsobom, a že konvent je uznášaniaschopný. O overenie zápisnice z konventu požiada Michala Rosika a Jozefa Lokšu. Zborový dozorca Michal Mišura v krátkosti pripomenie konventu, že cirkevný zbor je povinný zaplatiť Kráľovskému eráru ako investičný príspevok približne 160.000 pengő, čo sa spolu s úrokmi za 3 roky a so súdnymi trovami zvýšilo približne na 180.000-190.000 pengő, a vzhľadom na to, že Cirkevný zbor nedisponuje žiadnymi preukázateľnými príjmami, pretože príjmy z nájom-

ných domov na Rákócziho triede vo výške 250.000 pengő ročne do 31. júla 1952 užívajú ešte dediči Károlya Deutscha, sa o splatenie tohto verejného dlhu môže Cirkevný zbor postarať iba cestou pôžičky, aby pre budúcnosť zachránil svoj cirkevný majetok. Keďže riešením záležitosti pôžičky a výkonom celej veci poveril Cirkevný zbor advokáta dr. Gyulu Jákyho, predseda vyzve advokáta dr. Gyulu Jákyho, aby referoval konventu o stave vo veci pôžičky.

Advokát dr. Gyula Jáky následne podrobne informuje o rokovaniach súvisiacich s pôžičkou, v konečnom dôsledku ktorých sú ochotné poskytnúť Cirkevnému zboru pôžičku vo výške 200.000 pengő potrebných na úplné vysporiadanie dlhov nasledujúce peňažné ústavy, a to:

Maďarská národná banka poskytne bezplatnú pôžičku na 10 rokov, do 15. novembra 1952

108.000 pengő,

Maďarská všeobecná úverová banka poskytne bezplatnú pôžičku na 10 rokov, do 15. novembra 1952

30.666.67 pengő,

Maďarská eskontná banka a zmenárň poskytne bezplatnú pôžičku na 10 rokov, do 15. novembra 1952

30.666.66 pengő,

a Maďarská obchodná banka v Pešti poskytne bezplatnú pôžičku na 10 rokov, do 15. novembra 1952

30.666.66 pengő

Spolu teda 200.000 pengő

Dr. Gyula Jáky následne v plnom znení prečíta návrhy záväzkov, resp. dokladov o zabezpečení, ktoré sa majú podpísať tak pre Maďarskú národnú banku, ako aj pre spomenuté ďalšie tri peňažné ústavy a navrhuje konventu Cirkevného zboru, aby si Cirkevný zbor od Maďarskej národnej banky a od vyššie spomenutých 3 peňažných ústavov vzal pôžičku vo výške spolu 200.000 pengő na základe prečítaných a zvlášť vysvetlených akreditívov a dokladov o zabezpečení. Dr. Gyula Jáky svoju podrobnú správu aj písomne pripája k zápisnici. Dr. Gyula Jáky informuje o tom, ktoré osoby sa v Maďarskej národnej banke a v ostatných troch peňažných ústavoch aktívne zaslúžili o pôžičku, a navrhuje, aby im konvent Cirkevného zboru vyjadril svoju hlbokú vďaku. Po tom všetkom advokát dr. Gyula Jáky odporúča prijatie návrhu súvisiaceho s pôžičkou.

Následne konvent s jednohlasným oduševnením a vďakou berie na vedomie jeho správu a vyriekne, že Cirkevný zbor si od Maďarskej národnej banky 108.000 pengő, slovom Jednastoosemtisíc, od Maďarskej všeobecnej úverovej banky 30.666.67 pengő, slovom Tridsattisícšesťstošesťdesiatšesť pengő 67 filierov, od Maďarskej eskontnej banky a zmenárne 30.666.66 pengő, slovom Tridsattisícšesťstošesťdesiatšesť pengő 66 filierov a od Maďarskej obchodnej banky v Pešti 30.666.66 pengő, slovom Tridsattisícšesťstošesťdesiatšesť pengő 66 filierov, spolu teda 200.000 pengő, slovom Dvestotisíc pengő, na základe v plnom znení prečítaných a zvlášť vysvetlených a v obyčajnej kópii k zápisnici pripojených akreditívov a dokladov o zabezpečení, podľa podmienok, ktoré boli podrobne stanovené v akreditívoch, vezme ako pôžičku a poveruje i splnomocňuje dozorcovi Cirkevného zboru Michala Mišuru a farára Cirkevného zboru dr. Eugena Sziládyho, ktorí v zmysle cirkevných zákonov Cirkevný zbor zastupujú, aby v mene Cirkevného zboru podpísali zmluvy o pôžičke, resp. akreditívy a doklady o zabezpečení, a pre Maďarskú obchodnú banku v Pešti podľa potreby podpísali aj doklad umožňujúci vklad do pozemkovej knihy a Cirkevný zbor splnomocňuje spomenuté predsedníctvo aj k tomu, aby vyzdvihlo

z veriteľských peňažných ústavov celú sumu pôžičky a vyplatilo z nej dlhy a náklady. Dozorca Cirkevneho zboru Michal Mišura vyjadruje advokátovi dr. Gyulovi Jákymu svoju úprimnú vďaku za jeho úspešnú činnosť.

V Budapešti dňa 1. novembra 1942

*Michal Mišura
zborový dozorca*

*dr. Eugen Szilády
farár*

6.

Bachát Jánosné levele Morhács Mártonhoz (1940)
Lelőhely: EOL PSZE, Bachát Dániel iratgyűjteménye

Mélyen Tisztelt Nagytiszteletű Uram!

A mellékelt kézirat alapján, amelyet az annak idején megjelent ev. [evangélikus] lapokból állítottam össze, mély tisztelettel kérem Istenében boldogult, felejthetetlen emlékü apósom, Bachát Dániel [Daniel Bachát] ev. püspök századik születésnapja alkalmából megemlékezni szíveskedjék. Bachát Dánielnek elévülhetetlen érdemei vannak, úgy az Egyház, mint a jótékony-ság körül. Emléke megérdemli, hogy megemlékezzünk róla.

Legyen szabad még arra kérni Nagytiszteletű Urat, aki mindig igazi Krisztusi szeretettel és megérető részvétellel volt elhunyt püspöke szerencsétlen családjá iránt, tekintettel arra, hogy szegény jó uram beteg és állása nincs, és én magam is egy beteg, megtört nő vagyok, teljesen munkaképtelen, – némi segély kiutalását, annak a Bachát Dániel nyomorgó családjának, aki 41 évig csak az Egyháznak élt.

Kérem Nagytiszteletű Uram fogadja már előre is a leghálásabb köszönetem kifejezését, és vagyok

Teljes tisztelettel

Bachát Jánosné
(néhai Bachát Dániel ev. püspök menyje)

Bp. 1940. jún. 11.

XIV. Zugló Gervai u. 79/a.

Melléklet:

BACHÁT DÁNIEL [Daniel Bachát] bányakerületi ág. hitv. ev. püspök születésének századik évfordulójára, 1940. június 18.

Bachát Dániel száz évvel ezelőtt, 1840. június 18-án született Rattkón [Ratkova], Gömör vármegyében. A gimnáziumot Iglón [Spišká nová ves] és Rozsnyón [Rožňava], a teológiát Eperjesen [Prešov] és Bécsben végezte. 1873-ban hívták meg Budapestre az evangélikus egyház lelkészévé. Csakhamar főesperes lett és 1905-ben a megüresedett bányakerületi ág. ev. püspökségre, több jelölt közül nagy többséggel Bachát Dánielt választotta meg a hívek bizalma. Sajnos Bachát Dániel alig egy évig, püspöki munkájában kitűzött feladatának csak részben tudott megfelelni, mert a remények, melyeket hívei hozzáfűztek, szertefoszlottak a könyörtelen halál fuvallatára.

1906. április 13-án nagypénteken, látszólag a legjobb egészségben, d. u. 4 órakor János nevű fiával kísértáltak a Városligetbe. $\frac{3}{4}$ 5-kor még azt mondta fiának: „Ma különösen jól érzem magam.” Alig hangzottak el e szavak és ismét így szólt: „János fiam, ájulás környékez.” A fiú rögtön kocsiba ültette s haza hajtottak. A kocsiban még azt mondta: „Édes fiam, én érzem, meghalok.” Többet nem szólt. $\frac{1}{2}$ 6-kor az orvos a beállott halált konstataulta.

Másnap, 1906. április 14-én az összes fővárosi napilapok hasábjait írtak az elhunyt népszerű, jólelkű püspök érdemeiről, különösen kiemelve nagy hazafiasságát. A Luther Társaság munkásságában alakulása óta tevékenyen részt vett, 1891-től 8 éven át alelnöke is volt és lemondása után tiszteletbeli alelnökké választották. Részt vett a magyar evangélikus Agenda átdolgozásában is. Maradandó emléket szerzett a Rákóczi úti evangélikus templom építése ügyében kifejtett munkásságával. Az ő érdeme, hogy a templom a hívek súlyosabb megterhelése nélkül felépült, s belső berendezése, díszítése körül is eredményesen fáradozott. Kiváló szervezőképessége nyilvánult abban is, hogy [a] különben szegény gyülekezet anyagi ügyeit sikerült nemcsak rendezni, hanem felvirágoztatni is. Jótékony célú nőegyesületet alapított, mely a szegény nép között szép eredménnyel működött a nyomor enyhítésére. Buzgón fáradozott a fővárosi evangélikus iskolák érdekébe[n] is. A sokféle munkásság mellett a szépirodalomnak is jeles művelője volt. A magyar költők közül Arany, Petőfi, Jókai, Szász Károly, Mikszáth Kálmán, Gyulai Pál, Tóth Kálmán és számos újabb magyar költő műveit kötetekre menő fordításban ismertette meg a tót néppel. Ezzel is a hazai tót ajkú népnek a magyarsághoz és a hazához való ragaszkodását igyekezett erősíteni.

Ebbeli munkásságát azzal tüntette ki a Kisfaludy Társaság, hogy 1879-ben levelező tagjává választotta. Számos költeménye és elbeszélése jelent meg. Fordított németből, angolból és lengyelből. A krakkói császári és királyi Tudományos Társaság fiziográfiai bizottsága tagjává választotta. A főváros társadalmi mozgalmában is kivette részét. 1880-ban szervezte a Vörös-Kereszt egyesület fővárosi VIII. kerület választmányát, melynek 10 évig főtitkára volt. 1890 óta haláláig a magyarországi Vörös-Kereszt Egylet központi választmányának tagja. A főváros közügyeiben, mint a képviselőtestület tagja vett részt. Sok oldalúan tevékeny és sikeres jótékonyágáért I. Ferenc József király 1898-ban a Ferenc József renddel tüntette ki. Mint igazi lutheránushoz és íróhoz illik, 41 éven át mintaszerűen igazgatta a budapesti egyházmegyét, lelke volt a budapesti Esperességi Gyámintézetnek. Egyházáért minden áldozatra készen állott. Bachát Dániel jelleme, szerető jó szíve[,] a lármás tüntetéseket kerülő, de minden tettén áttündöklő hazafiassága óriási tekintélyt szerzett neki és nem akadt egyetlen kérő kéz, melyet elutasított volna. Az egyházi életnek minden ágában találkozunk Bachát nevével. A fővárosi Közlöny 1906. április 20-i számában ez áll: „Nemes és munkás életet szakított meg a halál, mert az elhunyt Bachát Dániel nemcsak egyháza körében, hanem az irodalom, a magyarsítás és a közügyek terén is, mint

székesfővárosi bizottsági tag eredménydús tevékenységet fejtett ki, ezzel, valamint humanizmusára révén a főváros közönségének tiszteletét és elismerését méltán kiérdemelte. Évtizedek során a székesfővárosi törv. bizottságnak lelkiismeretes, szorgalmas tagja volt, s nagy veszteségnek nevezhető az ő elhalálózása.”

Azokat, akik Bachát Dániel koporsóját körülállták és utolsó útjára elkísérték, azokat nem a püspök, hanem az ember hódította meg, derűs kedélyével, jóságával, művelt lelkével. Nem a hatalom birtokosát gyászolta az óriási többség, hanem a szív emberéért hullajtott őszinte könyveket. Mennyi emberrel tett jót, mennyinek szerzett örömet! Ravatalánál átérezte azt az igazságot, hogy az igazán jó ember, a gazdag lélek nem szorul földi vagyonra, hogy jót tehesen.

Míg élt, szeme lelke folyton Mesterén csüggött. Az Ő kegyelme virrasszon nyugvó porain, az Ő áldása lebegjen Bachát Dániel emlékéen.

Összeállította:
Bachát Jánosné
(néhai Bachát Dániel ev. püspök menyee)
XIV. Gervai u. 79/a.

List nevesty Daniela Bacháta adresovaný Martinovi Morháčovi (1940)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zbierka spisov Martina Morháča

Hlbokovážený Velebný pane!

Na základe pripojeného rukopisu, ktorý som zostavila z ev. novín vychádzajúcich v tom čase, Vás s hlbokou úctou prosím, aby ste si ráčili pripomenúť sté výročie narodenia môjho v Pánu zosnulého svokra, ev. biskupa, nezabudnuteľnej pamiatky Daniela Bacháta. Daniel Bachát má nehynúce zásluhy tak na poli Cirkvi, ako na poli charitatívnej činnosti. Jeho pamiatka si zaslúži, aby sme si naňho spomenuli.

Dovoľte mi, aby som Vás, Velebný pane, ktorý ste vždy prejavovali pravú Kristovu lásku, pochovenie a súcít voči nešťastnej rodine svojho zosnulého biskupa, vzhľadom na to, že môj nešťastný manžel je chorý a nemá prácu a aj ja sama som chorá, zlomená, práce úplne neschopná žena, – požiadala o udelenie nejakej podpory pre opustenú rodinu toho Daniela Bacháta, ktorý celých 41 rokov žil iba pre Cirkev.

Velebný pane, prijmite, prosím, vopred moje najvďačnejšie vdakyvzdanie a zostávam so všetkou úctou

*Bachát Jánosné
(nevesta niekdajšieho ev. biskupa Daniela Bacháta)*

V Bp. 11. júna 1940

XIV. obvod, Zugló ul. Gervai č. 79/a.

Príloha:

*K stému výročiu narodenia ev. a. v. biskupa banského dištriktu DANIELA BACHÁTA,
18. júna 1940*

Daniel Bachát sa narodil pred sto rokmi 18. júna 1840 v Ratkovej v Gemerskej stolici. Gymnázium navštevoval v Spišskej Novej Vsi a v Rožňave, teológiu vyštudoval v Prešove a vo Viedni. V roku 1873 bol pozvaný za farára evanjelickej cirkvi v Budapešti. Čoskoro sa stal seniorom a v roku 1905 bol na základe dôvery prevažnej väčšiny veriacich spomedzi viacerých kandidátov zvolený za biskupa banského dištriktu. Žiaľ, Daniel Bachát mohol zastávať svoj biskupský úrad a vykonávať svoju vytýčenú prácu iba necelý rok, pretože nádeje, ktoré spájali s jeho osobou jeho priaznivci, sa rozplynuli pod nemilosrdným závanom smrti.

Dňa 13. apríla 1906 na Veľký piatok, zdanlivo pri najlepšom zdraví, sa popoludní o 4. hodine spolu so synom vydali na prechádzku do Mestského sadu. O trištvrte na 5 povedal svojmu synovi toto: „Dnes sa cítim mimoriadne dobre.“ Sotva však dozneli tieto slová, opäť sa ozval: „Syn môj Ján, obchádzajú ma mdloby.“ Syn ho okamžite posadil do koča a odviezli sa domov. V koči ešte povedal: „Môj syn, cítim, že umriem.“ Viac už nepovedal. Lekár o pol šiestej konštatoval už iba jeho smrť.

Na druhý deň, 14. apríla 1906, všetky denníky hlavného mesta venovali celé stĺpce zásluhám zosnulého populárneho, dobrosrdečného biskupa, mimoriadne zdôrazňujúc jeho horlivé vlastenectvo. Od založenia Lutherovej spoločnosti sa aktívne podieľal na jej činnosti, od roku 1891 zastával 8 rokov funkciu podpredsedu a po zrieknutí sa funkcie bol zvolený za čestného predsedu spoločnosti. Zúčastnil sa aj na prepracovaní maďarskej evanjelickej agendy. Svojou činnosťou vyvíjanou vo veci výstavby evanjelického kostola na Rákócziho triede si zabezpečil trvalú pamiatku. Jeho zásluhou je, že kostol bol postavený bez vážnejšieho záťaženia veriacich, a úspešne pracoval aj na vnútornom zariadení a na vnútornej výzdobe kostola. Jeho vynikajúce organizačné schopnosti sa prejavili i v tom, že sa mu podarilo vyriešiť finančné záležitosti inak chudobného zboru a dosiahnuť jeho rozkvet. Založil dobročinný ženský spolok, ktorý úspešne fungoval medzi chudobným ľudom a zmiernoval biedu. Zanietené pracoval aj v záujme evanjelických škôl v hlavnom meste. Popri svojej všestrannej činnosti bol aj významným autorom krásnej literatúry. Spomedzi maďarských básnikov, v prekladoch v rozsahu niekoľkých zväzkov, oboznámil slovenský ľud s dielami Aranya, Petőfiho, Jókaiho, Károlya Szásza, Kálmána Mikszátha, Pála Gyulaiho, Kálmána Tótha a mnohých ďalších básnikov. Aj takto sa snažil upevňovať pocit spolupatričnosti slovenského ľudu s maďarstvom a jeho vlastenectvo.

Túto jeho činnosť uznala Kisfaludyho spoločnosť tým, že ho v roku 1879 zvolila za svojho dopisujúceho člena. Prekladal z nemčiny, angličtiny a poľštiny. Bol zvolený za člena fyziografického výboru cisárskej a kráľovskej Vedeckej spoločnosti v Krakove. Podieľal sa aj na občianskych hnutiach hlavného mesta. V roku 1880 zorganizoval aj výbor Červeného kríža v VIII. obvode hlavného mesta a 10 rokov bol jeho generálnym tajomníkom. Od roku 1890 do svojej smrti bol členom Ústredného výboru Spolku Červeného kríža v Uhorsku. Na veciach verejných v hlavnom meste sa zúčastňoval ako člen zastupiteľského zboru. Za jeho všestrannú a úspešnú dobročinnú činnosť mu panovník František Jozef I. v roku 1898 udelil Rád Františka Jozefa. Ako sa to patrí na pravého luterána a spisovateľa, 41 rokov príkladne spravoval budapeštiansky seniorát a bol dušou Seniorálneho poručenského ústavu v Budapešti. Za svoju Cirkev bol pripravený na všetky obete. Charakter Daniela Bacháta, jeho láskavé dobré srdce, jeho vlastenectvo, v ktorom sa vyhýbal hlučným demonštráciám, ale

ktoré prenikalo cez všetky jeho činy, mu zabezpečili obrovskú autoritu a nenašla sa ani jedna prosiacca dľaň, ktorú by bol odmietol. S menom Bacháta sa stretáme vo všetkých oblastiach cirkevného života. Vo Vestníku hlavného mesta z 20. apríla 1906 stojí: „Smrť pretrhla ušľachtily a pracovitý život, pretože Daniel Bachát nielen v kruhu svojej Cirkvi, ale aj na poli literatúry, maďarizácie a vecí verejných, ako člen výboru stolíčného hlavného mesta vyvíjal činnosť bohatú na výsledky, čím, ako aj svojim humanizmom, si zaslúžene získal úctu a uznanie obecnstva hlavného mesta. Počas desatročí bol svedomitým, usilovným členom výboru stolíčného hlavného mesta a jeho smrť možno označiť ako veľkú stratu.“

Tých, ktorí stáli okolo truhly Daniela Bacháta a ktorí ho odprevadili na jeho poslednej ceste, si nepodmanil biskup, ale človek s veselou náladou, dobrotou a vzdelanou dušou. Prevažná väčšina nesmútila za majiteľom moci, ale ronila úprimné slzy za človekom veľkého srdca. Kolkým ľudom pomohol, kolkým urobil radosť! Pri jeho rakve sme precítili pravdu, že skutočne dobrý človek, bohatá duša nepotrebuje pozemské bohatstvo na to, aby robil dobro.

Kým žil, mal zrak neustále upretý na svojho Majstra. Nech Jeho milosť bdie nad jeho prachom, nech je nad pamiatkou Daniela Bacháta Jeho požehnanie.

Zostavila:
Bachát Jánosné
(neveta niekdajšieho ev. biskupa Daniela Bacháta)
XIV. obvod, Gervai ul. č. 79/a

7.

A szlovák gyülekezet beadványa ingatlanaiik államosítása tárgyában (1954) **Lelőhely: EOL, PSZE Ingatlanügyek**

127/1954

Város- és Községfejlesztési Minisztérium!

Kérjük, hogy az államosított házainkból a Budapest VIII. Rákóczi út 57/b. és Aggtelek utca 2. szám alatti házakat tulajdonunkba és birtokunkba visszabocsátani szíveskedjék. Amennyiben pedig ez bármi oknál fogva lehetséges nem volna, úgy kérjük, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 4/1952. Számú rendeletének 10. §-a szellemében részünkre havi 2.000.- Ft kártalanítást folyósítani szíveskedjék.

A Budapest VIII. Rákóczi út 57. szám alatti evangélikus egyházközséget azok a szlovák nyelvű munkások alapították, akik a XVIII. és XIX. században a felvidékről jöttek Budapestre munkát vállalni, és munkás kezükkel segítették az ország fővárosát felépíteni. Ezek a szlovák munkások és maradékai ma is az evangélikus egyházközség tagjai. Ők szerezték a Luther-udvar néven ismert 8

darab 3 emeletes bérházat, amelynek célja és rendeltetése volt, hogy a szlováknyelvű evangélikus egyházközség fennmaradását itt Budapesten biztosítsa. Ez a 8 darab bérház a Rákóczi út 57/a, 57/b, Aggteleki utca 2, 2/a és 4, Luther utca 1a, 1/b és 1/c. ezeket a házakat államosították 1953-ban, kivéve az 57/a alatt fekvő templomot, lelkési lakot, egyházközségi irodát, harangozó-lakást, tanácstermet és imatermet.

Ez az államosítás azonban végveszedelembé sodorta az egyházközséget. Hangsúlyozzuk, hogy az egyházközség szlovák nyelvű, és a trianoni békeszerződés óta a felvidékről utánpótlást nem kaptunk. Ezért az egyházközség nem olyan erős, hogy önmagát fenn tudná tartani. Támogatásra szorul, és ezt a szerepet volt hivatva betölteni a 8 darab bérház. A házak államosítása következtében ez a támogatás megszűnt, és így az egyházközség végveszedelembé került.

A két világháború között Magyarország és Csehszlovákia között feszült volt a viszony, azonban a budapesti szlovák egyházközség mégis fennmaradt. A második világháború után nemcsak a magyar állam és a csehszlovák állam között lett jó viszony, hanem a két állam evangélikus egyházai között is.

Kormányzatunk bölcsessége a protestáns egyházakat is felhasználja a népi demokráciák népei között a barátság elmélyítésére. Úgy a református egyház, mint pedig az evangélikus egyház mindent megtesz eme jó ügy szolgálatában. A szovjet és magyar nép barátsága elmélyítésének ügyét szolgálta az, hogy a magyar kormány hozzájárulásával a debreceni Református Teológia díszdoktorává avatta Nyikolájt, az orosz ortodox egyház metropolitáját. Az ezzel kapcsolatos felemelő ünnepségek és barátkozások örökké emlékezetesek maradnak a magyar nép lelkében. A prágai Comenius Egyetem Teológiai Fakultása dékánját is díszdoktorává avatta a debreceni Teológia. Viszont Bereczky Albert református püspököt, Vető Lajos és Dezséry László evangélikus püspököket a bratislavai Egyetem Teológiai Fakultása avatta díszdoktorokká. Mindezek az ünnepségek a szláv népek és a magyar nép barátsági ölelkezésének egy-egy tanúbizonyságai. A Csehszlovákiából baráti látogatáson itt lévő evangélikus küldöttség nagy meglepéssel állapította meg kormányunknak a szlovák evangélikus egyházzal szemben tanúsított magatartását még abban az időben, amikor a házak államosítva nem voltak, és vitte a jó hírt Csehszlovákiába, hogy itt a szlovák nyelvű egyházközség fennmaradása és léte biztosítva van. A szláv és magyar népek közötti barátsági kapcsolatok elmélyítésének ügyét nem volna alkalmas szolgáltni az a tény, ha Budapesten az egyetlen szlovák nyelvű egyházközség megszűnne, a házak államosítása következtében. Nagyon szerény nézetünk szerint a kormány politikáját sem szolgálja ez, mely a népi demokráciák népei között a jó barátság elmélyítésére törekszik.

Legfőbb egyházi hatóságunkkal régóta tárgyalunk a szlovák nyelvű egyházközség fennmaradásának lehetővé tételéről. Egyházi vezetőségünk azonban anyagi erő hiányában támogatást biztosítani nem tud. Előttünk nem az a cél lebeg, hogy kapitalisták és háztulajdonosok legyünk, hanem egyszerűen az a cél vezérel bennünket, hogy a szlovák nyelvű egyházközség fennmaradjon. Ennek csupán eszközeként és biztosítékeként szeretnénk 2 darab házat visszakapni, amelynek jövedelme az egyházközség fennmaradását intézményesen biztosítaná. Mindezek alapján kérjük, hogy a szlovák és magyar nép barátságának elmélyítése érdekében a budapesti szlovák nyelvű evangélikus egyházközség fennmaradjon, és kérjük eme cél anyagi feltételeinek megteremtését.

Budapesti Rákóczi-úti Evangélikus Egyházközség
Podhradszky György Dr. Szilády Jenő
felügyelő lelkész

Žiadosť slovenského zboru vo veci zoštátnenia jeho nehnuteľností (1954)

Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Záležitosti nehnuteľností

127/1954

Ministerstvo rozvoja miest a obcí!

Obraciame sa na Vás so žiadosťou, aby ste nám z našich poštátnených domov do vlastníctva a užívania láskavo vrátili domy na Rákócziho triede 57/b a na Ulici Aggteleki č. 2 v VIII. obvode Budapešti. Keby to z akéhokolvek dôvodu nebolo možné, žiadame, aby ste nám v duchu § 10 nariadenia č. 4/1952 Prezídia Ludovej republiky láskavo poskytli odškodné vo výške 2000.- Ft mesačne.

Evanjelický cirkevný zbor na Rákócziho triede č. 57 v VIII. obvode Budapešti založili slovenskí robotníci, ktorí v XVIII. a XIX. storočí prišli do Budapešti za prácou z Horného Uhorska a svojimi pracovitými rukami pomohli postaviť hlavné mesto krajiny. Títo slovenskí robotníci a ich potomkovia sú aj v súčasnosti členmi evanjelického cirkevného zboru. Oni získali 8 kusov trojposchodových nájomných domov, ktoré sú známe pod názvom Lutherov dvor, ich cieľom a účelom bolo, aby zabezpečili zachovanie slovenského evanjelického cirkevného zboru tu v Budapešti. Týchto 8 kusov nájomných domov, Rákócziho trieda 57/a, 57/b, Ulica Aggteleki č. 2, 2/a a 4, Lutherova ulica č. 1a, 1/b a 1/c v roku 1953 poštátnili, s výnimkou kostola, fary, kancelárie cirkevného zboru, bytu zvonára, zasadacej miestnosti a modlitebne pod č. 57/a.

Toto poštátnenie však ohrozilo existenciu cirkevného zboru. Prízvukujeme, že cirkevný zbor je slovenský, a od trianonskej zmluvy sme z Horného Uhorska doplnenie nedostali. Cirkevný zbor preto nie je dostatočne silný, aby zabezpečil podmienky pre svoju existenciu. Je odkázaný na podporu a túto funkciu malo plniť 8 nájomných domov. V dôsledku poštátnenia táto podpora zanikla, preto je existencia cirkevného zboru ohrozená.

Vzťah medzi Maďarskom a Československom bol v medzivojnovom období napätý, ale slovenský cirkevný zbor v Budapešti sa napriek tomu zachoval. Po druhej svetovej vojne sa vytvoril dobrý vzťah nielen medzi maďarským a československým štátom, ale aj medzi evanjelickými cirkvami oboch krajín.

Naša múdra vláda aj protestantské cirkvi využíva na prehlbovanie priateľstva medzi národnými ľudovými demokracií. Tak reformovaná cirkev, ako aj evanjelická cirkev podniknú všetko v službách tejto dobrej veci. Prehlbeniu priateľstva sovietskeho a maďarského ľudu poslúžilo udelenie čestného doktorátu Reformovanej teológie v Debrecíne metropolitovi ruskej ortodoxnej cirkvi Nikolajovi. S tým súvisiace povznášajúce oslavy a budovanie priateľstva sa navždy zachovajú v duši maďarského ľudu. Debrecínska teológia udelila čestný doktorát aj dekanovi Teologickej fakulty Univerzity Komenského v Prahe. Na druhej strane biskupovi reformovanej cirkvi Albertovi Bereczkymu a evanjelickým biskupom Lajosovi Vetőovi a Lászlóovi Dezsérymu bol udelený čestný doktorát na Teologickej fakulte bratislavskej univerzity. Všetky tieto oslavy sú svedectvami priateľských objatí slovanských národov a maďarského ľudu. Delegácia evanjelickej cirkvi z Československa, ktorá bola u nás na návšteve, s veľkou spokojnosťou konštatovala vzťah našej vlády k slovenskej evanjelickej cirkvi v tom čase, keď ešte naše domy neboli poštátnené, a odniesla so sebou do Československa dobrú zvesť, že zachovanie slovenského cirkevného zboru je u nás zaručené. Neproselo by veci prehlbovania priateľských vzťahov medzi slovanskými národnými a maďarským ľudom, keby v Budapešti v dôsledku

poštátnenia domov zanikol jediný slovenský cirkevný zbor. Podľa nášho veľmi skromného názoru by to neprospeľo ani politike vlády, ktorá sa snaží o prehlbovanie dobrého priateľstva medzi národnými ľudovými demokracií.

S našou najvyššou cirkevnou vrchnosťou už dávno rokujeme o možnosti zachovania slovenského cirkevného zboru. Vedenie našej cirkvi nám však pre absenciu finančných prostriedkov nemôže poskytnúť podporu. Naším cieľom nie je to, aby sme sa stali kapitalistami a majiteľmi domov, vedie nás jednoducho cieľ zachovania slovenského cirkevného zboru. Ako prostriedok a záruku na naplnenie tohto cieľa by sme chceli dosiahnuť vrátenie 2 domov, príjmy ktorých by boli inštitucionálnou zárukou zachovania cirkevného zboru. Na základe toho žiadame, aby v záujme prehlbovania priateľstva slovenského a maďarského ľudu mohol byť zachovaný slovenský evanjelický cirkevný zbor v Budapešti a prosíme vytvoriť materiálne podmienky pre tento cieľ.

Evanjelický cirkevný zbor na Rákócziho triade v Budapešti
Juraj Podhradszky Dr. Eugen Szilády
dozorca fárar

8.

Szilády Jenő panaszlevele a Tisztiorvosi Hivatalhoz (1954)
Lelőhely: EOL, PSZE Inगतlanűgyek

A VIII. ker. Tanács Tisztiorvosi Hivatalának

Budapest VIII.
Baross u.

Miután a Budapest VIII. Rákóczi út 57. sz. alatti udvaron egészségügyi szempontból tűrhetetlen állapotok állottak elő, többszöri szóbeli jelentés után most már írásban teszek jelentést a tisztiorvosi hivatalnak.

A Rákóczi út 57. sz. alatti templomudvarban álló KIK házból a szemetet hosszú évtizedeken át mindig a szomszédos Aggteleki u. 4. sz. ház vicházmestere hordta ki, aki ezt a szolgálatot ez év január 15-től kezdődőleg megtagadta. Ennek következtében a lakók a templomudvarra hordták le a szemetet, mely januártól kezdődőleg máig hatalmas halomba gyűlt. Ezen már eddig is sokan megbotránkoztak, a helyzet azonban most már egészségügyi szempontból egyenesen veszedelmet jelent és tovább tarthatatlan. A szemétdombra lakásablakok nyílnak, körülötte kisgyermekek játszanak naphosszat, s így érthető, hogy a lakók a szemétdombról felpárádzó utálatos bűz és a szemétdombon elszaporodott legyek, férgek és patkányok miatt naponta zúgóldnak.

Tisztelettel kérem a Tisztiorvosi Hivatalt, hogy most már sürgősen szíveskedjék kiszállni, a helyzetet kivizsgálni, s a szükséges intézkedések megtételére az illetékes KIK irodát felszólítani

Szíves intézkedésüket előre is köszönve, maradok:

[1954]

Mély tisztelettel
Ev. lelkész

Stážnosť Eugena Sziládyho adresovaná Hygienickému úradu (1954)
Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Zálezitosti nehnuteľností

Hygienickému úradu Rady VIII. obvodu

*Budapešť, VIII. obvod
Barossova ul.*

Kedže na dvore na Rákócziho tr. č. 57 v VIII. budapeštianskom obvode vznikli pomery, ktoré sú zo zdravotného hľadiska neprijateľné, po viacerých ústnych oznámeniach sa na Hygienický úrad obraciam tentoraz písomne.

Zo štátneho bytového domu na dvore kostola na Rákócziho triede č. 57 celé desaťročia vynášal smeti domovníkov pomocník zo susedného domu na Aggteleki ul. č. 4, ktorý dňom 15. januárom t.r. odmietol vykonávať túto službu. V dôsledku toho obyvatelia domu začali vynášať smeti na dvor kostola, ktoré sa od januára rozrástli na obrovský kopec. Nad tým sa už aj doteraz mnohí pohoršovali, ale táto situácia k dnešnému dňu znamená hrozbu pre verejné zdravie a stala sa neudržateľnou. Na smetisko sa otvárajú okná, okolo neho sa celý deň hrajú deti a je pochopiteľné, že obyvatelia kvôli odpornému smradu, ktorý uniká zo smetiska a muchám, červom a potkanom každodenne protestujú.

S úctou prosím vážený Hygienický úrad, aby tento raz už súrne, na mieste preskúmal situáciu a kompetentnú kanceláriu organizácie pre správu bytov vyzval k vykonaniu potrebných opatrení.

Vopred ďakujem za vybavenie záležitosti a zostávam

[1954]

*s hlbokou úctou
ev. farár*

9.

List Petra Bazovského (1954)

Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

Bpešt, júla 1954.

Pánu

Eugenovi Sziládimu,
Farárovi evanjelickej a. v. slovenskej cirkve
V Budapešti.
Rákóczi út, Luther udvar

Veľavážený Pán Farár!

Po niekoľkoročnom prebývaní v Budapešti som sa rozhodol, že v súhlase s cirkevnými a národnými tradíciami našej rodiny stanem sa členom slovenskej evanjelickej a. v. cirkevnej obce v Budapešti (Rákóczi út), spolu aj mojou manželkou Margitou Bazovskou rod. Peterseňovou a štyrmi deťmi:

18 ročným Petrom,
17 ročným Kazimírom,
13 ročným Mikulášom a
10 ročnou Katarinou.

Keď o tomto prestúpení zároveň upovedomujem evanjelickú cirkevnú obec v Budapešti-Angyalfölde (Fóti út), kam sme doteraz patrili, prosím Vás, aby ste naše vstúpenie prijať, tomu zodpovedave nás zapísať a nám cirkevnú daň vyrubiť ráčili.

S bratským pozdravom
Váš oddaný

Dr. Peter Bazovský
Bp. XIII. Pozsonyi út 52.

Veľavážený Pane Doktore!

Vaším milým prihlásením sa do našej cirkvi ste nám uprimnú radosť pôsobili.

Naša cirkev peknej minulosti nateraz – žiaľ Bohu – upadá. Nie pre nedostatok kresťanskej horlivosti, ale pre malý počet cirkevníkov. Veľmi nás teda teši, že vstúpi do našich radov nový cirkevník a to evanjelik, ktorý si hodnotnými rodinnými tradíciami vedený povedome volil našu malú cirkev za svoj duchovný domov.

Daj Pán Boh, any zvestovanie slova Božieho mohlo byť pre Vás i v našom chráme živým a účinným svedectvom o tej večnej milosti, ktorá je obsahom evanjelia, ako moci Božej na spásenie každému veriacemu.

S prejavom úcty a s bratským pozdravom Váš oddaný

Budapešť, Júla 1954.

Dr. Eugén Szilády
Ev. a. v. farár

Pán

Dr. Peter Bazovský
Stály slovenský a český tlmočník
Krajskéhu súdu
Budapest. XIII.
Pozsonyi út 52.

Peter Bazovský levele (1954)

Lelóhely: Szlovákajkú Evangélikus Gyülekezet Lelkészi Hivatala

Bpest, 1954. július

Tisztelt

*Szilády Jenő úrnak,
az ág. h. szlovák evangélikus egyház lelkészének
Budapesten.
Rákóczi út, Luther udvar*

Mélyen Tisztelt Lelkész Úr!

Néhány éves budapesti tartózkodás után úgy döntöttem, hogy összhangban családnak egyházi és nemzeti hagyományával, feleségemmel Bazovský szül. Petersen Margittal és négy gyermekemmel:

*a 18 éves Péterrel,
a 17 éves Kázmérral,
a 13 éves Miklóssal és a
10 éves Katalinnal*

a budapesti ág. h. szlovák gyülekezet (Rákóczi út) tagja leszek.

Amikor erről az átlépésről egyúttal tájékoztatom a Budapest-Angyalvárosi evangélikus egyházközséget (Fóti út), ahová eddig tartoztunk, kérem Önt, átlépésünket elfogadni és ennek megfelelően bennünket nyilvántartásba venni és számunkra az egyházi adót kivetni szíveskedjék.

*Testvéri üdvözléssel
az Ön híve*

*Dr. Peter Bazovský
Bp. XIII. Pozsonyi út 52.*

Mélyen Tisztelt Doktor Úr!

Kedves jelentkezésével egyházközségünkbe őszinte örömet szerzett nekünk.

Szép múltú egyházközségünk napjainkban – sajnós – hanyatlík. Nem a keresztény buzgóság hiánya, hanem az egyháztagok kis száma miatt. Nagy öröm tehát számunkra, hogy belép sorainkba egy új egyházközségi tag, mégpedig olyan evangélikus, aki értékes családi hagyományaitól vezetve tudatosan választotta lelki otthonául a mi kis egyházközségünket.

*Adja az Úr Isten, hogy az Úr igéjének hirdetése a mi templomunkban is élő és hatásos bizonyossá-
gául szolgáljon az Ön számára annak az örök kegyelemnek, amely az evangéliumban foglaltatik,
mint az Úr hatalma minden hívő megváltására.*

Tisztelettel és testvéri üdvözlettel az Ön híve

Budapest, 1954. július

*Dr. Szilády Jenő
ág. h. ev. lelkész*

Tisztelt

Dr. Peter Bazovský Úr

Állandó szlovák és cseh tolmács

Kerületi Bíróság

Budapest. XIII.

Pozsonyi út 52.

10.

Egyházlátogatási jegyzőkönyv (1964)

Lelőhely: Szlovákjűk Evangélikus Gyülekezet Lelkészi Hivatala

Jegyzőkönyv

Felvétetett a Budapesti Kerepesi úti Evangélikus Egyházközség Lelkészi Hivatalában az 1964. november 28-án esperesi hivatalvizsgálat alkalmával.

Jelen vannak Koren Emil esperes és dr. Szilády Jenő, a gyülekezet lelkésze.

Esperes megvizsgálta azokat a kérdéseket, amelyekben a legutóbbi, 1961. szeptember 14-én tartott általános vizsgálat alkalmával megjegyzést tett vagy rendelkezést hozott. Ezekkel kapcsolatban a következő állapotokat találta: 1.) Az anyakönyveket lelkész kifogástalanul vezeti. 2.)

Az iktatásban csak azokról a kibocsátott iratokról készít másolatot, amelyeket jelentősebbnek tart. 3.) Az egyházközségi tagokról a nyilvántartás a sok év előtti névsor, amelyet évenként a presbitérium bemutat. 4.) Hirdetőkönyvet rendszeresen vezet, offertóriumokat meghirdeti. 5.) Számvevőszék az egyházközségben változatlanul nincs. 6.) Lelkész híványát nem újították meg. 7.) Lelkész híványilag biztosított offertórium javadalmát az egyházközség számadásain most már átvezetik. 8.) A kötelező offertóriumok beküldésének némelyikével még hátralékban vannak. Mindezek alapján az esperes megállapítja, hogy a legutóbbi hivatalvizsgálat alkalmával adott, s most újra vizsgált rendelkezései közül a lelkész 4 esetben eleget tett, 5 esetben nem tett eleget. Esperes kéri a kapott rendelkezések pontos betartását.

Az istentiszteleteket folyamatosan tartják, abban sem kihagyás, sem fennakadás nem volt.

A gyülekezetben sem hitoktatás, sem konfirmáció, sem gyermek-biblióra nincsen, s a háború óta nem is volt.

A lelkész híveit azoknak hívása alapján látogatja. Híveit általában két év alatt látogatja végig.

Lelkész a teológiai tudományok terén egyháztörténeti, rendszeres teológiai és Jézus élete kutatásának kérdéseiben képezi magát. Ezek mellett vajmi kevés ideje jut a világi irodalomban való tájékozódásra, s ott is inkább a szlovák nyelvű irodalomra figyel.

Lelkész nőtlen, egyedül él. Egészségi állapota jelenleg kielégítő, bár az utóbbi hónapokban huzamos, erős lesoványodással járó idegkimerülésen ment át. Nyári szabadságát kivette, s azt részben Egerben, részben Csehszlovákiában töltötte.

Lelkész viszonya a helyi hatóságokhoz problémamentes. Utóbbi időben a templomügyben volt gyakori érintkezése az illetékes állami szervekkel. Sem politikai, sem társadalmi szervezetnek nem tagja.

Gyülekezet változatlanul az anyagi lehetetlenülés állapotában van. Rendszeresen befolyó önkéntes egyházfenntartói járulék mindössze 1000 forint körül mozog. Ez lelkenként mintegy évi 10.- Ft. átlagnak felel meg. A gyülekezet egyéb bevételei offertóriumokból és bérleti díjakból adódnak, azonban egész évi pénzforgalmuk arra sem elegendő, hogy a lelkész hívány szerinti javadalmát folyósítsák.

A községi járulékokat pontosan fizetik.

A Lelkipásztor és az Evangélikus Élet rendszeresen jár, s ezeknek előfizetésével részben hátralékban vannak. Az Evangélikus Élet terjesztését nyelvi okokból nem végzik.

A kötelező offertóriumokat a lelkész rendszeresen hirdeti, de az összegek beküldésével némi hátralékban van. Esperes felhívja a figyelmet arra, hogy a kötelező offertóriumok összege azonnal beküldendő.

A presbitérium 13 tagú, annak mintegy fele nő. Presbiteri gyűléseket évente 3-4 alkalommal tartanak, s azokon a részvétel majdnem teljes.

Egy-egy vasárnapi istentiszteleten a részvétel 12 és 30 között ingadozik. Az előző évek átlagához viszonyítva ebben változás nincs.

Lelkész paróchiális lakása egészséges, összkomfortos.

A rendkívül lerongálódott templom eladása folyamatban van. Illetékes állami és egyházi szervekkel való egyetértő döntés alapján a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet a vevő. Vevő az épület templom jellegét külsőleg megtartja, belső terét irodahelyiségekre tagolja oly módon, hogy a jelenlegi apsis-térből a gyülekezet részére megfelelő méretű kápolnát biztosít. Templom belső berendezése egyházközség tulajdonában marad. Az eladással kapcsolatban je-

lenleg elintézetlen a vételár kérdése. Az igazságügyi szakértő hivatalos becslése mintegy 1.600.000 forint volt, amit utóbb a FIK [Fővárosi Ingatlankezelő] szakértői 1.300.000 forintra csökkentettek. Mivel az első értékelés rendkívül részletes indoklású volt, az utóbbi viszont kellő indoklás nélküli, az egyházköztség ügyésze és dr. Kotsis Iván az Egyetemes Egyház építésügyi szakértője alapos és körültekintő jogi és mérnöki indoklással a döntést megfellebbezte, s kérte az összeg mintegy 1.800.000 forintban való megállapítását. Az egyházköztség vezetősége reméli, hogy a két végösszeg között méltányos összegben sikerül majd megállapodni. Esperes helyesnek tartja az egyházköztség anyagi érdekeinek maximális védelmét, de kéri, hogy ezek a tárgyalások semmiképp sem feszüljenek oly mértékig, hogy az jelentősen elodázza vagy kockáztassa az adás-vételi szerződés megkötését. Megállapítja, hogy még abban az esetben is, ha csak a minimális vételárat sikerülne elérni, az egyházköztség anyagi helyzete és fenntartása messzemenően biztosítva lesz. Kívánatosnak tartja, hogy az adás-vételi szerződést mielőbb kössék meg. Megállapítja, hogy az egyházköztség vezetősége ezzel az eredménnyel az adott körülmények között a leghelyesebben és az egyházköztség érdekeinek megfelelően járt el.

Dr. Szilády Jenő
lelkész

Koren Emil
esperes

Zápisnica z cirkevnej vizitácie (1964)

Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

Zápisnica

Bola pripravená na Farskom úrade Budapeštianskeho evanjelického cirkevného zboru na Kerepešskej ceste pri príležitosti kontroly dekana v cirkevnom zbore dňa 28. novembra 1964.

Prítomní sú dekan Emil Koren a zborový farár dr. Eugen Szilády.

Dekan preskúmal otázky, s ohľadom na pripomienky a predložil ustanovenie pri príležitosti ostatnej všeobecnej kontroly, ktorá sa uskutočnila 14. septembra 1961. V súvislosti s týmito otázkami konštatoval nasledujúci stav: 1.) Matriky vedie farár bezchybne. 2.) Pre evidenciu pripravuje kópie iba o tých vydaných dokladoch, ktoré pokladá za významnejšie. 3.) Evidenciu členov cirkevného zboru tvorí menoslov spred mnohých rokov, ktorý každoročne predkladá presbyterstvo. 4.) Kniha ohlások je vedená riadne, ofery sa vyhlasujú. 5.) Cirkevný zbor ani naďalej nemá kontrolnú komisiu. 6.) Vokátor farára nebol obnovený. 7.) Príjmy farára pochádzajúce z ofier, zaručené vokátorom, sú už prevedené do účtov cirkevného zboru. 8.) Zaslaním niektorých povinných ofier sú ešte oneskorení. Na základe toho všetkého senior konštatuje, že ustanovenia predchádzajúcej kontroly, ktoré boli teraz opätovne skúmané, farár v 4 prípadoch splnil, v 5 prípadoch nesplnil. Senior žiada presné dodržiavanie ustanovení, ktoré mu boli dané.

Služby Božie prebiehajú nepretržite, neboli prerušené ani narušené.

V cirkevnom zbore nie je a od vojny ani nebola výučba náboženstva, ani konfirmácia, ani biblické hodiny pre deti.

Farár navštevuje veriacich na základe ich pozvania. Svojich veriach ponavštevuje obyčajne raz za dva roky.

Farár sa v oblasti teologických vied vzdeláva na poli cirkevných dejín, pravidelne študuje otázky teológie a výskumu života Ježiša. Popritom mu zostáva málo času na orientáciu vo svetskej literatúre, aj tam venuje pozornosť skôr literatúre v slovenskom jazyku.

Farár je slobodný, žije sám. Jeho zdravotný stav je momentálne vyhovujúci, hoci v posledných mesiacoch prešiel dlhotrvajúcou nervovou vyčerpanosťou spojenou s pochudnutím. Letnú dovolenku si vyčerpá, tú strávil čiastočne v Jágri (Eger), čiastočne v Československu.

Vzťahy farára s miestnymi úradmi sú bezproblémové. V poslednom období sa vo veci kostola často dostával do styku s kompetentnými štátnymi orgánmi. Nie je členom žiadnej politickej ani spoločenskej organizácie.

Zbor sa aj naďalej nachádza v stave finančného znemožnenia. Pravidelný dobrovoľný cirkevný príspevok sa pohybuje iba okolo 1000 forintov. Táto suma zodpovedná v priemere približne 10.- Ft na dušu. Ďalšie príjmy cirkevného zboru pochádzajú v ofier a nájomného, pričom celoročný obrat nepostačuje ani na zaplatenie odmeny farára určenej vokátorom.

Príspevok na generálnu cirkev platia presne načas.

Časopisy Lelkipásztor (Duchovný pastier) a Evangélikus Élet (Evanjelický život) prichádza pravidelne, s ich predplatným sú čiastočne oneskorení. Rozširovanie časopisu Evangélikus Élet z jazykových dôvodov nevykonávajú.

Povinné ofery farár pravidelne vyhlasuje, ale so zasielaním čiastok sa trochu oneskoril. Dekan upozorňuje na to, že sumu povinných ofier treba zasielať okamžite.

Presbyterstvo má 13 členov, približne polovicu tvoria ženy. Zasadnutia presbyterstva sa konajú 3-4-krát ročne, účasť na nich je takmer stopercentná.

Účasť na nedelňných službách Božích sa pohybuje od 12 do 30 osôb. V porovnaní s priemerom predchádzajúcich rokov nenastala zmena.

Byt duchovného na fare je hygienicky nezávadný, komfortný.

Prebieha predaj kostola, ktorý je v mimoriadne dezolátnom stave. Na základe súhlasného rozhodnutia s kompetentnými štátnymi a cirkevnými orgánmi je kupujúcim Vohodospodársky výskumný ústav. Kupujúci zachová vonkajší charakter kostola, jeho vnútorný priestor rozdelí na kancelárske priestory takým spôsobom, že zo súčasného priestoru apsidy zabezpečí pre cirkevný zbor kaplnku vhodnej veľkosti. Vnútorné zariadenie kostola zostane vo vlastníctve cirkevného zboru. V súvislosti s predajom je momentálna nevyriešená otázka kúpnej ceny. Oficiálny odhad súdneho znalca bol približne 1.600.000 forintov, ktorý neskôr experti Spoločnosti hlavného mesta pre správu nehmuteľností [Fővárosi Ingatlankezelő – FIK] znížili na 1.300.000 forintov. Vzhľadom na to, že prvý odhad mal mimoriadne podrobné zdôvodnenie, pričom ostatný neobsahoval dostatočné zdôvodnenie, právny zástupca cirkevného zboru a stavebný expert Generálnej cirkvi dr. Iván Kotsis sa dôkladným a obozretným právnym a technickým zdôvodnením odvolali proti rozhodnutiu a požiadali o určenie čiastky vo výške približne 1.800.000 forintov. Vedenie cirkevného zboru dúfa, že sa podarí dohodnúť na slušnej cene medzi spomenutými dvomi úhrnými sumami. Pán senior pokladá za správnu maximálnu obhajobu materiálnych záujmov cirkevného zboru, ale prosí, aby tieto rokovania v žiadnom prípade neboli pretáhané do takej miery, aby významne posunuli alebo ohrozili uzavretie kúpno-predajnej zmluvy. Konštatuje, že aj v tom prípade, ak sa podarí dosiahnuť iba minimálnu kúpnu cenu, bude ďalekosiahle zabezpečená finančná situácia a udržiavanie cirkevného zboru. Pokladá za

žiaduce, aby kúpno-predajná zmluva bola čo najskôr uzavretá. Konštatuje, že vedenie cirkevného zboru za daných okolností týmto výsledkom postupovalo najobjektívnejšie a v súlade so záujmami cirkevného zboru.

Dr. Eugen Szilády
farár

Emil Koren
senior

11.

Templomeladás (1965)

Lelőhely: EOL, PSZE Ingatlanügyek

INGATLAN-ADÁSVÉTELI SZERZŐDÉS,

mely egyrészről a magyarországi Evangélikus Egyházegyetem kebelébe és szervezetébe tartozó Budapesti Kerepesi úti Evangélikus Egyházközség, mostani nevén Budapesti Rákóczi úti Evangélikus Egyházközség (Budapest, VIII. Rákóczi út 57/a., képviseli Grünvalszky Károly lelkész, mint adminisztrátor és dr. Podhradzky György felügyelő), a továbbiakban eladó, másrészről a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet (Budapest VIII. Rákóczi út 41., képviseli: Stelcer Károly igazgató), a továbbiakban mint vevő, között a mai napon a következőkben jött létre:

1.) Eladó ezennel örökre és visszavonhatatlanul eladja, a jelen szerződés 5.) pontjában foglalt kikötéssel, vevő pedig megveszi a Budapest Főváros Duna-balparti részének 11.376 sz. telekkönyvi betétében A.) 34637 hrsz. alatt felvett 1 kat. hold 907.80/100 négyszögöl területű ingatlannak, amely telekkönyv szerint „templom, ház udvarral Aggteleki u. 2-4, Luther u. 1/a, 1/b, 1/c és Rákóczi út 57/a, 57/b sz. alatt a VIII. kerület Józsefvárosban” név alatt van felvéve, és amely ingatlankomplexumból az eladó nevéen 880/10.000-ed rész áll, 720/10.000-ed, azaz hétszázhusz tized részét, úgyhogy eladó nevéen 160/10.000-ed, azaz százhatvan tized rész marad.

2.) A vételárát szerződő felek 1.663.800 forintban, azaz egymillió hatszázhatvanháromezer nyolcszáz forintban állapítják meg. Ezen vételárból levonásba kerül szerződő felek által kölcsönösen elismert, és az 5.) pontban tárgyalt kápolna kápolnakialakítás építési költsége, 150.000 forint, azaz százötvenezer forint. A vételár fennmaradó része a következőképpen kerül kifizetésre:

Jelen szerződés aláírásával, illetve keltével egyidejűleg vevő átutal 1.200.000 forintot, azaz egymillió kettőszázezer forintot, míg a 313.800 forint, azaz háromszáztizenháromezer nyolcszáz forint hátralékot az 1.) pontban foglalt ingatlanhányad tulajdonjogának telekkönyvi bejegyzésekor utalja át az eladónak. A vételár-átutalás a Budapesti Rákóczi úti Evangélikus Egyházközség

részére történik, mind a két esetben az Országos Takarékpénztár Rákóczi út 84. sz. alatti körzeti fiókja útján., Grünvalszky Károly lelkész és dr. Podhradszky György felügyelő kezéhez. Ha az egyik képviselő akadályozva van, mindkét összeget az egyik képviselő is felveheti.

3.) Amennyiben bármely hatóság az adásvételi üggyellett kapcsolatban illetékkötelezettséget állapítana meg, vagy illetékkal terhelné meg az eladót, ezt vevő tartozik megfizetni. Jelen szerződést a vevő tartozik a telekkönyvhöz is bemutatni és ingatlanhányad tulajdonjogát saját nevére legkésőbb 3 hónapon belül bejegyeztetni.

4.) Szerződő felek kölcsönösen megállapodnak abban, hogy vevő 720/10.000-ed, azaz hétszázhusz tízezred rész tulajdoni illetősége fejében kizárólag használatába kerül a templomépület és a templom alatt lévő raktárhelyiség, továbbá a templom körüli udvari, illetve kerti rész és mindezekkel kizárólagosan és korlátlanul úgy rendelkezik, mintha az kizárólagos tulajdona és önálló telekkönyvi jószágtest volna, az 5.) pontban körülírt korlátozással. A 160/10.000-ed, azaz egyszázhatvan tízezred rész tulajdoni illetősége fejében az Egyházközség továbbra is korlátlanul használja a főépületben lévő lelkészi lakást, a hátsó, ún. iskolaépületben lévő tanácstermet, az imatermet, az egyházi lakást és a káplánszobát. Ezek az egyházi célokat szolgáló helyiségek továbbra is az eladó kizárólagos használatában maradnak, és azokkal úgy rendelkezik, mintha azoknak kizárólagos tulajdonosa volna, és önálló telekkönyvi jószágtest lennének. Tulajdonközösség megszüntetése esetén szerződő felek akként állapodnak meg, hogy azt ebben az esetben a társasházra vonatkozó szabályok szerint szüntetik meg.

5.) Vevő köteles a templom jelenlegi apszisából saját építkezésének lebonyolításával egyidejűleg, saját költségvetési kerete terhére, az átadott tervdokumentáció és költségvetés szerint eladó részére építészeti kápolnát kialakítani. Ezzel a kikötéssel kapcsolatban szerződő felek abban állapodtak meg, hogy ha a kápolna kialakítására fordított összeg a 150.000 forintot meghaladná, úgy a többletet az eladó fedezi, ha pedig a kivitelezés az előirányzat alatt teljesíthető, a különbözet erejéig a vevő egyéb munkálatok elvégzését vállalja. A kápolna kialakításával kapcsolatos építési számlák ellenőrzésével az eladó ifj. dr. Kotsis István (Budapest XI. Fehérvári u. 19.) építészmérnököt bízta meg. Vevő az általa kialakított kápolnát eladónak, illetve törvényes jogutódjának örök, ingyenes használatra átengedi, valamint elvállalja azt a kötelezettséget – míg erre eladó és jogutódai igényt tartanak –, hogy az épületrésznek térítés nélküli külső karbantartási munkálatait elvégzi, egyben vevő feltétlen hozzájárulását adja, hogy minden előzetes megkerdeztetése nélkül az itt szabályozott épülethasználati jog 101 évig, illetve az épülettatarozási kötelezettséget eladó, illetve törvényes jogutódja javára telekkönyvileg bejegyeztessék.

6.) Szerződő felek megállapítják, hogy az eladás tárgyát kizárólag a templomépítmény állaga képezi, és a templom berendezési tárgyai az eladó tulajdonában maradnak. Így különösen is megnevezve: az orgona, a karzat, a padok, oltárkép, szószék, a deszka faburkolatok, a harang, asztal, oltár, keresztelő medence, szekrények, szélfogó, iskolapadok, két kályhacsempe, láda iratokkal és egyéb – az eladó tulajdonát képező – ingóságok, melyek sem az épület állagához nem tartoznak, sem az épület tartozékát nem képezik. Ezeknek elszállítására vevő méltányos határidőt ad.

7.) A vaskapun az egyházi hirdető táblák megmaradnak, és istentiszteletek alkalmával a vaskaput az eladónak joga van kinyitni.

8.) Eladó az ingatlan teher- és permentességéért szavatosságot vállal.

9.) Eladó feltétlen beleegyezését adja ahhoz, hogy a Budapest Főváros Duna-balparti részének 11.376 sz. telekkönyvi betétében A.) 34637 hrsz. sz. alatt felvett ingatlanra az eladott illető 880/10.000-ed részből 720/10.000-ed, azaz hétszázhusz tízezred részre a tulajdonjog vétel jogcímén a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet (Budapest VIII. Rákóczi út 41.) javára minden további megkérdezése nélkül telekkönyvileg bejegyeztessék és ezzel egyidejűleg az 5.) pontban szabályozott épülethasználati jog 101 évi tartammal eladó javára bejegyeztessék.

10.) Vevő az alulírott napon lép az ingatlan birtokába és húzza annak hasznait és viseli minden terhét.

11.) Vevő tudomásul veszi, hogy a jelen adásvételi szerződés az eladó egyházközösgre nézve csak az egyházi főhatóság jóváhagyása után válik joghatályossá.

12.) Jelen szerződés költségeit és munkadíjait mindkét szerződő fél saját maga viseli.

13.) Jelen szerződésből származható esetleges jogviták eldöntésére szerződő felek kikötik a Pesti Központi Kerületi Bíróság kizárólagos illetékességét.

14.) Jelen szerződést szerződő felek elolvasás után, mint közös akaratukkal mindenben egyezőt, a jelenlévő tagok előtt jóváhagyólag aláírták.

Budapest, 1965. november hó 12.

Az aláírások valódiságát igazoljuk:

BUDAPESTI RÁKÓCZI ÚTI (KEREPESI ÚTI)
EVANGÉLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG

Grünvalszky Károly lelkész
Dr. Podhradszky György felügyelő

Budapesti 14. sz. Ügyvédi Munkaközösség,
ügyintéző dr. Jáky Gyula
Budapesti 2. számú Ügyvédi Munkaközösség
[olvashatatlan aláírás]

A Pesti Evangélikus Egyházmegye, mint egyházi felügyeleti hatóság nevében jóváhagyom

Koren Emil, esperes

Predaj kostola (1965)**Miesto uloženia prameňa: EOL, PSZE Záležitosti nehnuteľností***KÚPNO-PREDAJNÁ ZMLUVA NA NEHNUTEĽNOSŤ,*

uzatvorená medzi Evanjelickým cirkevným zborom na Kerepešskej ceste v Budapešti patriacim do Evanjelickej cirkvi v Maďarsku, súčasným menom Evanjelický cirkevný zbor na Rákócziho triede v Budapešti (Budapešť, VIII., Rákócziho trieda č. 57/a, zastúpený: Károly Grünvalszky, farár, ako administrátor a dr. Juraj Podhradszky, dozorca), ďalej predávajúci, na jednej strane a Vodohospodárskym výskumným ústavom (Budapešť, VIII., Rákócziho trieda č. 41, zastúpený: Károly Stelczer, riaditeľ) na strane druhej, ďalej kupujúci, v dnešný deň a za nasledujúcich podmienok:

1.) Predávajúci touto cestou navždy a neodvolateľne predáva, s podmienkou uvedenou v bode č. 5.) tejto zmluvy, a kupujúci kupuje nehnuteľnosť zapísanú v katastri nehnuteľností Lavého brehu Dunaja hlavného mesta Budapešti, číslo vložky 11.376, parcelné číslo A.) 34637 o výmere 1 rakúskeho jutra 907.80/100 štvorcových siab, ktorá sa v katastri uvádza ako „kostol, dom s dvorom na Ul. Aggteleki č. 2 – 4, Lutherova ul. č. 1/a, 1/b, 1/c a Rákócziho trieda č. 57/a, 57/b v VIII. obvode Jozefove”, z komplexu budov ktorej je na mene predávajúceho 880/10.000 v pomere k celku 720/10.000, teda sedemstodvadsať desiat tisícín, takže na mene predávajúceho zostáva 160/10.000, teda stošesťdesiat desiat tisícín.

2.) Zmluvné strany sa dohodli na tom, že kúpnu cenu stanovujú vo výške 1.663.800 forintov, teda jeden milión šesťstošesťdesiat tisíc osemsto forintov. Z tejto kúpnej ceny sa odpočítajú stavebné náklady na vytvorenie kaplnky uvádzanej v bode 5.) vo výške 150.000 forintov, teda jedného päťdesiat tisíc forintov, ktoré zmluvné strany navzájom uznávajú. Zvyšná časť kúpnej ceny bude vyplatená nasledovne:

Súčasne s podpisom, resp. dátumom tejto zmluvy, prevedie kupujúci 1.200.000 forintov, teda jeden milión dvesto tisíc forintov, kým zvyšných 313.800 forintov, teda tristo trináť tisíc osemsto forintov, prevedie predávajúcemu po zápise vlastníckeho práva kupujúceho k nehnuteľnosti opísanej v bode 1.) do katastra nehnuteľností. Prevod kúpnej ceny sa uskutoční pre Evanjelický cirkevný zbor na Rákócziho triede v Budapešti, v oboch prípadoch cez oblastnú filiálku Celoštátnej sporiteľne na Rákócziho triede č. 84, k rukám farára Karola Grünvalského a dozorca dr. Juraja Podhradszského. V prípade nepredvídanej prekážky na strane jedného zo zástupcov obe čiastky môže vyzdvihnúť aj jeden z nich.

3.) V tom prípade, keby v súvislosti s kúpno-predajným aktom ktorýkoľvek orgán predpísal povinnosť zaplatenia správneho poplatku alebo by predpísal predávajúcemu povinnosť zaplatenia správneho poplatku, poplatok je povinný zaplatiť kupujúci. Predloženie tejto zmluvy katastrálnemu úradu a zariadenie zápisu jeho vlastníckeho práva na majetkový podiel do 3 mesiacov je povinnosťou kupujúceho.

4.) Zmluvné strany sa navzájom dohodli, že ako majiteľ majetkového podielu 720/10.000, teda sedemstodvadsať desattisícín, sa kupujúci stane výhradným užívateľom budovy kostola a skladu pod kostolom, ďalej dvora, resp. záhrady okolo kostola, a s týmito je oprávnený výhradne a neobmedzene narábať tak, akoby boli jeho výhradným vlastníctvom a samostatnou statkovou podstatou v katastri, s obmedzením opísaným v bode 5.). Ako majiteľ majetkového podielu 160/10.000, teda šošesťdesiat desattisícín, môže Cirkevný zbor aj naďalej neobmedzene používať faru nachádzajúcu sa v hlavnej budove, zasadaciu miestnosť, kaplnku, byt kostolníka a kaplánsku izbu v zadnej, tzv. školskej budove. Tieto miestnosti slúžiacie cirkevným účelom aj naďalej zostávajú vo výhradnom užívaní predávajúceho a s týmito je oprávnený narábať tak, ako keby boli jeho výhradným vlastníctvom a samostatnou statkovou podstatou v katastri. V prípade zrušenia bezpodielového spoluvlastníctva sa zmluvné strany dohodli, že k jeho zrušeniu v tomto prípade dôjde podľa pravidiel vzťahujúcich sa na kondomíniá.

5.) Kupujúci je povinný súčasne s realizáciou svojej stavby a z rámca svojho rozpočtu podľa odozdanej projektovej dokumentácie a rozpočtu zo súčasnej apsidy kostola architektonicky vytvoriť kaplnku. V súvislosti s touto podmienkou sa zmluvné strany dohodli, že v tom prípade, keby náklady na vytvorenie kaplnky prevyšovali 150.000 forintov, zvyšok uhradí predávajúci, a keby sa realizácia uskutočnila za nižšiu cenu, v hodnote rozdielu kupujúci vykoná pre predávajúceho iné práce. Kontrolou faktúr o stavebných prácach súvisiacich s vytvorením kaplnky predávajúci poverí architekta dr. Istvána Kotsisa ml. (Budapešť, XI. obvod, Fehérvárska cesta č. 19). Kupujúci vytvorenú kaplnku na večné časy prenechá predávajúcemu, resp. jeho zákonnému právnenému nástupcovi, na bezplatné užívanie, ďalej – dovtedy, kým si to predávajúci a právni zástupcovia nárokuje – berie na seba záväzok výkonu vonkajších údržbárskych prác na tejto časti budovy bez úhrady, zároveň kupujúci dáva svoj bezpodmienečný súhlas k tomu, aby na tomto mieste regulované právo užívať budovu na 101 rokov, resp. povinnosť údržby budovy, bolo bez jeho akéhokoľvek predbežného opýtania zapísané do katastra nehnuteľností v prospech predávajúceho, resp. jeho zákonného právneho nástupcu.

6.) Zmluvné strany konštatujú, že predmetom predaja je výlučne budova kostola, a predmety zariadenia kostola zostávajú vo vlastníctve predávajúceho. Ide najmä o nasledujúce predmety: organ, chór, lavice, oltárny obraz, kazateľnica, drevené obklady, zvon, stôl, oltár, krstiteľnica, skrine, vetrolam, školské lavice, kachlice z dvoch kachlí, truhlica s dokumentmi a ďalšie nehnuteľnosti – tvoriace majetok predávajúceho –, ktoré nie sú súčasťou ani príslušenstvom budovy. Na odvezenie týchto predmetov kupujúci zabezpečí primeranú lehotu.

7.) Oznamovacie tabule cirkvi na železnej bráne budú zachované, počas bohoslužieb je predávajúci oprávnený otvoriť železnú bránu.

8.) Predávajúci ručí za bezbremenosť a nespornosť nehnuteľnosti.

9.) Predávajúci dáva svoj bezpodmienečný súhlas na podanie návrhu na vklad vlastníckeho práva Vodohospodárskeho výskumného ústavu (Budapešť, VIII. obvod, Rákócziho trieda č. 41) k predaným 720/10.000, teda sedemsto dvadsiatim desattisícinám, z 880/10.000-in nehnuteľnosti zapísanej v katastri nehnuteľností Ľavého brehu Dunaja hlavného mesta Budapešti, číslo vložky

11.376, parcelné číslo A.) 34637 z právneho titulu kúpy a súčasne práva užívania na 101 rokov regulovaného v bode 5.) bez jeho akéhokoľvek predbežného opýtania do katastra nehnuteľností.

10.) Kupujúci vstupuje do užívania nehnuteľnosti a nadobúda všetky s ňou súvisiace práva a povinnosti dole uvedeným dňom.

11.) Kupujúci berie na vedomie, že táto kúpno-predajná zmluva ohľadne predávajúceho cirkevného zboru nadobúda právnu účinnosť iba po jej schválení cirkevným dozorným úradom.

12.) Náklady na túto zmluvu a honoráre za prácu znášajú obe zmluvné strany samostatne.

13.) Ohľadne prípravných právnych sporov, vyplývajúcich z tejto zmluvy, sa zmluvné strany dohodli na výlučnej kompetencii Ústredného obvodného súdu v Pešti.

14.) Túto zmluvu si zmluvné strany dôkladne prečítali, vo všetkom zodpovedá ich spoločnej vôli a na znak svojho výslovného súhlasu s jej obsahom ju pred prítomnými členmi vlastnoručne podpisujú.

V Budapešti 12. novembra

Pravosť podpisov potvrdzujeme:

EVANJELICKÝ CIRKEVNÝ ZBOR
NA RÁKÓCZIHO TRIEDE (KEREPEŠSKEJ
CESTE) V BUDAPEŠTI

Károly Grünvalszky, farár
Dr. Juraj Podhradzky dozorca

Budapeštianska advokátska kancelária č. 14,
vybavoval dr. Gyula Jáky
Budapeštianska advokátska kancelária č. 2
[nečitateľný podpis]

V mene Peštianskeho evanjelického seniorátu ako
cirkevného dozorného úradu zmluvu schvaľujem
Emil Koren, senior

12.

**Részlet Dr. Koren Emil: Szeptimák I. (Dr. Koren Emil életrajzi emlékezései)
című kézirat munkájából
Lelőhely: EOL, Koren Emil irathagyatéka**

„Szlováknyelvű gyülekezetünk a Rákóczi út 57-ben a legproblematicusabb gyülekezet. Nyilvántartott híveinek száma száz alatt van, de kivétel nélkül minden híve aktív, fizető tagja a lakóhelye szerinti magyar gyülekezetnek is. De ők is fogyóban vannak. Csak az identitásból származó öntudat, s a nyelvi igény tartja fenn, valamint a meglévő vagyona. De hatalmas temploma omladozik, életveszélyes állapotban van. Kívül a vakolat omlik, drótkerítést kellett húzatni mellette, hogy az emberek fejére ne essék. Fent a hatalmas csillár leszakadt s darabokra tört. Orgonáját huligánok szétlopkodták. A gyülekezet értékes irattára a toronyszobában lapátolva volt tárolva.

A templomot semmiképp sem lehetett hasznosítani. Grünvalzky a Józsefváros részéről megpróbálta benépesíteni – amíg használható volt –, hetes evangélikációs sorozatokat tartatott benne neves evangélikátorokkal (Túróczy), sohasem jött össze néhány tucat hívőnél több. A szlovák gyülekezet lelkésze, Dr. Szilády (Bahil) Jenő nem engedett hozzányúltni. De restaurálni is képtelen volt. Nem találtunk olyan egyházi szervet, amely ezt a hatalmas templomot vállalta volna.

Végül – Szilády Jenő halála után – eladtuk a templomot. Azt hiszem ez volt az egyetlen evangélikus templom az országban, amit eladtunk. Miután évek óta üresen állt. A VITUKI [Vízgazdálkodási Kutató Intézet] vette meg kiállítási termék létesítésére. Műemléki okokból kívül eredeti templomvoltában kellett helyreállítani. Bent felbontották termekre. Hátul az apiszt le kellett választani, s abból egy kis templomot kiképezni hátsó bejárattal. (Sohse csinálták meg) Két millió forintot kaptak érte. Tőkésítették.

Az igen értékes Than Mór oltárképet a dunaegyházi gyülekezetünk vette meg temploma számára. Az irattárat Grünvalzky rendezte, s amit lehetett, átvitetett az Országos Evangélikus Levéltárba.

Maradt ennek a kis luxus látszatgyülekezetnek egy ötszobás lelkészlakása, háromszobás irodája, egy káplánlakása és egy gyülekezeti terme az istentiszteletek tartására. (A lelkészlakást később az Északi Kerület vette bérbe püspöklakás céljára.)”

505-506. o.

**Úryvok z rukopisnej práce Dr. Emila Korena: Septimy I. (Životopisné spomienky Dr. Emila Korena)
Miesto uloženia prameňa: EOL, Spisy z pozostalosti Emila Korena**

Náš slovenský cirkevný zbor na Rákócziho tr. č. 57 je najproblematickejší zborom. Počet jeho registrovaných veriacich je menej ako sto, ale všetci bez výnimky sú aj aktívnymi, platiacimi členmi maďarských zborov podľa svojho bydliska. Aj tento počet však klesá. Udržiava ho iba vedomie vyplývajúce z identity, jazykové potreby a ďalej majetok, ktorým disponuje. Jeho obrovský kostol však chátra,

je v životunebezpečnom stave. Vonkajšia omietka opadáva, a aby nepadala ľuďom na hlavy musel sa kostol ohradiť drôteným plotom. Obrovský luster spadol zo stropu a rozbil sa na kúsky. Jeho organ rozkradli chuligáni. Cenný archív zboru bol neusporiadane nahádzaný do izby vo veži.

Kostol sa nijakým spôsobom nemohol využiť. Grünvalszky sa ho snažil – kým sa dal používať – naplniť ľuďmi zo strany Jozefova, usporadúval v ňom týždňové evanjelizačné série s renomovanými evanjelizátormi (Túróczy), nikdy sa však nezišlo viac ako niekoľko tuctov veriacich. Farár slovenského zboru, Dr. Eugen Szilády (Bahil) nedovolil, aby sa ho niekto dotkol. Ale nebol schopný ani obnoviť ho. Nenašli sme cirkevný orgán, ktorý by sa bol ujal tohto obrovského kostola.

Nakoniec sme kostol – po smrti Eugena Sziládyho – predali. Myslím si, že to bol jediný evanjelický kostol v krajine, ktorý sme predali potom, ako roky stál prázdny. Kúpil ho VITUKI [Vodohospodársky výskumný ústav] na účely výstavných priestorov. Z dôvodu ochrany kultúrnych pamiatok sa zvonka musel obnoviť v pôvodnej podobe kostola. Zvnútra bol rozdelený na viacero miestností. Apšida v zadnej časti kostola sa mala oddeliť a mal sa z nej vytvoriť jeden malý kostol so zadným vchodom. (Nikdy sa tak nestalo.) Dostali zaň dva milióny forintov. Sumu uložili ako kapitál.

Cenný oltárny obraz Móra Thana kúpil pre svoj kostol zbor v Dunaedháze. Archív dal usporiadať Grünvalszky a čo sa dalo, nechal previezť do Evanjelického krajinského archívu.

Tomuto luxusnému zdanlivému zboru zostal jeden päťizbový farársky byt, trojizbová kancelária, jeden byt pre kaplána a jedna zborová miestnosť pre účely bohoslužieb. (Farársky byt si neskôr prenajal Severný distrikt na účely bytu pre biskupa.)”

str. 505-506

13.

Közgyűlési jegyzőkönyv (1966)

Lelöhely: Szlovákajkú Evangélikus Gyülekezet Lelkészi Hivatala

Jegyzőkönyv

a Rákóczi úti szlovákajkú evangélikus egyházközség 1966. október 16-án délelőtt 11 órakor a gyülekezet imatermében megtartott évi rendes közgyűléséről. Jelen vannak az egyházi elnök-ség, az egyháztanács tagjai, valamint több gyülekezeti tag.

Helyettes segédlelkész szlovák nyelvű imája után Egyházfelügyelő szeretettel üdvözli a gyűlésen megjelenteket, a közgyűlést határozatképesnek nyilvánítja, s a jegyzőkönyv vezetésére felkéri helyettes segédlelkészt, annak hitelesítésére Mező Ferencné és Stollmann Károly egyháztagokat.

Adminisztrátor átvéve a szót bejelenti, hogy közgyűlésünk tárgysorozatának két pontja van:

- a.) beszámoló az 1965. esztendőről,
- b.) tisztújítás.

Bár a.) pontunk tartalma jól ismert az egyháztagok előtt, annak felelevenítése visszaemlékezés formájában mégis szükséges.

A gyülekezet életének legnagyobb megrázkódtatása kétségtelenül a gyülekezet szeretett lelkészének, Dr. Szilády Jenőnek ez év májusában bekövetkezett váratlan halála. Ez eredményezte Káldy püspök úrnak haladéktalan intézkedését, a gyülekezet megszokott életének zavartalan továbbvitele érdekében. Mivel a lelkész halálával két feladat, illetve munkakör keletkezett, mindkettőnek jó betöltése érdekében mindkettőnek jól megfelelő munkást állított be:

adminisztrátort, Grünvalszky Károly józsefvárosi lelkész személyében a felmerült rengeteg jogi és anyagi ügyek intézésére, s egyben a gyülekezet vezetésére,

helyettes lelkészt Boga Géza nyugdíjas lelkész személyében, az istentiszteleti szolgálatok és egyéb hasonló gyülekezeti szolgálatok szlovák nyelvű ellátására.

Mindkét nevezett lelkész kezdettől fogva a legteljesebb egyetértésben állott munkába, hogy azt a legjobban végezze el az egyházi elnökség, a presbitérium és a gyülekezet támogatásával és érdekében.

Mik voltak a legszükségesebb teendők?

Elsősorban a gyülekezet igen nehézé vált gazdasági életének helyreállítása.

Immár kétszentesdős tárgyalás után sikerült tető alá hozni a VITUKI-val [Vízgazdálkodási Kutató Intézet] folyó, templommal kapcsolatos adásvételi szerződést.

Ebből kifolyólag sok egyéb feladat merült fel:

a templomberendezés elhelyezése, illetve a felesleg értékesítése. Ez olyan előnyösen sikerült, hogy a templomberendezés értékes részeit nem dobraveréssel, hanem ismét egyházi szolgálatba állítással valósíthattuk meg. Ami a létesítendő kápolna berendezéséhez szükséges, visszatartottuk és a lehetőségeknek megfelelően tároltuk.

A feleslegessé vált berendezési tárgyak továbbadásával is nyertünk, amennyiben a padokat a Deák téri evangélikus egyháznak, valamint a józsefvárosi református egyházközségnek adtuk át, a harangot egy darabban és teljes épségben a szügyi egyházközség vette meg a mi szempontunkból is rendkívül előnyösen, az értékes templomi oltárképet viszont a dunaegyházi egyháznak adtuk tovább, ugyancsak előnyös feltételekkel.

A képet ugyan tényleges értékén alul adtuk tovább 20,000 forintért, de visszavásárlási, illetve elővásárlási joggal, amennyiben erre Dunaegyháza részéről valaha sor kerülne.

A gyülekezet minden tagjának lelki megnyugvást jelent, hogy minden a templomból eladott vagy elszármazott tárgy továbbra is megfelelő helyen egyházi ügyet szolgál. Különösen öröndetes, hogy a harang is eredeti formájában és épségében maradt meg az utókorra a rajta levő szlovák felirattal.

Második fontos ügy: a parochia rendbehozatala.

Ezt egyelőre csak beterveztük, illetve beindítottuk. Teljesen rendbe hoztunk egy helyiséget: az irodát, mely a bibliaórák, a hetenkénti elnökségi megbeszélések és az időnkénti presbiteri ülések színhelye.

A parochián lakók csak jogcím nélküli lakók tartózkodásuk ott már csak ideiglenes, s lakásügyüket remélhetőleg rövidesen el tudjuk intézni.

A Morhács örökséget felszámoltuk.

A levéltár, mely továbbra is a Rákóczi úti egyházközség tulajdonát képezi, az Egyetemes Egyház kezelésébe adtuk át, elsősorban annak rendezése végett. A kezelés, illetve rendezés költsége az Egyetemes Egyházat terheli.

A könyvtárát összegyűjtöttük, s az jelenleg is a katalogizálás előrehaladott stádiumában van. Ez a költség minket terheli.

Adminisztrátor bejelenti, hogy az adományok és szeretetvendégségből befolyó jövedelem karácsonyi segélyként kerül majd szétosztásra, mint ez már a múltban megtörtént.

Végül bejelenti, hogy a [...] 263,000 forinttal csökkentettük, s az 1965. évet nyereséggel zártuk.

Felügyelő Közgyűlés nevében megköszöni adminisztrátor részletes beszámolóját az egyházközség 1965. évi életéről, illetve gazdálkodásáról. A maga részéről a következőket fűzi hozzá:

Munkánk a gyülekezetben hála Istennek megszorodott, de ezt teljes szívvel és meggyőződéssel végezzük. Tudjuk, hogy az adminisztrátor úr által elmondottakat együttesen csináltuk a presbiteri ülések határozatai alapján. Ez a kötelességünk továbbra is, folytassuk tehát továbbra is ugyanazon gondossággal és egyházszertettel. Az „Evangélikus Élet” egyik számában cikk jelent meg a Hallei Magyar Könyvtár kincseiről. E cikk is kihangsúlyozza, hogy a szellemi kincsek megmérhetetlen értékek. Örömmel kell tudatosítanunk, hogy egyházközségünk is ilyen mérhetetlen értékek birtokában van, amint az a levéltár és könyvtár rendezése során kiderült. Meg kell tehát becsülnünk szellemi értékeinket, melyek különösen szlovák-magyar vonatkozásban jelentősek. Könyvtárunk többek között magában foglalja annak a jelentős történelmi személyiségnek, Ján Kollárnak könyvtárát is, aki 30 esztendőn keresztül papja volt egyházközségünknek. Többek között rendelkezünk egy 1848-ban elmondott történelmi jelentőségű prédikációjával, valamint az ő hagyatékaként 1525 és 1529-ből származó könyvekkel. Ezeknek kiértékelésével kapcsolatban levelezést folytatunk a Bonni Egyetemi Könyvtárral és levelezni fogunk Prágával. Könyvtárunk birtokában van a rendkívül magas értékű Kralici Biblia. Könyvtárunknak tehát a szellemi és erkölcsi értékeken kívül rendkívüli az anyagi értéke is. Minderről felügyelő egyik szeretetvendégségünkön kimerítő előadásban óhajt beszámolni.

Közgyűlés elmondottakat örömmel veszi tudomásul.

A tárgysorozat b.) pontjára térve adminisztrátor felolvassa az Egyházi Törvények tisztújításra vonatkozó részét, majd a jelenlegi presbiterium névsorát. Javasolja, hogy a közgyűlés újítsa meg ennek mandátumát a következő 6 esztendőre.

Nagy Kálmánné presbiter javasolja, hogy felsoroltakon kívül Mező Ferencné is válassza a közgyűlés presbiternek, tekintettel nevezett hűséges egyháztagságára, valamint különösen a szeretetvendégség körül kifejtett fáradozásaira.

Közgyűlés mind adminisztrátor előterjesztését, mind Nagyné módosító, illetve kiegészítő javaslatát elfogadva a következő 6 évre megválasztja a név szerint felolvasott presbiteriumot.

Felügyelő a döntést határozatilag kimondja.

Hanzó Zsuzsanna javasolja, hogy a szeretetvendégségek költsége – tekintettel a gyülekezet biztonság vált anyagi helyzetére – ezentúl ne az egyes egyháztagokat, illetve presbitereket és háziasszonyokat terhelje, hanem az a gyülekezet pénztárából fedeztessék.

Adminisztrátor kifejti, hogy háziasszonyi kötelességeiket a gyülekezet tagjai az áldozatkészség fenntartása érdekében anyagi vonalon is teljesíteni kötelesek, tekintettel arra, hogy a szere-

tetvendégség bevétele teljes terjedelmében a gyülekezeti tagok megsegítésére szolgál, méltányos azonban, hogy ehhez a gyülekezeti pénztár is hozzájáruljon, éspedig olyan mértékben, hogy a teát, cukrot és citromot ezentúl az egyházközségi pénztár fizeti.

Közgyűlés az ilyen értelmű döntést tudomásul veszi, s a felügyelő határozatilag kimondja.

Más tárgy nem lévén az adminisztrátor az ülést berekeszti, s helyettes segédlelkész szlovák nyelvű imával zárja.

Grünvalszky Károly
adminisztrátor

Podhradszky György
felügyelő

Bogya Géza
jegyző

Zápisnica z konventu (1966)

Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

Zápisnica

z riadneho výročného zborového konventu Slovenského evanjelického cirkevného zboru na Rákócziho triede, konaného dňa 16. októbra 1966 o 11. hodine v modlitebni zboru. Prítomné je zborové predsedníctvo, členovia presbyterstva, ďalej viacerí členovia zboru.

Po slovenskej modlitbe zastupujúceho pomocného duchovného zborový dozorca srdečne privítal prítomných, konštatoval, že konvent je uznášaniaschopný, o vedenie zápisnice požiadal zastupujúceho pomocného duchovného a na jej overenie členov zboru Mező Ferencné a Karola Stollmanna.

Administrátor prevezme slovo a oznámi, že program rokovania zborového konventu pozostáva z dvoch bodov:

- a.) správa o roku 1965,*
- b.) voľba funkcionárov.*

Obsah bodu a.) je síce členom zboru dobre známy, jeho pripomenutie formou spomienok je predsa potrebné.

Najväčšou traumou v živote zboru bola bezpochyby nečakaná smrť milovaného duchovného zboru Dr. Eugena Sziládyho v máji tohto roka. Táto udalosť viedla k neodkladnému opatreniu pána biskupa Káldyho v záujme nerušeného pokračovania obvyklého života zboru. Keďže smrťou farára sa uvoľnili dve úlohy, resp. funkcie, v záujme správneho obsadenia oboch vyslal pracovníkov vyhovujúcich oboch úlohám:

administrátora v osobe jozefovského farára Károlyja Grünvalszkého na vybavovanie množstva právnych a finančných záležitostí a zároveň na vedenie zboru,

zastupujúceho duchovného v osobe duchovného na dôchodku Gézu Bogyu na odbavovanie služieb Božích a ďalších rozličných služieb v slovenskom jazyku.

Obaja menovaní duchovní sa pustili do práce v maximálnej zhode, aby ju vykonávali čo najlepšie za podpory a v záujme zborového predsedníctva, presbyterstva a cirkevného zboru.

Ktoré úlohy boli najsúrnejšie?

V prvom rade napravenie veľmi ťažkej hospodárskej situácie zboru.

Po dvojročných rokovaniach sa podarilo uzavrieť kúpno-predajnú zmluvu na kostol s VITUKI [Vodohospodársky výskumný ústav].

Z toho vyplynulo mnoho ďalších úloh:

umiestnenie zariadenia kostola, resp. predaj nepotrebných kusov zariadenia. To sa podarilo tak výhodne, že predaj hodnotných častí zariadenia kostola sa neuskutočnil vydražením, ale tak, že boli opäť postavené do služieb cirkvi. To, čo je potrebné na zariadenie kaplnky, ktorá sa má vytvoriť, sme zadržali a podľa možnosti vhodne skladovali.

Zisk sme utrhli aj z predaja predmetov, ktoré sa stali zbytočnými, totiž lavice sme odovzdali evanjelickému zboru na Deákovom námestí a jozefovskej reformovanej cirkevnej obci, zvon odkúpil v celosti a v nepoškodenom stave cirkevný zbor v Sudúciach, z nášho pohľadu za mimoriadne výhodnú cenu, a cenný oltárny obraz z kostola sme predali tiež za výhodných podmienok cirkevnému zboru v Dunaedháze.

Obraz sme síce predali za nižšiu cenu, ako je jeho skutočná hodnota, za 20 000 forintov, ale s právom na odkúpenie, resp. s predkupným právom v prípade, keby sa to zo strany Dunaedházy niekedy uskutočnilo.

Pre všetkých členov cirkevného zboru znamená duševnú úľavu, že všetky predané alebo ďalej odovzdané predmety na vhodnom mieste aj naďalej slúžia cirkevným účelom. Obzvlášť radostné je, že aj zvon sa zachoval pre budúce pokolenia vo svojej pôvodnej podobe a neporušený, aj so slovenským nápisom na ňom.

Ďalšia dôležitá záležitosť: obnovenie fary.

Túto vec zatiaľ iba plánujeme, resp. sme ju začali. Úplne do poriadku sme dali jednu miestnosť: kanceláriu, ktorá je miestom biblických hodín, týždenných porád predsedníctva a občasných zasadnutí presbyterstva.

Osoby, ktoré bývajú na fare, sú obyvateľmi bez právneho titulu a ich tamojšia prítomnosť je iba dočasná, máme nádej, že záležitosť ich bývania sa nám čoskoro podarí vybrať.

Morháčovo dedičstvo sme zlikvidovali.

Archív, ktorý je aj naďalej majetkom cirkevného zboru na Rákócziho triede, sme odovzdali do správy Generálnej cirkvi, v prvom rade so zámerom jeho usporiadania. Náklady na správu, resp. usporiadanie, znáša Generálna cirkev.

Knižnicu sme zozbierali, tá je v súčasnosti v pokročilom štádiu katalogizácie. Tieto náklady zatažujú nás.

Administrátor oznamuje, že milodary a príjmy z agapé budú rozdelené formou vianočnej podpory/príspevku?, ako sa to aj v minulosti stávalo.

Na záver oznamuje, že [...] sme znížili o 263 000 forintov a rok 1965 sme uzavreli so ziskom.

Dozorca sa v mene Konventu podakuje administrátorovi za podrobnú správu o živote cirkevného zboru a o hospodárení v roku 1965. Zo svojej strany dodáva nasledovné:

Naša práca v zbere vďaka Pánu Bohu vzrástla, ale vykonávame ju z celého srdca a z presvedčenia. Vieme, že všetko to, o čom hovoril pán administrátor, sme vykonali spoločne na základe uznesení presbyterstva. Je to naša povinnosť aj naďalej, pokračujme teda aj naďalej s takou istou starostlivosťou a láskou k cirkvi. V jednom čísle časopisu „Evangélikus Élet” (Evanjelický život) vyšiel článok o pokladoch Madarskej knižnice v Halle. Aj v tomto článku sa prízvukuje, že duchovné poklady sú neoceniteľnými hodnotami. S radosťou si musíme uvedomiť, že aj náš cirkevný zbor vlastní takéto neoceniteľné hodnoty, ako to vysvitlo počas usporiadania archívu a knižnice. Musíme si teda vážiť

svoje duchovné hodnoty, ktoré sú významné obzvlášť v slovensko-maďarských súvislostiach. Naša knižnica okrem iného obsahuje aj knižnicu významnej historickej osobnosti, Jána Kollára, ktorý bol farárom nášho cirkevného zboru 30 rokov. V jeho pozostalosti medzi inými disponujeme jeho kázňou historického významu, ktorú predniesol v roku 1848, ďalej knihami pochádzajúcimi z rokov 1525 a 1529. V súvislosti s ich vyhodnotením vedieme korešpondenciu s Univerzitnou knižnicou v Bonne a budeme viesť korešpondenciu aj s Prahou. Vo vlastníctve našej knižnice sa nachádza aj mimoriadne cenná Kralická Biblia. Naša knižnica teda okrem duchovných a morálnych hodnôt má aj neobyčajnú materiálnu hodnotu. O tom všetkom hodlá pán dozorca referovať pri príležitosti niektorého agapé formou vyčerpávajúcej prednášky.

Konvent s uspokojením vzal na vedomie, čo bolo povedané.

Prejdúc na bod b.) rokovacieho poriadku, administrátor prečítal pasáž Cirkevných zákonov o voľbách a menoslov súčasného presbyterstva. Navrhol, aby konvent predĺžil jeho mandát na nasledujúcich 6 rokov.

Presbyterka Nagy Kálmánné navrhuje, aby okrem vymenovaných členov zvolil konvent za presbyterku aj Mezö Ferencné vzhľadom na verné členstvo menovanej v cirkevnom zbore a obzvlášť na jej námahu okolo organizovania agapé.

Konvent schválením návrhu administrátora a pozmeňovacieho, resp. doplňujúceho, návrhu Nagyné na nasledujúcich 6 rokov zvolil menovite vymenované presbyterstvo.

Dozorca vyriekne rozhodnutie vo forme uznesenia.

Zuzana Hanzó navrhla, aby náklady na usporiadanie agapé – vzhľadom na stabilizáciu finančnej situácie zboru – odteraz nezatažovali jednotlivých členov cirkevného zboru, resp. presbyterov a gazdiné, ale aby boli hradené z pokladnice zboru.

Administrátor rozviedol, že členovia zboru svoje povinnosti gazdín sú v záujme udržania obetavosti povinní plniť aj na finančnom poli, vzhľadom na to, že všetky príjmy z agapé slúžia na pomoc členom cirkevného zboru, je však rozumné, aby k tomu prispela aj zborová pokladňa, a to v takej miere, že čaj, cukor a citrón odteraz hradí zborová pokladňa.

Konvent takéto rozhodnutie berie na vedomie a dozorca ho vyriekne vo forme uznesenia.

Keďže iné predmety rokovania nie sú, administrátor zasadnutie uzavrie, zastupujúci pomocný duchovný ho ukončí slovenskou modlitbou.

*Károly Grünvalszky
administrátor*

*Juraj Podhradszky
dozorca*

*Géza Bogya
notár*

14.

Megállapodás ingatlanátadásról (1972)

Lelóhely: Szlovákajkú Evangélikus Gyülekezet Lelkészi Hivatala

Megállapodás

amelyet egyrészlől a Budapesti Rákóczi úti Evangélikus Egyházközség (Budapest, VIII. Rákóczi út 57.) (továbbiakban jogosult), másrészlől a FORTE Fotokémiai Ipar (Vác, Vám utca 3.) (továbbiakban tartozás átvállaló) kötnek az alábbi feltételek mellett:

- 1.) Jogosult tudomásul veszi, hogy a tartozás átvállaló a budapesti balparti 11376 telekkönyvi betétben a 34637 hrsz. alatt felvett, a telekkönyv szerint 1 kat. hold 907,80 négyszögöl kiterjedésű ingatlan 720/10.000-ed részét, amelyet jogosult eladott a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézetnek, és mely jelenleg a Postai Műszaki Dokumentációs és Tájékoztatási Központ tulajdona, átveszi.
- 2.) Jogosult tudomásul veszi, hogy mindazok a jogok és kötelezettségek, amelyek az átadás, ill. az adásvételi szerződés alapján a Postai Műszaki Dokumentációs és Tájékoztatási Központot illették meg, tartozás átvállalóra szállnak.
- 3.) A jogosult és a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet között létrejött adásvételi szerződés 5. pontja szerint, az adásvételi szerződés mellékletét képező műszaki leírás és tervdokumentáció alapján, a Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézetet, majd a Postai Műszaki Dokumentációs és Tájékoztatási Központot terhelő kápolna építési kötelezettséget a jogosulttal szemben a tartozás átvállaló vállalja, ugyanúgy, mint az 1965. évi november hó 12-én eredetileg kötött adásvételi szerződés 5. pontja tartalmazza, mégpedig tartozás átvállaló saját építkezésének lebonyolításával egyidejűleg hajtja végre a kápolna kialakítását.

Tartozás átvállaló a kápolna kialakítás előkalkulált 150.000 forinton felüli kialakítási költségöbblétét, amely 1965. óta az építési munkálatok hatósági árváltozásaiból származott, vállalja. Jogosult ezzel szemben vállalja és tudomásul veszi, hogy a műszaki leírásban és a tervdokumentációban nem szereplő vagy azt meghaladó munkálatok költségeit tartozás átvállalónak a folyó építőipari árakon megteríti.

Jelen megállapodás egymással megegyező 7 gépelt példányban került aláírásra.

Vác, 1972. január 11.

Jogosult:
Solymár János

Tartozás átvállaló:
[olvashatatlan aláírás]

Dr. Podhradszky György
Budapesti Evangélikus Egyházmegye részéről

[olvashatatlan aláírás]

Dohoda o odovzdaní nehnuteľnosti (1972)

Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

Dohoda

ktorú uzatvárajú Evanjelický cirkevný zbor na Rákócziho triede v Budapešti (Budapešť, VIII. obvod, Rákócziho trieda č. 57) na strane jednej (ďalej oprávnená organizácia) a Fotochemický priemysel FORTE (Vacov, Vám ulica č. 3) na strane druhej (ďalej preberajúci) za nasledujúcich podmienok:

- 1.) Oprávnená organizácia berie na vedomie, že preberajúci prevezme 720/10.000-inu nehnuteľnosti o výmere 1 rakúskeho jutra 907,80 štvorcových siah zapísanej do katastra nehnuteľnosti budapeštianskeho ľavého brehu vo vložke 11376 pod parcelným číslom 34637, ktorú oprávnená organizácia predala Vodohospodárskemu výskumnému ústavu, a ktorá je v súčasnosti vo vlastníctve Technického dokumentačného a informačného strediska pošty.*
- 2.) Oprávnená organizácia berie na vedomie, že všetky práva a povinnosti, ktoré na základe odovzdania, resp. kúpno-predajnej zmluvy prináležali Technickému dokumentačnému a informačnému stredisku pošty, prechádzajú na preberajúceho.*
- 3.) Záväzok Vodohospodárskeho výskumného ústavu, neskôr Technického dokumentačného a informačného strediska pošty, postaviť kaplnku podľa bodu č. 5 kúpno-predajnej zmluvy uzavretej medzi oprávnenou organizáciou a Vodohospodárskym výskumným ústavom na základe technického popisu a projektovej dokumentácie, ktorá je prílohou kúpno-predajnej zmluvy, preberá na seba preberajúci, v takej istej podobe, v akej ho obsahuje bod č. 5 pôvodnej kúpno-predajnej zmluvy uzavretej dňa 12. novembra 1965 a preberajúci uskutoční vytvorenie kaplnky súčasne s realizáciou svojej stavby.*

Preberajúci okrem pôvodne kalkulovaných 150.000 forintov preberá na seba dodatočné náklady na vytvorenie kaplnky, ktoré vyplývajú zo zmien v cenách stavebných prác od roku 1965. Oprávnená organizácia na odplatu berie na vedomie, že náklady na práce, ktoré nefigurujú v technickom popise a projektovej dokumentácii, alebo prác navyše uhradí preberajúcemu v bežných cenách stavebníctva.

Táto dohoda bola podpísaná v siedmych, strojopisom pripravených rovnopisoch.

Vo Vacove 11. januára 1972

*Oprávnená organizácia:
János Solymár*

*Preberajúci:
[nečitateľný podpis]
Dr. Juraj Podhradzsky
Za Budapeštiansky seniorát evanjelickej cirkvi*

[nečitateľný podpis]

15.

Informácie o slovenskom zbore a o slovenských evanjelikoch v Maďarsku (1972)
Miesto uloženia prameňa: Slovenský evanjelický cirkevný zbor, Farský úrad

Martin, dňa 26. februára 1970.

Vážený a milý brat farár!

Zaobieram sa situáciou Slovenských ev. a. v. cirkví v zahraničí. Bol by som rád, keby ste mi vyšli v ústrety vyplnením tohoto pripojeného dotazníka. Keďže situácia v našich slovenských zboroch v zahraničí je dosť zložitá, odkázaný som na Vašu láskavosť. Prosím teda, keby ste mi láskave vyplnili tento, dotazník prípadne doplnili niektorými pozoruhodnosťami a zvláštnosťami a čo najskôr vrátili. V Matici slovenskej je ťažko nájsť najnovšie data o Vás.

Verím, že mi výjdete v ústrety a pomôžete mi aj týmto malým príspevkom k spracovaniu tejto témy.

Za láskavosť Vám vopred srdečne ďakujem.

S bratským pozdravom

Ján Štancel
evanj. a. v. farár

Milý pán brat v Kristu!

Na váš dotazník zo dňa 26. februára toho roku odpoveď nie je ľahká; dejiny našej evanj. cirkevnej obce by naplnili celé folianty a tak na vaše otázky odpovedať len veľmi stručne môžeme. Náš zbor jestvuje vlastne od r. 1795 [1787], ale jeho sídlisko bolo zrvpovočiatku v dedine ležiacej blízko k Budapešti, v Cinkote (nateraz je to už čiastkou XVI. okresu veľkej Budapešti). Prvým farárom bol Ján Molnár, ktorý kázal aj po slovensky, za ním zaujal jeho miesto (už v Pešti) Ján Kollár, účinkujúci tu celých 30 rokov (1819–1849), keď potom odišiel do Viedne. Nasledoval ho Jozef Podhradský, potom ďalší a ďalší kazatelia, ako napr. Polerecký, Daniel Bachát (biskup, známy básnik), Martin Morháč, dr. Eugen Szilády.

Naša cirkevná obec mala aj svoju školu takmer až do skončenia prvej svetovej vojny, keď sa potom valná časť tunajších Slovákov presťahovala na Slovensko. V tom istom čase mali sme vyše 4000 cirkevníkov a celý rad takých učených ľudí, ktoré potom vedúcu úlohu mali pri vybudovaní Slovenska. Verný obraz podávajú nám o tom všetkom, a najmä o našom všedennom živote takzvané výročné „Zprávy“, uložené v našej knižnici. Staršie matriky sú uschované v Evanjelickom archíválnom ústave (Evangélikus Országos Levéltár) na Üllői út 24.

Vaša práca, ktorej Ste sa podujali, je temer nepreviditeľná, veď v Maďarsku bolo viac sto evanj. zborov, ale z toho väčšina bola nemecká (najmä v Zadunajsku) a tí sa po r. 1945. zväčša presťahovali do Nemecka. Zostalo tam ešte mnoho cirkevných obcí, filiálok a diaspor maďarských a miešaných so stenčením poctom veriacich. Ostatne úplný prehľad o rozpoložení a počte dnešných evanj. a. v. cirkevných obcí a zborov môžete dostať len od našich dvoch biskupstiev, kde sú pravda všetky zaregistrované. Slovenské zbory nachádzajú sa prevažne na Dolnej zemi. Pravda aj tie sú už premiešané, veď sa vyše 7000 duší presídlilo len z Békésskej Čaby, a na ich miesto prišli na základe obapolnej dohody – Maďari zo Žitného ostrova. Napriek tomu na Čabe [Békešská Čaba] funguje slovenské gymnázium.

Ináče Slováci usadení v Zadunajsku hovoria západný, Slováci od Dunaja na východ stredným dialektom, čo poukazuje na oblasť, z ktorej sa presťahovali voľakedy.

O našich slovenských cirkevných obciach jestvuje obsiahla literatúra, ale tu preštudovať, tobôž nakresliť ich dejiny bolo by sisyfovskou prácou, a vyžadovalo by to celoživotnú robotu. Že odkiaľ pochádzali v Budapešti žijúci evanj. a. v. Slováci? Nuž celého Slovenska, ako aj z Dolnej zeme, zostaviť to podrobne vyžadovalo by niekoľko mesačnú prácu, ktorá by ani tak nebola dokonalá. Dejiny kolonistov-Slovákov na Dolnej zemi sú už dávnejšie a dokonale zpracované.

Ináč naša slovenská evanj. a. v. cirkevná obec je podriadená takzvanému južnému biskupstvu v Budapešti, požíva nehatene všetky práva, ktoré jej prislúchajú, vnútorné vedenie, cirkevné funkcie a bohoslužby konajú sa výlučne v slovenskej reči. Terajší duchovní (podpísaný) nášho zboru pochádza z Békésskej Čaby.

V Maďarsku ročne viac ako 4000 bohoslužieb odbavuje sa v slovenskej reči!

Z dozorcov má sa tu uviesť menovite Ján Valaský, ktorý verne slúžil pri boku Kollára a potom Podhradského; ďalej Kubinyi v časoch 70-ých minulého storočia, ktorý mnoho obetoval aj na zmohutnenie našej cirkevnej obce.

Zo štátnych, teda bezkonfesijných škôl prírastok nedostaneme.

Predtým nikdy nemali sme takej možnosti rozvíjať sa, rečove a kultúrne napredovať ako v dnešnej dobe. Absolventi tunajších slovenských škôl (aj v Budapešti jestvuje slovenské gymnázium) bezvýhradne môžu sa upltnovať vo verejnom živote a všetky povolania sú im otvorené. Máme svojske spolky, časopis, ustanovizne. To za časov Uhorska nebolo.

Myslíme, že týmto sme Vám poslúžili významnejšími dátami o dejinách našich čo aj len vo veľkých rysoch, úplny obraz celého evanj. a. v. cirkevného života v Maďarsku mohli a môžu nám podávať len obsiahle monografie, ktoré sa kde-tu vyskytujú a nachádzajú.

So srdečným bratským pozdravom:

Budapešť, 31. marca 1970.

dr. Juraj Podhradszky
dozorca

Andrej Aradi
farár

**Tájékoztató a szlovák gyülekezetéről
és a magyarországi szlovák evangélikusokról (1970)
Lelőhely: Szlovákajkú Evangélikus Gyülekezet Lelkészi Hivatala**

Turócszentmártonban, 1970. február hó 26. napján

Tisztelt és Kedves Lelkésztestvérem!

A határon túli szlovák ev. ág. h. evangélikus egyházak helyzetét tanulmányozom. Örömmre szolgálna, ha segítségemre lenne a mellékelt kérdőív kitöltésével. Mivel a határon túli szlovák gyülekezetek helyzete igen összetett, az Ön szíves segítségére vagyok utalva. Kérem tehát, hogy szíveskedjen ezt a kérdőívet kitölteni és esetleg kiegészíteni némely figyelmet érdemlő vagy sajátos ténnyel és minél hamarabb visszaküldeni.

Bízom benne, hogy eleget tesz kérésemnek, és ezzel a kis hozzájárulással segítségemre lesz ennek a témának a feldolgozásában.

Szívésségét előre is köszönöm szépen.

Testvéri üdvözléssel

*Ján Štancel
ág. h. evangélikus lelkész*

Kedves Testvérem Krisztusban!

Az Ön ez év február 26-án keltezett kérdőívére nem könnyű a válasz; evangélikus egyházunk története egész fölíáni sokat megtöltene, így az Ön kérdéseire csak nagyon tömören válaszolhatunk. Gyülekezetünk tulajdonképpen 1795 [1787] óta létezik, de a székhelye a kezdet kezdetén a Budapesthez közel fekvő Cinkota községben volt (ma már nagy Budapest XVI. kerületének része). Az első lelkész Molnár János [Ján Molnár] volt, aki szlovákul is prédikált, utána helyét (már Pesten) Ján Kollár foglalta el, aki teljes 30 évig szolgált itt (1819–1849), amikor aztán Bécsbe távozott. Őt Jozef Podhradský követte, majd további és további prédikátorok, mint pl. Polerecký, Daniel Bachát (püspök, ismert költő), Martin Morháč, dr. Eugen Szilády.

Egyházunkunknak volt saját iskolája is majdnem az első világháború végéig, amikor az itteni szlovákok túlnyomó többsége áttelepült Szlovákiába. Abban az időben több mint 4000 gyülekezeti tagunk volt és egész sor olyan tanult személyiségünk, akik azután vezető szerepet játszottak Szlovákia felépítésében. Minderről, és főleg mindennapi életünkről, hiteles képet nyújtanak az ún. lelkészi évi „Jelentések”, amelyek könyvtárunkban találhatóak. A régebbi anyakönyveket az Evangélikus Országos Levéltárban őrzik az Üllői út 24. szám alatt.

Az Ön munkája, amelyre vállalkozott, majdhogynem átláthatatlan, hiszen Magyarországon több száz evangélikus gyülekezet volt, de ezek többsége német volt (különösen a Dunántúlon) akik 1945 többségükben áttelepültek Németországba. Maradt ott még sok megcsappant létszámú magyar és

vegyes egyházközség, fiókegyház és diaszpóra. Utóvégre a mai ág. h. evangélikus egyházközségek és gyülekezetek helyzetéről és létszámáról csak két püspökségünktől kaphat teljes képet, ahol mindegyiket nyilvántartják. A szlovák gyülekezetek túlnyomórészt az Alföldön találhatók. Igaz, ezek is vegyesek ma már, hiszen több mint 7000 lélek települt át csak Békéscsabáról, és az ő helyükre a kétoldali egyezmény alapján csallóközi magyarok jöttek. Ennek ellenére Csabán [Békéscsaba] szlovák gimnázium működik.

Egyébként a Dunántúlon letelepedett szlovákok nyugat-, a Dunától keletre élő szlovákok közép-szlovák nyelvjárást beszélnek, ami arra a régióra utal, ahonnan valamikor áttelepültek.

Szlovák egyházközségeinkről terjedelmes irodalom létezik, de azt áttanulmányozni, méginkább történetüket felrajzolni sziszifuszi munka lenne és egész életre szóló tevékenységet kívánna. Hogy honnan származtak a Budapesten élő ág. h. evangélikus szlovákok? Nos, egész Szlovákiából, ahogy az Alföldről is, de ennek részletes összeállítása néhány hónapos munka lenne, ami még így sem lenne tökéletes. Az alföldi szlovák telepések története már régebben és tökéletesen feldolgozásra került.

Egyébként a mi szlovák ág. h. evangélikus egyházközségünk az ún. budapesti déli püspökséghez tartozik, minden jogát korlátlanul gyakorolja, a belső vezetés, egyházi funkciók és istentiszteletek kizárólag szlovák nyelven folynak. Gyülekezetünk jelenlegi (alulírott) lelkésze Békéscsabáról származik.

Magyarországon évente több mint 4000 istentisztelet zajlik szlovák nyelven!

A felügyelők közül itt név szerint meg kell említeni Ján Valaskýt, aki híven szolgált Kollár majd Podhradský oldalán; aztán Kubinyit a múlt század 70-es éveinek idején, aki sok áldozatot hozott egyházközségünk gyarapodása érdekében.

Az állami, tehát felekezeti nélküli iskolákból nem kapunk gyarapodást.

Azelőtt nem voltak olyan lehetőségeink a fejlődésre, a nyelvbéli és kulturális előrehaladásra, mint a mai korban. Az itteni szlovák iskolák végzett diákjai (Budapesten is van szlovák gimnázium) fel-tétel nélkül érvényesülhetnek a közéletben és minden hivatás nyitva áll előttük. Vannak saját egyesületeink, folyóiratunk, intézményeink. Mindez a régi Magyarországon nem létezett.

Gondolom, hogy ezzel, még ha csak nagy vonalakban is, szolgálni tudtunk a történelmünkre vonatkozó legjelentősebb adatokkal, az egész magyarországi ág. h. evangélikus egyházi életről csak a terjedelmes monográfiák nyújthatnak teljes képet, amelyek már itt-ott előfordulnak és fellelhetők.

Szívélyes testvéri üdvözléssel:

Budapest, 1970. március 31.

dr. Juraj Podhradský
felügyelő

Andrej Aradi
lelkész

Képmelléklet

Obrazová príloha

A dokumentumok és a képek (a szerkesztők és a képanyag összeállítójának, Fuhl Imrének a felvételein kívül) az Evangélikus Országos Levéltárból és a Budapesti Szlovákajkú Evangélikus Egyházközség Lelkészi Hivatal irattárából származnak.

Dokumenty a obrazové prílohy (okrem fotografií redaktorov a fotografa I. Fuhla) pochádzajú z Evanjelického krajinského archívu a z archívu Farského úradu Slovenského evanjelického cirkevného zboru v Budapešti.

Ján Kollár portréja 1838-ból • Podobizeň Jána Kollára z roku 1838, ALU SNK, K 9/189

Ján Kollár (1793–1852) • Ján Kollár (1793–1852), ALU SNK, sign. K 9/130

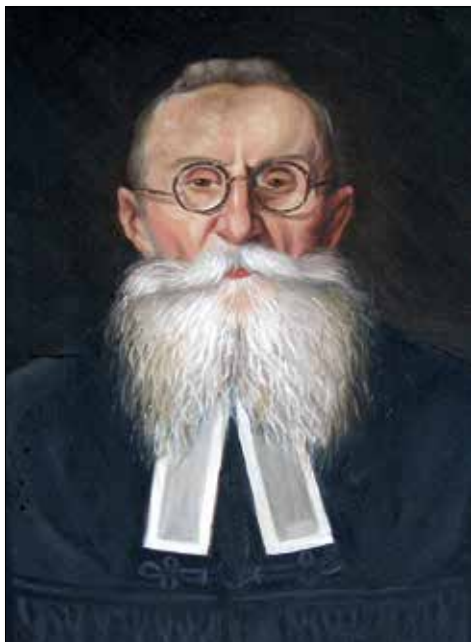
Ján Kadavý (1810–1883) tanító • Učiteľ Ján Kadavý (1810–1883), ALU SNK, sign. SK 2/17

Bachát Dániel idősebb korában • Daniel Bachát v pokročilejšom veku, ALU SNK, sign. SB 2/1

Bachát Dániel (1840–1906) • Daniel Bachát (1840–1906), ALU SNK, sign. SB 2/2

Morhács Márton ev. lelkész (1864–1941)
Ev. kňaz Martin Morhác (1864–1941)

Fedor Ruppeldt ev. lelkész portréja • Portrét ev. farára Fedora Ruppeldta (1886–1979) ALU SNK, sign. SR 54/6

Szilády Jenő ev. lelkész (1909–1965)
Ev. kňaz Eugen Szilády (1909–1965)

**Gyászistentisztelet Morhács Márton felravatalozásakor a szlovák templomban
Smútočná rozlúčka pri príležitosti úmrtia farára Martina Morháča v slovenskom kostole**

Morhács Márton temetése (1941) • Pohreb Martina Morháča (1941)

Morhács Márton temetése (1941) • Pohreb Martina Morháča (1941)

			1891
1.	1941 jannar 3-án Bressan	Szidlovsky Pálné sz. Asko Fozefin	aj. Szarvasa dora n. hito. Budapest va co. Örmények ntca 26)
2.	1941 május 10-án Budapeston	Lukács Gábor, Szabó Rokacsok Éva férje	aj. Otava hito. Nyitra Bpest va. evang. kálifa n. 27 Tolyboronacse
3.	1941 július 12-én Budapeston	Morhács Márton co. lakkon, ind. espores. Háckel Emilia férje.	evang. Budapest va. Rákosszent 57/2
4.	1941 július 21-én Budapeston	Székely Andrásné szül. Alexa Zofia eltartók.	Gulafalva evang. Budapest va. Rákosszent 225. sz.

Halotti anyakönyv Morhács Márton nevével • Ümrtná matrika s menom Martina Morháča

A szlovák evangélikus templom, lelkészi lak és iskola • Slovenský evanjelický chrám, fara a škola

A szlovák evangélikus templom a bazárokkal (19. sz. 80-as évei) • Slovenský ev. kostol s bazármi (80. roky 19. str.)

A szlovák ev. templom körüli épületek terve • Plán budov okolo slovenského ev. kostola

Épülő bérházak a templom körül (1890 körül) •
Stavba nájomných domov okolo kostola (okolo
roku 1890)

A templomtorony • Veža kostola

A szlovák evangélikus iskola épülete a templom mögött • Budova slovenskej evanjelickej školy za
kostolom

Luther házak a Rákóczi úton • Lutherove domy na Rákócziho cete

A szlovák ev. gyülekezet kétnyelvű táblája a bejáraton • Dvojjazyčný nápis slovenského ev. zboru na vchode

A Deák téri ev. templom, ahol J. Kollár szolgált • Ev. kostol na Námestí Deáka, kde pôsobil J. Kollár

		Armo.	ig
1	Sitrokay	Julius "	10 1/2 etnov
2.	Petrovits	Paulus "	11 1/2 "
3.	Kralik	Johannes "	12 "
4.	Sipkay	Georgius "	12 "
5	Petrovits	Alexander "	11 1/2 "
6.	Szalay	Fridericay "	11.
7	Petrovits	Stephanus "	9

Petőfi Sándor neve az iskola anyakönyvében 1832/33-ban • Meno Alexandra Petrovitsa v matrike školy z roku 1832/33

Than Mór oltárképe a szlovák templomban • Oltárny obraz Thana Móra v slovenskom kostole

A serlegen: Luk. 12:32. Nefélj, ó kis nyájam!
Na kalichu: Luk: 12:32 Neboj se, ó maličké stádce!

A serlegen Kubinyi Ferenc egyházmegyei felügyelő
címere (1866. május 6.) • Na kalichu erb seniorál-
neho dozorcú F. Kubinyiho (6. mája 1866)

Serleg. A Budapesti Női Gyámintézet ajándéka
1887-ből • Kalich. Dar Budapešťianskeho žen-
ského inštitútu poručníctva z roku 1877

Úrvacsorai kancsó és ostyartartó 1877-ből
Kalich pri podávaní Večere Pánovej a nádobka
na oblátky z roku 1877

Kereszt • Kríž

Díszes könyv • Ozdobná kniha

Tranoscius (énekeskönyv) • Tranoscius (spevník)

Tranoscius (énekeskönyv) és más könyvek • Tranoscius (spevník) a iné knihy

Kereszt a templom oltáráról (Felirat: Concumatum est). A háttérben Gulácsiné Fabulya Hilda lelkész • Kríž z oltára (Nápis: Concumatum est). V pozadí farárka Gulácsiné Fabulya Hilda

A budapesti szlovák gyűlekezet archívumából • Z archívu budapeštianskeho slovenského zboru

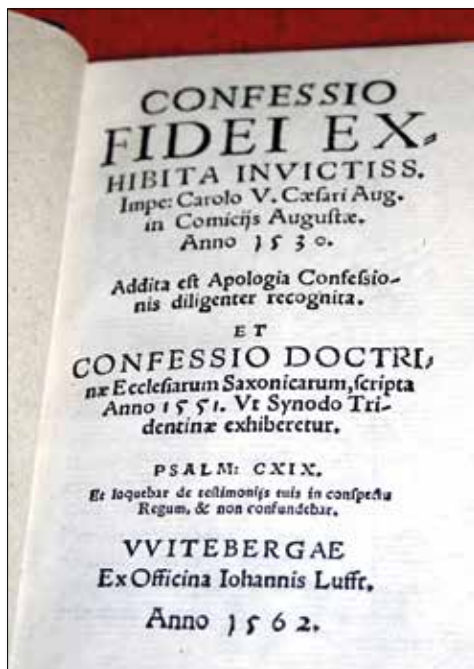

Luther Márton szobra a Luther-házak főbejárata fölött • Socha M. Luthera nad hlavným vchodom Lutherovho dvora

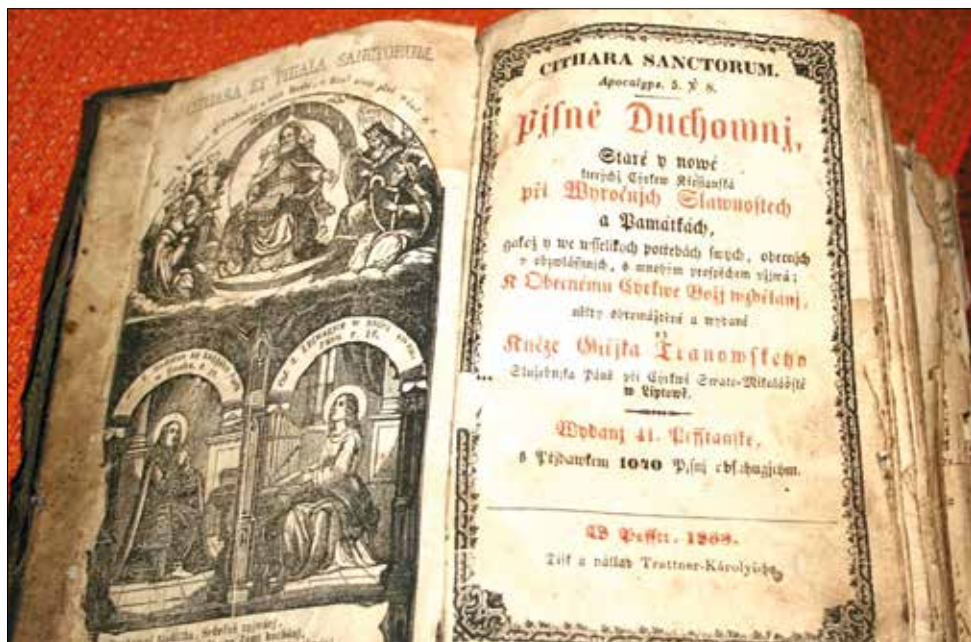
A budapesti szlovák gyűlekezet archívumából • Z archívu budapeštianskeho slovenskeho zboru

1562-ben nyomtatott könyv • Kniha z roku 1562

Pesti Szlovák Evang. Egyház pecsétje, 1787.
Na pečati: Pečať Slovenskej Peštanskej Cirkve
Evang. Augs. Vyzn. 1787

Cithara Sanctorum (a szentek hárfája) zsolnárok és egyházi énekek • Cithara Sanctorum (harfa svätých) žalmy a cirkevné piesne

Ā budapesti szlovák evangélikus gyülekezet életéből
Zo života budapeštianskeho slovenského evanjelického zboru

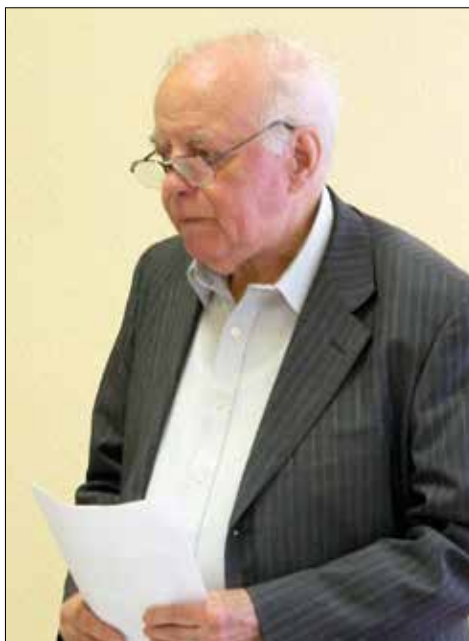

**Középen Hollóssy Tiborné, a gyülekezet számviteli bizottsági elnöke
V strede predsedníčka finančno-kontrolného výboru zboru Zuzana Hollóssyová**

Blaskó Péter presbiter • Presbyter Peter Blaskó

**Papucsek Gergely gyülekezeti felügyelő
Cirkevný dozorca Gregor Papuček**

Ön egy kétnyelvű forráskötetet tart a kezében, mely a budapesti szlovák evangélikus gyülekezet történetét mutatja be. Kiadványunk célcsoportját elsősorban azok a budapesti szlovák evangélikus közösséghez kötődő személyek képezik, akik ezzel a kötettel kívánnak megemlékezni gyülekezetük múltjáról. Ennek ellenére úgy gondoljuk, a kör jelentősen kibővíthető, hiszen a fővárosi szlovák evangélikusok közösségéről gyakran elmondták, hogy az 1918 előtti és utáni Magyarország szlovák evangélikus társadalmának szimbolikus képviselője. Ezért a gyűjteményt ajánljuk azoknak is, akik általában érdeklődnek az evangélikus egyház vagy a szlovákok sorsa iránt.

Držite v ruke dvojazyčný zborník prameňov, ktorý vám predstavuje históriu slovenského evanjelického cirkevného zboru v Budapešti. Publikácia je určená v prvom rade ľuďom, ktorí majú vzťah k slovenskému evanjelickému cirkevnému zboru a touto publikáciou chcú zvečniť pamiatku minulosti svojho zboru. Napriek tomu si myslíme, že okruh záujemcov môže byť podstatne širší, veď o komunitu slovenských evanjelikov v hlavnom meste sa často hovorievalo, že je symbolickým predstaviteľom slovenskej evanjelickej spoločnosti Uhorska pred rokom 1918 a Maďarska po ňom. Zborník preto odporúčame aj tým, ktorí sa zaujímajú o osud evanjelickej cirkvi alebo Slovákov vôbec.

Ex. slovenský Chrám v Pešti.